

Joh. Calvin over de Romeinenbrief

Inhoud van deze zendbrief

Ik weet niet, of het nut is, de nuttigheid van dezen zendbrief met vele woorden te prijzen; eensdeels, omdat ik vrees, dat hij door mijnen lof, die zonder twijfel verre onder zijn hoogheid zou blijven, niet anders dan verduisterd werd; en anderdeels, omdat hij terstond bij het eerste aanzien veel beter zichzelf vertoont en zichzelf met waarachtige gedaante beter verklaart, dan men met enige woorden kan verhalen. Zo is het nu beter tot het argument en de inhoud zelf te komen, waaruit het zonder twijfel zal openbaar worden, dat hij boven vele andere uitnemende gaven, ook voornamelijk deze eigenlijk heeft, die nimmermeer genoeg naar hare waarde kan geacht worden, te weten, dat zo iemand het waarachtig verstand van dezen verkregen heeft, hem de deur geopend is, om tot al de verborgenste schatten der Schrift te komen. Deze zendbrief is geheel met zo goede orde gesteld in de behandeling der stof, dat ook zelfs het begin naar de regelen der kunst gemaakt is. De kunst wordt gezien in vele dingen, die te hunner plaatse zullen aangemerkt worden; en voornamelijk daarin, dat het voornaamste argument daaruit genomen wordt. Want als hij van de bevestiging zijns apostelschaps begonnen is, zo komt hij daaruit tot de lof des Evangelies, en daar deze noodwendig de behandeling van het geloof medebrengt, zo valt hij daarin, gelijk of het vervolg der woordenn hem als met de hand daartoe leide. En alzo komt hij tot het voornaamste hoofdstuk van de ganse zendbrief, te weten, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden, in welks behandeling hij blijft tot het einde van het vijfde hoofdstuk. Zo zij dan dit de stof, ons in deze hoofdstukken voorgesteld, te weten, dat de mensen geen andere rechtvaardigheid hebben, dan de barmhartigheid Gods in Christus, als zij, door het Evangelie aangebodenn zijnde, door het geloof wordt aangenomen. Maar dewijl de mensen in hunne gebreken slapen, en zichzelf vleien en zich met valse waan der rechtvaardigheid bedriegen, zodat zij menen, dat de rechtvaardigheid des geloofs hun niet nodig is, tenzij alle valse betrouwen hun benomen zij; en wederom, dewijl zij door de zoetigheid der wellusten dronken en in grote zorgeloosheid verzonken zijn, zodat zij niet lichtelijk opgewekt worden om rechtvaardigheid te zoeken, tenzij zij door de vrees des oordeels Gods verslagen worden; zo handelt hij van deze beide, te weten, opdat hij de mensen van hun onrechtvaardigheid overtuigen, en hun, die overtuigd zijn, de slaperigheid uitdrijven. Ten eerste beschuldigt hij het ganse menselijke geslacht van ondankbaarheid, zelfs door de schepping der wereld, omdat zij in zulke grote uitnemendheid der werken de Werker en Schepper niet bekennen; ja, als zij gedwongen worden Hem te bekennen, nochtans zijner majesteit niet zulke eer bewijzen, als het betaamde, maar die door hunne ijdelheid ontheiligen en schenden. Alzo worden zij allen overtuigd van goddeloosheid, die de allergruwelijkste boosheid is. En opdat het te klaarder zij, dat zij allen van de Heere afgeweken zijn, zo vertelt hij schandelijke en gruwelijke stukken, waarmee de mensen alom bevangen zijn; hetwelk een klaar bewijs is, dat zij van God zijn afgeweken en ontaard, wijl het tekenen des toorns Gods zijn, die niet anders dan in de goddelozen gevonden worden. En dewijl de Jodenn en sommigen uit de Heiden niet van zulke boze stukken schenen bestraffelijk te zijn, en daarom ook vrij geacht werden van de algemene verdoeming, wijl zij met een deksel der uitwendige rechtvaardigheid bedekten de inwendige boosheid, zo wendt Paulus zijne woordenn tegen zulke geveinsde heiligheid. En dewijl aan zulke geveinsde heiligen het momaangezicht niet voor de mensen kon worden afgetrokken, zo roept hij ze op voor de rechterstoel Gods, voor wiens ogen ook de verborgene begerlijkheden niet bedekt zijn.

Daarna maakt hij een onderscheid tussen de Jodenn en Heiden, en roept nu de een, dan de ander afzonderlijk voor de rechterstoel Gods. De Heiden beneemt hij de verontschuldiging der onwetendheid, die zij voorwende; omdat de consciëntie hun als een wet was, waarvan zij overvloedig genoeg bestraft werden. De Jodenn dringt hij allermeest met de geschreven wet, met welke zij zichzelf beschermde; want als zij bewezen werden overtreders der wet te zijn, zo kondenn zij hunne ongerechtigheid niet ontkennen, wijl nu door de mond Gods zelf het vonnis tegen hen gesproken was. Hij beantwoordt ook hun tegenwerping, die voor hen scheen te

gelde, te weten, dat men het verbond Gods, dat hun een teken der heiligmaking was, onrecht deed, zo zij niet van de andere mensen onderscheiden werden. Hier leert hij ten eerste, dat zij door het recht des verbonds niet uitsteken boven de anderen, wijl ze door hun ongetrouwheid daarvan afgeweken waren. Daarna, opdat de standvastigheid der belofte Gods niet verkort worden, iaat hij ze uit het verbond enig voordeel toe, doch alzo, dat het in Gods barmhartigheid, niet in hunne verdiensten gelegen is, en dat zij daarom, zoveel hun eigene gaven aangaat, de Heiden gelijk blijven. Ten laatste bevestigt hij door de autoriteit der Schrift, dat de Jodenn en Heiden allen zondaars zijn; waar hij ook wat aanroert van het gebruik der wet. Als hij nu het menselijk geslacht van het betrouwen op zijn eigen macht en van de roem der rechtvaardigheid ganselijk beroofd en met de strengheid van het oordeel Gods verslagen heeft, zo komt hij nu tot wat hij voorgenomen had, te weten, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden, en verklaart, hoedanig dat geloof zij en hoe wij daardoor de rechtvaardigheid van Christus verkrijgen. Hierbij stelt hij in het einde van het 3e Hfdst. een schoon epiphonema (uitroep), om de mens zijn wrede hoogmoed te breken, opdat hij niet besta zichzelf boven de genade Gods te verheffen. En opdat de Jodenn zulke genade Gods niet in hun volk zoude besluiten, zo zegt hij met korte woordenn, dat zij ook de Heiden toekomt,

In het 4e Hfdst. argumenteert hij uit een exempel, dat zeer schoon en onberispelijk is, te weten, in Abraham, die, wijl hij de vader der gelovigen is, als een regel en algemeen exemplaar moet zijn. Zodaan, als hij bewezen heeft, dat hij door het geloof gerechtvaardigd is, zo leert hij, dat wij dezelfde weg moeten houdenn. En hierbij stelt hij, dat het uit vergelijking der tegenovergestelde dingen volgt, dat de rechtvaardigheid der werken verzwindt, wanneer aan de rechtvaardigmaking des geloofs plaats gegeven wordt; wat hij met Davids woord bevestigt, die, wijl hij de zaligheid des mensen in de barmhartigheid Gods stelt, ontkent, dat de mens door de werken zalig wordt. Daarna vervolgt hij breder wat hij tevoren met korte woordenn had aangeroord, te weten, dat daar geen ding is, waarom de Jodenn zichzelf boven de Heiden zoude verheffen, dewijl deze zaligheid hun beide even gemeen is, aangezien de Schrift verhaalt, dat hij deze rechtvaardigheid in de voorhuid heeft verkregen. Te dezer plaatse stelt hij, per occasie, ook iets daarbij van 't gebruik der besnijdenis. Daarna leert hij, dat de belofte der zaligheid alleen steunt op de goedheid Gods, omdat zij nimmermeer de consciënties vrede zou aanbrengen, in welke zij moet bevestigd worden, noch ook tot hare volmaaktheid zou komen, zo zij op de wet steunde. Daarom moeten wij in het aannemen der belofte, opdat zij vast en zeker zij, alleen de waarheid Gods en niet onszelf aanmerken ; en dit naar het exempel van Abraham, die de aanmerking heeft afgewend van zichzelf, en gesteld op de mogendheid Gods. In het einde van het hoofdstuk stelt hij, om dit bijgebrachte exempel te beter toe te passen op de gemene zaak, tegen elkander wat op beide zijde gelijk is.

Het 5e Hfdst. is, om de zaak te beter te verklaren, bijna geheel gelegen in verheffingen, nadat hij de vrucht des geloofs aangeroord heeft. Want hij maakt een argument van meerder tot minder, en bewijst, hoeveel wij, die nu verlost en met God verzoend zijn, van zijne liefde behoren te verwachten, welke zo zeer over ons is uitgestort, toen wij zondaren en verloren waren, dat Hij ons zijn eniggeboren en zeer lieven Zoon gegeven heeft. Daarna maakt hij vergelijkingen tussen de zonde en de onverdiende rechtvaardigheid, tussen Christus en Adam, tussen de dood en het leven, tussen de wet en de genade, waaruit het openbaar is, dat ons kwaad, hoe groot het zij, door de oneindige goedheid Gods als verslonden wordt.

In het 6e Hfdst. komt hij tot de heiligmaking, die wij in Christus hebben. Want zo haast als 't vlees een kleinen smaak der genade gehad heeft, zo wil het weer gaarne de gebreken en wellusten toegeven, alsof het alreeds zijn zaak wel gedaan had. Maar hiertegen zegt Paulus, dat wij de rechtvaardigheid in Christus niet kunnen vatten, tenzij wij ook mede de heiligmaking aangrijpen. Hij neemt een argument van de Doop, door welchen wij tot de gemeenschap van Christus worden geleid. Daar worden wij met Christus begraven, opdat wij, onszelf afgestorven zijnde, door zijn leven opgewekt worden tot nieuwigheid des levens. Zo volgt dan hieruit, dat niemand zonder de wedergeboorte zijne rechtvaardigheid kan aandoen. Hieruit doet hij vermaningen tot zuiverheid en heiligheid des levens, welke dingen noodwendig gezien moeten worden in degenen, die uit het rijk der zonde zijn gekomen tot het rijk der rechtvaardigheid, verworpen hebbende de goddeloze toegeving des vleses, welke ongebonden vrijheid tot zondigen in Christus zoekt. Ook meldt hij met korte woordenn de aflegging der wet, in welke aflegging het Nieuwe Testament zichzelf vertoont, waarin de afwassing der zonde en de H. Geest beloofd wordt. In het 7e Hfdst. komt hij in 't brede te handelen van het gebruik der wet, wat hij tevoren gelijk met de vinger in 't voorbijgaan getoond had; en zegt de oorzaak, waarom wij van de wet verlost zijn, te weten, omdat zij in zichzelf niet diende dan tot verdoeming. En opdat dit niet tot lastering der wet zou

gedijen, zo bevrijdt hij ze sterkelijk van alle valse beschuldiging; want hij leert, dat het door onze schuld komt, dat zij tot oorzaak des doods gedijt, die tot leven was gegeven. Hij verklaart ook mede, hoe de zonde door de wet vermeerderd wordt. Van daar komt hij om te beschrijven de strijd des vlees en des Geestes, dewelke de kinderen Gods in zichzelf gevoelen, zolang als zij met de gevangenis van het sterfelijke lichaam bevangen zijn; want zij dragen de overblijfselen der begeerlijkheid, waardoor zij zonder ophouden eensdeels van de onderhouding der wet afgetrokken worden.

Het 8e Hfdst. is vol vertroosting, opdat de consciënties der gelovigen niet verschrikt en kleinmoedig worden, horende de ongehoorzaamheid of liever onvolmaakte gehoorzaamheid, die hij tevoren bestraft had. Maar opdat de goddelozen hiermee zichzelf niet zoude vleien, zo betuigt hij ten eerste, dat deze weldaad de wedergeborenen alleen toekomt, in wie de Geest Gods leeft en krachtig is. Zo verklaart hij dan twee dingen, te weten, alle degenen, die de Heere Jezus Christus ingeplant zijn door zijn Geest, zijn buiten gevaar der verdoemenis, hoewel ze nog met zonde beladen zijn. Evenzo, allen, die in het vlees blijven, niet hebbende de Geest der heiligmaking, zijn in genen dele zulk groot goed deelachtig. Daarna verklaart hij, hoe groot de zekerheid van ons betrouwen zij, dewijl de Geest Gods door zijn getuigenis alle twijfeling en versaagdheid verdrijft. Bovendien toont hij door een voorkoming, dat de zekerheid des eeuwigen levens niet kan verhinderd, noch verstoord worden door de tegenwoordige ellendigheden, waaraan we in dit sterfelijke leven onderworpen zijn; maar dat onze zaligheid meer door zulke oefeningen bevorderd wordt, bij welker uitnemendheid de tegenwoordige ellendigheden, ofschoon alle daarbij vergeleken, als niet zullen geacht worden. Dit bevestigt hij met Christus' exempel, die, daar Hij de Eerstgeborene is, heerschappij hebbende in Gods huisgezin, alzo een voorbeeld is, dien wij allen behoren gelijk te worden. Zodan, alsof alle ding zeer wel stond, stelt hij een lustige roeming daarbij, waardoor hij moedig de mogendheid en lusten des duivels versmaadt. Nu, dewijl velen bewogen werden, als zij zagen, dat de Jodenn, die de eerste bewaarders en erfgenamen des verbonds waren, van Christus vergruwde, te weten, dewijl zij daaruit besloten, of, dat het verbond was weggenomen van de nakomelingen van Abraham, die de vervulling van het verbond versmaadde, of, dat deze niet was de beloofde Verlosser, die het Israëlitische volk niet beter hielp, zo begint hij deze twijfeling van het begin van het 9e Hfdst. te beantwoorden.

Zo betuigt hij dan ten eerste zijne liefde tot zijn volk, opdat hij niet schijnen iets uit haat te spreken, en verhaalt ook mede met wat versieringen zij uitnemende waren-, en daarna komt hij zachtelijk om de ergernis weg te nemen, die uit hunne blindheid was rijzende. En hij maakt tweeërlei kinderen Abrahams, om te bewijzen, dat niet allen, die uit hem naar 't vlees gekomen zijn, onder zijn zaad gerekend worden, om de genade des verbonds deelachtig te worden; daarentegen, dat de vreemde, zo zij door 't geloof ingeplant zijn, voor kinderen gerekend worden. Van welke zaak een voorbeeld bijgebracht wordt van Jakob en Ezau. Zodan, hij leidt ons hier terug tot de verkiezing Gods, dewijl men ganselijk moet denken, dat de gehele zaak daaraan hangt. Voorts, dewijl deze verkiezing alleen op de barmhartigheid Gods steunt, zo wordt de oorzaak daarvan tevergeefs gezocht in de waardigheid der mensen. Daartegenover is de verwerping, welke rechtvaardigheid wel zeker is; nochtans is er geen hoger oorzaak dan de wille Gods. Omtrent het einde des hoofdstuks bewijst hij de roeping der Heiden en de verwerping der Jodenn, die door de voorzeggingen der profeten betuigd was.

In het 10e Hfdst., wederom beginnende van de betuiging zijner liefde tot de Jodenn, zegt hij klaar, dat het ijdel betrouwen der werken hun de oorzaak des verderfs is. En opdat zij de wet niet zoude voorwende, zo zegt hij daartegen, dat wij ook zelfs door de wet tot de rechtvaardigheid des geloofs als met de hand geleid worden. Daarna zegt hij, dat deze rechtvaardigheid door de milddadigheid Gods allen natiën zonder onderscheid aangeboden wordt; doch dat zij alleen van die wordt aangegrepen, die de Heere door bijzondere genade verlicht. En dat er meer uit de Heiden, dan uit de Jodenn dit goed zoude verkrijgen, verhaalt hij ook door Mozes en Jesaja voorzegt te zijn, waar de een van de roeping der Heiden, de ander van de verharding der Jodenn openlijk geprofeteerd heeft. Nochtans bleef daar nog deze vraag: Of ook uit het verbond des Heeren een onderscheid was tussen Abrahams zaad en andere natiën. Als hij deze vraag wil ontbinden, zo vermaant hij ten eerste, dat wij het werk des Heeren niet moeten oordelen naar het uiterlijk aanzien der ogen, dewijl de uitverkorenen dikwijls voor ons verborgen zijn; gelijk Elia voortijds zich bedrogen heeft, toen hij meende, dat de religie onder de Israëlieten vergaan was, toen daar nog zeven duizend behoudenn waren. Daarenboven, dat wij niet moeten beroerd worden door de veelheid der ongelovigen, die wij het Evangelie zien vergruwen.

Ten laatste zegt hij, dat het verbond Gods ook in de vleselijke nakomelingen van Abraham blijft, doch bij hen, die de Heere door vrije verkiezing tevoren verordineerd heeft. Daarna wendt hij zichzelf tot de Heiden, opdat zij zich niet te zeer op hunne roeping zoude verhovaardigen en de Jodenn als verworpenen versmade, dewijl zij hun in geen ding te boven gaan, dan in de genade Gods, die hun veelmeer een oorzaak der vernedering moet zijn. Ja, dat diezelfde genade niet van Abrahams zaad is afgeweken, dewijl de Jodenn ten laatste door het geloof der Heiden opgewekt zoude worden tot navolging, opdat de Heere alzo zijn geheel Israël verzamele. De drie Hoofdstukken, die nu volgen, zijn vermaningen, doch menigerlei. In het twaalfde schikt hij het Christelijk leven met gemene gebodenn. Het dertiende is voor 't grootste gedeelte gelegen in het bevestigen van het recht der overheid; waaruit wij zeker verstaan, dat er ook toen sommige onrustige geesten geweest zijn, die meende, dat de Christelijke vrijheid niet kon staan, zo de macht der overheid niet terneder geworpen ware. Maar opdat Paulus niet zou schijnen enig ding der gemeente op te leggen anders dan de werken der liefde, zo geeft hij te kennen, dat ook deze gehoorzaamheid onder de liefde vervat is. Daarna stelt hij gebodenn om het leven te schikken, die hij nog niet verhaald had. In het naastvolgende Hoofdstuk handelt hij van een vermaning, die te dien tijde voornamelijk nodig was. Want dewijl daar sommigen waren, die door hardnekkig bijgeloof stonde op de onderhoudingen der wet, zo kondenn zij zonder grote ergernis niet lijden, dat die veracht werden. Zij, die in de aflegging daarvan bevestigd waren, bewezen openlijk, dat zij ze verachtten, om het bijgeloof weg te doen. Van beide zijde werd door onmatigheid gezondigd; want de bijgelovigen verdoemde de anderen als verachters der wet Gods; en dezen bespotten ongeschiktelijk de eenvoudigheid van genen. Daarom matigt ze de apostel bekwamelijk op beide zijde; dezen beneemt hij die hoogmoedigheid en versmading, en genen die overgrote eigennigheid. En hij geeft ook mede een zeer goede regel der christelijke vrijheid, te weten, dat zij binnen de palen der liefde en der stichting blijve. En hij geeft de zwakken zeer goede raad, als hij hun verbiedt iets te doen tegen hun consciëntie.

Het 15e hfdst. neemt zijn begin met een herinnering aan een gemeen gevoelen, dat zoveel is als een besluit der ganse redenering, te weten, dat degenen, die sterker zijn, hunne sterkheid gebruiken om de zwakken te dragen. En dewijl uit de Joodse ceremoniën een voortdurende twist gezaaid werd tussen de Jodenn en de Heiden, zo legt hij al die nijdigheid neder, die tussen hen was, de oorzaak der verhovaardiging wegnemende. Want hij leert, dat zij beide de zaligheid hebben alleen uit de barmhartigheid Gods, waarop zij steunende behoren af te leggen alle hoogheid, en waardoor zij, in de hope eenzelfde erfenis onder elkander verenigd zijnde, van alle zijde elkander behoren te omhelzen. Ten laatste heeft hij willen uitloopen tot prijzing zijns apostelschaps, en oorzaak daartoe genomen, zichzelf ontschuldigende, dat hij zo stoutelijk bestaan had hen te leren. Bovendien geeft hij enige hope, dat hij tot hen zal komen; hetwelk hij tot nu toe tevergeefs begeerd en verzocht had, gelijk hij in het begin verhaald heeft; en hij stelt ook daarbij wat hem tegenwoordig verhindert, te weten, dat hem van de Macedonische en Achaïsche gemeenten opgelegd was de zorg om de aalmoezen te Jeruzalem te brengen, die zij verzameld haddenn, om de armoede der gelovigen, die daar waren, te verlichten. Het laatste Hoofdstuk heeft bijna niets anders dan groetenissen; uitgenomen dat sommige vermaningen daarin gemengd zijn; en wordt met een zeer schoon gebed besloten.

HET EERSTE HOOFDSTUK

- 1. Paulus, een dienstknecht van Jezus Christus, geroepen apostel, uitverkoren tot het Evangelie Gods,*
- 2. (Hetwelk Hij tevoren beloofd had door zijne profeten, in de Heilige Schriften)*
- 3. Van zijnen Zoon Jezus Christus, onzen Heere, die geworden is uit het zaad van David, naar het vlees;*
- 4. En verklaard Gods Zoon te zijn in mogendheid, door de Geest der heiligmaking, uit de wederopstanding der dode:*
- 5. Door welken wij ontvangen hebben de genade en het apostelschap, tot gehoorzaamheid des geloofs onder alle heiden, voor zijnen naam;*
- 6. Onder welke ook gij zijt, geroepenen van Jezus Christus!*
- 7. Allen, beminde Gods, geroepene heiligen, die te Rome zijt! Genade zij u, en vrede van God, onzen Vader, en onzen Heere Jezus Christus.*

1. Paulus. Zoveel de naam Paulus aangaat, dewijl het niet is een grote zaak, om lang daarin bezig te zijn, en ook niets daarvan kan voortgebracht worden, dan wat andere uitleggers hebben, zo zou ik ganselijk daarvan zwijgen, tenware, dat men sommigen lichtelijk voldoen kon, zonder groot verdriet van anderen. Deze vraag zal dan met weinige woordenn aangeroord worden. Die menen, dat de apostel dezen naam aangenomen heeft als een zegeteken, dat hij Sergius Paulus de stadhouder tot Christus gebracht had, dezen worden van Lukas zelf weerlegd, die toont, dat hij vóór dien tijd alzo genoemd was. Het dunkt mij ook der waarheid niet gelijk, dat deze naam hem zou gegeven zijn, nadat hij zich aan Christus overgegeven had; hetwelk ik meen aan Augustinus alleenlijk daarom behaagd te hebben, opdat hij daaruit oorzaak mocht hebben om scherpzinnig te filosoferen, als hij zegt, dat uit de hovaardige Saulus een klein of nederig discipel van Christus gewordenn is. Origenes' gevoelen is zekerder, die zegt, dat de apostel twee namen had. Want het is der waarheid wel gelijk, dat de naam Saul of Saulus hem als een Joodse naam van zijne ouders is gegeven, waarmede zijn religie en geslacht kon bewezen worden; en dat hem daarenboven de naam Paulus is gegeven, om door dezen Romeinse naam te betuigen, dat hij een burger der stad Rome was. Te weten, omdat zij deze zijn ere, die toen groot geacht werd, niet wilde laten verduisteren; en zij nochtans zo groot niet achtten, dat zij daarom het teken des Israëlitische geslachts (te weten, de Joodse naam Saul) zoude loslaten. Nu, de naam Paulus heeft de apostel in zijne zendbrieven mogelijk daarom meest gebruikt, omdat die bij de gemeenten, aan welke hij schreef, meer gewoon, in het Romeinse rijk aangenamer en in zijn geslacht onbekender was. Want dit stond hem niet te verzuimen, om zodoende de ijdele waan en haat te vliede, waarmede der Joden naam te dier tijd bij de Romeinen en heiden bezwaard was, en om zichzelf te hoede, dat hij der Joden wrede razernij tegen zich niet meerder ontstak.

Een dienstknecht van Jezus, enz. Deze titels gebruikt hij, om de autoriteit der leer te vermeederen, hetwelk hij doet op tweeërlei wijze; te weten, ten eerste, als hij zegt, dat hij geroepen is tot het apostelschap- ten andere, als hij vertoont, dat zijn roeping ook de gemeente van Rome aangaat. Want in deze twee was veel gelegen, te weten, dat hij geacht werd een apostel door Gods roeping te zijn, en dat men wist, dat hij ook der gemeente van Rome verordend was. Zo zegt hij dan, dat hij een dienstknecht van Christus en tot het apostelambt geroepen is, daarmede te kennen gevende, dat hij niet lichtvaardig datzelfde aangegrepen heeft. Terstond daarna noemt hij zichzelf uitverkoren, om daarmede te beter te bevestigen, dat hij niet een uit het gemene volk, maar een uitnemende apostel des Heeren is, en waarmede hij ook verklaart, hoedanig een dienaar hij is. Want zo wie het leerambt bedient, die wordt onder de dienstknechten van Jezus Christus gerekend, maar de apostelen zijn onder alle andere dienaars verre de heerlijkste. En deze zijn verkiezing, die hij voorts meldt, bewijst ook mede het einde en gebruik des apostelschaps. Want hij heeft daarmede kortelijk willen aanwijzen, waartoe hij tot dezen dienst geroepen is. Zodan, dat hij zichzelf noemt een dienstknecht van Christus, dit had hij met alle leeraren gemeen; en als hij de naam apostel zichzelf toeschrijft, zo stelt hij zich boven anderen; maar dewijl degene, die zichzelf in de dienst steekt, geen autoriteit heeft, zo merkt hij op, dat hij van God daarin gesteld is. Zo zal dit de zin zijn: dat Paulus een dienaar van Christus is, doch niet allerlei dienaar, maar een apostel, en dat niet door lichtvaardige aangrijping, maar door Gods roeping. Daarna volgt een duidelijke verklaring des apostelambts, te weten, dat hij verordend is tot de verkondiging des Evangelies. Want ik gevoel niet met hen, die deze roeping, waarvan de apostel spreekt, duide op de eeuwige verkiezing Gods, en deze uitzondering of verkiezing verstaan van de uitzondering uit des moeders buik, waarvan hij tot de Galaten spreekt, of die Lukas meldt, dat hij de heiden verordend is. Want hij roemt enkel, dat God hem dat

ambt gegeven heeft, opdat niemand deke, dat hij door eigen autoriteit de ere aanneemt. Hier moet men aanmerken, dat niet alle mensen tot de dienst des Woords bekwaam zijn, waartoe bijzondere roeping nodig is. Ja, degenen, die zichzelf allermeest bekwaam achten, moeten toezien, dat zij niet zonder roeping daarin trede. Hoedanig de roeping der apostelen en ook der bisschoppen zij, dat zal elders gezegd worden. Men moet ook aanmerken, dat het apostelambt is de verkondiging des Evangelies; waaruit men kan zien, hoe bespottelijk die stomme honde zijn, die niet anders dan de mijter en de staf hebben, en nochtans roemen, dat zij in der apostelen plaats gevolgd zijn. Dat woord dienstknecht beduidt niets anders dan dienaar, want het is van het ambt te verstaan. Hetwelk ik daarom zeg, om dier mensen dwaling weg te nemen, die zonder oorzaak in het woord dienstknecht filosoferen, menende, dat hier de dienstbaarheid van Mozes met Christus' dienstbaarheid vergeleken wordt.

2. Hetwelk Hij tevoren beloofd had, enz. Dewijl de leer, die geacht wordt nieuw te zijn, verachtelijk is, zo bevestigt hij het Evangelie door de oudheid, evenals of hij zeide, dat Christus niet onverziens uit de hemel gekomen is, of een nieuwe ongehoorde leer uit de hemel gebracht heeft; want Hij is met zijn Evangelie van het begin der wereld aan beloofd en allen tijd verwacht. Voorts, dewijl oude dingen dikwijls leugens of fabelen zijn, zo brengt hij geloofwaardige getuigen, om zulk vermoede te benemen, te weten, de profeten Gods. Ten derde zegt hij, dat derzelve getuigenissen behoorlijk bewaard en beschreven zijn, te weten, in de Heilige Schriften. Uit deze plaatsen mag men verstaan wat het Evangelie is, hetwelk hij leert van de profeten niet verkondigd, maar alleenlijk beloofd te zijn. Daarom, indien dus de profeten het Evangelie beloofde, zo is het dan niet eerder gegeven, dan na de verschijning des Heeren in het vlees. Zo dwalen dan zij, die de beloften met het Evangelie vermengen; dewijl het Evangelie eigenlijk is een openlijke verkondiging van de verschenen en geopenbaarde Christus, in dewelke de beloften volbracht worden.

3. Van zijnen Zoon, enz. Dit is een merkwaardige plaats, door dewelke wij geleerd worden, dat het ganse Evangelie in Christus vervat is, zodat die zichzelf van het Evangelie afwende, enen voet van Christus afwijken. Want dewijl Hij het levende en uitgedrukte beeld Gods is, zo is het geen wonder, dat Hij alleen ons voorgesteld wordt, tot wien ons ganse geloof heenstrekt en op Hem steunt. Zo is dan dit als een beschrijving des Evangelies, waarmede Paulus beduidt wat in hoofdzaak daarin vervat is. Waaruit wij mogen besluiten, dat degene, die in de kennis van Christus behoorlijken voortgang gemaakt heeft, alles heeft verkregen wat men uit het Evangelie kan leren; gelijk daarentegen degenen, die zoeken buiten Christus wijs te zijn, niet alleen onwijs, maar geheel uitzinnig zijn.

Die geworden is, enz. Twee dingen moeten wij in Christus zoeken, opdat wij zaligheid in Hem vinde, te weten, de Godheid en de mensheid. De Godheid vervat in zich mogendheid, rechtvaardigheid en leven, welker dingen wij door de mensheid deelachtig gemaakt worden. Daarom heeft Paulus deze beide voornamelijk in de hoofdsom des Evangelies gesteld, te weten, dat Christus in het vlees verschenen is en dat Hij in het vlees Zichzelf bewezen heeft Gods Zoon te zijn; gelijk ook Johannes, gezegd hebbende, dat het Woord vlees geworden is, terstond daarbij zegt, dat in het vlees zelve de heerlijkheid als des Zoons Gods geweest is. Dat Paulus de wortel en het geslacht Davids bijzonder aanwijst, als waaruit Christus gekomen is, dat is niet tevergeefs; want daarmede wijst en leidt hij ons tot de belofte opdat wij niet twifelen, dat Hij dezelfde is, die voortijds beloofd is. De belofte, David gedaan, was zo bekend, dat het openbaar is, dat de Messias door een algemene gewoonte Davids Zoon genoemd is. Zo dient dan dit tot zekerheid van ons geloof, dat Christus uit het geslacht Davids geboren is.

Naar het vlees. Dit stelt hij daarbij, opdat wij verstaan, dat in Christus wat is, dat Hij uit de hemel gebracht en niet van David ontvangen heeft, en hoger is dan het vlees, te weten, datgene wat hij terstond daarbij stelt van de heerlijkheid der Godheid. Voorts, met deze woorden bevestigt hij niet alleenlijk een waarachtig wezen van het vlees in Christus, maar onderscheidt ook duidelijk de menselijke natuur in Christus van de goddelijke, en alzo weerlegt hij de goddeloze razernij van Servetus, die Christus toegedicht heeft een vlees, uit drie ongeschapen elementen gemaakt.

4. Verklaard Gods Zoon te zijn, enz. Of zo men liever wil, verordend, of bescheiden; alsof hij wilde zeggen, dat de kracht der wederopstanding is als een verordening en besluit, waarmede Hij verkondigd en betuigd is Gods Zoon te zijn, gelijk wij lezen in de 2de Psalm: Ik heb U heden gegenereerd. Want deze generering is van de kennis en verklaring van Christus te verstaan. Voorts, hoewel sommigen hier drieërlei verschillende bewijzen der Godheid maken, te weten, de mirakelen, die zij verstaan in het woord kracht; ten tweede, het getuigenis des Geestes, en ten laatste, de wederopstanding der dode, zo wil ik nochtans liever deze drie dingen verenigen en van een verstaan, te weten aldus: dat Christus verklaard is Gods Zoon te zijn, door de hemelse kracht des Geestes, openlijk en waarachtiglijk bewezen, toen Hij van de dode wederopstond; doch dat deze mogendheid begrepen wordt, als zij door dezelfde Geest in de harten verzegeld wordt. Met deze uitlegging komt Paulus' wijze van spreken wel overeen: want hij zegt, dat Christus Gods Zoon is verklaard in de mogendheid, te weten, dat in Hem een mogendheid gezien werd, die Gode eigenlijk toekwam, en ongetwijfeld bewees, dat Hij God was. En deze mogendheid heeft zich wel bewezen in zijn wederopstanding, gelijk dezelfde apostel op een andere plaats, belede hebbende, dat de zwakheid van het vlees in de dood gezien werd, de kracht des Geestes in de wederopstanding verheft. Doch deze heerlijkheid wordt ons niet bekend, totdat ze dezelfde Geest in onze harten verzegelt. En dat Paulus mede bij de wonderlijke kracht des Geestes, die Christus van de dood wederopstaande bewezen heeft, ook het getuigenis vervat, die alle gelovigen, een iegelijk in zijn hart gevoelen, dat is ook daaruit openbaar, dat hij bijname de heiligmaking meldt; evenals of hij zeide, dat de Geest dit zijn bewijs zijner mogendheid, dat Hij eenmaal gegeven heeft, bevestigt en vast maakt, zover Hij heilig maakt. Want de Schrift pleegt gemeenlijk de Geest zulke titels te geven, die tot de tegenwoordige zaak dienen. Alzo wordt Hij van de Heere genoemd, de Geest der waarheid, om des werks wil, waarvan Hij daar spreekt. Voorts wordt de goddelijke mogendheid daarom gezegd in de wederopstanding van Christus gezien te zijn, omdat Hij door zijn eigen kracht is wederopgestaan, gelijk Hij meer dan eenmaal betuigd heeft. Breekt, zegt Hij, dezen tempel af, en Ik zal hem in drie dagen weder opbouwen. Zo ook, Niemand neemt mijne ziel of leven van Mij, enz. Want Hij heeft niet door gebedenle of vreemde hulp, maar door de hemelse werking zijns Geestes overwinning gekregen van de dood, aan welken Hij naar de zwakheid des vleses plaats gegeven had.

5. Door welken wij ontvangen hebben, enz. Als hij nu de beschrijving des Evangelies geëindigd heeft, (dewelke hij tot aanprijzing van zijn ambt hier ingevoegd heeft) komt hij wederom tot bevestiging zijner roeping, wat grotelijks nodig was de Romeinen betuigd en bevestigd te worden. Dat hij zegt: De genade en het apostelschap, is een wijze van spreken, van de Grieken genoemd hypallage of verwisseling, staande voor het onverdiende apostelschap, of, de genade des apostelschaps; waarmede hij beduidt, dat het ganselijk niet uit zijn waardigheid, maar uit Gods goeddadigheid is, dat hij tot zo een groot ambt verkoren is. Want hoewel het voor de wereld bijna niet anders heeft dan gevaren, vreselijkheid, arbeid, haat, schande, lastering, zo is het nochtans voor God en zijne heiligen van groter waardigheid; daarom wordt het te recht voor genade geacht. Zo iemand het liever aldus wil stellen: Ik heb de genade ontvangen, dat ik een apostel ben, het zal dezelfde zin blijven. Dat hij zegt: Voor de naam, heeft Ambrosius uitgelegd, dat hij in Christus' plaats is gesteld, om het Evangelie te verkondigen, achtervolgens hetgeen hij op een andere plaats zegt: Zo zijn wij dan bode of gezantschappen voor Christus. Nochtans schijnt hun gevoelen beter te zijn, die het woordje naam nemen voor kennis, want het Evangelie wordt gepredikt, opdat wij in de naam van de Zone Gods geloven. En Paulus zelf wordt genoemd een uitverkoren vat, om de naam van Christus te dragen onder de heidenen. Zodan, deze woordenn, voor de naam, beduide zoveel, alsof hij gezegd had: Opdat ik verkondig en openbaar hoedanig Christus is.

Tot gehoorzaamheid des geloofs, enz. Dat is, wij hebben bevel ontvangen, het Evangelie tot alle heiden te dragen, opdat zij door het geloof dit gehoorzaam zijn. Met het einde en oorzaak zijner roeping vermaant hij de Romeinen over hun ambt; evenals of hij zeide: Het betaamt mij dat ambt te bedienen, dat mij bevolen is, hetwelk is het Woord verkondigen; en het betaamt u het Woord te horen met alle gehoorzaamheid, tenzij gij de beroeping, die de Heere mij opgelegd heeft, wilt ijdel maken. Hieruit verstaan wij, dat wie Gods bevel hardnekkig wederstaan, en zijn ganse ordeing verkeren, de verkondiging des Evangelies onwaardiglijk en verachtelijk verwerpen, welke geschiedt, om ons tot Gods gehoorzaamheid te brengen. Hier moet men ook de natuur des geloofs aanmerken, hetwelk daarom met de naam der gehoorzaamheid versierd wordt, omdat de Heere ons door het Evangelie roept, en wij Hem door het geloof antwoorden, als Hij ons roept; gelijk daarentegen de ongelovigheid het hoofd is aller wederspanning tegen God. Ik heb liever gesteld: Tot

gehoorzaamheid des geloofs, dan: Opdat men het geloof gehoorzaam zij; want dit laatste kan men niet anders dan oneigenlijk zeggen, hoewel het eenmaal in de Handelingen der Apostelen gelezen wordt: want men is eigenlijk door het geloof aan het Evangelie gehoorzaam. Onder alle heiden, onder welke, enz. Het was niet genoeg tot apostel verordend te zijn, indien men in zijne bediening niet voor ogen hield discipelen te maken, daarom zegt hij daarbij, dat zijn apostelschap strekt tot alle heiden. En terstond noemt hij zichzelf klaarlijker een apostel der Romeinen, als hij zegt, dat zij onder de heiden zijn, dewelke hij tot een dienaar gegeven is. Voorts, het bevel van het Evangelie te prediken over de ganse wereld is allen apostelen gemeen, en zij worden niet over zekere afzonderlijke kerken gesteld, gelijk de herders en bisschoppen. Doch Paulus is boven dit gemene ambt der apostolische bediening bijzonder gesteld tot een dienaar om het Evangelie onder de heiden te verkondigen. Hiertegen is niet, dat hun door de Heiligen Geest is verbode of verhinderd geweest door Macedonië' te reizen, en het Woord in Mysië te spreken; want dit is niet geschied, om hem zekere palen te zetten, maar omdat hij te dien tijde haastig elders moest gaan, en in deze plaats de oogst nog niet rijp was.

6. Geroepenen van Jezus Christus. Nu stelt hij hier een rede, die hun nader aangaat, te weten: omdat de Heere hun nu een bewijs en teken gegeven had, waarmede Hij verklaarde, dat Hij ze tot de gemeenschap des Evangelies riep. Hieruit volgde nu, dat zij, zo zij wilde, dat hun roeping vast bleef, niet de dienst van Paulus mochten verwerpen, die door dezelfde verkiezing des Heeren aangenomen en in zijn ambt bevestigd was. Daarom neem ik deze woorden: Geroepenen van Jezus Christus als een verklaring, alsof hij dat woordje te weten daartussen gesteld had, dus op deze wijze: Onder welken gij ook zijt, te weten, als die van Jezus Christus geroepen zijt. Hij beduidt daarmede, dat zij Christus deelachtig zijn door de roeping: want zij worden ook in Christus van de Hemelsen Vader verkoren tot kinderen, die des eeuwigen levens erfgenamen zullen zijn; en nadat zij uitverkoren zijn, worden zij ook in Christus als in des rechten Herders bewaring en trouw bevolen.

7. Allen, die te Rome zijt. Hij bewijst met zeer goede orde, wat in ons prijselijk is. Ten eerste, dat de Heere ons door zijn goedheid tot zijn genade en liefde heeft aangenomen. Ten andere, dat Hij ons geroepen heeft. Ten derde, dat Hij ons geroepen heeft tot heiligheid: welke prijs dan eerst plaats heeft, als wij onze roeping volgen. Hier wordt een zeer rijke leer voorgesteld, dewelke ik met korte woorden aanstip, en een iegelijk te bedenken geef. Voorwaar de apostel Paulus stelt de lof onzer zaligheid niet in ons, maar leidt die geheel af uit de fontein der onverdiende genade Gods en der vaderlijke liefde tot ons, want Hij stelt voor een begin en oorsprong, dat God ons liefheeft. En welke oorzaak heeft Hij toch om ons lief te hebben, anders dan enkel zijn goedheid? Hieruit komt ook de roeping, waarmede Hij zijn aanneming in degenen, die Hij eerst uit genade verkoren heeft, te zijner tijd bevestigt en verzegelt. Voorts verstaan wij hieruit ook, dat niemand zich behoorlijk tot het getal der gelovigen voegt, dan die zekerlijk betrouwen, dat de Heere hun goedwillig is, hoewel zij zulks niet verdiend hebben, en arme zondaars zijn; en die door zijn goedheid verwekt zijnde, staan naar heiligheid: want Hij heeft ons niet geroepen tot onreinigheid, maar tot heiligmaking, enz. Genade en vrede. Daar is niets eerder te wenschen, dan ten eerste, dat God ons genadig zij, hetwelk door dat woord genade betekend wordt. Ten andere, dat de gelukkigheid en voortgang aller dingen van Hem komen, hetwelk met het woord vrede beduidt wordt. Want al is het, dat alle dingen ons schijnen toe te lachen en voorspoed te beloven, nochtans, zo God ons toornig is, zo wordt ook de zegening zelf in een vloek veranderd. Zodan, het enige fundament van ons heil is de goedwilligheid en de gunst Gods, waardoor wij waarachtige en grondige gelukkigheid genieten, en onze zaligheid ook zelfs in tegenspoed en verdriet bevorderd wordt. Bovendien, daaruit, dat hij ons vrede wenst van de Heere, verstaan wij, dat alle goed, dat ons geschiedt, een vrucht is der goeddadigheid Gods. Wij moeten niet voorbijgaan, dat hij ook mede van de Heere Jezus ons dit goed wenst. Want terecht wordt deze ere Hem gegeven, die niet alleenlijk is de dienaar en uitdeler der goedheid des Vaders tot ons, maar werkt alle dingen met Hem in het gemeen. Toch heeft de apostel hier eigenlijk willen aanwijzen, dat al de weldade Gods ons toekomen door Hem. Sommigen willen liever door dat woord vrede verstaan de gerustheid van het geweten. En ik ontken niet, dat het somtijds in zulk ene betekenis gesteld wordt: maar dewijl het zeker is, dat de apostel hier de somma alles goeds heeft willen vervatten, zo is de eerste uitlegging, die ook van Bucer voortgebracht wordt, veel bekwamer en voegelijker. Zodan, dewijl hij de godzaligen de somma van alle heil wilde wenschen, zo heeft hij, gelijk tevoren, de fontein daarvan genoemd, te weten, de genade Gods: welke enige genade ons niet alleenlijk de eeuwige zaligheid aanbrengt, maar ook de oorzaak is van alle goed, waarover wij ons verheugen in dit leven.

8. *Ten eerste dank ik mijnen God door Jezus Christus over u allen, omdat uw geloof verkondigd wordt de ganse wereld door.*
9. *Want God is mijn getuige, (dewelke ik in mijnen geest dien, in het Evangelie zijns Zoons) dat ik zonder ophouden uwer gedachtenis make,*
10. *Altijd in mijne gebeden biddende, opdat ik enigszins gelukkige reize verkrijge door de wille Gods, om tot u te komen;*
11. *Want ik begeer u te zien, opdat ik u enige geestelijke gave mededele, om u te bevestigen;*
12. *Dat is, om onderlinge vermaning te ontvangen in u, door het onderlinge geloof, te weten, het uwe en mijne.*

8. Ten eerste. Hier neemt hij een begin, dat tot de zaak zeer bekwaam is: want hij brengt van zijn en van hun persoon bekwaame rede voort, om hen leerzaam te maken, en tot gehoor te verwekken. Van hun persoon brengt hij deze rede voort, dat hij de ruchtbaarheid van hun geloof verhaalt. Want hij geeft te kennen, dat zij door de lof, welken zij openlijk bij alle gemeenten hebben, alzo verbonden en gedrongen zijn, dat zij de apostel des Heeren niet kunnen verwerpen, zonder alle gemeenten te bedriegen van de goede mening, die zij van hen hebben, hetwelk voor onbeleefdheid, en enigszins voor ongetrouwheid geacht wordt. Daarom gelijk dit getuigenis terecht de apostel behoorde te bewegen, om achtereenvolgende zijn ambt, de Romeinen te onderwijzen en te leren, van hun gehoorzaamheid verzekerd zijnde: alzo worden wederom de Romeinen daardoor verbonden, zijn autoriteit niet te verwerpen. Vanwege zijn persoon beweegt hij ze tot gehoor en leerzaamheid, als hij zijne ongeveinsde liefde tot hen betuigt. Want er is geen ding krachtiger om de raadgever geloofwaardig te maken, dan dat men het vermoede van hem hebbe, dat hij van harte zoekt bevorderlijk te zijn en te helpen. Voorts is dit ten eerste waardig, dat men aanmerke, dat hij hun geloof alzo prijst, dat hij nochtans intussen God daarvoor dankt. Waarmede wij geleerd worden, dat het geloof een gave Gods is. Want is het, dat de dankzegging is een bekennende der weldaad, zo bekent hij, dat het geloof van God komt, die God daarvoor dankt. Als wij dan zien, dat de apostel altijd van dankzegging begint, als hij wil bewijzen zijn vreugde uit eens anders geluk, zo worden wij daardoor vermaand, dat al ons goed Gods weldaad is. Ja het ware ook nut, dat wij ons tot zulk ene wijze van spreken gewende, waardoor wij altijd onszelf scherpelijk mochten verwekken, om te bekennen, dat God de gever alles goeds is, en ook mede anderen op te wekken tot diezelfde gedachte. Is het, dat het betaamt zulks aan te merken in kleine zegeningen, zo moet men het veelmeer aanmerken in de gave des geloofs, hetwelk geen gemene, noch kleine gave Gods is. Bovendien hebben wij hier een voorbeeld, hoe wij God behoren te danken door Christus, opvolgende het bevel des apostels, Hebr. 13, gelijk wij in zijnen naam barmhartigheid van God begeren en verkrijgen. Ten laatste noemt hij Hem zijnen God. Dit is een bijzonder voorrecht der gelovigen, dewelke alleen deze eer van God gegeven wordt. Want hierin wordt een onderlinge gemeenschap, aanzien en overeenkomst verstaan, dewelke uitgedrukt wordt in deze belofte: Ik zal hun God zijn, en zij zullen mijn volk zijn. Evenwel, ik wil het liever duide op de persoon en het ambt van Paulus, opdat het zij een bevestiging en bewijs van de gehoorzaamheid en de dienst, welke hij de Heere doet in de verkondiging des Evangelies. Alzo heeft Hiskia God genoemd de God van Jesaja, daarmede betuigende, dat Jesaja een waarachtig en getrouw profeet was. Alzo wordt Hij door uitnemendheid en door een bijzonder aanzien genoemd de God van Daniël, omdat Daniël de zuiveren dienst van God beschermd had. De ganse wereld door. De lof van goede en gelovige mensen in het prijzen van het geloof der Romeinen was van Paulus zo groot geacht, alsof zij van de ganse wereld geprezen waren. Want de ongelovigen konden geen oprecht, noch geloofwaardig getuigenis van het geloof geven, hetwelk zij liever hadden vervloekt. Zo zullen wij dan verstaan, dat het geloof der Romeinen de ganse wereld over verkondigd was door de mond aller gelovigen, die daarvan recht gevoelen en getuigen mochten. Dat deze kleine en verachtelijke hoop volks zelfs niet te Rome bekend was van de goddelozen, daar was niet aan gelegen, dewijl Paulus niet vraagde naar derzulker oordeel, als zijnde van gene waarde.

9. Want God is mijn getuige. Hij bewijst zijn liefde door de werken. Want had hij ze niet zeer liefgehad, zo zou hij hun zaligheid niet zo zorgvuldig de Heere bevolen hebben, en voornamelijk zou hij ze door zijn hulp en arbeid niet zo vurig begeerd hebben te bevorderen. Zodan, deze zorgvuldigheid en begeerte zijn zekere tekenen der liefde: want zij kunnen nimmermeer zijn, tenzij zij uit liefde komen. En dewijl hij wist, dat het tot bevestiging van hun geloof in zijn prediking nuttig was, dat de Romeinen van zijne oprechtheid zeker waren, zo heeft hij enen eed daartoe gedaan, dewelke een noodzakelijk middel is, wanneer iemands woord, hetwelk zeker en ontwijfelbaar moet zijn, in twijfeling staat. Want is het, dat de eed niets anders is, dan God tot getuige nemen om ons woord te bevestigen, zo zou hij zeer dwaas doen, die zou ontkennen, dat de apostel

Paulus gezworen heeft: en nochtans heeft hij hiermede het verbod van Christus niet overtrede. Hieruit is het openbaar, dat het voornemen van Christus niet geweest is, de eed ganselijk af te schaffen, gelijk de bijgelovige wederdopers dromen, maar veelmeer tot de waarachtige onderhouding der wet terug te brengen. En de wet laat de eed toe, en straft alleenlijk de eedbreking en de lichtvaardigen eed. Daarom, is het dat wij recht en behoorlijk willen zweren, zo laat ons de matigheid en godvrezendheid navolgen, die de apostelen in de eed gebruikt hebben. En opdat wij dezen vorm verstaan, zo zullen wij weten, dat God also tot getuige wordt genomen, dat Hij ook mede terstond tot wreker geroepen wordt, is het, dat wij liegen; hetwelk Paulus ergens uitdrukt met deze woorden: God is mij getuige in mijn ziele.

Dewelke ik dien in mijnen geest. Dewijl de onheilige mensen, die met God spotten, gewoon zijn de naam Gods lichtvaardig zonder vrees te gebruiken, zo bewijst Paulus hier zijn godsdienstigheid, opdat hij te beter geloofd worden in hetgeen hij zegt. Want in welke mensen de vreeze Gods regeert, die zullen zich ontzien valse eed te doen. Voorts, als hij zegt: In mijnen geest, zo stelt hij zijnen geest tegen de uitwendige valse schijn. Want dewijl velen zichzelf valselijk voor dienaars Gods uitgeven, en naar de uitwendige schijn zulks zijn, zo betuigt Paulus van zichzelf, dat hij God van harte dient. Hij heeft ook mogelijk op de oude ceremoniën gezien, waarin de Joden meende de godsdienst alleen gelegen te zijn. Zo geeft hij dan te kennen, dat hij, hoewel hij zulke oefening niet heeft, nochtans desniettemin een oprecht dienaar Gods is, gelijk hij Fil. 3 : 3 zegt: Wij zijn de waarachtige besnijdenis, wij, die met de geest God dienen, en niet roemen in het vlees. Zo roemt hij dan, dat hij God dient met oprechte godvrezendheid des harten, dewelke de waarachtige religie en oprechte godsdienst is. Het was nu (gelijk ik weinig tevoren gezegd heb) dat Paulus zijn godvrezendheid betuigde, opdat zijn eed-zweren te meerder verzekerdheid maakte. Want de ongoddelijken is het een spel, valse eed te doen, hetwelk de godzaligen gruwelijker is dan duizend dode. Want het kan niet geschiede, dat daar niet rechte eerbiediging van Gods naam zoude zijn, waar een rechte en ernstige vreeze Gods is. Zo is het dan zoveel, alsof Paulus zeide, dat hij wel weet, hoe groot de heiligheid, religie en eerwaardigheid van de eed is, en dat hij niet lichtvaardig God tot getuige roept, gelijk de onheilige mensen plegen. En alzo leert hij met zijn voorbeeld, dat wij, wanneer wij zweren, zulke tekenen der godzaligheid moeten geven, dat de naam Gods, waarmede wij de zaak bevestigen, naar zijn waarde geacht wordt. Bovendien, bewijst hij met een teken, hoe hij God ongeveinsd dient te weten, met zijn leerambt. Want dat was een zeer groot bewijs, dat hij zichzelf tot de ere Gods overgegeven had, dewijl hij zichzelf verzakende, niet ontzag allerlei zwaarigheid der schande, armoede, des doods en haats, om het rijk Gods te verheffen. Sommigen nemen deze woorden, alsof Paulus de dienst, waarmede hij zeide God te dienen, daaruit wilde prijzen, dat hij met de leer des Evangelies overeenkwam: en het is zeker, dat ons in het Evangelie geestelijke godsdienst geboden wordt. Maar de eerste uitlegging komt veel beter overeen, te weten, dat hij zichzelf tot de gehoorzaamheid Gods begeeft, in de verkondiging des Evangelies. Nochtans, hiertussen onderscheidt hij zichzelf van de hypocrieten, welke een ander voornemen hebben, dan God te dienen: gelijk velen door eergierigheid of iets anders tot zulks gedreven worden; en het is verre vandaar, dat zij allen van harte en getrouwelijk zichzelf in dat ambt zoude gedragen. De zaak is, dat Paulus dit leerambt oprechtelijk bedient: met welke omstandigheid hij datgene, wat hij van zijn godvrezendheid gesproken heeft, bij de tegenwoordige zaak voegt. Maar hieruit hebben wij een nuttige leer, dewelke de dienaren des Woords niet weinig moed behoort te geven, als zij horen, dat zij Gode een aangename en kostelijke dienst doen met de prediking des Evangelies. Want wat is er, dat hun kan verhinderen, wanneer zij weten, dat hun dienst Gode behaagt en aangenaam is, zodat hij ook een uitnemende godsdienst geacht wordt? Voorts noemt hij het Evangelie des Zoons Gods, waardoor Christus verklaard wordt, dewelke daartoe van de Vader betekend is, opdat Hij, als Hij verheerlijkt wordt, ook wederom de Vader verheerlijke.

Dat ik zonder ophouden. Met de gedurigheid des gebeds bewijst hij hier nog groter kracht der liefde. Want het was veel, dat hij gene gebeden voor de Heere uitstortte, zonder hen te vermelden. En opdat de zin te klaarder zij, zo neem ik dat woord altijd voor alle, alsof hij gezegd had: In al mijne gebeden, of, zo dikwijls als ik God bid, zo maak ik uwer gedachtenis. Hij spreekt niet van allerlei aanroeping, maar van die gebeden, tot welke de heiligen zich geheel met alle naarstigheit begeven, alle andere zorg afleggende, wanneer zij daarmede zichzelf ganselijk willen bekommeren. Want anders heeft hij wel dikwijls haastig tot dit of dat gebed kunnen uitbreken, dat nochtans de Romeinen in zijn gedachtenis niet kwamen. Maar zo wanneer hij uit een voornemen, en als 't ware voorbedacht bad, zo was hij hunner ook gedachtig onder de anderen. Zo spreekt hij dan bijzonder van de gebeden, tot dewelke de heiligen zichzelf uit een voornemen voegen. Gelijk wij zien, dat

de Heere zelf eenzame plaatsen heeft gezocht, om zulke gebeden te doen. Hij geeft ook mede te kennen, hoe dikwijls en gedurig hij in zulke gebeden geweest is, dewijl hij zegt, dat hij zonder ophouden zich daartoe begeven heeft.

10. Biddende, opdat ik enigszins. Het is der waarheid niet gelijk, dat wij diens welvaart van harte zoeken, dien wij niet bereid zijn, ook met onzen arbeid en vermogen te helpen. Daarom, als hij nu zijn zorgvuldigheid in hun zaligheid Gode te bevelen getoond heeft, zo zegt hij aanstonds, dat hij nog met een ander bewijs zijn liefde voor God betuigt, te weten, biddede, dat hij nuttig en bevorderlijk mag zijn. Daarom, opdat gij een vollen zin hebt, zo leest deze woorden, alsof het woordje ook daartussen gesteld ware, aldus: Biddede ook, opdat ik enigszins gelukkige reize, enz. Als hij zegt: Gelukkige reize door de wil Gods, zo verklaart hij niet alleenlijk, dat hij van de Heere voorspoed deswege verwacht, maar dat hij dan acht de weg voorspoedig te zijn, als deze de Heere behaagt. Naar welken regel aller mensen gebeden en begeerten behoren gevoegd te zijn.

11. Want ik begeer u te zien. Hoewel hij bij hen niet was, zo kon hij wel enigszins hun geloof door zijn leer bevestigen. Maar dewijl men altijd beter raadslaagt, als men tegenwoordig is, daarom begeerde hij liever tegenwoordig te zijn. Het einde der raadslaging geeft hij te kennen, om daarmede te openbaren, dat hij niet tot zijn eigen, maar tot hun voordeel de moeilijkheid des wegs wil aangaan. Geestelijke gaven noemt hij de gaven der leer, of vermaning, of profetie, die hij wist uit Gods genade hem gegeven te zijn. Hier heeft hij met het woord mededelen het rechte gebruik zulker gaven beduid. Want daarom worden bijzonder aan een iegelijk verscheide gaven uitgedeeld, opdat zij allen onderling vriendelijk elkander mededelen, en de een de ander instorte datgene, wat God een iegelijk gegeven heeft, gelijk hierna bewezen wordt, Hfdst. 12:3 en 1 Cor. 12: 11.

Om u te bevestigen. Hier matigt hij datgene, wat hij van de mededeling gezegd heeft, opdat hij niet schijne de Romeinen alzo te achten, alsof zij nog in de eerste beginselen te onderwijzen waren, en zich nog niet recht tot Christus begeven hadden. Daarom zegt hij, dat hij hun in dien dele bevorderlijk wil zijn en helpen, waarin zij nog te helpen zijn, die zeer goede voortgang gedaan hebben. Want ons allen is bevestiging nodig, totdat Christus in ons volkomen volwassen is. Met deze zedigheid is hij nog niet tevrede, maar stelt nog een verbetering daarbij, waarmede hij vertoont, dat hij niet zo het leerambt zichzelf toeschrijft, dat hij niet wederkeerig bereid zou zijn van hen te leren; alsof hij zeide: Ik zoek en begeer met de maat der gaven, die mij gegeven is, alzo u te bevestigen, dat ook door uw voorbeeld mijn geloof blijmoediger en vaardiger worden, en dat wij alzo onderling met elkander voortgang doen. Ziet, tot wat groter matigheid dit godzalig hart zichzelf onderwerpt, zodat het niet weigert van grove beginners bevestiging te begeren. En nochtans spreekt hij niet geveinsdelijk: want daar is niemand zo arm en gebrekkig in de gemeente van Christus, dat hij niet iets zou kunnen voortbrengen tot bevordering van onzen voortgang, maar wij worden door boosheid en hovaardigheid verhinderd, dat wij niet van alle zijde zulke vruchten verzamelen. Want onze hoogmoed en dronkenschap der ijdele eer is zo groot, dat een iegelijk de andere veracht en verwerpt, en acht aan zichzelf overvloedig genoeg te hebben. Het Griekse woord, hetwelk Paulus hier gebruikt, betekent beide vertroosten en vermanen, maar ik neem het liever met Bucer voor vermanen, want het komt beter met de voorgaande woorden overeen.

13. Ik wil u niet verbergen, broeders, dat ik dikwijls voorgenomen heb tot u te komen, (en ben dus lang verhinderd geweest) om enige vrucht onder u te hebben, gelijk ook onder de andere heiden.

14. De Grieken en de Barbaren, de wijzen en onwijzen ben ik schuldig.

15. Daarom, zoveel in mij is, ben ik bereid, u ook, die te Rome zijt, het Evangelie te verkondigen.

13. Ik wil u niet verbergen. Wat hij dusver betuigt heeft, dat hij zonder ophoudenn van de Heere begeerd heeft, dat hij ze te enigen tijde mocht bezoeken, dit had vals en leugen kunnen schijnen, zo hij de bekwame gelegenheid, die hij daartoe mocht verkrijgen, niet aannam. Daarom bevestigt hij datzelfde nu, want hij zegt: dat hij wel daarnaar gestaan heeft, maar dat hij geen gelegenheid gekregen heeft, en dikwijls van zijn voornemen en raadslagen is verhinderd geweest. Hieruit leren wij, dat de Heere dikwijls der heiligen raadslagen verhindert, om hen te vernederen, en door zulke vernedering te oefenen, opdat zij zijn voorzienigheid aanmerken, en daarop staan, hoewel de heiligen eigenlijk van hunne raadslagen niet worden afgeworpen, dewijl zij niet raadslagen zonder des Heeren wil. Want het is een goddeloze vermetelheid, dat men in het

raadslagen van toekomstige dingen God voorbijgaat, alsof de zaken in onze macht waren; welke vermetelheid Jakobus scherpelijk bestraft. Dat hij zegt verhinderd te zijn, zal men niet anders verstaan, dan dat God hem nodiger zaak voorwerpt, dewelke hij niet kon verlaten zonder schade der gemeente. Alzo is daar een onderscheid tussen de verhinderingen der goddelozen en der godzaligen. Want de goddelozen gevoelen zich dan eerst verhinderd te zijn, wanneer zij door de geweldige hand des Heeren alzo gedwongen worden, dat zij zich niet kunnen verroeren; maar de godzaligen achten behoorlijke rede genoegzaam tot verhindering, en willen geen ding aangaan, anders dan dat hun ambt eist, of tot stichting dient.

Om enige vrucht onder u te hebben. Hij spreekt van die vrucht, om dewelke te verzamelen de Heere zijn apostelen uitzond. Ik heb, zegt Hij, u uitverkoren, opdat gij heengaat en vrucht brengt, en uwe vrucht blijve. Hoewel Paulus deze vrucht niet voor zichzelf verzamelde, maar voor de Heere, zo noemt hij ze nochtans zijn vrucht: want de godzalige komt geen ding eigenlijker toe dan datgene, waardoor de ere des Heeren bevorderd wordt, aan dewelke al hun geluk hangt. Gelijk onder de andere heiden. Hij zegt, dat hem zulks onder de andere heiden geschied is, opdat de Romeinen hoop krijgen, dat zijn komst hun niet tevergeefs zal zijn, dewelke zovele heiden bevonden hebben vruchtbaar te wezen.

14. De Grieken en Barbaren, de wijzen. Wie hij door de Grieken en Barbaren verstaat, bewijst hij met een verklaring, als hij hen anders noemt wijzen en dwazen; waarvoor Erasmus niet kwalijk gesteld heeft geleerde en ongeleerde: maar ik wil liever de eigen woorden van Paulus behouden. Zo neemt hij dan uit zijn ambt een bewijs, aanwijzende, dat men het hem niet tot hovaardigheid moet rekenen, als hij betrouwt, dat hij nuttig en bekwaam is om de Romeinen iets te leren, ofschoon zij in geleerdheid, en wijsheid, en ervarenheid der dingen zeer uitnemend waren: want het had de Heere behaagd, hem ook aan de wijzen te verbinden. Hier zijn twee dingen aan te merken, te weten, dat het Evangelie door Gods bevel de wijzen verordend en aangeboden wordt, opdat de Heere alle wijsheid dezer wereld Zich onderwerpe, en alle scherpzinnigheid, allerlei wetenschap en aller kunsten hoogheid make aan de eenvoudigheid dezer leer te geloven: en dat des te meer, dewijl de wijzen bij de ongeleerde gesteld en zó vernederd en getemd worden, dat zij niet weigeren, die te hebben tot medediscipelen onder de meester Christus, die zij tevoren niet waardig zoude gekeurd hebben tot discipelen aan te nemen. Ten andere, dat de ongeleerde niet van deze school behoren afgedreven te worden, of door ijdele vrees daarvan te vliede. Want is het dat Paulus hun schuldig was, en dat hij te achten is, een zeer getrouw schuldeaar geweest te zijn, zo heeft hij zonder twijfel betaald wat hij schuldig was. Daarom zullen zij dan hier vinde, wat zij zullen kunnen begrijpen. Zo hebben ook alle Leraars hier een regel om te volgen, te weten, dat zij zich ook tot de ongeschikten en ongeleerde matig en vriendelijk voegen. Hieruit zullen zij te beter vele ongeschikthede kunnen verdragen, en ontallijk vele dingen zich laten welgevallen, die hun tegenstaan, waardoor zij anders de moed zoude verliezen. Nochtans zullen zij gedenken, dat zij alzo aan de onwijzen verbonden zijn, dat zij hun onwijsheid niet met te veel toegevens zullen voede.

15. Daarom, zoveel in mij is. Hij besluit hetgeen hij dusver gesproken heeft van zijn begeerte: te weten, dewijl hij zag, dat het zijn ambt was, onder hen het Evangelie te zaaien, om de Heere vrucht te verzamelen, zo begeerde hij de roeping Gods te volgen, zover het hem van de Heere toegelaten werd.

16. Want ik schaam mij het Evangelie van Christus niet, dewijl het de mogendheid Gods is tot zaligheid allen, die geloven, eerst de Jood, daarna ook de Griek.

17. Want de rechtvaardigheid Gods wordt daardoor geopenbaard uit geloof tot geloof, gelijk geschreven is: De rechtvaardige zal uit zijn geloof leven.

16. Ik schaam mij niet. Dit is een vóórkoming, waarmede hij vooruit zegt, dat hij geen acht heeft op de bespottung der goddelozen; doch hij neemt hieruit als in 't voorbijgaan oorzaak, om de waardigheid des Evangelies te prijzen, opdat het de Romeinen niet verachtelijk worden. Hij geeft wel te kennen, dat het voor de wereld verachtelijk is, als hij zegt, dat hij zich daarvoor niet schaamt. En hiermede bereidt hij ze voor, om de versmaadheid van het kruis van Christus te dragen, opdat zij het Evangelie hierom niet te minder achten, als zij zien, dat het der beschimping en lastering der goddelozen onderworpen is. Maar daarentegen bewijst hij, hoe uitnemend het is bij de gelovigen. Ten eerste, is het dat de mogendheid Gods van ons groot geacht moet worden, dezelve wordt klaarlijk gezien in het Evangelie. Is het dat de goedheid waardig is, dat men ze

begere en lief hebbe, waarvan het Evangelie een instrument is, zo is het dan recht, dat men het diene en ere, dewijl men der mogendheid Gods eerbied schuldig is; en zover het onze zaligheid dient, behoren wij het lief te hebben. Aanmerkt hier, hoe veel Paulus de dienst des Woords toeschrijft, als hij betuigt, dat God daarin zijn mogendheid tot zalig maken bewijst; want hij spreekt hier niet van enige heimelijke openbaring, maar van de mondelijke verkondiging. Waaruit volgt, dat die als met opzet de kracht Gods verwerpen, en zijn verlossende hand verre van zich verstoten, die zichzelf van het gehoor der prediking afwende. En dewijl Hij niet in allen krachtig werkt, maar alleenlijk waar de Geest, de inwendige meester, het hart verlicht, daarom stelt hij daarbij allen, die geloven. Het Evangelie wordt wel een iegelijk aangebodenn tot zaligheid, maar zijn mogendheid wordt niet alom gezien. Doch, dat het de goddelozen een reuke des doods is, komt niet van zijn natuur, maar vanwege hunne boosheid. Als hij deze enige zaligheid bewijst, zo beneemt hij alle ander betrouwen. En als zij zichzelf van deze enige zaligheid afwende, zo hebben zij in het Evangelie ene openbaring van hun verderf. Zodan, dewijl het Evangelie alle mensen zonder onderscheid roept tot zaligheid, zo wordt het eigenlijk genoemd ene leer der zaligheid. Want Christus wordt daar aangebodenn, wiens eigen ambt is, te behoede of zalig te maken wat verloren was. En degenen, die weigeren van Hem behoudenn te worden, bevinden, dat Hij een Rechter is. Voorts, dit woord zaligheid wordt alom in de Schrift eenvoudig gesteld tegen het verderf, derhalve moet men dit goed onder het oog houdenn, als men het in enige plaats vindt. Dewijl dan het Evangelie ons verlost van de val en de vervloeking van de eeuwigen dood, zo is zijn zaligheid het eeuwige leven.

Eerst de Jood, daarna ook de Griek. Onder de naam Grieken vat hij hier al de heiden samen, gelijk blijkt uit de vergelijking, waarin hij onder twee delen alle mensen vervat. En het is der waarheid gelijk, dat hij de Grieken bijzonder genoemd heeft, om de heiden daarmede aan te wijzen, omdat zij de eersten zijn geweest, die na de Joden in de gemeenschap van het Evangelische verbond aangenomen werde; bovendien, omdat zij door de nabijheid en de bekendheid hunner taal, de Joden bekender waren dan anderen. Zo is het dan een wijze van spreken, genoemd synecdoche of samenvatting, waarmede hij de heiden in het gemeen voegt bij de Joden, in de gemeenschap des Evangelies: nochtans verstoot hij de Joden niet uit hunnen graad en orde, dewijl zij de eersten waren in de belofte en roeping. Daarom laat hij hun hun voorrecht, doch stelt terstond daarbij de heiden tot medegenoten, hoewel in zo hogen graad niet.

17. Want de rechtvaardigheid Gods. Dit is een verklaring en bevestiging van het voorgaande gevoelen, te weten, dat het Evangelie is de mogendheid Gods tot zaligheid. Want is het dat wij de zaligheid, dat is, het leven, bij God zoeken, zo moeten wij eerst de rechtvaardigheid zoeken, waardoor wij met Hem verzoend worden, en het leven, hetwelk in zijn goedwilligheid alleen gelegen is, door zijne genade verkrijgen. Want zo God ons zal liefhebben, zo moeten wij eerst rechtvaardig zijn, want Hij haat de onrechtvaardigheid. Zo geeft hij dan te kennen, dat wij de zaligheid niet anders verkrijgen dan uit het Evangelie; want God openbaart ons nergens anders zijn rechtvaardigheid, dewelke alleen ons van de verderving verlost. Deze rechtvaardigheid, die het fundament der zaligheid is, wordt geopenbaard in het Evangelie: daarom wordt het Evangelie genoemd de mogendheid Gods tot zaligheid. Alzo maakt hij hier een argument van de oorzaak tot de vrucht, die daaruit komt. Aanmerkt wederom, hoe zeldzamen en dierbaren schat de Heere ons in het Evangelie geeft, te weten, de gemeenschap zijner rechtvaardigheid. Door de rechtvaardigheid Gods versta ik, die bij de rechterstoel Gods aangenomen en goed geacht wordt; gelijk men pleegt rechtvaardigheid der mensen te noemen, die door mensen mening geacht en gehoudenn wordt voor rechtvaardigheid, hoewel zij niet anders dan rook is. Nochtans twijfel ik niet, dat Paulus op vele profetieën zinspeelt, waarin de Geest alom de rechtvaardigheid Gods in het toekomstige rijk van Christus verkondigt en prijst. Anderen leggen uit, de rechtvaardigheid van God, dat is, die ons door God gegeven wordt. En ik beken voorwaar, dat deze woorden dezen zin vervatten: God maakt ons zalig, omdat Hij ons door het Evangelie rechtvaardigt. Nochtans dunkt mij de eerste opvatting bekwaamer te zijn, hoewel ik om deze zaak niet zeer wil strijde. Maar daarin is meer gelegen, dat sommigen menen, dat deze rechtvaardigheid niet alleen gelegen is in de onverdiende vergeving der zonde, maar ook eensdeels in de gave der wedergeboorte. Maar ik versta, dat wij tot het leven wedergebracht worden, omdat God ons uit genade met Zich verzoent, gelijk wij hierna te zijner plaats breder zullen behandelen. En voor datgeen wat hij te voren gezegd had, allen, die geloven, daarvoor zegt hij nu uit geloof. Want de rechtvaardigheid wordt door het Evangelie aangebodenn, en door het geloof aangenomen. En hij stelt daarbij tot geloof: want hoe meer ons geloof voortgang doet, en hoe meer men voortgaat in deze kennis, zoveel te meer wast in ons de rechtvaardigheid Gods, en wordt het bezit daarvan enigszins bevestigd.

Als wij in het eerste het Evangelie smaken, zo zien wij wel dat vrolijke en uitgebreide aanschijn Gods, doch van verre. En hoe groter de onderwijzing en het verstand der godzaligheid wordt, zoveel te nader, klaarder en gemeenzamer aanschouwen wij de genade Gods. Dat sommigen menen, dat hierin een heimelijke vergelijking des Oude en Nieuwen Testaments vervat is, dat is niet zo zeker, als het scherpzinnig is. Want Paulus heeft hier niet de vaders, die onder de wet geleefd haddenn, met ons vergeleken, maar hij duidt aan de dagelijkse voortgang in alle gelovigen. Gelijk geschreven is. Deze rechtvaardigheid des geloofs bewijst hij door de autoriteit van de profeet Habakuk. Want deze, als hij van der hovaardige uitroeiing profeteert, zo stelt hij ook mede daarbij, dat der rechtvaardigen leven in het geloof gelegen is. En wij leven voor God niet zonder rechtvaardigheid, zo volgt dan hieruit, dat onze rechtvaardigheid ook in het geloof is gelegen. En dat woord zal leven, hetwelk in de toekomstige tijd staat, beduidt volkomene gedurigheid des levens, waarvan hij spreekt; gelijk of hij gezegd had, dat het niet vergankelijk zou zijn, maar eeuwiglijk duren. Want de goddelozen zijn ook met valse waan des levens opgeblazen: maar wanneer zij zeggen vrede en rust, dan is hun een haastig verderf nabij. Zo is het dan een schaduw, die niet meer dan een ogenblik tijds duurt, maar het geloof alleen maakt de eeuwigheid des levens; en waaruit komt dit anders, dan omdat het ons tot God overbrengt, en ons leven in Hem stelt. Want Paulus zou niet gepast dit getuigenis voortbrengen, ware dit niet de zin des profeten, te weten, dat wij dan eerst staan, als wij met het geloof op God steunen. En hij heeft voorwaar het leven der godzaligen aan het geloof niet toegeschreven, dan in zover de gelovigen de hovaardigheid der wereld verdoemen, en zichzelf onder des enigen Gods hulpe stellen. Hij heeft wel hier niet voorgenomen deze zaak te behandelen; waarom hij ook de onverdiende rechtvaardigheid niet meldt; maar uit de natuur des geloofs is het openbaar genoeg, dat dit getuigenis met recht tot de tegenwoordige zaak gevoegd wordt. Bovendien wordt uit dit redebeleid des apostels noodzakelijk verstaan een onderlinge overeenkoming des geloofs en des Evangelies. Want dewijl daar gezegd wordt, dat de rechtvaardige uit het geloof zal leven, zo besluit hij daaruit, dat dit leven door het Evangelie wordt ontvangen. Nu hebben wij het voornaamste stuk van het eerste deel van dezen zendbrief: te weten, dat wij alleen uit de barmhartigheid Gods gerechtvaardigd worden door het geloof. Het is wel waar, dat wij dit nog niet bijzonder uitgedrukt vinden in de woordenn van Paulus, maar het zal hierna uit de loop der woordenn lichtelijk verstaan worden, dat de rechtvaardigheid, die in het geloof gefundeerd is, ganselijk op de barmhartigheid Gods steunt.

- 18. Want de toorn Gods wordt geopenbaard uit de hemel over alle ongoddelijkheid en ongerechtigheid der mensen, die de waarheid Gods in ongerechtigheid houden;*
- 19. Want datgene, wat van God bekend wordt, dat is openbaar in hen: want God heeft het hun geopenbaard.*
- 20. Want wat in Hem onzienlijk is (ook zijne eeuwige mogendheid en Godheid) wordt in de schepping der wereld doorzien, dewijl het door de werken verstaan wordt, opdat zij niet te verontschuldigen zoude zijn.*
- 21. Want toen zij God kende, hebben zij Hem als God geen eer gegeven, en zijn niet dankbaar geweest, maar zijn verijdeld in hunne gedachten, en hun onverstandig hart is verduisterd geworden.*
- 22. Toen zij zichzelf meende wijs te zijn, zijn zij dwaas geworden.*
- 23. En de eer des onverderfelijken Gods hebben zij veranderd in de gelijkenis van het beeld eens verderfelijken mensen, en der vogelen, en der viervoetige en kruipende dieren.*

18. Want de toorn Gods. Uit vergelijking van twee tegenovergestelde dingen maakt hij nu een argument, om daarmee te bewijzen, dat de rechtvaardigheid niet gegeven, noch verkregen wordt, anders dan door het Evangelie. Want hij bewijst, dat buiten het Evangelie alle mensen verdoemd zijn. Zo zal dan in Hem alleen zaligheid gevonden worden. En als eerste bewijs voor de verdoemenis neemt hij, dat, hoewel de bouw der wereld en deze zeer schone samenvoeging der elementen de mens behoorde te verwekken, om God te eren en te prijzen, nochtans niemand dat doet, gelijk hij behoort. Waaruit het openbaar is, dat zij allen aan heiligschennis en goddeloze en zeer boze ondankbaarheid schuldig zijn. Sommigen menen, dat dit de eerste stelling is, zodat Paulus zijn prediking begint met de boetvaardigheid, maar ik acht, dat de disputatie hier begint, en dat de zaak, waarvan de disputatie is, in de voorgaande stelling is vervat; want Paulus voornemen is, te leren, waarin de zaligheid is te zoeken. Hij heeft gezegd, dat men ze niet anders kan krijgen, dan door het Evangelie. En dewijl het vlees zich niet gaarne zo ver vernedert, dat het de lof der zaligheid alleen der genade Gods zou toeschrijven, zo verklaart Paulus, dat de ganse wereld des eeuwigen doods schuldig is; waaruit volgt, dat wij het leven van elders moeten krijgen, dewijl wij allen in ons zelf verloren zijn. Voorts, als elk woord wel aangemerkt is, zo zal het groot voordeel doen, om de zin wel te verstaan. Tussen ongoddelijkheid en

onrechtvaardigheid maken sommigen dit onderscheid, dat zij menen, dat met het woord ongoddelijkheid bedoeld wordt de verdorvenheid in de dienst Gods; en met het woord ongerechtigheid de overtreding der gerechtigheid jegens de mensen. Maar dewijl de apostel deze onrechtvaardigheid terstond verstaat van de onachtzaamheid in de religie, zo zullen wij deze beide woordenn van eenzelfde ding verstaan. Alle ongerechtigheid der mensen. Deze woordenn verstaan wij naar een wijze van spreken, genoemd hypallage of verwisseling, in plaats van ongerechtigheid aller mensen, of, waarin alle mensen schuldig zijn. Hier wordt een ding, te weten, de ondankbaarheid tegen God met twee woordenn beduid, omdat op tweeërlei wijze daarin gezondigd wordt. Zij wordt genoemd ongoddelijkheid, en is zoveel als ontering Gods, en wordt ook genoemd ongerechtigheid, omdat de mens datgene wat God toekomt, zichzelf toeschrijvende, Gods eer ongerechtlijjk ontnomen heeft. Het woord toorn staat hier, daar de Schrift veelmalen op menselijke wijze van God spreekt, voor de wrake Gods. Want wanneer God straft, zo heeft Hij, naar onze mening, het gelaat eens toornigen mans. Zo wordt dan met dit woord geen beweging in God beduid, maar is alleen te verstaan naar het gevoel des zondaars, die gestraft wordt. Wordt geopenbaard uit de hemel. Hoewel sommigen dit woord, uit de hemel, nemen, alsof er stond, des hemelsen Gods toornigheid, zo dek ik nochtans, dat er meer kracht in deze woordenn is, als wij de zin aldus geven: Waar de mens ook heen ziet, zo zal hij geen zaligheid vinde: want zover en zo breed de hemel zich uitstrekt, is de toorn Gods nu uitgestort over de ganse wereld. De waarheid Gods betekent de ware kennis Gods. Die ze houdenn is zoveel als onderdrukken of verduisteren, waarom zij als van diefstal beschuldigd worden. Waar wij hebben gezet onrechtvaardiglijk, daar heeft Paulus in het Grieks, in onrechtvaardigheid; welke Hebreeuwse wijze van spreken hetzelfde zegt; maar wij hebben naar duidelijkheid

19. Want datgene, wat van God bekend wordt. Alzo noemt hij datgene, wat ons geoorloofd en nuttig is van God te weten, en verstaat al hetgeen dient om de heerlijkheid Gods te verklaren; of wat hetzelfde is, al wat ons behoort te bewegen en op te wekken, om God te loven en te prijzen. Met welke woorden hij te kennen geeft, dat God, zoals Hij is in zijn grootheid, niet door ons vernuft kan begrepen worden, maar dat daar een maat is, waarin de mensen zichzelf moeten houden; gelijk God ook naar ons zwakke vermogen voegt al wat Hij van Zichzelf betuigt. Daarom zijn die uitzinnig, die zoeken te weten en te begrijpen wat God is: want de Heilige Geest, die de Leraar der volmaakte wijsheid is, roept ons niet tevergeefs tot hetgeen wat bekend wordt. Hoe het bekend is, dat zal hij terstond zeggen. Hij heeft liever gezegd in hen dan aan hen, omdat het veel krachtiger is. Want hoewel de apostel alom gebruikt de wijze van spreken der Hebreeuwse taal, in dewelke de letter beth, welke in betekent, dikwijls overbodig staat, zo schijnt hij nochtans hier zulk een openbaring te willen te kennen geven, dewelke hen zo na dringt, dat zij ze niet kunnen ontvlieden, gelijk voorwaar een iegelijk van ons gevoelt, dezelve in zijn hart ingedrukt te zijn. Dat hij zegt, dat God het hun geopenbaard heeft, daarmede beduidt hij, dat de mens daartoe geschapen is, opdat hij het samenstel der wereld aanzie; en dat hem daarom ogen gegeven zijn, opdat hij door het aanschouwen van zulk een schoon beeld tot de Schepper bewogen worden.

20. Want wat in Hem onzienlijk is, enz. God in Zichzelf is onzienlijk; maar dewijl zijne majesteit en heerlijkheid in zijne werken en alle creaturen gezien wordt, zo behoorde de mensen Hem hieruit te kennen; want de Schepper wordt klaarlijk door het schepsel geopenbaard. Om welker zaken wille, de apostel tot de Hebreëen zegt, dat de wereld een spiegel of schouwspel is der onzienlijke dingen. Hij vertelt niet alle dingen bijzonder, die in God kunnen aangemerkt worden, maar leert, dat men ook tot zijn eeuwige mogendheid en Godheid kan komen. Want die de Auteur en Schepper aller dingen is, die moet zonder begin en uit Zichzelf zijn. En als men zo ver komt, zo vertoont zich de Godheid, dewelke niet kan zijn zonder al de deugde en krachten Gods, dewijl zij alle daaronder vervat worden. Opdat zij niet te verontschuldigen zoude zijn. Hieruit ziet men lichtelijk, hoe veel de mensen uit deze bewijsvoering verkrijgen: te weten, opdat zij geen verontschuldiging kunnen voortbrengen voor het oordeel Gods, dat zij niet met recht verdoemelijk zijn. Zo zij dan dit onderscheid, te weten, dat Gods bewijs, waarmede Hij zijn heerlijkheid in de creaturen openbaart, klaar genoeg is, zoveel zijn licht aangaat; maar dat het niet genoegzaam is, zoveel onze blindheid aangaat. Doch wij zijn niet zo blind, dat wij onwetendheid zoude kunnen voorwende, en niet van boosheid aangeklaagd worden. Wij bedenken wel, dat er een Godheid is, en besluiten daarnaar, dat zij (wie zij ook zij) te eren is. Maar hier bezwijkt ons verstand, eer het begrijpt, wie, of hoedanig God is. Daarom heeft de apostel in de Hebreëen, dit licht aan het geloof toegeschreven, dat men in de schepping der wereld rechten voortgang doet; en dit niet zonder oorzaak: want wij worden door blindheid verhinderd, om te komen tot hét rechte verstand. Wij zien zo ver, dat wij onszelf

niet kunnen verontschuldigen. Dit beide bewijst Paulus zeer wel, als hij zegt, dat de Heere *in* voorlede eeuwen de heiden in onwetendheid heeft gelaten, en dat Hij nochtans Zichzelf niet onbetuigd gelaten heeft, dewijl Hij regen en vruchtbaarheid uit de hemel gegeven heeft. Daarom deze kennis Gods, die alleenlijk ons onze onschuld beneemt, is wijd verscheide van de zaligmakende kennis, die Christus meldt Joh. 17:3 en waarin men, naar Jeremia's leer, moet roemen.

21. Want, toen zij God kende. Hier betuigt hij klaarlijk, dat God de kennis van zijne majesteit in alle mensen heeft gegeven, dat is, dat Hij Zichzelf alzo bewezen heeft door zijne werken, dat zij noodzakelijk zien datgene, wat zij vanzelf niet zoeken, te weten, dat er een God is; dewijl de wereld niet door geval is geworden, noch uit zichzelf gekomen. Men moet altijd aanmerken hoe onver zij in deze kennis gekomen zijn, gelijk nu volgt Zij hebben Hem als God geen eer gegeven. Men kan God niet denken zonder zijn eeuwigheid, mogendheid, wijsheid, goedheid, waarheid, rechtvaardigheid, barmhartigheid. Zijn eeuwigheid is daaruit openbaar, dat Hij de Schepper aller dingen is ; zijn mogendheid daaruit, dat Hij alle dingen in zijn hand heeft, en maakt ze in zichzelf te bestaan; zijn wijsheid, uit de zeer ordelijke schikking der dingen; zijn goedheid, omdat daar geen andere oorzaak was om alle dingen te scheppen, noch ook door iets anders kan bewogen worden om die te bewaren, dan om diezelfde goedheid; zijn rechtvaardigheid, in de uitdeling en regering; want Hij straft de schuldigen, en beschermt de onschuldigen; zijn barmhartigheid daaruit, dat Hij der mensen boosheid met zulk een grote lijdzaamheid verdraagt; zijn waarheid daaruit, dat Hij onveranderlijk is. Daarom, wie de kennis Gods bedacht en begrepen heeft, die is Hem nu schuldig de lof der eeuwigheid, wijsheid, goedheid, rechtvaardigheid. Dewijl de mensen zulks in God niet bekend hebben, maar als een ijdel fantasie gedroomd hebben, zo worden zij terecht gezegd Hem van zijn eer onbeschaamdelyk te beroven. En hij stelt niet zonder oorzaak daarbij, dat zij niet dankbaar zijn geweest: want daar is niemand, die niet met ontallijk vele weldade Gode is verbode. Ja, Hij verbindt ons aan Zich overvloediglijk genoeg, daarmede, dat Hij verwaardigt Zichzelf ons te openbaren. Maar zijn verijdeld in, enz. Dat is, zij hebben de waarheid Gods verlaten, en zichzelf tot de ijdelheid huns verstands gewend, welks ganse scherpzinnigheid ijdel is, en als een rook vergaat. En hun dwaas gemoed alzo met duisternis bevangen zijnde, heeft niet recht kunnen verstaan, maar is alleszins tot dwalingen en leugens vervallen. Dit is die ongerechtigheid, te weten, dat de mensen het zaad der rechte kennis terstond door hun boosheid verstikken, eer het opwast.

22. Want, toen zij meende. Uit deze plaats achten de uitleggers gemeenlijk, dat Paulus hier te doen heeft met de filosofen, die zichzelf bijzonder in wijsheid beroemd hebben; en menen, dat Paulus zijn rede alzo stelt, dat, waar hij nederwerpt de uitnemendheid der grote en bijzonder wijze mensen, volgen zou, dat die wijsheid ook bij de hoop des gemenen volks niet lofwaardig is. Maar ik acht, dat die rede te zwak is, waardoor zij geleid worden; want in de kennis Gods te menen wijs te zijn, dat is niet alleenlijk in de filosofen, maar is allen heidenen en allerlei mensen gemeen. Want een iegelijk heeft de majesteit Gods onder het begrip zijns verstands willen besluiten, en zulk enen God maken, als hij met zijn verstand kon vatten. Deze lichtvaardigheid, zeg ik, wordt niet in de scholen geleerd, maar is ons aangeboren, en komt met ons voort uit moeders buik, opdat ik alzo spreke. Want het is openbaar, dat dit kwaad ten allen tijde is geweest, dat de mensen in afgoderij te dichten zichzelf alle dingen hebben veroorloofd. Zo wordt dan deze vermetelheid hier gestraft, dat de mensen, die in hun nederheid God behoorde te prijzen en eren, bij zichzelf hebben willen wijs zijn, en God tot hun nederheid trekken. Want Paulus behoudt altijd dezen grondregel: te weten, dat niemand van de dienst Gods vreemd is, anders dan door zijn eigen schuld; alsof hij zeide: Dewijl zij zichzelf hovaardiglijk verheven hebben, zo zijn zij door rechtvaardige straffe Gods dwaas geworden. Daar is ook een goede rede, die tegen deze uitlegging strijdt, welke ik hier verworpen heb. Want deze dwaling, van God beelde te maken, heeft haren oorsprong niet uit de filosofen, maar de filosofen zelf hebben ze van anderen genomen, en met hun oordeel bevestigd.

23. En de eer des. Nadat zij zulk een God ver dicht hebben, als zij met hun vleselijk verstand hebben kunnen vatten, zo is het verre vandaar geweest, dat zij de waarachtige God zoude erkend hebben, maar hebben enen verdichten en nieuwen God, of eer een ijdel fantasiebeeld. Dit is het, als hij zegt, dat zij de ere Gods veranderd hebben; want zij zijn van de waarachtige God afgeweken, en hebben gedaan, alsof iemand een vreemd kind nam, en ene moeder wilde doen verstaan, dat het haar eigen was. Zij worden ook niet verontschuldigd daarmede, dat zij desniettemin geloven, dat God in de hemel woont, en het hout niet achten God, maar een beeld te zijn; want ditzelf is een lastering Gods, dat zij zo ongeschikt van de heerlijkheid Gods denken, dat zij

niet ontzien Hem een beeld toe te voegen. Nu, van de boosheid zulker vermetelheid is niemand vrij, priesters, noch wetgevers, noch filosofen, onder dewelke Plato de allermatigste, die ook zelve enigen vorm in God zoekt. Zo is dan deze razernij hier aangewezen, dat alle mensen zichzelf enen God hebben willen afmalen en verdichten, waarin hunne grove en dwaze gedachten van God zekerlijk geopenbaard worden. En ten eerste hebben zij de heerlijkheid Gods onteerd met de gelijkenis des verderfelijken mensen. Want ik heb liever het Griekse woord van Paulus alzo willen overzetten, dan gelijk Erasmus, die daarvoor gezet heeft sterfelijk. Want Paulus stelt niet alleenlijk de onsterfelijkheid Gods tegen des mensen sterfelijkheid, maar stelt ook de heerlijkheid Gods, die van alle verderving vrij is, tegen de zeer ellendigen staat des mensen. Daarna zijn zij met zulke grote boosheid niet tevrede geweest, maar zijn ook tot beesten, ja, tot de schandelijkste beesten gekomen; waarin hunne plompheid ook klaarlijker gezien wordt. Van deze gruwelikhede leest men bij Lactantius, Eusebius en Augustinus in zijn boek : „de Stad Gods."

24. Daarom heeft God ze overgegeven in de begeerlijkheden hunner harten tot onreinigheid, dat zij hunne eigen lichamen onteerde in zichzelf.

25. Die zijn waarheid in leugen veranderd hebben, en hebben het schepsel geëerd en gediend boven de Schepper, die te prijzen is in eeuwigheid, Amen.

26. Daarom (zeg ik) heeft ze God overgegeven tot schandelijke bewegingen: want hunne vrouwen hebben het natuurlijk gebruik veranderd in een gebruik, dat tegen de natuur is.

27. Desgelijks ook de mannen hebben het natuurlijk gebruik der vrouwen verlaten, en zijn door hunne boze lusten in elkander verhit geweest, mannen in mannen schandelijkheid bedrijvende, en het behoorlijk loon hunner dwaling in zichzelf ontvangende.

28. En gelijk zij niet geacht hebben, God te kennen, alzo heeft ze God tot enen verkeerde zin overgegeven, om te doen wat niet betaamde:

29. Zodat zij waren vol van alle ongerechtigheid, slechtheid, onkuisheid, gierigheid, boosheid, vol nijd, doodslag, twist, bedrog, boze zede, oorblazers,

30. Achterklappers, God hatende, boosdoeners, versmaders, hovaardig, vindere der boze dingen, de ouderen ongehoorzaam,

31. Verstandeloos, trouweloos, zonder natuurlijke liefde, verbondbrekers, zonder gevoel van barmhartigheid:

32. Dewelke, hoewel zij Gods oordeel wisten, dat degenen, die zulks doen, des doods waardig zijn, niet alleenlijk datzelf doen, maar ook mede instemmen met degenen, die het doen.

24. Daarom heeft God ze. De goddeloosheid is een heimelijk kwaad. Daarom, opdat zij niet langer onschuld zoeken, zo vertoont hij met een grove bewijsvoering, dat zij niet kunnen de rechtvaardige verdoemenis ontvliede, dewijl op deze goddeloosheid zulke vruchten gevolgd zijn, waaruit men openlijke tekenen der toornigheid Gods kan merken. Is het dat de toorn Gods altijd rechtvaardig is, zo volgt daaruit, dat daarvoor enig ding geweest is, waardoor zij verdoemelijk waren. Zodat, de afval en afwijking der mensen bewijst hij met de tekenen: want God wreekt alzo degenen, die zichzelf van zijne goedheid vervreemd hebben, zodat Hij ze tot menigerlei val en verderf neerstoot. En de gelijkheid der zonde, waarmede zij bevangen zijn, vergelijkt hij met de goddeloosheid, waarvan hij ze boven beschuldigd heeft; en bewijst daarmede, dat zij alzo rechtvaardiglijk door des Heeren oordeel gestraft worden. Want dewijl wij geen ding liever hebben dan onze eer, zo is dit de allergrootste blindheid, als wij ons niet ontzien onszelf te onteren. Daarom beantwoordt deze straf zeer wel der ontering der Goddelijke majesteit. Ditzelf behandelt hij tot het einde des hoofdstuks; maar hij behandelt het menigerlei wijze, omdat der zake nodig was, met vele krachtige woorden ingedrukt te worden. Zo is dan dit de hoofdsom van hetgeen hij bevestigt: dat de ondankbaarheid der mensen jegens God niet te verontschuldigen is, is hieruit openbaar, dat zij met zekere tekenen bewijzen, dat de toorn Gods tegen hen brandt. Want zij zoude nimmermeer gelijk beesten tot zo schandelijke begeerlijkheden voortvallen, ware God hun niet tegen en toornig. Dewijl zij dan alom vol boze daade zijn, zo besluit hij daaruit, dat de getuigenissen der toornigheid Gods in hen openbaar zijn. Nu, is het dat de toorn Gods nimmermeer zonder oorzaak of onrechtvaardiglijk brandt, maar altijd de mate der gerechtigheid houdt, zo bewijst hij daaruit openbaar te zijn, hoe zeker en rechtvaardig een verderf over allen staat te komen. Van deze wijze, hoe God de mens tot zonde overgeeft, is het niet nodig te dezer plaatse lange redenering te maken: het is wel zeker, dat Hij niet alleenlijk door toelaten en door de vingeren zien de mensen toelaat te vallen, maar dat Hij het door rechtvaardig oordeel alzo verordert, dat zij èn van hun eigen begeerlijkheid, èn van de duivel, tot zulke razernij

bewogen en gedreven worden. Daarom gebruikt hij dat woord overgeven, naar het doorlopend gebruik der Schrift. Welk woord zij al te geweldiglijk draaien, die menen, dat wij alleenlijk door Gods toelating tot zonde gedreven worden. Want gelijk de duivel is een dienaar der toornigheid Gods en een scherprechter, alzo wordt hij tegen ons gewapend, niet daarmede, dat God het door de vingers ziet, maar door het bevel des Rechters. Nochtans is hierom God niet wreed, noch wij onschuldig: want Paulus vertoont openlijk, dat wij niet anders des duivels macht onderworpen worden, dan als wij zulker straf waardig zijn. Laat ons alleenlijk dit uitzonderen, te weten, dat de oorzaak der zonde niet komt uit God, en dat der zonde wortelen altijd zijn in de zondaar zelf. Want dit woord moet waarachtig zijn: O Israël, uw verderf is uit uzelve, in Mij alleenlijk is uwe hulpe. Als hij de begeerlijkhede des harten der mensen stelt bij de onreinigheid, zo geeft hij stilzwijgende te kennen, hoedanige vruchten ons hart genereert, wanneer het eenmaal zichzelf overgegeven is. Dat woord in zichzelf heeft zijn bijzondere kracht: want het drukt zeer duidelijk uit, hoe diepe en onuitwisselijke merken der oneer zij hunnen lichamen ingebrand hebben.

25. Die zijn waarheid in leugen. Hier verhaalt hij een rede, die van de voorgaande niet verscheide is, hoewel zij met andere woorden wordt uitgesproken, opdat zij te beter in de harten ingedrukt worden. Wanneer de waarheid Gods in leugen veranderd wordt, zo wordt zijn heerlijkheid verduisterd en uitgewist. Zo is het dan recht, dat die met allerlei oneer besprengd worden, die gezocht hebben God zijn eer te onttrekken, en Hem oneer aan te doen. En hebben het schepsel geëerd. Hij spreekt hier eigenlijk van de boosheid der afgoderij. Want men kan het creatuur geen godsdienstige eer aandoen, zonder dezelve ere schandelijk door heiligschennis Gode te ontnemen. En het is een ijdele verontschuldiging, dat de beelde om Gods wil geëerd worden: want God erkent dezen dienst niet, en neemt hem ook niet aan. En de waarachtige God wordt ganselijk dan niet gediend, maar een verdichte God, welken het vlees zich gedroomd heeft. Dat daarna volgt, die te prijzen is, dat versta ik tot .meerder schande der afgodendienaren gezegd te zijn, en beduidt dit: welken alleen men behoorde te eren en te aanbidden, en van wiens eer niet geoorloofd is iets, ook niet het allerminste, te onttrekken.

26. Daarom heeft ze God overgegeven. Gelijk of het voorgaande bijwijze van tussenzin daarin gebracht ware, alzo komt hij hier terug tot hetgeen hij te voren had beginnen te zeggen van de straf des Heeren. En ten eerste brengt hij een voorbeeld voort in de gruwelijke daad der verkeerde onkuisheid, waaruit het openbaar is, dat zij niet alleenlijk zijn tot beestachtige begeerlijkheden overgegeven geweest, maar dat zij ook verder dan tot de beestachtigheid vervallen zijn, dewijl zij de ganse orde der natuur verdorven en omgewend hebben. Daarna somt hij een lang getal van zonde op, welke ten allen tijde geweest zijn, en te dien tijde alom zeer vrijelijk regeerde. En daar is niet aan gelegen, dat zij niet allen met zulk een groten hoop der zonde bevangen waren; want, wanneer men de gemene onreinigheid der mensen straft, zo is het genoeg, dat zij allen enig feil moeten erkennen. Daarom moet men het alzo verstaan, dat Paulus hier die boze stukken gispt, die ten allen tijde zijn gemeen geweest, en voornamelijk te dien tijde openbaar waren. Want die schandelijke onreinigheid, die ook de onredelijke beesten gruwelijk is, was toen wonderlijk zeer algemeen, en de andere stukken waren onder het volk heersend. Voorts heeft men aan te merken, dat hij daarna een lijst van zonde ophangt, waarin het ganse menselijk geslacht begrepen is. Want hoewel zij niet allen doodslagers of dieven, of overspelers zijn, zo is er nochtans niemand, die niet met enige zonde bezoedeld gevonden wordt. Schandelijke bewegingen noemt hij die, waarover men zich ook naar der mensen mening te schamen heeft, en worden gesteld als beloningen der ontering Gods.

27. Het behoorlijk loon der dwaling. Want zij verdiende verblind te worden, opdat zij zichzelf vergaten, en niet zagen wat hun betaamde, dewijl zij door hun boosheid hunne ogen tegen het aangebodenn licht Gods toegesloten hebben, opdat zij zijne heerlijkheid niet zagen. Evenzo, opdat zij ook op de middag blind waren, dewijl zij zich niet geschaamd hebben, zoveel in hen was, de heerlijkheid Gods uit te wissen, dewelke ons alleen verlicht.

28. En gelijk zij niet geacht hebben. Men moet aanmerken de overeenstemming der woordenn, waardoor de overeenkoming der zonde en der straf gepast aangewezen wordt. Omdat zij niet geacht hebben te blijven in de kennis van God, waardoor alleen onze harten tot recht verstand bewogen worden, zo heeft God hun enen verkeerde en onachtzame zin gegeven, welke nu geen ding kon achten. Dat hij zegt, dat zij niet geacht hebben, dat is zoveel alsof hij zeide, dat zij in de kennis van God niet zo naarstig zijn geweest, als zij behoorde, maar

dat ze meer willens hun gedachte van God afgewend hebben. Zo geeft hij dan te kennen, dat zij door verkeerde verkiezing hunne ijdelheden boven God gesteld hebben, en dat het also een gewillige dwaling was, waardoor zij verleid werden. Om te doen wat niet betaamde. Dewijl hij dusverre dit ene gruwelijk voorbeeld voorgesteld heeft, hetwelk wel van vele mensen geschiedde, doch nochtans niet allen mensen gemeen was, zo begint hij hier die zonde op te sommen, waarvan niemand vrij gevondenn wordt. Want hoewel zij (gelijk gezegd is) niet allen te samen gevondenn worden in een ieder, zo zijn zij nochtans allen in enige van die schuldig, zodat een iegelijk in het zijne van openbare boosheid kan beschuldigd worden. Dat hij ten eerste onbetamelijk noemt, daarbij zal men verstaan, wat naar aller redelijk oordeel gruwelijk, en van der mensen beroep zeer vreemd is. Want tot tekenen des verkeerde zins brengt hij voort, dat de mensen zichzelf zonder onderscheid tot zulke boze stukken begeven hebben, die zij behoorde door het gemeen menselijk gevoelen te verwerpen. Voorts, men arbeitet tevergeefs om hier een orde dezer zonde te vinden, opdat de een uit de ander volge: want dit is Paulus' voornemen niet geweest, maar heeft ze zo gesteld, als ze hem het eerst voorkwamen. Wat elk woord beduidt, zullen wij op het kortst aanstippen.

29. Bij ongerechtigheid verstaat, dat het recht onder de mensen overtreden wordt, daardoor, dat men een iegelijk niet geeft wat hem toebehoort. Slechtheid en boosheid schijnen eenzelfde ding te beduide; maar de verstandigen in de Griekse taal, die van de beduiding der woordenn geschreven hebben, onderscheiden ze in het Grieks aldus, dat het eerste, waarvoor wij slechtheid gesteld hebben, beduidt een gewoonte der boosheid, of een ongebonden vrijheid tot kwaaddoen; en dat het ander, waarvoor wij boosheid gesteld hebben, de verkeerdheid en verdraaidheid des gemoeds is, die dringt om de naasten schadelijk te zijn. Het woord, waarvoor ik gesteld heb onkuisheid, beduidt al zowel de inwendige begeerlijkheid, als de uitwendige daad. Ik weerspreek het ook niet, dat het sommigen overzetten, hoererij. Deze woordenn, gierigheid, nijd, doodslag, hebben klare en welbekende beduiding. Onder het woord, waarvoor wij twist gesteld hebben, wordt kijving, vechting, oproer en mouterij vervat. Het woord, waarvoor wij boze zede gesteld hebben, beduidt een kenbare en uitnemende ongeschiktheid, wanneer de mens door gewoonheid en boze wandeling in de verdorvenheid der zede eeltig geworden en verhard is.

30. God hatende. Daarmede worden die beduid, die God verwerpen, ziende, dat zijn rechtvaardigheid hunnen boosheden tegenstaat. Het Griekse woord beduidt ook somtijds van God gehaat; maar daar is geen rede, waarom men het also zou nemen, dewijl Paulus hier de mensen door klare zonde verdoemt. Oorblazers en achterklappers. Sommigen onderscheiden aldus: dat de oorblazers door heimelijke aandragingen de vriendschap van goede mensen scheiden, de harten tot toornigheid ontsteken, de onschuldige beschuldigen, twist zaaien, enz. En dat de achterklappers door, een aangeboren boosheid niemands goede naam sparen, en gelijk of zij met kwade razernij gekweld waren, beide goede en kwade lasteren. Boosdoeners, die bij uitstek onrecht doen ; gelijk roving, diefstal, brandstichting, venijngeving, (welke stukken Paulus hier heeft willen beduide) bij de Latijnen maleficia, dat is, boze dade genoemd worden. Versmaders, zijn verachters van andere mensen; want het Griekse woord komt daarvan, dat zulke mensen gelijk hoog verheven, alle andere mensen, gelijk onder hen versmadelijk, verachten, en naar geen gelijkheid kunnen staan. Hovaardig zijn die, die met ijdele wind des ijdele betrouwens opgeblazen zijn. Trouweloos zijn die, die door hun trouweloosheid of ongerechtigheid, altijd breken het recht des menselijken verkeers; of waarin geen oprechtigheid der trouw en des geloofs is, gelijk of men zeide: verbondbrekers. Zonder natuurlijke liefde zijn die, die zelfs de eerste natuurlijke genegenheden jegens de hunnen hebben afgelegd. Voorts, dewijl hij de onbarmhartigheid stelt onder de tekenen der verdorven menselijke natuur, zo besluit Augustinus tegen de Stoïcijnen, dat de barmhartigheid ene Christelijke deugd is.

32. Dewelke, hoewel zij Gods oordeel wisten. Hoewel deze plaats verschillend verklaard wordt, zo dunkt mij nochtans dit de meest ware uitlegging, te weten, dat de mensen in de ongebonden dartelheid van te zondigen geen ding nagelaten hebben; dat zij het onderscheid tussen goed en kwaad verlaten hebben, en datgene wat zij wisten Gode te mishagen, en door zijn rechtvaardig oordeel verdoemd te worden, al zowel in zichzelf als in anderen geprezen hebben. Want dit is het toppunt der boosheid, als de zondaar zozeer de schaamte afgelegd heeft, dat hij zichzelf in zijne zonde pluimstrijkt en ze niet tot zonde laat rekenen, en ze ook in anderen door zijn bewilligen en loftuitingen voedt. Aldus wordt de onverbeterlijke boosheid in de Schrift beschreven: Zij roemen, als zij kwaad gedaan hebben. Evenzo, Zij heeft met hare benen gegerd, en heeft in hare boosheid

geroemd. Want degene, die schaamte heeft, kan nog beteren. Maar wanneer iemand uit de gewoonheid der zonde tot zulke onbeschaamdheid gekomen is, dat hem de zonde voor deugde behagen, en van hem geprezen worden, dan is daar geen hoop meer van betering. Ik leg deze woordenn aldus uit, omdat ik zie, dat Paulus hier wat zwaarders en bozers heeft willen aanwijzen, dan de volbrenging der zonde zelve is. En wat dit is, dat weet ik niet, tenzij dan wij het van dit toppunt van boosheid verstaan, te weten, dat de ellendige mensen, de schaamte afgeworpen hebbende, aannemen tegen Gods rechtvaardigheid de zonde voor te staan en te beschermen.

HET TWEDE HOOFDSTUK

- 1. Daarom zijt gij niet te verontschuldigen, o mensen, wie gij zijt, die oordeelt: want, waarin gij een ander oordeelt, veroordeelt gij uzelf, dewijl gij, die daar oordeelt, datzelfde doet.*
- 2. En wij weten, dat het oordeel Gods is naar waarheid tegen degenen, die zulks doen.*

1. Deze beschuldiging is tegen de hypocrieten, die zichzelf een zekerheid en gerustheid voor God beloven, gelijk of zij Hem zeer wel voldaan hadden, wanneer zij der mensen ogen met een schijn der uitwendige heiligheid verstrikt hebben. Daarom, dewijl Paulus de grove zonde bewezen heeft, en niet wil toelaten, dat enig mens voor God rechtvaardig is, zo komt hij nu tot de aard der mensen, die heilig willen schijnen, en onder het voorgaande getal niet konden begrepen worden. Wanneer wij dit aldus verstaan, zo is nu de overgang der woorden zo licht en klaar, dat niemand zich behoort te verwonderen, waaruit Paulus deze sluitrede opmaakt. Want hij zegt, dat zij daarom niet te verontschuldigen zijn, omdat zij ook zelf Gods oordeel weten, en desniettemin de wet overtreden; evenals of hij zeide: Al is het, dat gij in anderen mensen zonde niet bewilligt, ja schijnt met wil en voornemen een vijand en straffer der zonde te zijn, nochtans, dewijl gij van dezelve niet vrij zijt, zo kunt gij geen verontschuldiging voortbrengen, wanneer gij uzelf recht en waar aanmerkt. Want, waarin gij een ander oordeelt. De Griekse woorden rijmen gevoegelijk op elkander, gelijk ook de Hollandse: oordelen, veroordelen. En deze bijeenvoeging van gelijkkluidende woorden is ook aan te merken als ene verzwaring, die hij tegen hen gebruikt. Want die wijze van spreken brengt zoveel mede, alsof hij zeide: Gij zijt dubbel verdoemelijk, dewijl gij met dezelfde zonde besmet zijt, die gij in anderen hekelt en beschuldigt. Want dat is een gemeen en welbekend gevoelen: dat zij, die zichzelf een wet der rechtvaardigheid, kuisheid en aller deugde stellen, en eens anders leven willen meesteren, niet waardig zijn vergeving te ontvangen, wanneer zij hetzelfde doen, wat zij voorgenomen hebben in anderen te straffen. Dewijl gij, die daar oordeelt, datzelfde doet. De zin is, hoewel gij het oordeelt, zo doet gij het nochtans. En hij zegt, dat zij het doen, omdat hun gemoed niet recht is, en de zonde is eigenlijk in het gemoed. Zo verdoemen zij dan zichzelf daarmede, dat zij een dief, of overspeler, of kwaadspreker misprijzende, geen oordeel strijken tegen de persoon, maar tegen de zonde, die ook in hun eigen lede kleven en hangen.

2. Wij weten, dat het oordeel Gods, enz. Paulus' voornemen is, de geveinsde (hypocrieten) hun pluimstrijking te benemen, opdat zij niet denken iets groots verkregen te hebben, wanneer de wereld hen prijst, of zij zichzelf vrijspreken; want zij zullen in de hemel aan een heel ander onderzoek onderworpen worden. Voorts, dewijl hij ze van inwendige onreinigheid beschuldigt, die der mensen ogen verborgen is, en door menselijke getuigenissen niet kan bestrafd, noch overtuigd worden, zo roept hij ze tot het oordeel Gods op, dien ook het allerduisterste niet verborgen is, en van wiens oordeel de zondaars, willens of onwillens, niet kunnen vrij zijn. Deze waarheid des oordeels is in twee dingen gelegen, te weten: dat Hij zonder aanzien der personen de zonde zal straffen, in wat mens Hij ze ook mag vinden; en dat Hij naar de uitwendige schijn niet vraagt, en ook zelfs aan het werk geen behagen heeft, tenzij het uit waarachtige oprechtheid des harten komen. Hieruit volgt, dat Hij, om de valse schijn der heiligheid, niet nalaat de verborgen verdraaidheid met zijn oordeel te straffen. Het is een Hebreeuwse wijze van spreken: want de waarheid betekent bij de Hebreërs dikwijls een inwendige gaafheid des harten, en alzo wordt zij niet alleenlijk tegen grove leugen gesteld, maar ook tegen de uitwendige schijn der goede werken. En de hypocrieten ontwaken dan eerst, wanneer gezegd wordt, dat God niet alleen van de uitwendig schijnende rechtvaardigheid, maar ook van de verborgene genegenheden oordeelt.

- 3. En meent gij, o mens, (gij die oordeelt degenen, die zulks doen, en hetzelfde doet) dat gij het oordeel Gods zult ontvliede?*
- 4. Of veracht gij de rijkdom zijner goedheid, verdraagzaamheid, en lankmoedigheid, niet wetende, dat de goedheid Gods u tot bekering leidt?*
- 5. Maar naar uw hardnekkigheid en onbekeerlijk hart verzamelt gij uzelf een schat des toorns, in de dag des toorns, en der openbaring van het rechtvaardig oordeel Gods.*
- 6. Die een iegelijk zal vergelde naar zijne werken.*
- 7. Degenen, die met gedurigheid in goede werken, prijs en eer en onsterfelijkheid zoeken, het eeuwige leven.*
- 8. Maar degenen, die twistgierig, en der waarheid ongehoorzaam, en der ongerechtigheid onderdanig zijn, zal verbolgenheid toorn en vergolden worden.*

9. Verdriet en benauwdheid over alle ziel des mensen, die kwaad doet, eerst de Jood, en ook de Griek.

10. Prijs en eer en vrede ieder, die goed doet, eerst de Jood en ook de Griek.

3. Meent gij, o mens. Daar de redeaars voorschrijven, niet eerder tot strenge beschuldiging te komen, dan als de misdaad overtuigd is, zo mocht iemand menen, dat Paulus hier ongeschikkelijk zijne woorden verheft, en zo scherp doorhaalt, eer hij zijn begonnen beschuldiging volbracht heeft. Maar het is anders met de zaak; want hij heeft ze met genoeg krachtig bewijs van zonde overtuigd. Want hij heeft ze niet voor de mensen, maar voor het oordeel der consciëntie beschuldigd. En dit heeft hij ganselijk geacht bewezen te zijn, wat hij wilde, te weten: zo zij in zichzelf daalde, en het onderzoek des goddelijken oordeels toelieten, zij niet zoude kunnen loochenen hun ongerechtigheid; en het is niet zonder grote noodzakelijkheid, dat hij deze verdichte heiligheid met zulke grote strengheid en bitterheid bescheidt. Want zulke mensen zijn wonderlijk in zichzelf gerust, tenzij men hun dat ijdel betrouwen met geweld ontnemen. Daarom zullen wij gedenken, dat dit de allerbeste wijze is om de geveinsdheid (hypocrisie) te overwinnen, dat men ze uit hun verbijstering opwekt, en tot het licht des goddelijken oordeels trekt. Dat gij het oordeel Gods zult ontvlieden. Dit is een betoog, dat men noemt: van minder tot meerder. Want is het, dat de zonde aan het oordeel der mensen onderworpen zijn, zo zijn ze veelmeer het oordeel Gods onderworpen, die de enige Rechter aller dingen is. De mensen worden wel door goddelijke ingeving bewogen, om de boosheid te verdoemen, maar dit is slechts een duistere en kleine schets van het oordeel Gods. Zo zijn dan zij zeer onverstandig, die menen, dat zij het oordeel Gods kunnen bedriegen, hoewel anderen zelfs aan hun oordeel niet kunnen ontgaan. Het heeft ook zijn kracht, dat hij alweder het woord mensch gebruikt, om alzo de mens met God te vergelijken.

4. Of veracht, enz. Sommigen menen, dit is een betoog, dat men dilemma noemt; maar ik acht meer, dat het is een prolepsis, een vóórkoming. Want, wijl de hypocrieten gemeenlijk door gelukkigen voortgang der dingen opgeblazen worden, evenals of zij des Heeren genade door hunne weldaden verdiend haddenn, en alzo te meer verharde in de verachting Gods, zo wederstaat Paulus hier hun vermetelheid, en neemt een grond uit tegenovergestelde oorzaak, daarmede bewijzende, dat zij niet uit de uitwendige voorspoed moeten opmaken, dat God hun genadig is, dewijl Hij om een veel andere oorzaak weldadig is, te weten, opdat Hij de zondaars tot Zich bekere. Daarom, waar de vreze Gods niet regeert, daar is de gerustheid in voorspoed niets anders dan verachting en bespotting der onmetelijke goedheid Gods. Waaruit ook volgt, dat die terecht zwaarder zullen gestraft worden, die God in dit leven gespaard heeft, dewijl zij boven de andere boosheid ook de vaderlijke uitlokking Gods verworpen hebben. En hoewel al de weldaden Gods getuigenissen zijn der vaderlijke goedheid Gods, zo doen nochtans de goddelozen verkeerdelijk, dat zij zichzelf in de aangenamen voorspoed verblijde, evenals of God ze liefhad, wanneer God liefelijk en mildelijk hun zijn goedheid laat smaken. Niet wetende, dat de goedheid Gods, enz. Want de Heere bewijst door zijn lankmoedigheid, dat Hij ons zulk een is, als tot wien wij ons behoren te bekeren, zo wij willen, dat het ons wel gaat, en sterkt ook het betrouwen, om barmhartigheid te verwachten. Waar wij nu de goeddadigheid Gods niet gebruiken tot dit einde, zo misbruiken wij ze, hoewel zij niet altijd enerlei wijze is te verstaan. Want als de Heere zijne dienstknechten vriendelijk behandelt, en 'met aardse dingen zegent, zo wil Hij daarmede zijn goedwilligheid verklaren, en ook mede hun leren, de somma alles goeds in Hem te zoeken. Maar wanneer Hij de overtreders der wet met zulk ene goeddadigheid behandelt, zo wil Hij wel hunne hardnekkigheid door zijne vriendelijkheid vermurwen; nochtans betuigt Hij daarmede niet, dat Hij hun nu gunstig is, maar roept ze veel meer tot bekering. Zo iemand hier tegenwerpt, dat de Heere voor des doven deur zingt, zolang Hij de harten binnen niet beweegt, dan moet men antwoorden, dat hierin geen ding kan beschuldigd worden, dan onze eigen verdorvenheid. Voorts, in de woorden van Paulus wil ik liever zeggen leidt, dan nodigt; want het beduidt wat meer. Nochtans neem ik het niet voor dringen, en met geweld voortstoten, maar voor als met de hand leiden.

5. Naar uw hardnekkigheid, enz. Wanneer wij ons tegen de vermaning des Heeren verharde, dan volgt daar onboetvaardigheid; en die geen acht hebben op de bekering, verzoeken God klaarlijk. En dit is een merkwaardige plaats, waaruit men moet leren datgene, wat ik boven aangeroerd heb, te weten, dat de goddelozen niet alleenlijk van dag tot dag zwaarder oordeel Gods zichzelf opladen, zolang als zij hier leven, maar dat ook al de gaven Gods, die zij altijd gebruiken, hun tot verdoemenis zullen gedijen; want van alles zal hun rekening geëist worden, en men zal dan bevinden, dat zij door Gods goedheid, waardoor zij behoorde gebeterd te worden, erger geworden zijn, hetwelk hun tot de allergrootste boosheid zal gerekend worden.

Zo moeten wij dan toezien, dat wij, door ongeoorloofd misbruik van het goed Gods, ons niet dezen ongelukkigen schat verzamelen. In de dag des toorns. De goddelozen verzamelen nu tegen zichzelf de verbolgenheid Gods, welker kracht dan op hun hoofd zal uitgestort worden. Zij verzamelen nu het verborgen verderf, hetwelk dan uit de schatten Gods zal geopenbaard worden. En de dag des laatsten oordeels wordt de dag des toorns genoemd, als men tot de goddelozen spreekt; want de gelovigen is hij een dag der verlossing. Alzo worden ook andere bezoeken des Heeren altijd de goddelozen gruwelijk en dreigend beschreven, en daarentegen de godzaligen lustig en liefelijk. Daarom, zo wanneer de Schrift meldt, dat de dag des Heeren nabij is, zo gebiedt zij de godzaligen, dat zij zich verheugen met blijdschap: maar als zij zich tot de verworpenen keert, zo brengt zij hun niet anders aan, dan vreze en verschrikking. Die dag, zegt Zefanja, is een dag des toorns, een dag der verdrukking en benauwdheid, een dag der ellendigheid en droefenis, een dag der donkerheid en duisternis, een dag der wolk en des onweders. Dit leest men ook in Joel. En Amos roept ook: Wee degenen, die de dag des Heeren begeren. Waartoe zal hij u dienen? De dag des Heeren is duisternis en geen licht. En der openbaring. Hiermede geeft hij te kennen, welke de dag des toorns is, te weten, in welken de Heere zijn oordeel zal openbaren, waarvan, hoewel Hij dagelijks enige tekenen geeft, Hij nochtans de klare en volkomene openbaring tot op dien dag heeft uitgesteld en behouden. Want dan zullen de boeken opgedaan worden, dan zullen de bokken van de schapen uitgezonderd worden, en het koren zal van het onkruid gezuiverd worden.

6. Die een iegelijk zal vergelde, enz. Dewijl hij te doen had met blinde lieden, die menen, dat de boosheid des harten wel bedekt is, als zij met, ik weet niet wat, blanketselen der ijdele werken bewimpeld is, zo stelt hij de ware rechtvaardigheid der werken, die voor God zal plaats hebben, opdat zij het niet achten genoeg te zijn om God te verzoenen, als zij niet dan woorden en enkele beuzelingen, of alleenlijk bladeren voortbrengen. Voorts, deze zin is niet zo zwaar om te verstaan, als velen menen. Want waar de Heere der verworpenen boosheid met rechtvaardige wraak zal straffen, zo zal Hij hun vergelden wat zij verdiend hebben. Wederom, dewijl Hij die heiligt, die Hij voorgenomen heeft eenmaal te verklaren en heerlijk te maken, zo zal Hij in hen ook de goede werken kronen en lonen, maar niet naar verdienste. Ook zal men dat uit deze woorden niet bewijzen, welke wel voorzeggende wat loon de goede werken zullen hebben, doch niet wat zij waardig zijn, noch wat loon men hun schuldig is. En het is ene dwaze gevolgtrekking, als men uit het loon tot de verdienste wil besluiten.

7. Degenen, die met gedurigheid. Het Griekse woord, dat de apostel hier gebruikt, betekent eigenlijk lijdzaamheid, met welk woord wat meer uitgedrukt wordt. Want gedurigheid is, wanneer iemand standvastig weldoet zonder moede te worden; maar er wordt ook verdraagzaamheid in de heiligen geëist, waardoor zij staande blijven, ook als zij met menigerlei verzoeken overvallen worden. Want de duivel laat ze niet met vrijen en onverhinderde loop tot de Heere lopen; maar zoekt ze door ontallijk vele ergernissen te verhinderen, achter te houden, en van de rechten weg af te wende. Dat hij zegt, dat de gelovigen in goede werken volhardende, lof en eer zoeken, daarmede beduidt hij niet, dat zij iets anders zoeken dan de Heere, of iets hogers en beters begeren; maar zij kunnen Hem niet zoeken, zonder ook mede naar de zaligheid zijns rijks te staan, welker beschrijving in deze woorden vervat is. Zo is dan dit de zin, dat de Heere het eeuwige leven dien zal geven, die met naarstigheid in goede werken op de onsterfelijkheid merken.

8. Maar degenen, die twistgierig. Deze rede is wat verward: ten eerste, omdat de loop der rede gebroken is: want het vervolg der woorden eiste, dat men het ander deel der vergelijking bij het eerste zou stellen, op deze wijze: Degenen, die door gedurigheid in goede werken lof en eer en onsterfelijkheid zoeken, zal Hij het eeuwige leven geven, maar daarentegen de twistgierigen en ongehoorzamen, het eeuwige sterven. En dan zou dit besluit volgen, dat de gelovigen prijs en eer en onsterfelijkheid is bereid, maar de anderen toorn en verdrukking. Ten tweede, vs 8 is wat duister, dewijl deze woorden, verbolgenheid, toorn, verdriet en benauwdheid, dienen tot twee verscheiden delen der rede; doch zij verstoren de zin niet; en wij zijn in de apostolische geschriften daarmede tevreden; want de welsprekendheid moet men uit andere boeken leren, en hier moet men onder de verachtelijke nederigheid der woorden geestelijke wijsheid zoeken. Twist is hier gesteld voor wederspanning en hardnekkigheid: want Paulus heeft hier strijd tegen de hypocrieten, die met plumpe en onbedachtzame toegeving met God spotten. Met het woord waarheid, wordt enkel de regel van de goddelijken wil beduid, welke alleen het licht der waarheid is. Want dit is allen goddelozen gemeen, dat zij altijd liever zichzelf tot dienstbaarheid der ongerechtigheid willen geven, dan Gods juk aan te nemen; en waar zij ook zeer grote gehoorzaamheid veinzen, zo laten zij nochtans niet af hardnekkig tegen Gods Woord te

strijde. Want gelijk zij, die deze waarheid bespotten, openlijk boze stukken doen, alzo ontzien zich de hypocrieten niet hun gemaakte godsdienst tegen de waarheid te stellen. Voorts zegt Paulus, dat zulke hardnekkige de ongerechtigheid dienen; want degenen, die zich niet door des Heeren wet willen laten onderwerpen, vallen in der zonde dienstbaarheid; daar is geen weg tussenbeide. En dit is ook een rechtvaardig loon van zulke razende vrijheid, dat die der zonde slaven worden, Gode weigeren gehoorzaam te zijn. Verbolgenheid en toorn. Het eerste woord in het Grieks betekent haastige ontsteking des toorns. In deze vier woorden, die hier verhaald worden, moet men aanmerken, dat de twee laatste vruchten der eerste zijn. Want zij, die gevoelen, dat God hun tegen en toornig is, worden terstond ganselijk vermorzeld. Voorts, hoewel hij der godzaligen zaligheid, en der goddelozen verderf met twee woorden kortelijk had kunnen uitdrukken, zo verheft hij het beide met vele woorden, om de mensen meer en krachtiger te verslaan met de vreze des toorns Gods, en de begeerte om genade door Christus te verkrijgen, in hen te ontsteken. Want wij vrezen nimmermeer het oordeel Gods genoeg, tenzij het levendig beschreven, ons gelijk voor ogen gesteld worden; wij worden ook niet ernstig met begeerte des toekomstige levens ontstoken, tenzij wij met vele kastijdingen daartoe opgewekt worden.

9. Eerst de Jood. Hij stelt zonder twijfel de Jood tegen de heide. Want die hij nu Grieken noemt, die zal hij terstond heiden noemen. En de Joden worden in de handeling dezer zaken vooropgesteld, als die boven anderen de beloften en dreigingen der wet hebben; alsof hij zeide: Dit is de algemene wet des goddelijken oordeels, welke van de Joden zal beginnen, en de ganse wereld bevangen en omvatten.

11. Want daar is geen uitneming der personen bij God.

12. Want allen, die zonder wet gezondigd hebben, die zullen ook zonder wet vergaan; maar allen, die in de wet gezondigd hebben, die zullen door de wet geoordeeld worden.

13. Want niet de hoorders der wet, zijn bij God rechtvaardig, maar die de wet houden, zullen gerechtvaardigd worden.

11. Daar is geen uitneming der personen. Dusverre heeft hij alle mensen in het gemeen voor het oordeel Gods gesteld, bewijzende, dat zij allen schuldig zijn. Nu begint hij bijzonder op de ene zijde de Joden, en op de andere zijde de heiden te beschuldigen, en bewijst ook mede dat het onderscheid, waardoor zij van elkander verscheiden zijn, niet verhindert, dat zij beide zonder onderscheid de eeuwig dood onderworpen zijn. De heiden wilde zich met de onwetendheid ontschuldigen; de Joden roemde op de wet; daarom beneemt hij de heiden hunne uitvlucht, en berooft de Joden van hun ijdele roem. Zo deelt hij dan hier het ganse menselijk geslacht in twee delen. Want God had de Joden van de andere mensen afgezonderd; doch alle heiden stonde gelijk. En nu leert Paulus, dat dit onderscheid niet verhindert, dat zij beide in enerlei schuld en verdoemenis komen. Voorts, het woord persoon wordt in de Schrift gebruikt voor alle uitwendige dingen, die plegen van enige waarde en in enige eer te zijn. Daarom als men leest, dat God geen uitnemer der personen is, zo moet men verstaan, dat Hij de reinigheid der harten en de inwendige onschuldigheid aanziet, en geen acht heeft op de dingen, die bij de mensen plegen geacht te worden, als geslacht, vaderland, hoogheid, goed, en dergelijke dingen; zodat hier uitneming genomen wordt voor uitkiezing en uitscheiding tussen het ene volk en het ander. Wil iemand hieruit besluiten, dat dan de verkiezing Gods niet onverdiend en uit genade is, zo moet men antwoorden, dat er tweeërlei aanneming der mensen voor God is. De eerste, waarmede Hij ons uit niet geroepen heeft, en door onverdiende goedheid aanneemt, dewijl in onze natuur geen ding is, dat Hem aangenaam kan zijn. De ander is, waardoor Hij ons, wedergeboren hebbende, ook met zijne gaven aanneemt, en het beeld zijns Zoons, hetwelk Hij in ons erkent, gunstig aanziet.

12. Die zonder wet gezondigd hebben. Achtereenvolgens de bovengemelde deling handelt hij eerst van de heiden, van dewelke hij betuigt, hoewel hun niet enige Mozes gegeven is, die hun de wet van de Heere zou verkondigen en oprichten, dat zij nochtans desnietteenstaande met hun zondigen het rechtvaardige oordeel Gods over zich halen; gelijk of hij zeide, dat de kennis der geschreven wet niet nodig is om de zondaar rechtvaardig te verdoemen. Daarom ziet hoedanig een bescherming zij aannemen, die de heiden, welke van het licht des Evangelies beroofd zijn, door verkeerde barmhartigheid (met de voorwending van onwetendheid) zoeken uit te nemen uit het oordeel Gods. Die in de wet gezondigd hebben. Gelijk de heiden hals over kop in de put vallen, wanneer zij door de dwalingen huns verstands gedreven worden; alzo is de Joden de wet bereid,

waardoor zij zoude verdoemd worden. Want dit vonnis is reeds overlang gegeven, dat die allen verdoemd zijn, die niet blijven in alle gebodenn der wet. Zo is dan de staat der zondige Joden de kwaadste, als die nu hun verdoemenis in hun wet hebben.

13. Want niet de hoorders der wet. Dit is een vóórkoming, waarmede hij de uitzondering, die de Joden hadden kunnen voortbrengen, vóórkomt. Dewijl zij hoorde, dat de wet een regel der rechtvaardigheid was, zo waren zij hovaardig alleen op de wetenschap der wet. Om deze blindheid te wederleggen, zegt Paulus, dat het gehoor of het verstand der wet geenszins daartoe kan strekken, dat iemand daardoor zichzelf voor God zou kunnen bewijzen rechtvaardig te zijn; maar dat men de werken moet voortbrengen, achtereenvolgens hetgeen daar geschreven staat: Wie dit doet, die zal daarin leven. Zo dan, deze uitspraak beduidt niet anders dan dit: Is het dat men rechtvaardigheid zoekt in de wet, zo moet men de wet volbrengen, want de rechtvaardigheid der wet is in de volmaaktheid der werken gelegen. Die deze plaats misbruiken, om de rechtvaardigheid der werken op te richten, die zijn waardig ook van de kinderen bespot te worden. Daarom is het ongeschikt en ontijdig hier lange redeneringen van de rechtvaardigmaking voort te brengen, om zo een beuzelachtig ding te wederleggen. Want Paulus dringt bij de Joden alleenlijk op dat oordeel der wet, dat hij gemeld had, te weten, dat zij niet door de wet gerechtvaardigd kunnen worden, tenzij zij de wet volbrengen; en dat hun terstond de verdoemenis bereid is, zo zij de wet overtreden. Wij ontkennen niet, dat in de wet volkomen rechtvaardigheid aangegeven en geboden wordt; maar dewijl alle mensen van overtreding overtuigd worden, zo zeggen wij, dat men ene andere rechtvaardigheid moet zoeken. Ja, men mag uit deze plaats besluiten, dat niemand uit de werken kan gerechtvaardigd worden. Want indien alleen zij, die de wet volbrengen, door de wet gerechtvaardigd worden, zo volgt daaruit, dat niemand gerechtvaardigd wordt; want daar wordt niemand gevondenn, die van de volbrenging der wet kan roemen.

14. Want dewijl de heiden, die de wet niet hebben, van nature de inhoud der wet doen, zo zijn zij, de wet niet hebbende, zichzelf een wet.

15. Als die betonen het werk der wet in hunne harten geschreven, dewijl ook hun consciëntie mede betuigt, en de gedachten onder elkander beschuldigen, of ook ontschuldigen.

16. In de dag, in welken God het verborgene der mensen zal oordelen, naar mijn Evangelie, door Jezus Christus.

14. Want dewijl de heiden. Hier komt hij wederom tot het eerste stuk zijner deling, en stelt het bewijs daarbij. Want het is hem niet genoeg, ons met woorden te verdoemen, en het rechtvaardig oordeel Gods tegen ons te verkondigen, maar hij werkt ook, om datzelfde met redenen bij ons te overtuigen, opdat hij ons te meer verwekken om Christus te begeren en lief te hebben. Want hij bewijst, dat de heiden tevergeefs onwetendheid voorwende, dewijl zij door hunne werken bewijzen, dat zij enigen regel der rechtvaardigheid hebben. Want geen volk is ooit zo wijd van menselijke beleefdheid geweest, dat het zich niet enigen wetten onderworpen had. Dewijl dan alle natiën vanzelf en zonder vermaner zijn geneigd geweest om zichzelf enige wetten te stellen, zo is het zonder twijfel, dat daar enige bevattingen van rechtvaardigheid en rechtheid van nature in der mensen harten ingeboren zijn. Zo hebben zij dan ene wet zonder wet; want hoewel zij de geschrevene wet van Mozes niet hebben, zo zijn zij nochtans niet ganselijk zonder kennis van wat goed en recht is. Want anders konden zij de zonde en deugde niet onderscheiden, daar zij nochtans de zonde straffen, en de deugd prijzen en eren. De natuur heeft hij gesteld tegen de geschrevene wet, te weten, daarmede verstaande, dat het natuurlijke licht der rechtvaardigheid de heiden verlicht, hetwelk hun is in plaats van de wet, waardoor de Joden onderwezen worden, zodat de heiden zichzelf een wet zijn.

15. Als die betonen het werk der wet geschreven in, enz. Dat is, zij betuigen, dat er een onderscheid en oordeel in hunne harten geschreven is, waardoor zij een onderscheid maken tussen recht en onrecht, evenals tussen eerlijk en oneerlijk. Want zijn mening is niet, dat het in hunnen wil geschreven is, dat zij zoude begeren en naarstig zoeken, maar dat zij alzo door de kracht der waarheid overwonnen worden, dat zij het moeten prijzen. Want waarom stellen zij godsdiensten in, anders dan omdat zij oordelen, dat men God moet dienen? Waarom schamen zij zich te hoereren en te stelen, anders dan dat zij het beide voor kwaad achten? Zo wordt dan ongeschiktelijk door deze plaats de macht van onzen wil verheven, alsof Paulus zeide, dat de onderhouding der wet aan onze macht onderworpen ware, daar hij toch niet spreekt van de macht om de wet te volbrengen, maar van de kennis. En dit woord harten wordt niet genomen voor de plaats en woonstede

der genegenheden, maar alleen voor het verstand; gelijk op een andere plaats: De Heere heeft u geen hart gegeven om te verstaan. Desgelijks: O dwaze mensen en tragen van hart, om te geloven, enz. Bovendien moet men ook daaruit niet verstaan, dat in de mensen een volkomen kennis der wet is, maar dat alleenlijk enige vonken der rechtvaardigheid in hunnen aard ingedrukt zijn: als, dat alle heiden godsdienst instellen; overspel, diefstal, doodslag met zekere wetten straffen; geloof en trouw in koopmanschap en andere hanteringen prijzen. Want zij betuigen alzo, dat het hun niet verborgen is, dat men God moet dienen, dat overspel, dieverij en doodslag boos zijn, en dat de eerbaarheid te prijzen is. En er is niet aan gelegen, hoedanigen God zij dichten, of hoevele goden zij smede; het is genoeg, dat zij verstaan, dat er een God is, en dat men Hem moet dienen en eren. Er is niet aan gelegen, of zij de begeerte van eens anders vrouw, of van eens anders bezit, of enig ander ding toelaten; of zij toornigheid en haat door de vingers zien; want wat zij weten kwaad te zijn, zo men het doet, datzelfde zal hun ook niet geoorloofd zijn te begeren. Dewijl ook hun consciëntie mede betuigt, en de gedachten. Hij heeft ze niet sterker kunnen dringen, dan door het getuigenis hunner consciëntie, dat zoveel is als duizend getuigen. De mensen zijn standvastig en wel getroost, wanneer hun consciëntie hun getuigenis geeft, dat zij goed gedaan hebben; maar wanneer hun consciëntie betuigt, dat zij kwaad gedaan hebben, zo worden zij in zichzelf benauwd en gekweld. Hieruit komen die uitspraken, die in der heiden boeken gevonden worden, als: dat een goede consciëntie de mens is als een zeer schoon en ruim schouwspel, en dat de boze consciëntie is de allerbooste beul, en dat zij de goddelozen zwaarder kwelt, dan enige helse furiën. Zo dan, daar is enig natuurlijk verstand der wet, hetwelk voorgeeft en betuigt, dat het ene goed is en te begeren, en het andere kwaad en te vergruwen. Aanmerk nu, hoe hij met veel kennis de consciëntie beschrijft, als hij zegt, dat ons redenen in de zin komen, waarmede wij kunnen beschermen datgene, dat recht en wel geschied is; evenzo, waarmede wij van boosheid beschuldigd en overtuigd worden. Deze rede der beschuldiging en ontschuldiging stelt hij op de dag des Heeren; niet, dat zij dan eerst zullen te voorschijn komen, want zij zijn altijd krachtig, en doen haar werk; maar, omdat zij ook dan haar kracht zullen hebben, opdat niemand ze verachte, evenals of zij ijdel en vergaan waren.

16. In welken God het verborgene der mensen. Deze beschrijving des oordeels is zeer bekwaam tot de tegenwoordige plaats, opdat degenen, die zoeken in hun verborgene ongeschiktheid gerust en bedekt te zijn, mogen weten, dat die binnenste gedachten, die in het diepste des harten ganselijk verborgen waren, dan in het licht zullen komen. Gelijk ook aan de Corinthiërs, als hij wil bewijzen, hoe ijdel en nietig aller mensen oordelen zijn, die in de uitwendige schijn blijven hangen, zo gebiedt hij te wachten, totdat de Heere komt, die het verborgen der duisternis verklaren, en het verborgen des harten openbare. Wanneer wij dit horen, zo laat ons gedachtig zijn, dat wij vermaand worden, dat wij naar de oprechtheid des harten moeten staan, zo wij onzen Rechter waarlijk aangenaam willen zijn. Hij stelt hierbij: Naar mijn Evangelie, daarmede beduidende, dat hij zulke leer voortbrengt, als waarmede het natuurlijk menselijk verstand overeenkomt. En hij noemt het zijn Evangelie, omdat hij het bedient. Want het Evangelie uit te geven, dat komt Gode alleen toe, en alleen het uitdelen en bedienen is de apostelen bevolen. En het is geen wonder, dat de verkondiging en waarschuwing van de dag des Heeren genoemd wordt een deel des Evangelies; want waar de vrucht en volbrenging der dingen, die God beloofd heeft, uitgesteld wordt tot de volkomene openbaring des rijks Gods, zo moet men ze noodwendig met het laatste oordeel stellen. Bovendien kan men Christus niet verkondigen, anders dan sommigen tot wederopstanding, en sommigen tot verderf; welke beide dingen de dag des oordeels aangaan. De woorden: Door Jezus Christus, hoewel die door anderen anders genomen worden, zo duid ik ze nochtans op het oordeel des Heeren, verstaande daarmede, dat de Heere zijn oordeel door Christus zal houden. Want Hij is van de Vader gesteld een Rechter der levende en dode, hetwelk de apostelen altijd onder de voornaamste hoofdstukken des Evangelies stellen. Aldus zal de zin volkomener zijn, die anders mocht schijnen niet zo wel te rijmen.

17. Ziet, gij wordt een Jood genaamd, en verlaat u op de wet, en roemt u van God?

18. En gij weet zijnen wil, en beproeft het goede, onderwezen zijnde uit de wet.

19. En betrouwt uzelf te zijn een leidsman der blinde, een licht dergenen, die in duisternis zijn:

20. Een onderwijzer der onwijzen, een Leraar der ongeleerde, hebbende de vorm der wetenschap en der waarheid door de wet.

21. Gij, die dan een ander leert, leert uzelf niet. Gij, die verkondigt, dat men niet moet stelen, steelt zelf.

22. *Gij, die zegt, dat men niet moet overspel doen, doet overspel. Gij, die van de afgode enen gruwel hebt, doet zelf kerkroof.*

23. *Gij, die in de wet roemt, onteert God door de overtreding der wet.*

24. *Want om uwentwil wordt de naam Gods gelasterd onder de heiden: Gelijk daar geschreven is.*

17. Ziet, gij wordt een Jood genaamd. Sommige oude exemplaren hebben: Maar zo gij een Jood genaamd wordt; welke lezing ik liever zou hebben, ware zij zo algemeen als de andere. Maar dewijl de meeste boeken daartegen stemmen, en de zin ook anders goed blijft, zo behoud ik de oude lezing, voornamelijk, wijl aan één woordje niet veel gelegen is. Voorts, dewijl hij de zaak van de heiden afgehandeld heeft, zo komt hij tot de Joden. En opdat hij al hun ijdelheid te krachtiger wederleggen, zo laat hij hun alle dingen toe, waardoor zij hovaardig en opgeblazen waren. Daarna bewijst hij, hoe weinig zulks helpt tot de waarachtige heerlijkheid, ja, tot wat groter schande het hun gedijt. Onder de naam Jood, verstaat hij alle privilegiën en voordeel der Joden, die zij uit de wet en de profeten namen, en die zij ten onrechte aan zich trokken. En alzo verstaat hij al de Israëlieten, die toen allen zonder onderscheid Joden genaamd waren. Doch op welken tijd men begonnen was hen alzo te noemen, is onzeker; alleen dat het zonder twijfel na de verstrooiing geschied is. Jozefus meent, dat zij de naam van Judas de Makkabeër hebben, door wien de vrijheid en waardigheid des volks, die een tijdlang vervallen en bijna teniet was, wedergebracht werd. Hoewel ik zie, dat dit gevoelen der waarheid gelijk is, nochtans, zo daar enigen zijn, die zich daarmee niet vergenoegen, zo zal ik ook van mijzelf een andere gissing voortbrengen. Het dunkt mij voorwaar der waarheid gelijk, dat zij, toen door zovele ellendigheden verdorven en verwoest zijnde, zelfs niet een zeker onderscheid der geslachten hebben kunnen behouden. Want de telling kon te hunnen tijde niet geschiede, en de staatsregeling was vergaan, die om zulk ene orde te onderhouden nodig was, en zij woonde verstrooid en verscheiden; en dewijl zij door tegenspoed gebroken waren, zo waren zij zonder twijfel niet zo erg bekommerd, noch naarstig om hun geslacht te rekenen. Doch zo iemand mij dit niet wil toelaten, zo zal men nochtans niet ontkennen, dat door zo grote verstrooiing aller dingen zulk gevaar wel bestond. Daarom meen ik, dat zij om de toekomende tijd te voorzien, of om dat ongerief, dat zij nu ontvangen hadden, te verhelpen, zichzelf allen tezamen begeven hebben onder de naam van het geslacht van Juda, waarin de zuivere godsdienst 't langst gebleven was, en dat boven de andere geslachten bijzonder uitnemend en bevoorrecht was, en waaruit men de toekomende Zaligmaker verwachtte. Want in zulke uiterste ellendigheid aller dingen, was dit een toevlucht, dat zij zich met de komst des Zaligmakers vertroostten. Hoe het zij, daarmee, dat zij zichzelf Joden hebben genoemd, hebben zij betuigd en beleden, dat zij erfgenamen waren des verbonds, dat de Heere met Abraham en zijn zaad gemaakt had. En verlaat gij u op de wet, en roemt v a n God. Paulus' mening is niet, dat zij zich op de naarstige oefening der wet verlaten hebben, alsof hun hart zich tot de onderhouding der wet begeven had; maar hij verwijt hun veeleer, dat zij niet aanmerkten tot wat einde de wet gegeven was, en de zorgvuldigheid der onderhouding der wet verlieten, en zichzelf alleenlijk daarop verhovaardigde, dat zij voor zeker achtten, dat de wet en de geboden Gods hun toebehoorde. Desgelijks roemde zij ook van God; niet gelijk de Heere door de profeet gebiedt, dat wij, in onszelf verootmoedigd, in Hem alleen onze eer zoeken; maar zij hebben zonder enige kennis der goedheid Gods, bij de mensen geroemd, dat God, van Wien zij inwendig ledig waren, bijzonder hun toebehoorde, en dat zij Gods volk waren. Zo was dan dit geen roeming des harten, maar een vermetelheid der tong.

18. En gij weet zijnen wil, en beproeft het goede. Nu laat hij hun toe, dat zij de wil Gods wisten, en het goede beproefde, hetwelk zij uit de leer der wet hadden. Daar is tweeërlei beproeving, te weten, ene der verkiezing, wanneer wij datzelfde aannemen, dat wij voor goed achten, en ene des oordeels, waardoor wij wel het goede van het kwade onderscheiden, maar noch arbeid, noch naarstigheid doen om dat te volgen. Zo waren dan de Joden alzo in de wet onderwezen, dat zij de goede zede van de boze zede onderscheiden konden, maar om hun leven naar zulk onderscheid te voegen, waren zij niet zorgvuldig. Voorts, dewijl Paulus hun geveinsde huichelarij alleenlijk straft, zo mag men daartegen besluiten, dat men dan eerst recht prijst wat goed is, als men Gode gehoor geeft, zover het oordeel uit een rechte en ongeveinsde beweging voortkomt. Want zijn wil, gelijk die in de wet geopenbaard is, wordt hier tot een leider en meester der waarachtige beproeving gesteld.

19. En vertrouwt uzelf te zijn. Nu geeft hij hun nog meer toe, evenals of zij niet alleen genoeg hadden voor zichzelf, maar ook nog, waarmee zij anderen mochten rijk maken. Hij laat hun toe, zeg ik, dat zij in de leer zo overvloedig zijn, dat zij ze ook in andere mensen kunnen uitstorten. Wat daarop volgt:

20. Hebbende de vorm der leer, neem ik als een rede en oorzaak van hetgeen hij gezegd heeft; evenals of hij zeide: Daarom, dat gij de vorm hebt. Want daarom gaven zij zichzelf uit als Leraars van andere mensen, omdat zij al de verborgenheden der wet in hun hart schenen te dragen. Het woord vorm beduidt hier niet een exempel of patroon en regel; want Paulus heeft hier niet gesteld het woordje typon, maar morphosin; maar ik meen, dat hij een groten schijn der leer heeft willen te kennen geven. En voorwaar het is zeker, dat de leer, waarvan zij roemde en een schijn gaven, in hen niet was, maar dat zij daarvan ledig waren. Voorts, Paulus hekelt bedektelijk het verdorven misbruik der wet, en geeft ook te kennen, dat de rechte kennis uit de wet moet genomen worden, om de volkomen waarheid te hebben.

21. Gij, die dan een ander leert. Hoewel datgene, wat hij dusver verhaald heeft, zulk een lof en prijs der Joden was, dat zij te recht daarmee mochten versierd worden, zo zij ook de versieringen, die waarachtiger waren, gehad hadden; nochtans dewijl zulks gelegen was in algemene gaven, die ook in de goddeloze konden gevonden worden, en door verkeerd gebruik verdorven worden, zo was het niet genoeg tot volkomen heerlijkheid. En het is Paulus niet genoeg, dat hij hunnen hoogmoed bespot en weerlegd, te weten, dat zij op dit alleen betrouwde, maar hij wendt het ook tot hun schande. Want hij is geen kleine schande waardig, die de gaven Gods, die anders schoon en uitnemend zijn, niet alleen onnut maakt, maar ook door zijn boosheid verderft en besmet. En hij is een verkeerd raadsman, die zichzelf geen goede raad geeft, en alleen tot eens anders voordeel wijs is. Zo bewijst hij dan, dat hetgeen, waarin zij lof en roem zochten, hun tot schande gedijt. Gij, die verkondigt, dat men niet moet stelen. Het schijnt, dat hij hier gezien heeft op die plaats in Ps. 50, waar de profeet heeft: Tot de goddeloze heeft God gezegd: waartoe verhaalt gij mijne geboden, en neemt mijn verbond in uwen mond, daar gij toch de wetenschap haat, en mijne woorden achter u geworpen hebt; als gij enen dief ziet, gij loopt met hem, en uw deel is met de overspelers. Gelijk met deze woorden voortijds de Joden berispt werden, die, op het bloot verstand der wet betrouwende, niet beter leefde dan alsof zij geen wet gehad hadden, also moeten wij ook toezien, dat deze woorden heden op ons niet geduid worden. En voorwaar zij rijmen te veel op sommigen, die roemen van enige weinige kennis des Evangelies, die zij hebben, en tot allerlei onreinigheid zich begeven, evenals of het Evangelie niet een regel des levens ware. Daarom, opdat wij niet zo gerustelijk met de Heere spotten, zo laat ons gedenken, hoedanig een oordeel over zulke babbelaars staat te komen, die het Woord Gods alleen met snateren voordragen.

22. Gij, die van de afgode enen gruwel hebt. Hij stelt met bewustheid de kerkroof nevens de afgoderij, als éénzelfde zaak, want sacrilegium, dat wij kerkroof noemen, is eenvoudig een ontheiliging der Goddelijke majesteit, wat ook zelfs de heidense dichters niet verborgen was. Naar deze wijze heeft Ovidius Lycurgus genoemd een kerkrover, omdat hij de godsdienst van Bacchus verachtte. En op een andere plaats noemt hij ze kerkroof-honden, die tegen de godin Venus misdaan hadden. Maar dewijl de heiden de majesteit hunner gode aan de beelden toevoegde, zo hebben zij dat alleen kerkroof genoemd, wanneer iemand dat nam wat de kerken gegeven was, waarin zij meende de ganse godsdienst gelegen te zijn. Alzo heden, waar het bijgeloof regeert in plaats van Gods Woord, daar kent men generlei anderen kerkroof dan de roving van de goederen der kerken; dewijl daar anders geen God is dan in de beelden, en geen godsdienst anders dan in overdaad en praal. Hier worden wij ten eerste vermaand, dat wij niet ons zelf zullen behagen en anderen verachten, wanneer wij enig stuk der wet volbracht hebben. Alsook, dat wij, omdat de uitwendige afgoderij onder ons weggenomen is, niet zo zeer onder elkander zullen roemen, dat wij intussen niet zoude arbeiden om de goddeloosheid, die in onze harten verborgen is, van ons te verdrijven en uit te roeien.

23. Gij, die in de wet roemt, onteert God door, enz. Dewijl wij allen geboren zijn, om God met rechtvaardigheid en heiligheid te dienen, zo doen gewis al de overtreders der wet Gods Gode schande aan; nochtans geeft Paulus in deze zaak de Joden bijzonder schuld, want dewijl zij roemde, dat God hun wetgever was, en nochtans hun leven niet zochten naar zijnen regel en wet te schikken, zo gaven zij te kennen, dat zij voor de majesteit Gods geen grote zorg hadden, dewijl zij ze zo licht versmaadde. Gelijk ook heden zij Christus onteren door de overtreding des Evangelies, die ijdelijk snateren van zijn leer, welke zij intussen met ongebonden en onkuise wijze des levens vertreden.

24. Want de naam Gods. Ik dek meer, dat dit getuigenis genomen is uit Ezechiël, dan uit Jesaja. Want bij Jesaja zijn geen verwijtingen tegen het volk, waarvan dit hoofdstuk van Ezechiël geheel vol is. Sommigen menen, dat het een bewijs is van minder tot meerder, naar deze wijze: Is het dat de profeet niet tevergeefs de Joden te zijnen tijde bestraft heeft, omdat wegens hun gevangenschap de heerlijkheid en mogendheid Gods

bespot werd onder de heiden, alsof God dat volk, hetwelk Hij in zijn bescherming genomen had, niet kon behoede; zo zijt gij veelmeer Gode tot verwijt en ontering, dewijl uit uwe zeer boze zede zijn godsdienst veracht en gelasterd wordt. Maar schoon ik dit gevoelen niet afwijs, zo heb ik evenwel een eenvoudiger liever, gelijk of hier gezegd ware: wij zien, dat al de lastering en versmading van het Israëlitische volk op de naam Gods valt; want dewijl het geacht en genoemd wordt Gods volk, zo draagt het de naam Gods als in zijn voorhoofd geschreven; waaruit het nodig is, dat God, naar welks naam zij zichzelf noemen, enigszins door hun schandelijkheid bij de mensen onteerd wordt. En dit is een zeer onwaardig ding, dat zij, die hun heerlijkheid van God ontlenen, zijnen heiligen naam met schande en laster besmetten; want zij behoorde immers dit met een ander loon te vergelden.

25. Want de besnijdenis is wel nut, zo gij de wet houdt, maar zo gij een overtreder der wet zijt, zo is uwe besnijdenis in voorhuid veranderd.

26. Zo dan de voorhuid de rechtvaardigheden der wet houdt, zal zijn voorhuid niet tot besnijdenis gerekend worden?

27. En zal niet die van nature voorhuid is (zo hij de wet houdt) die oordelen, die door de letter en besnijdenis een overtreder der wet is.

28. Want die in het openbaar een Jood is, is geen Jood: noch ook, die in het openbaar de besnijdenis in het vlees is, is geen besnijdenis.

29. Maar die in het verborgen een Jood is, en de besnijdenis des harten in de Geest, en niet in de letter: wiens lof niet is uit de mensen, maar uit God.

25. Want de besnijdenis is wel nut. Door een vóórkoming weerlegd hij hetgeen de Joden tegen hem, tot bescherming hunner zaken, hadden kunnen voortbrengen. Want zo de besnijdenis was een teken van het verbond des Heeren, waarmede de Heere Abraham en zijn zaad, Zich tot een bijzonder eigen volk uitverkoren had, zo schenen zij niet zonder oorzaak daarvan te roemen; maar wijl zij de waarheid des tekens verlieten, en alleen op zijn uitwendige bediening stonde, zo antwoordt hij, dat zij uit het blote teken zich niet enig ding kunnen toeschrijven. De waarheid der besnijdenis was in de geestelijke belofte gelegen, welke geloof eiste. En de Joden waren in beide onachtzaam, zowel in de belofte, als in het geloof. Daarom was hun betrouwen zeer dwaas. Hieruit komt het, dat Paulus hier het voornaamste gebruik der besnijdenis voorbijgaat, te weten, dewijl hij zijne woorden voegt naar hun grove dwaling, gelijk ook in de Zendbrief aan de Galaten. En dit moet men naarstig aanmerken. Want zo hij van de ganse natuur en gebruik der besnijdenis handelde, zou hij ongeschiktelijk doen, dat hij de genade en onverdiende belofte geenszins meldde. Maar hij spreekt in deze beide plaatsen naar de omstandigheid der zake, die hij behandelt, en daarom roert hij alleen dat stuk aan, dat in twijfeling stond. Zij meende, dat de besnijdenis in zichzelf een bekwaam werk was, om rechtvaardigheid te verkrijgen. Daarom, om naar hun mening te spreken, antwoordt hij aldus: Wil men het werk in de besnijdenis aanmerken, zo eist dit, dat hij, die besneden wordt, zichzelf Gode begeben, om een volkomen en volmaakt dienaar te zijn; en dat daarom het werk der besnijdenis de volmaaktheid is. Alzo mogen wij ook van de doop spreken: Zo iemand alleen op het water des doops zichzelf verlaat en betrouwt, en daardoor meent rechtvaardig te zijn, evenals of hij nu uit zulk een werk heiligheid verkregen had, zulk een moet men het einde des doops tegenwerpen, te weten, dat de Heere ons door de doop roept tot heiligheid des levens. Hier zou niet gesproken worden van de belofte en genade, die ons door de doop betuigd en verzegeld wordt; want wij zoude te doen hebben met degenen, die met de ijdele schaduw des doops tevreden zijn, en geen acht hebben op wat de waarheid en substantie des doops is. Dit kan men in Paulus zien, waar hij van de tekenen handelt bij de gelovigen, en wel zonder strijd, daar verbindt hij ze met de kracht en de vervulling hunner beloften. Maar waar hij handelt met de verkeerde en ongeschikte uitleggers der tekenen, daar gaat hij de eigene en rechte natuur der tekenen voorbij, en wendt al zijne woorden tegen hun verkeerde uitlegging. Velen menen, dat Paulus hier alleen aan de wet der plechtigheden de rechtvaardigheid beneemt, omdat hij liever de besnijdenis, dan enig ander werk der wet meldt. Maar het is veel anders; want dat pleegt altijd te geschiede, dat zij, die bestaan hunne verdiensten tegen de rechtvaardigheid Gods op te richten, meer op de uitwendige onderhoudingen hovaardig zijn, dan op enige oprechte gerechtigheid en eerbaarheid. Want zo wie met rechte vreeze Gods geroerd en aangedaan is, zal nimmermeer bestaan de ogen naar de hemel op te heffen. Want hoe meer hij zal staan naar de waarachtige rechtvaardigheid, zoveel te beter zal hij zien, hoe ver hij daarvan is. Maar dat de Farizeeën zo lichtelijk zichzelf pluimstrijken, dat is geen wonder, dewijl zij met uitwendige

geveinsdheid tevreden zijn. Daarom, als Paulus de Joden nu niet meer gelaten heeft dan deze ellendige uitvlucht, dat zij mochten roemen door de besnijdenis rechtvaardig te zijn, zo ontnemt hij hun ook zelfs dezen ijdele schijn.

26. Zo dan de voorhuid. Dit is een zeer krachtig bewijs. Elk ding is minder dan het einde, waartoe het geschikt wordt en behoort in lageren graad gesteld te worden. Nu, de besnijdenis ziet op de wet, zo is dan de besnijdenis minder dan de wet, en moet onder de wet zijn. Zo is het dan meer, de wet te onderhouden, dan de besnijdenis te onderhouden, die om de wet ingesteld is. Hieruit volgt, dat een onbesneden mens, die de wet onderhoudt, verre is boven een Jood, die met zijn dorre en onnutte besnijdenis de wet overtreedt. En alzo, hoewel hij van nature onrein is, zo zal hij nochtans door de onderhouding der wet geheiligd worden, zodat de voorhuid hem tot besnijdenis gerekend wordt. Voorts, het woord voorhuid, is de tweede keer in zijn eigenlijke betekenis gesteld, maar de eerste keer wordt het oneigenlijk genomen voor de heidense mens, gelijk de zaak voor de persoon. Hier zal ook niemand zorgvuldig bedenken, wie de onderhouders der wet zijn, van wie dit mocht verstaan worden, wat Paulus hier zegt. Want men kan zulken niet vinden. Want hij heeft alleen voorgenomen, deze stelling voor ogen te stellen, te weten, Zo daar enig heidens mens gevonden wierd, die de wet onderhield, dat diens rechtvaardigheid meer te achten ware in de voorhuid, dan der Joden besnijdenis zonder rechtvaardigheid. Daarom wat daar volgt, En die van nature onbesneden is, zal de besneden oordelen, versta ik niet van de personen, maar van een exempel; op gelijke wijze als: De koningin van het Zuiden zal komen, en evenzo, De mannen van Nineve zullen opstaan in het oordeel. Want de woorden van Paulus zelf brengen ons tot die opvatting. De heidense onderhouder der wet, zegt hij, zal u, overtreder der wet, oordelen, hoewel hij onbesneden is, en gij de letterlijke besnijdenis hebt.

27. Door de letter en besnijdenis. Dit is een wijze van spreken genoemd *hypallage* of woordverwisseling; het staat voor letterlijke besnijdenis. Zijn mening is niet, dat zij daarom de wet overtreden, omdat zij de letter der besnijdenis hebben, maar omdat zij met deze hun uitwendige ceremonie niet aflaten te verduisteren de geestelijken godsdienst, te weten, de godzaligheid, rechtvaardigheid, oordeel en waarheid, welke dingen het voornaamste der wet zijn.

28. Want niet die in het openbaar een Jood is, enz. De zin is, dat men de waarachtige Jood niet moet achten uit het vleselijke geslacht, of uit datgene waarvoor zij zichzelf uitgeven, of uit het uitwendig teken; en dat de besnijdenis, waardoor iemand een Jood wordt, niet in het uitwendig figuur alleen gelegen is, maar dat het beide inwendig is. Wat hij van de waarachtige besnijdenis daarna zegt, is genomen uit vele plaatsen der Schrift, ja uit de gemene leer; want alom wordt het volk geboden, zijn hart te besnijden, en de Heere belooft zelve dat te doen. Want de voorhuid werd niet afgesneden als een kleine verdorvenheid van één deel, maar als een verdorvenheid der ganse natuur. Zo was dan de besnijdenis een doding des ganse vleses. Wat hij daarna stelt, dat zij in de Geest, en niet in de letter gelegen is, dat moet men aldus verstaan: de uitwendige onderhouding zonder godzaligheid noemt hij letter, en het einde der ceremoniën, hetwelk geestelijk is, noemt hij Geest. Want dewijl de ganse zaak der tekenen en ceremoniën in het einde is gelegen, zo blijft, wanneer het einde is weggenomen, alleen de letter over, die in zichzelf onnut is. De oorzaak dezer wijze van spreken, is deze: waar Gods Woord gehoord wordt, en het van de mensen niet aangenomen wordt met oprechte genegenheid des harten, zo blijft het al in de letter, dat is, in de dode of koude Schrift. Maar is het, dat het in de ziel doordringt, zo wordt het enigszins in geest veranderd. En hier wordt gezien op het onderscheid des Oude en Nieuwen Testaments, hetwelk Jeremia te kennen geeft hfdst. 31 : 33, waar de Heere verkondigt, dat zijn verbond zeker en standvastig zal wezen, wanneer het in hunne harten zal ingedrukt zijn. Op ditzelfde heeft Paulus ook in een andere plaats gezien, waar hij de wet met het Evangelie vergelijkt, en de wet noemt een letter, die niet alleen dood is, maar ook doodslaait; doch het Evangelie noemt hij Geest. Voorts is dergenen plompheid veel te groot, die van het woord letter hebben gemaakt het rechte verstand, en van het woord Geest, de allegorieën.

29. Wiens lof niet is uit de mensen. Dewijl de mensen hunne ogen slaan op wat gezien wordt, zo zegt Paulus, dat het niet genoeg is, dat een ding prijselijk is naar menselijke mening, welke dikwijls door de uitwendige schonen schijn bedrogen wordt; maar dat ook aan de ogen Gods moet genoeg gedaan worden, voor Wien ook het allerverborgenste des harten niet verborgen is. Alzo stelt hij wederom door dit woord de hypocrieten voor het oordeel Gods, die zichzelf met ijdele gedachten vleien, en zich wonderlijke dingen doen geloven.

HET DERDE HOOFDSTUK

1. *Wat voordeel heeft dan een Jood, of wat nuttigheid heeft de besnijdenis ?*
2. *Zeer veel alleszins: en ten eerste voorwaar, dat de woorden Gods hun betrouwd zijn.*

1. Hoewel Paulus voortreffelijk uiteengezet heeft, dat enkel de besnijdenis de Joden niet bevorderlijk was, nochtans, dewijl men niet kon loochenen, dat God enig onderscheid tussen de Joden en Heiden gesteld, en met de besnijdenis getekend had; en het zeer ongeschikt scheen dit onderscheid, dat God zelve gemaakt had, van gene waarde te maken, zo moest Paulus ook deze tegenwerping ontzenuwen. Het was voorwaar duidelijk, dat het een ijdele ongeschikte roem was, dien de Joden daaruit namen. Doch daar bleef nog deze zwaarigheid, te weten, tot wat einde de besnijdenis van de Heere ingesteld ware, zo daar niet enige vrucht in was. Zo gebruikt hij dan hier een vóórkoming, en vraagt wat een Jood is boven een heidens mens? En de rede dezer vraag voegt hij daarbij door een andere vraag, als hij zegt: Wat nuttigheid heeft de besnijdenis? Want door de besnijdenis waren de Joden uit de gemenen hoop der mensen uitgezonderd, gelijk Paulus de ceremoniën noemt ene tussenmuur of middelwand, waardoor de een van de ander afgezonderd waren.

2. Zeer veel alleszins. Dat is, in alle opzichten vele. Hier begint hij het sacrament zijnen lof te geven, maar alzo, dat hij de Jood niet toelaat zichzelf daarop te verhoovaardigen. Want als hij leert, dat de Joden met het teken der besnijdenis gemerkt waren, opdat zij zoude kinderen Gods zijn, zo belijdt hij niet, dat zij door enige verdienste, of door eigen waardigheid uitnemend geweest zijn, maar door de weldaden Gods. Zo bewijst hij dan, dat de Joden de anderen gelijk zijn, als men de mens aanziet; doch dat zij wat hebben, waardoor zij boven andere volken uitnemender zijn, als men de weldaden Gods aanmerkt. Ten eerste, dat de woorden Gods hun betrouwd zijn. Sommigen menen, dat dit een wijze van spreken is, genoemd *anapodotum*, een rede zonder vervolg, omdat hij meer voorstelt, dan hij daarna verklaart. Maar dit woordje, ten eerste, acht ik dat hier niet betekent in de eerste plaats, maar: voornamelijk, of bijzonder, en wel in dezen zin: al ware het dit alleen, dat hun de woorden Gods bevolen en betrouwd zijn, zo waren zij daardoor uitnemend genoeg. Het is waardig aangemerkt te worden, dat de nuttigheid der besnijdenis niet gesteld wordt in het blote teken, maar vanwege het Woord geacht wordt. Paulus toch vraagt hier, wat nuttigheid het sacrament de Joden geeft. Hij antwoordt, dat God de schat der hemelse wijsheid hun bevolen heeft. Hieruit volgt, dat zij geen uitnemendheid behouden, wanneer zij het Woord niet hebben, Gods woorden noemt hij dat verbond, dat eerst aan Abraham en zijne nakomelingen van God geopenbaard, en daarna door de wet en profeten verzegeld en verklaard is. De woorden Gods zijn hun betrouwd en bevolen, dat zij ze bij zich zoude bewaren, zolang het de Heere liefde zijn heerlijkheid onder hen te houden: en dat zij ze daarna ten verordende tijde, de ganse wereld over verkondigen zoude, zodat zij eerst bewaarders en daarna uitdelers waren. Is het dat deze weldaad zo groot te achten is, dat God Zich verwaardigt een volk met de gemeenschap zijns Woords te begiftigen, zo kunnen wij onze ondankbaarheid nimmermeer genoeg verafschuwen, dewijl wij het met zulke grote onachtzaamheid of ondeugendheid (opdat ik niet zegge, versmading) aannemen.

3. *Want wat is het dan, of sommigen ongelovig geweest zijn, zal hun ongelovigheid Gods geloof te niet maken?*
4. *Dat zij verre; maar God zij waarachtig, en alle mens leugenachtig; gelijk geschreven is: Opdat Gij gerechtvaardigd wordt in uwe woorden, en overwint, wanneer Gij geoordeeld wordt.*

3. Want wat is het dan, of sommigen enz. Gelijk Paulus eerst, toen hij de Joden aanzag, die op het blote teken roemde, hun niet een haar breed roem toeliet; alzo nu, als hij de natuur des tekens aanmerkt, zo betuigt hij, dat deszelfs kracht door hun ijdelheid niet weggenomen wordt. Dewijl hij dan scheen boven gezegd te hebben, dat de genade, die in het teken der besnijdenis scheen te zijn, geheel door der Joden ondankbaarheid vergaan was, zo vraagt hij nu wederom in eens anders persoon, wat men daarvan moet gevoelen. En hij gebruikt hier enige verzwijging; want hij drukt minder uit, dan hij wil verstaan hebben. Want hij zou in der waarheid gezegd hebben, dat het meeste deel des volks het verbond verworpen had; maar dewijl dit zeer bitter zou geweest zijn in der Joden oren, zo verzoet hij die bitterheid, zeggende alleenlijk, sommigen. Zal hun ongelovigheid, enz. Het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt eigenlijk teniet en krachteloos maken, welke betekenis te dezer plaatse zeer wel dient. Want Paulus handelt hier niet alleen, of de waarheid Gods door der mensen ongelovigheid verhinderd wordt zeker en standvastig te blijven; maar, of haar vrucht

en volbrenging onder de mensen daardoor verhinderd en weggenomen wordt. Zo is dan de zin: Dewijl vele Joden verbondbrekers zijn, is Gods verbond door hun ongetrouwheid alzo weggenomen, dat het geen vrucht onder de mensen voortbrengt? Hierop antwoordt hij, dat der mensen boosheid niet kan maken, dat de waarheid Gods niet zou standvastig blijven. Daarom, hoewel het meeste deel Gods verbond bedrogen en overtreden heeft, zo behoudt het nochtans zijn kracht, en bewijst zich niettemin in het volk, al is het niet in allen. Zijn kracht is, dat de genade en zegen des Heeren tot de eeuwige zaligheid onder hen krachtig is. En dit kan niet zijn, dan als de belofte door het geloof aangenomen, en het onderlinge verbond alzo van beide zijde bevestigd wordt. Zo wijst hij dan aan, dat in dit volk altijd sommigen gebleven zijn die in dit geloof der belofte stonde, en van dat voordeel en privilegie niet afgevallen zijn, welke de Joden hebben boven alle andere volken.

4. God zij waarachtig. Mogen anderen ook anders gevoelen, ik acht, dat het een bewijsvoering is, die uitgaat van het noodwendig vaststellen van het tegenovergestelde, en waarmede Paulus de voorgaande tegenwerping verzwakt. Want zo deze twee dingen te samen staan, ja noodwendig overeenkomen, te weten, dat God waarachtig, en de mens leugenachtig is, zo volgt daaruit, dat de waarheid Gods niet verhinderd wordt door der mensen leugen. Want ware het, dat hij deze twee grondstellingen niet tegen elkander stelde, zo zou hij straks tevergeefs arbeiden, om zulk ongeschikt ding te wederleggen, te weten, hoe God rechtvaardig zij, al prijst Hij ook zijn rechtvaardigheid uit onze onrechtvaardigheid aan. Daarom is de zin klaar: dat Gods trouw niet alleen niet weggenomen wordt door der mensen ongetrouwheid en afwijking, maar dat zij ook klaarder en uitnemender daardoor wordt. Hij noemt God waarachtig, niet alleen, omdat Hij bereid is om getrouw zijn beloften te volbrengen, maar, omdat Hij met het werk volbrengt al wat Hij spreekt. Want Hij zegt het alzo, dat zijn bevel terstond met het werk volbracht wordt. Daarentegen is de mens leugenachtig, niet alleen, omdat hij dikwijls zijn belofte en trouw breekt, maar ook, omdat hij van nature de leugen begeert, en de waarheid vliedt.

Het eerste stuk, te weten, dat God waarachtig is, is de voornaamste grondstelling der ganse Christelijke filosofie. Het ander is genomen uit Psalm 116: 11, waar David belijdt, dat noch van de mens, noch in de mens iets zekers is. Dit is een merkwaardige plaats, en bevat zeer noodzakelijke troost. Want der mensen boosheid in het verwerpen en verachten van het Woord Gods is zo groot, dat wij dikwijls aan zijn zekerheid zoude twijfelen, zo wij niet gedachtig waren, dat de waarheid Gods niet hangt aan de waarheid der mensen. Maar hoe komt dit overeen met wat een weinig te voren gezegd is, te weten, dat, opdat de belofte Gods krachtig zij, der mensen geloof geëist wordt om die aan te nemen; want het geloof is het tegenovergestelde van de leugen. Dit schijnt wel een zware vraag te zijn, maar kan lichtelijk ontbonden worden, te weten, dat de Heere door der mensen leugenen, die toch schijnen zijn waarheid te verhinderen, nochtans door ongebaande wegen Zichzelf een weg zal maken, zodat Hij overwint de aangeboren ongelovigheid onzer natuur, in zijn uitverkorenen beterende, en die temmende, die schenen wild te zijn. Daarbij, hier wordt gehandeld van het gebrek der natuur, en niet van de genade Gods, die de zonde een remedie is. Opdat Gij gerechtvaardigd wordt. De zin is, dat de waarheid Gods door onze leugen en ongetrouwheid niet alleen niet teniet gemaakt wordt, maar ook daardoor met meerder klaarheid uitkomt. Gelijk David betuigt: daarom, dat hij een zondaar is, zal God altijd een rechtvaardig en recht Richter zijn, wat Hij ook van hem oordeelt en bepaalt; en dat Hij alle valse beschuldigingen der goddelozen, die tegen zijn rechtvaardigheid willen murmureren, zal overwinnen. Onder Gods woorden, verstaat David de oordelen Gods, die Hij tegen ons verkondigt; niet de beloften, zoals men gewoonlijk uitlegt, want dat is veel te gedwongen. En het woordje opdat, wijst niet zozeer het einde aan, noch ook een besluit, dat verre gehaald is, maar een zeer recht en gereed besluit, in dezen zin: Ik heb tegen U gezondigd, daarom moogt Gij mij terecht straffen. En dat Paulus de plaats van David voortgebracht heeft in haren eigenlijken en rechten zin, dat bevestigt die tegenwerping, die terstond daarbij gesteld wordt, te weten, Hoe zal de rechtvaardigheid Gods ongeschonden blijven, zo zij door onze ongerechtigheid versierd wordt? Want gelijk ik boven gezegd heb: Paulus zou tevergeefs en te ontijdig de lezers met deze zwaarigheid bekommerd hebben, ware het, dat David niet had willen zeggen, dat God, door zijn wonderlijke voorzienigheid, ook uit der mensen zonde zijn rechtvaardigheid prijselijk maakt. Het andere stuk luidt in het Hebreeuws aldus: En zuiver in uwe oordelen; welke wijze van spreken niet anders betekent, dan dat God in ai zijne oordelen prijselijk is; hoewel de goddelozer daartegen zijn, en zoeken zijn heerlijkheid door hunne klagingen hatelijk te verduisteren. Maar Paulus heeft de Griekse overzetting gevolgd, dewelke ook beter met de tegenwoordige zaak overeenkwam. Want wij weten, dat de apostelen dikwijls vrij zijn in het aanhalen der

woorden der Schrift: want het was hun genoeg, dat zij ze gepast tot deze zaak voortbrachten; daarom zijn zij niet zo zorgvuldig geweest in de woorden. Zo zal dan die uitspraak op de tegenwoordige plaats aldus gepast worden: Is het, dat allerlei monde der mensen moeten dienen tot verheerlijking der heerlijkheid Gods; en Hij wordt voornamelijk in zijne waarheid verheerlijkt; zo volgt daaruit, dat der mensen ijdelheid meer dient om de waarheid Gods te bevestigen, dan om die teniet te maken. Voorts, hoewel het Griekse woord, door geoordeeld worden n vertaald, zowel actief als passief kan genomen worden, twijfel ik nochtans niet, dat de Grieken het boven des profeten mening passief hebben overgezet, hetwelk wij gevolgd hebben.

5. Is het, dat onze onrechtvaardigheid de rechtvaardigheid Gods prijzelijk maakt, wat zullen wij zeggen? Is God onrechtvaardig, die daar toorn over brengt? Ik spreek naar de mens.

6. Dat zij verre: anders, hoe zal God de wereld oordelen?

7. Want is het, dat de waarheid Gods door mijn leugen overvloediger geworden is tot zijn eer, wat word ik dan nog gelijk een zondaar veroordeeld?

8. En waarom zegt men niet, (gelijk men ons verwijt, en gelijk sommigen zeggen, dat wij zeggen): Laat ons kwaad doen, opdat het goede kome; welker verdoemenis rechtvaardig is.

5. Is het, dat onze onrechtvaardigheid, enz. Hoewel deze uitloop buiten de voorgenomen zaak is, zo was het nochtans voor Paulus nodig dien hier te gebruiken, opdat hij niet scheen de bozen een oorzaak des kwaadsprekens gegeven te hebben, welke zij (gelijk hij wel wist) vanzelf namen. Want dewijl zij stonde naar alle oorzaak om het Evangelie te lasteren, zo hadden zij in het getuigenis van David iets, wat zij konden aangrijpen om een valse beschuldiging te maken, aldus: zo God niet anders zoekt dan van de mensen verheerlijkt te worden, waarom straft Hij ze dan, als zij zondigen, dewijl zij ook zondigende Hem heerlijk maken? Hij wordt voorwaar tevergeefs verbolgen, als Hij daarom toornig wordt, dat Hij verheerlijkt wordt. Deze valse beschuldiging was zonder twijfel alom gemeen, gelijk kort hierna wederom zal gezegd worden. Daarom mocht Paulus die niet voorbijgaan, en door de vingers zien. En opdat niemand denke, dat hij hier een gedichtsel zijns harten voortbrengt, daarom zegt hij, dat hij hier spreekt in der goddelozen persoon. Hoewel hij met één woord het vernuft der mensen zwaarlijk bestraft, zo geeft hij te kennen, dat het des vernufts eigenschap is, de wijsheid Gods altijd te wederspreken; want hij zegt niet: Ik spreek naar der goddelozen wijze, maar ik spreek naar der mensen wijze. En het is voorwaar alzo, dewijl al de verborgenheden Gods aan het vlees een wonderlijke en verkeerde leer schijnen te zijn, zo is het zo stout, dat het zich niet ontziet daartegen op te rijzen, en dat, wat het niet verstaat, derteljk te lasteren. Waardoor wij vermaand worden, dat wij, zo wij der verborgenheden Gods willen deelachtig worden, voornamelijk moeten arbeiden, om van ons eigen gevoelen ontdaan te worden, en ons geheel tot de gehoorzaamheid des Woords Gods over te geven. Het woord toorn, dat voor oordeel gebruikt wordt, betekent hier straf, evenals of hij gezegd had: Is dan God onrechtvaardig, dat Hij de zonde straft, door welke zijn rechtvaardigheid verheerlijkt wordt?

6. Dat zij verre. In het wederleggen dezer lastering, antwoordt hij niet rechtstreeks op de tegenwerping, maar begint die eerst als een gruwel te verwerpen, opdat de Christelijke godsdienst niet schijne zulke grote ongeschiktheden met zich mee te brengen. En dit is wat sterker, dan dat hij een enkele wederlegging gebruikt had. Want hij geeft te kennen, dat men van zulk een goddeloze stem behoort te vergruwen, en dezelve niet te horen. En terstond stelt hij een wederlegging daarbij, doch oneigenlijk, en niet rechtuit. Want hij weerlegd de valse beschuldiging niet ganselijk, maar antwoordt alleen, dat, wat zij tegenwerpen, zeer ongeschikt is. Voorts neemt hij een rede van het ambt Gods, om daarmee te bewijzen, dat zulks onmogelijk is. God zal de wereld oordelen. Zo kan Hij dan niet onrechtvaardig zijn. Welk bewijs niet genomen is van de blote mogendheid Gods, (gelijk zij spreken) maar van zijn dadelijke mogendheid, welke in de gansen loop en orde zijner werken gezien wordt: alsof hij aldus zeide: Gods ambt is, de wereld oordelen, dat is door zijn rechtvaardigheid schicken, en al wat daarin ongeschikt is, tot zeer goede orde brengen: zo kan hij dan niet onrechtvaardig doen. Paulus schijnt hier gezien te hebben op de plaats bij Mozes, Genesis 18 : 25, waar Abraham God bidt, dat Hij Sodom niet ganselijk verderve. Het betaamt (zegt hij) niet, dat Gij, die het aardrijk zult richten, de rechtvaardige met de goddeloze zoudt verderven; want dit komt U niet toe, en kan ook geen plaats in U hebben. Het is ook gelijk aan wat gelezen wordt Job 34: 17: Zal degene, die het oordeel haat, kunnen heerschappij voeren? Want dat onder de mensen dikwijls onrechtvaardige rechters gevonden worden, dat geschiedt, omdat zij tegen recht de macht gebruiken, of omdat zij lichtvaardig en onbehoorlijk daartoe

verheven worden, of omdat zij tot het boze ontaarde. Maar in God wordt zulks niet bevonden. Dewijl Hij dan van nature een Richter is, zo moet Hij ook rechtvaardig zijn, want Hij kan Zichzelf niet verloochenen. Zo dan, Paulus maakt een bewijsvoering van de onmogelijkheid, dat God ten onrechte met onrechtvaardigheid beschuldigd wordt, dewijl het Hem eigen en natuurlijk is, de wereld recht te oordelen. Hoewel deze leer van Paulus strekt tot de voortdurende regering Gods, zo ontken ik nochtans niet, dat het laatste oordeel hier bijzonder bedoeld wordt; want dan zal er eerst een volkomen wederoprichting der rechte ordening zijn. Is het, dat gij een directe wederlegging begeert, waardoor zulke God onterende lastering bedwongen worden, zo kan men aldus zeggen, dat zulks niet geschiedt door de natuur der onrechtvaardigheid, dat Gods rechtvaardigheid daardoor meer uitblinkt, maar dat onze boosheid overwonnen wordt door Gods goedheid, zodat zij tot een ander einde gewend wordt, dan waarheen zij zich strekte.

7. Want is het, dat de waarheid Gods door mijn leugen, enz. Ik twijfel niet, dat ook deze tegenwerping voortgebracht is, als in der goddelozen persoon. Want zij is als het ware een verklaring der voorgaande, en zou daarbij gesteld geweest zijn, had Paulus niet, door de onwaardigheid der zaak bewogen, de woorden midden afgebroken. De zin is deze: Is het, dat de waarheid Gods klaarder, en ook enigszins vaster wordt door onze valsheid, zodat Hij daardoor ook te heerlijker wordt, zo is het geenszins recht, dat die als een zondaar zou gestraft worden, die een dienaar der heerlijkheid Gods geweest is.

8. En waarom zegt, enz. In deze rede ontbreekt nog een woord, hetwelk men daaronder moet verstaan; en zij zal volkomen wezen, zo men ze aldus uitspreekt: En waarom zegt men niet liever (gelijk het ons verweten wordt) dat men moet kwaad doen, opdat daaruit goed kome? Deze goddeloze beschuldiging acht Paulus geen antwoord waardig, die nochtans met zeer goede redenen Anders, hoe weerlegd wordt. Want zij wende alleen dit voor: Is het, dat God door onze ongerechtigheid verheerlijkt wordt, en geen ding de mens meer betaamt in dit leven te doen, dan Gods eer te bevorderen, zo moet men dan zondigen tot zijne eer. Maar hier is de wederlegging gereed, te weten, dat wat in zichzelf boos is, niet anders dan boos kan voortbrengen; en dat Gods eer vermeerderd wordt door onze zonde, dit niet des mensen, maar Gods werk is, die een wonderlijk Kunstenaar is, en onze boosheid kan dwingen, en elders heen wenden kan, zodat Hij ze boven dat einde, dat wij voorgenomen hadden, tot vermeerdering zijner heerlijkheid kan gebruiken. God heeft ons beschreven en bepaald een wijze, waardoor Hij van ons verheerlijkt wil worden, te weten, reinigheid en godzaligheid, die in de gehoorzaamheid des Woords gelegen is. Wie deze palen overtreedt, zoekt God niet te eren, maar veelmeer Hem schande aan te doen. Dat het anders uitkomt, dat moet men der voorzienigheid Gods toeschrijven, en niet der mensen boosheid, waardoor de heerlijkheid Gods niet alleen zou geschonden, maar ook teniet gemaakt worden. Gelijk men ons verwijt. Daar Paulus met zulk een eerbied van de verborgen oordelen Gods handelde, zo was het wonder, dat zijne vijanden tot zulke ongeschiktheid kwamen, dat zij hem lasterde. Maar geen godvrezendheid of matigheid is in de dienstknechten Gods ooit zo groot geweest, dat de onreine en venijnige tongen daardoor gestild werden. Zo is het dan geen nieuw exempel, dat onze tegenstanders heden onze leer (van welke wij zeker zijn, en ook alle engelen en gelovigen ons betuigen, dat zij het zuiver Evangelie van Christus is) met zo vele valse beschuldigingen bezwaren, en hatelijk maken. Men kan geen ongeschikter ding dichten, dan dat wij hier lezen Paulus opgelegd te zijn, opdat zijn leer en prediking met haat en nijd mocht bezwaard worden bij de ongeleerde. Daarom moeten wij het ook lijden, dat de goddelozen met vele beschuldigingen de waarheid vervalsen, die wij verkondigen. Wij moeten ook daarom niet aflaten, de eenvoudige belijdeis der waarheid standvastig te beschermen; want zij is krachtig genoeg om der goddelozen leugenen te vertreden, en teniet te maken. Doch wij zullen, naar des apostels exempel, de boze listen, zoveel in ons is, weerstaan, opdat de boze en verdorvene mensen niet ongestraft God de Schepper lasteren. Welker verdoemenis rechtvaardig is, enz. Hier staat eigenlijk, welker oordeel rechtvaardig is. En sommigen nemen dit woord oordeel actief, zodat zij menen, dat Paulus hun alleen toestaat, dat het een ongeschikt ding is, dat zij tegenwerpen, opdat men niet denke, dat de leer des Evangelies met zulke verkeerde gevoelens iets gemeen heeft. Maar ik neem het liever passief, dat het betekent, een oordeel, waarmede zij geoordeeld worden. Want het was niet recht geweest, zulk een grote ongeschiktheid enkel toe te staan, welke eer verdiende bitter gestraft te worden; hetwelk Paulus ook doet, naar mijn gevoelen. En deze verdraaidheid was tweeërlei wijze verdoemelijk: Ten eerste, omdat deze goddeloosheid hun in de zin kon komen, zover zij daarin bewilligde; ten andere, dat zij bestaan hebben daaruit oorzaak te nemen om het Evangelie te lasteren, en valselijk te beschuldigen.

9. Wat is het dan? Hebben wij voordeel? Geenszins. Want wij hebben tevoren bewezen, dat ook beide, Joden en Grieken, allen onder de zonde zijn.

9. Wat is het dan? Hier komt hij wederom uit de uitloop tot het voorgenomen doel. Want opdat de Joden niet mochten tegenwerpen, dat zij van hun recht beroofd werden, heeft hij sommige dingen hierboven verhaald, waardoor zij zichzelf boven de heiden verhieven; maar nu beantwoordt hij deze vraag, of zij enigszins de heiden te boven gingen. En hoewel dit antwoord met het voorgaande wat schijnt te strijden, te weten, omdat hij nu alle waardigheid beneemt, dien hij te voren veel waardigheid toegeschreven had, zo strijdt het nochtans niet. Want dat voordeel en die waardigheid, waarmede hij ze boven erkent uitnemende te zijn, zijn buiten hen gelegen in de goedheid Gods, en niet in hun eigen verdienste. Maar hier is de vraag van hun eigen waardigheid, of zij enigszins in zichzelf mochten roemen. Zo komen dan beide de antwoorden zo wel overeen, dat het een uit het ander volgt. Want toen hij hun uitnemendheid verhief en prees, toen besloot hij dezelve alleen in de weldaden Gods, en bewees, dat zij zelf niets daarbij hadden waaruit terstond kon besloten worden, wat hij nu antwoordt. Want is het, dat dit hun voornaamste uitnemendheid was, dat de woorden Gods hun waren te bewaren gegeven, deze uitnemendheid hadden zij niet door hun verdienste. Zo wordt hun dan geen ding gelaten, waardoor zij zichzelf in Gods aanschijn konden verhovaardigen. Voorts moeten wij hier aanmerken de heilige bedrevenheid, die Paulus gebruikt. Toen hij hun uitnemendheid bevestigde, sprak hij in de derde persoon; en nu, als hij hun alle uitnemendheid wil benemen, zo stelt hij zichzelf mede onder hun getal, opdat hij ergernis vermijden. Want wij hebben tevoren bewezen, dat ook, enz. Het Griekse woord, hetwelk Paulus hier gebruikt, is eigenlijk een woord des gerichts; en daarom hebben wij het overgezet met een woord, hetwelk wij in zulk ene handeling gebruiken. Het wordt gezegd, wanneer de aanklager een misdaad voorstelt, welke hij met getuigenissen en andere bewijzen bereid is te overtuigen. Paulus heeft het ganse geslacht der mensen voor de rechterstoel Gods opgeroepen, om dat geheel onder eenzelfde verdoemenis te besluiten. En tevergeefs zou hier iemand tegenwerpen, dat de apostel hier niet alleen beschuldigt, maar veelmeer bewijst; want dat alleen is een ware beschuldiging, die op zekere en sterke bewijzen steunt. Gelijk Cicero ergens een onderscheid maakt tussen beschuldiging en smaadwoord of beschimping. Voorts, onder de zonde zijn, is zoveel als bij God rechtvaardig voor zondaars verdoemd worden, of onder de vervloeking staan, die de zonde toekomt. Want gelijk de rechtvaardigheid loslating medebrengt, alzo komt ook na de zonde verdoemenis.

10. Gelijk geschreven is, dat daar niemand rechtvaardig is, zelfs niet één.

11. Daar is niemand verstandig, daar is niemand, die God zoekt.

12. Zij zijn allen afgeweken, en te samen onnut geworden; daar is niemand, die goed doet, zelfs niet tot één.

13. Hun keel is een open graf; met de tongen hebben zij bedrieglijk gehandeld, slangenvenijn is onder hunne lippen.

14. Welker mond vol vervloeking en bitterheid is;

15. Hunne voeten zijn snel om bloed te vergieten;

16. In hunne wegen is vernieling en ellendigheid;

17. En de weg des vredes hebben zij niet gekend.

18. De vreze Gods is voor hunne ogen niet.

10. Gelijk geschreven is. Dusverre heeft hij redenen gebruikt, om de mensen van hun boosheid te overtuigen. Nu brengt hij bewijzen voort, die op autoriteit gefundeerd zijn, welke bij de Christenen de allerzekerste bewijsvoering is, zoverre men Gode alleen autoriteit toeschrijft. En hieruit mogen de Leraars der gemeenten leren, hoedanig hun ambt is. Want is het, dat Paulus hier niets leert, wat hij niet mede met zekere getuigenissen der Schrift bevestigt, zo moeten veel minder die bestaan zulks te doen, dien niet anders geboden is dan het Evangelie te prediken, hetwelk zij door de handen van Paulus en anderen ontvangen hebben. Daar is niemand rechtvaardig. Dewijl de apostel de vrijheid gebruikt, dat hij meer de zin der Schrift voortbrengt dan de letterlijke woorden, gelijk zij staan, zo schijnt hij, eer hij tot de afzonderlijke stukken komt, eerst in het gemeen gesteld te hebben, welke de hoofdsom is der dingen, die de profeten verhalen in de mens te zijn, te weten, dat niemand rechtvaardig is; en dat hij daarna de stukken opgeteld heeft, te weten, de vrucht der ongerechtigheid. De eerste vrucht is, dat daar niemand verstandig is. En dat onverstand en die onwijsheid wordt terstond daardoor bewezen, dat zij God niet zoeken. Want de mens is ijdel, ledig, in welken

de kennis Gods niet is, al moge hij zo geleerd zijn, als hij wil. Ja zelfs de leringen en kunsten, die in zichzelf goed zijn, worden ijdel, wanneer zij dit fundament niet hebben. Hij stelt daarbij, Dat daar niemand is, die goed doet, waarmede beduid wordt, dat zij alle menselijk gevoel afgelegd hebben. Want daar de kennis Gods ons de beste band onzer onderlinge vereniging is; — want gelijk Hij allen een gemeen Vader is, alzo verenigt Hij ons allen zeer wel, en buiten Hem is enkel verstrooiing, — alzo volgt gewoonlijk daaruit, dat men God niet kent, onmenselijkheid, dewijl een iegelijk de ander veracht, en zichzelf zoekt en liefheeft. Het tegenovergestelde der vriendelijkheid en menselijkheid wordt hierbij gesteld, te weten:

13. Hun keel is een open graf. Dat is, een draaikolk, om de mensen in te slikken en te verderven. Het is meer dan als hij gezegd had: mensenvraten. Want het is een uiterste onmenselijkheid, dat des mensen keel zulk een afgrijselijke draaikolk is, dat zij gehele mensen kan verslinden en inslikken. Dat de tongen bedrieglijk, en de lippen met venijn besmeerd zijn, dit heeft enerlei zin. Daarom staat er,

14. dat de mond vol vervloeking en bitterheid is, welk gebrek het tegenovergestelde is van wat hij boven gesproken heeft. Maar men moet hierbij verstaan, dat van alle zijde niet anders dan boosheid van hen komt. Want is het dat zij lieflijk spreken, zo bedriegen zij, en onder de vleierijen schenken zij venijn. Of, geven zij wat zij in het hart hebben, zo komt daar bitterheid en vervloeking voort.

16. Vernieling en ellendigheid in hunne wegen. Dit is een zeer schone wijze van spreken bij Jesaja. Want het is een beschrijving ener onmenselijke wreedheid, welke alom, waar zij heengaat, alle ding verderft, eenzaamheid en verwoestheid maakt. Met zulk een vorm van spreken beschrijft Plinius Domitianus. Daar volgt:

17. De weg des vredes hebben zij niet gekend, omdat zij tot roof, geweld, onrecht, wreedheid en gruwelijkheid gewend zijnde, niet weten vriendelijk of welwillend te handelen.

18. De vreze Gods is voor hunne ogen niet. In deze laatste slotzin wordt wederom met andere woorden verhaald, wat wij in de beginne gezegd hebben, te weten, dat alle boosheid komt uit de verachting Gods. Want dewijl de vreze Gods het hoofd der wijsheid is, wanneer wij daarvan zijn afgeweken, zo blijft daar niet goeds, noch oprechts. In één woord, gelijk de vreze Gods een breidel is om onze boosheid te dwingen, alzo, wanneer wij dien niet hebben, dan worden wij tot alle vrijheid der zonde ontbonden. Voorts, opdat niemand denke, dat deze getuigenissen zoude verdraaid zijn, zo laat ons ze alle aanmerken uit de omstandigheden der plaatsen, waaruit zij genomen zijn. David zegt, Psalm 14 : 3, dat de boosheid onder de mensen zo groot was, dat God zelfs niet één rechtvaardige heeft kunnen vinden, als Hij ze allen, de een voor, de ander na, aanschouwd had. Zo volgt dan daaruit, dat deze pest in het ganse menselijke geslacht is geweest, dewijl de ogen Gods *geen* ding verborgen is. In het einde van de Psalm spreekt hij wel van de verlossing Israëls, maar wij zullen terstond aantonen, hoe zij heilig waren, en hoe zij uit dezen staat uitgenomen werden. In de andere Psalmen klaagt hij van de ongeschiktheid zijner vijanden, waar hij in zich en in de zijnen een voorbeeld des rijks van Christus schetst. Daarom worden ons, door de persoon zijner vijanden, allen voorgesteld, die van Christus vervreemd zijn, en door zijnen Geest niet gedreven worden. Jesaja bestraft wel duidelijk het volk Israël, zo komt dan zulk een beschuldiging veelmeer de heiden toe. Wat is het dan? Het is zonder twijfel, dat der mensen natuur met deze uitspraken beschreven wordt, opdat wij daaruit zien, hoedanig de mens is, als hij aan zichzelf wordt overgelaten, dewijl de Schrift betuigt, dat zij allen zodanigen zijn, die door de genade Gods niet wedergeboren zijn. De staat der heiligen zou niets beter zijn, ware de boosheid en verdraaidheid in hen niet gebeterd. En opdat zij gedachtig zijn, dat zij, zoveel de natuur aangaat, de anderen gelijk zijn, zo voelen zij, in de overblijfselen huns vleses, waarmede zij altijd omringd zijn, zaad en vonken van zulke dingen, die zonder ophouden boze vruchten zoude voortbrengen, ware de doding en afsterving niet daartegen, welke zij niet uit hun natuur, maar uit de barmhartigheid Gods hebben. Voorts, dat de gebreken, die hier verhaald worden, niet alle in ieder schijnen, desniettemin mogen zij terecht en met waarheid, der menselijke natuur toegerekend worden; gelijk wij boven aangetekend hebben, hoofdst. 1:26.

19. Wij weten, dat al wat de wet zegt, zij dat spreekt tot degenen, die onder de wet zijn; opdat alle mond gestopt, en de ganse wereld voor God schuldig worden.

20. Daarom zal uit de werken der wet geen vlees voor Hem gerechtvaardigd worden; want door de wet komt de kennis der zonde.

19. Wij weten, dat. Hij laat de heiden varen, en voegt deze uitspraken bijname de Joden toe, tot het onderbrengen van welke veel meer arbeids nodig was omdat zij al zowel als de heiden, zonder waarachtige rechtvaardigheid waren, en nochtans met de voorwending van het verbond Gods zichzelf bedekten, evenals of datzelve hun tot heiligheid genoeg geweest ware, dat zij door de verkiezing Gods van de andere mensen der wereld onderscheiden waren. En hij brengt uitvluchten voort, waarin de Joden, gelijk hij wel wist, vaardig waren. Want wat in de wet kwaad gezegd was tegen het menselijk geslacht, dat wende zij gemeenlijk op de heiden, evenals of zij van de gemene orde der mensen uitgezonderd waren. En zij waren voorwaar uitgezonderd, waren zij van hunne plaats niet uitgevallen. Daarom, opdat zij niet door enigen valse waan van hunne eigene waardigheid zoude verhinderd worden, en datgene, wat zonder onderscheid tot alle mensen gezegd is, op de heiden alleen zoude duiden, zo voorkomt Paulus ze hier, en bewijst uit het oogmerk der Schrift, dat zij niet alleen onder de gemene hoop der mensen zijn, maar dat dit oordeel bijzonder van hen gesproken is. Wij zien hier de naastigheid van Paulus in het wederleggen der tegenwerpingen. Want wien is de wet gegeven, of tot wiens onderwijzing dient zij anders dan der Joden? Daarom dat de wet ook anderen meldt, dat is toevallig, of bij toegift, gelijk men zegt; want haar leer voegt zij voornamelijk haren discipelen toe. Hij zegt, dat de Joden in de wet zijn, als dien de wet verordend was, waaruit ook volgt, dat zij hun eigenlijk toekwam; en onder het woord *w e t*, vervat hij ook de profetieën, ja het ganse Oude Testament. Opdat alle mond gestopt worden. Dat is, opdat alle uitvlucht en ontschuldiging benomen worden. Het is een wijze van spreken, genomen uit het rechthuis, waar de verklaagde, zo hij behoorlijke verontschuldiging weet, plaats begeert om te spreken, om zichzelf te verontschuldigen van wat hem ten laste gelegd is; maar is het dat hem zijn consciëntie dringt, zo zwijgt hij, en verwacht stilzwijgend zijn oordeel, door zijn eigen zwijgen alreeds veroordeeld zijnde. Zulken zin heeft ook de wijze van spreken, Job 39 : 37, Ik zal mijn hand op mijnen mond leggen. Want hij wil zeggen, hoewel hij enigen schijn van verontschuldiging mocht vinde, nochtans wil hij aflaten zichzelf te rechtvaardigen, en het oordeel Gods plaats geven. Wat daarna volgt, dat is een verklaring. Want dien wordt de mond gestopt, die door het oordeel alzo in de strikken gehouden wordt, dat hij niet kan ontgaan. Anderszins, zwijgen voor Gods aanschijn, is door zijne Majesteit verschrikt worden, en als 't ware door hare schittering verslagen en stom worden.

20. Daarom zal uit de werken der wet. Welke werken der wet bedoeld zijn, dat is ook onder de geleerde twijfelachtig, dewijl sommigen dit van de onderhouding der ganse wet verstaan, en sommigen datzelve alleen op de ceremoniën duiden. Chrysostomus, Origenes en Hieronymus zijn door het hier bijgevoegde woord *wet*, bewogen geworden, dit van de onderhouding der ganse wet te verstaan. Want zij hebben gemeend, dat door deze bijvoeging van het woord *wet*, bijzonder betekend wordt, dat men 't niet van allerlei werken mag verstaan. Maar deze knoop is zeer wel te ontbinden; want dewijl de werken zover voor de Heere rechtvaardig zijn, zover als wij zoeken daardoor dienst te doen, en gehoorzaamheid te bewijzen, zo heeft hij (om de kracht der rechtvaardigmaking te duidelijker allen werken te benemen) die werken genoemd, die allermeeft mochten rechtvaardigen, zo daar enige waren. Want de wet heeft de beloften, zonder welke onze werken geen loon voor God zoude hebben. Zo ziet gij dan, waarom Paulus de werken der wet genoemd heeft, te weten, omdat door de wet aan de werken loon gegeven wordt. Dit is ook de Scholastieken niet verborgen geweest, wier gewoonlijke en gemene leer is, dat de werken verdienstelijk zijn, niet door een inwendige waardigheid, maar krachtens een verdrag. Doch deze leer is vals, want zij zien niet, dat de werken altijd met zonde besmet zijn, waardoor hun alle verdienste ontnomen wordt. Nochtans is deze grondstelling waarachtig, dat het loon der werken hangt aan de goedwillige belofte der wet. Daarom heeft Paulus voorzichtig en terecht hier niet van blote werken gehandeld, maar heeft duidelijk en met name de onderhouding der wet voor ogen gesteld, van welke eigenlijk de vraag was. Datgene wat van andere geleerde tot bescherming van dit gevoelen wordt voortgebracht, dat is vager, dan het betaamt. Want dewijl hier van de besnijdenis gesproken wordt, zo achten zij, dat hier een exempel voorgesteld is, dat alleen op de ceremoniën betrekking heeft. Maar waarom Paulus de besnijdenis genoemd heeft, dat hebben wij alreeds verklaard; want daar zijn gene andere, die met betrouwen der werken opgeblazen zijn, anders dan de hypocrieten. En wij weten, dat zij alleen op de uitwendige valse schijn roemen. Bovendien was de besnijdenis naar hun mening een ingang tot de

rechtvaardigheid der wet. Zo was het dan onder hen een werk van bijzondere waardigheid, ja, als een fundament der rechtvaardigheid der werken. En wat zij hiertegen voortbrengen uit de Zendbrief aan de Galaten, waar Paulus dezelfde zaak behandelt, en nochtans alleen van de ceremoniën melding maakt, dit is ook niet sterk genoeg om staande te houden wat zij willen. Het is zeker, dat Paulus tegen die gehandeld heeft, die het volk met een vals betrouwen op de ceremoniën opbliezen. En om dit geschil neder te leggen, blijft hij niet alleen op de ceremoniën, en behandelt niet bijzonder wat kracht die hebben, maar hij neemt de ganse wet, gelijk men uit de plaatsen van dezelfde zendbrief kan zien, dewelke alle hieruit, gelijk uit haren oorsprong en fontein, afgeleid worden. Zodanig was ook de vraag en twist, die te Jeruzalem onder de discipelen gehouden werd. Maar wij zeggen niet zonder oorzaak, dat Paulus hier van de ganse wet spreekt. Want de loop der behandeling, dien hij dusverre gevolgd heeft, en die voortaan volgt, stemt genoeg met ons; en vele plaatsen laten ons niet toe, anders te gevoelen. Zo is het dan een waarheid, bijzondere gedachtenis waardig, dat uit de onderhouding der wet niemand rechtvaardigheid verkrijgt. De oorzaak heeft hij boven te kennen gegeven, en zal ze terstond wederom verhalen, te weten, omdat alle mensen, niemand uitgenomen, van overtreding overtuigd zijn, en door de wet van ongerechtigheid overtuigd worden. Nu, deze twee strijde tegen elkander, gelijk wij hierna breder zullen zien, te weten, door de werken rechtvaardig geacht te worden, en van overtreding overtuigd te zijn. Het woordje vlees betekent hier iets bijzonders, dan enkel de mensen, uitgenomen, dat het schijnt enigszins bekwaamer te zijn, om de zaak te beter in het gemeen uit te drukken, dan of hij gezegd had: alle mensen. Want door de wet. Uit het tegenovergestelde besluit hij, dat ons van de wet geen rechtvaardigheid gegeven wordt, dewijl zij ons overtuigt van zonde en verdoemenis; want het leven en de dood komen niet uit eenzelfde fontein. En waar hij uit de tegenovergestelde werking der wet besluit, dat wij uit haar niet kunnen rechtvaardigheid verkrijgen, zo moeten wij weten, dat de bewijsvoering anders niet deugt, tenzij wij vasthouden, dat dit een onafscheidelijk en doorlopend gevolg is, dat de wet, de mens zijn zonde bewijzende, de hope der zaligheid beneemt. In zichzelf is zij wel, wijl zij onderwijzing geeft tot de rechtvaardigheid, een weg tot zaligheid; maar onze verdraaidheid en verdorvenheid verhindert ze, dat zij in dezen dele nuttig is. Nu moet men dit ten andere daarbij stellen, dat wie een zondaar bevonden is, van rechtvaardigheid beroofd is. Want met de Sophisten een halve rechtvaardigheid verdichten, zodat de werken ten dele zoude rechtvaardigen, dat is van geen waarde.

21. Maar nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard zonder de wet, dewijl zij bevestigd is met het getuigenis der wet en der profeten.

22. Ja, de rechtvaardigheid Gods door het geloof van Jezus Christus in allen en over allen, die geloven.

21. Maar nu is de rechtvaardigheid Gods, enz. Men twijfelt, waarom hij die Gods rechtvaardigheid noemt, die wij door het geloof verkrijgen. Is het, omdat zij alleen voor God bestaat? of omdat de Heere ze ons door zijn barmhartigheid geeft? Dewijl beide deze uitleggingen wel met de plaats overeenkomen, zo strijde wij noch tegen de een, noch tegen de ander. Zo zegt Paulus, dat deze rechtvaardigheid, welke God de mensen deelachtig maakt, en die alleen Hem aangenaam is, en van Hem voor rechtvaardigheid erkend wordt, is geopenbaard zonder wet, dat is, zonder hulp der wet, zodat dit woordje wet hier verstaan wordt voor de werken genomen te zijn; want het betaamt niet, dat men het versta van de leer der wet, welke hij terstond hierna voortbrengt als getuige der onverdiende rechtvaardigheid des geloofs. Dat sommigen het duidt op de ceremoniën, zal ik spoedig hierna bewijzen ijdel te zijn. Zo zullen wij dan verstaan, dat deze wijze van spreken alleen de werken der wet uitsluit. Waarin wij ook zien, hoe hij de werken niet vermengt met de barmhartigheid Gods, maar allen waan der werken neemt hij weg, en roeit hij uit, en stelt de barmhartigheid Gods alleen. Het is mij niet onbekend dat Augustinus dit anders uitlegt. Want hij meent, dat de rechtvaardigheid Gods de genade der wedergeboorte is, en bekent deze onverdiend te zijn, omdat God ons, die het niet verdiend hebben, door zijnen Geest vernieuwt. Van deze genade sluit hij de werken der wet uit, dat is, de werken, waardoor de mensen zoeken uit zichzelf zonder vernieuwing de genade Gods te verdienen. Het is mij ook zeer wel bekend, dat sommige nieuwe navorsers deze leer hovaardiglijk voorstellen, alsof zij hun te dezen tijde geopenbaard ware. Maar dat de apostel alle werken zonder uitneming bedoelt, ook zelfs de werken, die de Heere in de zijnen werkt, is uit het verband duidelijk. Want voorwaar Abraham was wedergeboren, en werd alreeds door de Geest Gods gedreven, toen Paulus ontkende, dat hij door de werken gerechtvaardigd is geworden. Zo dan, niet alleen de goede werken der zede, die door het ingeven der natuur geschiede, maar ook alle werken, die de gelovigen kunnen hebben, worden van de rechtvaardigmaking der

werken uitgesloten. Bovendien, zo dit de beschrijving der rechtvaardigheid des geloofs is: Zalig zijn die, welker ongerechtigheden vergeven zijn, zo wordt hier niet gehandeld van dusdanige of zodanige werken, maar de verdienste der werken wordt weggenomen, en alleen de vergeving der zonde tot een oorzaak der rechtvaardigheid gesteld. Zij menen, dat deze twee zeer wel overeenkomen, te weten, dat de mens gerechtvaardigd wordt uit het geloof door de genade van Christus, en dat hij nochtans gerechtvaardigd wordt door de werken, die uit de geestelijke wedergeboorte voortkomen; omdat God ons uit genade vernieuwt, en wij zijn gawe door het geloof aannemen. Maar Paulus neemt een veel andere grondstelling, te weten, dat onze consciënties nimmermeer zullen gerust zijn, eer zij alleen op de barmhartigheid Gods steunen. Daarom, als hij op een andere plaats geleerd heeft, dat God in Christus was om de mensen rechtvaardig te maken, zo drukt hij ook mede de wijze uit, te weten, hun hunne zonde niet toerekenende. Desgelijks ook aan de Galaten stelt hij de wet tegenover het geloof, zoveel het werk der rechtvaardigmaking aangaat, omdat zij het leven belooft degenen, die doen wat zij gebiedt. En zij gebiedt niet alleen een uitwendige schijn der werken, maar oprechte liefde Gods. Zo volgt dan hieruit, dat in de rechtvaardigheid des geloofs geen verdienste der werken toegelaten wordt. Waaruit het openbaar is, dat het een koude rede is, dat sommigen zeggen, dat wij in Christus rechtvaardig gemaakt worden, omdat wij door de Geest vernieuwd worden, zover wij Christus' lede zijn; dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden, omdat wij door het geloof ingeplant worden in het lichaam van Christus; dat wij zonder verdiensten gerechtvaardigd worden, omdat God in ons niet anders vindt dan zonde. Want het is in Christus, omdat het buiten ons is; en het is uit het geloof, omdat wij op de barmhartigheid Gods alleen, en op zijn onverdiende beloften moeten rusten; en het is daarom zonder verdienste, omdat God ons met Zich verzoent, onze zonde begravinge. Dit kan men niet duiden op het begin der rechtvaardigheid alleen, gelijk zij dromen; want deze beschrijving: Zalig zijn die, dien de zonde vergeven zijn, heeft plaats gehad in David, ook toen hij zich lang in de dienst Gods geoefend had; en Abraham, dertig jaren na zijne roeping, had gene werken, waarop hij mocht roemen voor God, hoewel hij een zeldzaam voorbeeld der heiligheid geweest is, en daarom wordt het hem tot rechtvaardigheid gerekend, omdat hij op de belofte vertrouwt. En als Paulus leert, dat God de mensen rechtvaardig maakt, hun de zonde niet toerekenende, zo doet hij een predicatie, die allen dag in de gemeente te vernieuwen is. En die vrede der consciëntie, die door de aanschouwing der werken verstoord wordt, moet niet alleen één dag, maar het ganse leven door duren; waaruit volgt, dat wij tot de dood toe niet anders rechtvaardig zijn, dan omdat wij alleen op Christus zien, in Wien God ons tot kinderen aangenomen heeft, en aangenaam houdt. Hiermee wordt ook de beuzeling van die mensen weerlegd, die ons van valsheid beschuldigen, omdat wij zeggen, uit de Schrift te hebben, dat wij alleen door het geloof gerechtvaardigd worden, dewijl dat woordje alleen, hetwelk alle andere dingen uitsluit, nergens in de Schrift gevonden wordt. Maar is het, dat de rechtvaardigmaking geschiedt zonder wet, en buiten ons, waarom zou men ze niet der barmhartigheid alleen toeschrijven? Is het, dat zij der barmhartigheid alleen toekomt, zo komt zij ook het geloof alleen toe. Het woordje nu kan hier alleen tegenstellend genomen worden, gelijk wij dikwijls zeggen nu voor maar; zodat het geen tijd beduidt. Is het, dat iemand liever dit woordje wil verstaan van de tijd, hetwelk ik gaarne aanneem, opdat hij niet schijnen uitvlucht te zoeken, zo moet men nochtans dit niet alleen van de aflegging der ceremoniën verstaan; want de apostel heeft alleen voorgenomen door vergelijking de genade te verheffen, waardoor wij boven de vaders uitmunten. Zo zal dan de zin wezen, dat na de verschijning van Christus in het vlees, de rechtvaardigheid des geloofs door de verkondiging des Evangelies is geopenbaard. Waaruit nochtans niet volgt, dat zij vóór de komst van Christus verborgen is geweest. Want hier is tweeeërlei openbaring aan te merken, te weten, de ene des Oude Testaments, welke in woord en sacramenten gelegen was, de andere des Nieuwen Testaments, welke boven de ceremoniën en beloften, ook de vervulling in Christus vervat, die ook volkomener door het Evangelie verklaard wordt. Bevestigd met het getuigenis. Dit zegt hij hierbij, opdat in de beschikking en bediening der onverdiende rechtvaardigheid, het Evangelie niet schijnen tegen de wet te strijden. Gelijk hij dan gezegd heeft, dat aan de rechtvaardigheid des geloofs niet nodig is de hulp der wet; also zegt hij nu, dat dezelve rechtvaardigheid nochtans door het getuigenis der wet bevestigd wordt. Is het, dat de wet aan de onverdiende rechtvaardigheid getuigenis geeft, zo schijnt het, dat zij niet gegeven is om de mensen te leren door de werken rechtvaardigheid te verkrijgen. Zo wordt zij dan verdraaid door degenen, die ze tot zulk een einde verkeren. Voorts, indien gij bevestiging dezer waarheid begeert, zo doorziet ordelijk de hoofdsom der leer van Mozes, en gij zult vinden, dat de mens, die in de beginne uit Gods rijk uitgeworpen is, geen andere wederbrenging gehad heeft, dan in de Evangelische beloften van het gezegende Zaad, waardoor de kop der slang zou vermorzeld, en de zegening de heiden verkondigd worden. Zult gij in de gebodenn vinden bewijs uwer ongerechtigheid, uit de heiligheden en offerande zult gij leren, dat de voldoening en reiniging in Christus

alleen is. Indien gij tot de profeten komt, zo zult gij vinden zeer klare beloften der onverdiende barmhartigheid; van welke zaak zie onze „Institutie."

Ja, de rechtvaardigheid Gods. Hij bewijst met weinige woorden, hoedanig deze rechtvaardigmaking is, te weten, dat zij in Christus is, en door het geloof aangegrepen wordt. Ofschoon hij wederom de naam Gods inbrengt, zo schijnt hij te kennen te geven, dat God niet alleen de Aannemer, maar ook de Auteur is der rechtvaardigheid, waarvan hij hier handelt; evenals of hij zeide, dat zij van Hem alleen komt, of dat hare oorsprong uit de hemel is, en ons in Christus geopenbaard wordt. Daarom als men daarvan spreken wil, zo moet men in deze orde handelen. Ten eerste, dat de zaak onzer rechtvaardigmaking niet in der mensen oordeel gelegen is, maar van de rechterstoel Gods te verstaan is, voor welchen geen rechtvaardigheid geacht wordt, anders dan de volmaakte en volkomene gehoorzaamheid der wet, hetwelk licht te verstaan is uit de beloften en bedreigingen. Is het, dat geen mens te vinden is, die tot zulk een volkomen heiligheid gekomen is, zo volgt daaruit, dat alle mensen in zichzelf zonder rechtvaardigheid zijn. Ten andere moet ons Christus in gedachtenis komen, die alleen rechtvaardig is, en ons rechtvaardig maakt, zijne rechtvaardigheid ons gevende. Nu kunt gij zien, dat de rechtvaardigheid des geloofs de rechtvaardigheid van Christus is. Zo dan, dat wij gerechtvaardigd worden, daarvan is de barmhartigheid Gods de werkende oorzaak; Christus is de verdienende, en het Woord met het geloof is de middellijke oorzaak. Zo wordt dan het geloof gezegd te rechtvaardigen, omdat het een middel is om Christus te ontvangen, in Wien wij de rechtvaardigheid deelachtig worden. Als wij Christus deelachtig geworden zijn, zo zijn wij niet alleen zelf rechtvaardig, maar onze werken zelf worden voor God geacht rechtvaardig te zijn: te weten, omdat alle onvolmaaktheid, die daarin is, door het bloed van Christus uitgewist wordt. De beloften, die voorwaardelijk waren, worden ons ook door dezelfde genade volbracht, want God vergeldt onze werken als volmaakt, omdat de onverdiende genade het gebrek bedekt. In allen en over allen. Hij heeft verscheiden wijzen van spreken gebruikt om dezelfde zaak te krachtiger uit te drukken, die wij nu gehoord hebben, te weten, dat het geloof alleen hier geëist wordt, en dat de gelovigen niet onderscheiden worden met enige uitwendige tekenen; ja, dat daar niet aan gelegen is, of zij heiden of Joden zijn.

22. Want daar is geen onderscheid.

23. Want zij hebben allen gezondigd, en zijn verstoken van de heerlijkheid Gods.

24. En zijn buiten verdienste gerechtvaardigd uit zijne genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is:

25. Welken God voorgesteld heeft tot enen genadestoel door het geloof in zijn bloed, tot betoning zijner rechtvaardigheid, om de vergeving der zonde.

26. Die eerst geweest zijn in de verdraagzaamheid Gods, tot betoning zijner rechtvaardigheid, in dezen tijd; opdat Hij zelve rechtvaardig zij, en dien rechtvaardigende, die uit het geloof van Jezus is.

22. Daar is geen onderscheid. Hij legt allen zonder enige uitzondering de noodzakelijkheid op van rechtvaardigheid in Christus te zoeken; evenals of hij zeide, dat er geen andere weg is om rechtvaardigheid te verkrijgen, en dat ook niet sommigen op deze wijze, en anderen op een andere wijze gerechtvaardigd worden, maar dat zij allen te samen door het geloof gerechtvaardigd worden: dewijl zij allen zondaars zijn, en daarom ook niet hebben, waarvan zij bij God kunnen roemen. Hij stelt als zeker en bekend, dat als men voor de rechterstoel van Christus komt, een iegelijk, die zichzelf in zonde schuldig bekent, beschaamd en verloren ligt onder zijn schande, zodat geen zondaar het aanschijn Gods kan lijden, gelijk wij in Adams voorbeeld zien. Wederom gebruikt hij een bewijs uit het tegendeel, waaruit wij moeten aanmerken, wat daar volgen moet. Dewijl alle mensen zondaars zijn, zo besluit Paulus daaruit, dat zij allen verstoken of beroofd zijn van de lof der rechtvaardigheid. Zo is dan, volgens zijn leer, geen rechtvaardigheid, anders dan die volmaakt en volkomen is. Want ware er enige halve rechtvaardigheid, zo zou hij, die een zondaar is, niet terstond van alle heerlijkheid moeten beroofd worden. Hiermede wordt de stukse of gedeeltelijke rechtvaardigheid (gelijk zij die noemen) genoeg weerlegd. Want was het waar, dat wij eensdeels door werken, en anderdeels door Gods genade gerechtvaardigd worden, zo zou dit betoog van Paulus geen kracht hebben, dat zij daarom allen ontbloot zijn van de ere Gods, omdat zij zondaars zijn. Zo is het dan zeker, dat daar geen rechtvaardigheid is, waar zonde is, zolang Christus de vervloeking niet wegneemt. En dit is het wat men leest, Gal. 3 : 10, dat allen, die onder de wet zijn, der vervloeking onderworpen zijn, en dat wij hiervan verlost worden door de weldaad van Christus. En bij dat woord heerlijkheid Gods, verstaat hij die heerlijkheid, die voor God plaats heeft, gelijk in Joh. 12 : 43,

Zij hebben de heerlijkheid der mensen liever gehad, dan de heerlijkheid Gods. En alzo roept hij ons van de vleierij der mensen af tot de rechterstoel Gods.

24. En zijn buiten verdienste gerechtvaardigd. De zin is, dewijl de mensen, zoveel in hen is, niet anders hebben te verwachten, dan dat zij door het rechtvaardig oordeel Gods overtuigd, omkomen, daarom worden zij buiten verdienste door zijn barmhartigheid gerechtvaardigd. Want Christus komt in deze ellendigheid te hulp, en maakt de gelovigen deelachtig, alzo dat zij in Hem alleen vinden, al wat hun ontbreekt. Daar is mogelijk geen schoner plaats in de ganse Schrift, om de kracht dezer rechtvaardigheid te verklaren. Want zij bewijst, dat de barmhartigheid Gods, de werkende oorzaak is, en dat Christus met zijn bloed de verdienende oorzaak is, en dat het geloof, uit het Woord Gods ontvangen, is de middellijke; en dat de' heerlijkheid der Goddelijke rechtvaardigheid en goedigheid de eindelijke oorzaak is. Aangaande de werkende oorzaak, zegt hij, dat wij buiten verdienste gerechtvaardigd worden, en dat uit zijne genade. Alzo heeft hij tweemaal uitgedrukt, dat het geheel van God komt, en niets van ons. Het ware genoeg geweest, de genade tegen de verdienste te stellen; maar, opdat wij niet zoude denken, dat het half genade en half verdienste zij, daarom heeft hij met een bijgevoegde herhaling klaarder bevestigd, wat hij wilde zeggen, en heeft het volkomen werk der rechtvaardigheid aan de barmhartigheid Gods alleen toegeschreven, welke de Sophisten verscheuren en verkorten, opdat zij niet gedwongen worden hun naaktheid en hulpeloosheid te bekennen. Door de verlossing. De verdienende oorzaak onzer rechtvaardigheid is, dat Christus het oordeel Gods door zijn rechtvaardigheid voldaan heeft, en Zichzelf in onze plaats stellende, ons van de tirannie des doods, waarin wij gevangen waren, verlost heeft. Want door de verzoening der offerande, die Hij gedaan heeft, is onze schuld en verdoemenis weggenomen. Waardoor wederom het verdichtselsel van die mensen weerlegd wordt, die willen zeggen, dat deze rechtvaardigheid een kwaliteit, hoedanigheid, of deugd in ons is. Want, indien wij toch voor God rechtvaardig geacht worden, omdat wij door zulk een prijs verlost zijn, zo lenen wij voorwaar dit van elders, wat wij in onszelf niet hebben. En terstond legt Paulus duidelijker uit, wat kracht deze verlossing heeft, of waartoe zij dient, te weten, opdat wij met God verzoend worden. Want hij noemt Christus de verzoening of de genadestoel; welk laatste woord mij beter behaagt, zijnde dan van Paulus een toespeling op het verzoendeksel van de arke des verbonds. En wat wil dit anders, dan dat wij rechtvaardig zijn, zover Christus ons met de Vader verzoent? Maar wij moeten nu de woorden overwegen.

25. Welken God voorgesteld heeft. Het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt, betekent somtijds ordineren of verordenen, somtijds voorstellen, voortbrengen. Zo men de eerste betekenis neemt, zo schrijft Paulus der onverdiende barmhartigheid Gods toe, dat Christus tot een Middelaar verordend is, om door de offerande zijns doods ons de Vader te verzoenen. Want het is geen kleine lof der genade, dat God uit eigen beweging een weg gezocht heeft, om onzen vloek weg te nemen. En voorwaar deze plaats schijnt overeen te komen met die: Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eniggeboren Zoon gegeven heeft. Waar wij evenwel de andere betekenis nemen, toch zal zin en rede dezelfde blijven, te weten, dat God dien Middelaar, welchen Hij verordend had, te zijnen tijde heeft geopenbaard en gegeven. Met het woord genadestoel acht ik (gelijk ik gezegd heb), dat hij gezien heeft op de genadestoel of het verzoendeksel des Oude Testaments. Want hij bewijst, dat met der daad in Christus volbracht is, wat daar afgebeeld was. Nochtans dewijl de andere mening niet kan verworpen worden, zo iemand liever dit woord van Paulus eenvoudig wil nemen voor verzoening, ik wil niet beslissen. Wat Paulus hier voornamelijk gewild heeft, wordt klaarlijk uit zijne woorden bewezen, te weten, dat God buiten Christus ons altijd toornig is, en dat Hij met ons door Christus verzoend wordt, als wij door zijn rechtvaardigheid Hem aangenaam zijn. Want God verwerpt zijn werk in ons niet, dat is, dat wij mensen geschapen zijn; maar Hij verwerpt onze onreinigheid, waardoor de klaarheid van zijn beeld uitgeblust wordt. Wanneer de afwassing van Christus deze onreinigheid uitgewist heeft, zo heeft Hij ons lief, en omhelst ons als zijn rein werk. Tot een genadestoel door het geloof in zijn bloed. Alzo begeer ik van woord tot woord te behouden, wat Paulus heeft; want het dunkt mij, dat hij heeft willen zeggen, dat God ons genadig wordt, zo haast als wij ons betrouwen in het bloed van Christus gesteld hebben; want door het geloof komen wij in het bezit zijner weldaden. En als hij het bloed alleen noemt, zo wil hij de andere delen der verlossing niet uitsluiten, maar veelmeer onder dat éne stuk de ganse somma vervatten; en hij heeft het bloed genoemd, waarin wij onze afwassing hebben. Alzo wordt daardoor onze ganse verzoening beduid, door een wijze van spreken, genoemd synecdoche of samenvatting. Want dewijl hij boven gezegd heeft, dat God in Christus verzoend is, zo stelt hij nu daarbij, dat deze vrucht in het geloof gelegen is, en ook mede, wat ons geloof voornamelijk in Christus moet beschouwen.

Om de vergeving der zonde. Dat is zoveel, alsof hij gezegd had, opdat Hij de zonde wegnemen. En deze beschrijving of verklaring bevestigt wederom, wat ik nu dikwijls geleerd heb, te weten, dat de mensen niet gerechtvaardigd worden, omdat zij met der daad zulks zijn, maar door toerekening. Want hij gebruikt alleen verscheidene woorden, om te krachtiger uit te drukken, dat in deze rechtvaardigheid geen ding aan onze verdienste behoort. Want is het, dat wij ze verkrijgen door vergeving der zonde, zo verstaan wij, dat zij buiten ons is. Bovendien, zo de vergeving der zonde enkel uit de goedigheid Gods komt, zo valt elke verdienste. Hier wordt nochtans gevraagd, waarom hij de vergeving hecht aan de voorgaande zonde. En hoewel deze plaats verscheiden verklaard wordt, zo acht ik het 't waarschijnlijkst, dat Paulus op de reinigingen der wet gezien heeft, welke wel getuigenissen der toekomstige voldoening waren, doch volstrekt niet God konden verzoenen. Daar is ook zulk een plaats, Hebr. 9:15, Dat door Christus de verzoening der zonde gebracht is, die onder het voorgaande Testament bleven. Nochtans zal men niet verstaan, dat alleen de zonde van de verleden tijd door Christus' dood verzoend zijn, welke razernij sommige onheilige mensen uit deze plaats ongepast en verdraaid genomen hebben. Want Paulus leert alleen, dat tot de dood van Christus toe, God door *geen* ding kon verzoend worden; en dat de voorafschaduwingen der wet dit niet hebben kunnen doen, noch volbrengen; en daarom is de waarheid tot de tijd der vervulling uitgesteld en bewaard gebleven. Voorts moet men ditzelf verstaan van de zonde, die ons dagelijks schuldig maken; want er is een enige verzoening voor allen. Sommigen hebben, om deze ongeschiktheid te ontgaan, gezegd, dat de voorlede zonde vergeven worden, opdat niet schenen vrijheid gegeven te worden, om daarna te zondigen. En het is waar, dat geen vergeving voorgesteld wordt, anders dan voor de zonde, die geschied zijn; doch niet waar, dat de vrucht der verlossing vergaat en ontvalt, zo wij daarna zondigen, gelijk Novatianus met de zijnen gedroomd heeft; maar omdat de uitdeling des Evangelies zodanig is, dat zij degenen, die zondigen zal, het oordeel en de toorn Gods voorstelt, en de zondaar barmhartigheid aanbiedt. Nochtans dat is de rechte zin, dien ik eerst voortgebracht heb. Dat hij hierbij stelt, dat deze vergeving geweest is in verdraagzaamheid, dat verstaan zij enkel voor zachtmoedigheid, als waardoor het oordeel Gods achtergehouden is, dat Hij 't niet heeft laten ontsteken tot ons verderf, totdat Hij ons eindelijk in genade heeft aangenomen. Maar het schijnt meer te zijn een stilzwijgende vóórkoming ener mogelijke tegenwerping. Want, opdat niemand mocht tegenwerpen, dat de genade zeer laat verschenen is, zo leert Paulus, dat het een bewijs der verdraagzaamheid Gods is.

26. Tot betoning. De herhaling van dit punt heeft bijzondere kracht, welke Paulus daarom met opzet gedaan heeft, omdat zij zeer nodig was, dewijl geen ding de mens moeilijker kan aangeraden worden, dan dat hij bekenne in zichzelf niets te zijn, en alle ding Gode toeschrijven. Doch hij maakt met opzet melding van deze nieuwe betoning, opdat de Joden de ogen zoude opendoen, om deze zaak aan te merken. In dezen tijd. Wat allen tijde toebehoort, schrijft hij dien tijd toe, in welken Christus geopenbaard is, en dat niet zonder oorzaak; want wat voortijds duister onder bedekselen bekend was, dat heeft God in zijnen Zoon openlijk verklaard. Alzo was de komst van Christus de tijd des welbehagens en de dag der zaligheid. God heeft wel ten allen tijde getuigenis zijner rechtvaardigheid gegeven, maar zij heeft veel helderder geschieden, toen de Zoon der gerechtigheid is opgegaan. Zo moeten wij dan de vergelijking des Oude en Nieuwen Testaments aanmerken; want de rechtvaardigheid van Christus is dan eerst helder geopenbaard geweest, toen Christus is verschenen. Opdat Hij zelve rechtvaardig is. Dit is een beschrijving dier rechtvaardigheid, welke hij zegt na de verschijning van Christus geopenbaard te zijn; gelijk hij in het Eerste hoofdstuk geleerd heeft, dat zij in het Evangelie geopenbaard is. Hij leert, dat deze rechtvaardigheid in twee dingen gelegen is. Het eerste is, dat God rechtvaardig is, niet voorwaar gelijk een onder vele anderen, maar dat Hij alleen alle volheid der rechtvaardigheid in Zichzelf bevat. Want Hem wordt anders geen gehele en volkomen lof gegeven, zodanig als men Hem schuldig is, dan wanneer Hij de naam rechtvaardig, en de eer alleen behoudt, en het ganse menselijk geslacht van onrechtvaardigheid verdoemd wordt. Daarna stelt hij het andere in de deelachtigmaking der rechtvaardigheid, te weten, als Hij zijnen rijkdom niet bij Zich verborgen houdt, maar in de mensen uitstort. Zo heeft dan de rechtvaardigheid Gods haar schijnsel in ons, zover Hij ons door het geloof van Christus rechtvaardigt. Want tevergeefs ware Christus tot rechtvaardigheid gegeven, zo wij die uit het geloof niet kwamen te genieten. Waaruit volgt, dat alle mensen in zichzelf onrechtvaardig en verdorven zijn, totdat zij van God daaruit geholpen worden.

27. Waar is dan de roem? Hij is uitgesloten. Door wat wet? Der werken? Geenszins, maar door de wet des geloofs.

28. Zo besluiten wij dan, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, zonder de werken der wet.

27. Waar is dan de roem? Dewijl de apostel overvloedig genoeg de mensen met sterke redenen van het betrouwen der werken heeft afgeworpen, zo bespot hij nu hun ijdelheid. En deze exclamatie of uitroep was hier nodig; want in deze zaak was het niet genoeg de mensen te leren, maar de Heilige Geest moest ook met grote kracht donderen, om onzen hoogmoed terneder te werpen. En hij zegt zonder twijfel, dat de roem uitgesloten is, omdat wij geen ding hebben, dat wij kunnen voortbrengen, wat waardig zij van God aangenomen of geprezen te zijn. Indien nu de verdienste de oorzaak en stof des roemens is, waardoor de mens zichzelf met God zou verzoenen, hoe men die ook moge noemen, een verdienste vanwege de waardigheid des werks of krachtens een verdrag Gods met de mens, men ziet, dat zij hier in beide gevallen wordt teniet gemaakt; want hier is geen sprake van vermindering of matiging, maar Paulus laat de mensen zelf niet een druppel behouden. Bovendien, indien de roem der werken door het geloof wordt weggenomen, zodat het geloof niet zuiver kan verkondigd worden, zonder alles der barmhartigheid Gods toe te schrijven, en de mens van allen lof te beroven, zo volgt daaruit, dat wij door geen werken geholpen worden, om rechtvaardigheid te verkrijgen.

Der werken? Hoe ontkent de apostel Paulus hier, dat onze verdiensten door de wet uitgesloten worden, waar hij te voren uit de wet onze verdoemenis heeft bewezen? Want indien zij ons allen de dood onderwerpt, wat roem of eer zullen wij daaruit halen? Schijnt hij niet veelmeer ons van allen roem te beroven, en met schande te bedekken? Maar hij bewees toen, dat onze zonde door de wet geopenbaard werd, omdat wij allen afgeweken zijn van haar onderhouding. Doch hier geeft hij te kennen, indien ook in de wet der werken rechtvaardigheid ware, zo zou onze roem niet uitgesloten zijn; maar dewijl zij alleen het geloof toekomt, zo moeten wij onszelf niets toeschrijven. Dewijl het geloof alle ding van God ontvangt, zo brengt het geen ding mede, anders dan een ootmoedige belijdeis der gebrekkigheid. En men moet naarstig aanmerken, hoe de werken en het geloof tegen elkander gesteld worden, in welke tegenstelling de werken in het gemeen, zonder enige uitzondering, gesteld worden. Zo handelt hij dan niet alleen van de ceremoniën, noch van de uitwendige schijn der werken, maar vat te samen allerlei verdiensten der werken, die men kan bedenken. De naam wet wordt oneigenlijk het geloof gegeven, doch dit verduistert de zin des apostels niet. Want hij verstaat, dat alle roem der werken neergelegd wordt, als men tot de regel des geloofs komt; evenals of hij zeide, dat wel de rechtvaardigheid der werken in de wet geprezen wordt, maar dat het geloof een wet heeft, die geen rechtvaardigheid laat in de werken, hoedanig die ook mogen zijn. 28 Zo besluiten wij dan. Nu maakt hij de voornaamste stelling op, als die ontwijfelbaar is, en stelt ook een verklaring daarbij. Want de rechtvaardigmaking des geloofs wordt zeer verhelderd, als de werken bijname uitgesloten worden. Daarom arbeiden onze tegenstanders om geen zaak zo zeer, als om het geloof te vermengen met de verdiensten der werken. Zij bekennen wel, dat de mens gerechtvaardigd wordt door het geloof, maar niet door het geloof alleen. Ja, metterdaad stellen zij de kracht der rechtvaardigmaking in de liefde, hoewel zij ze met de woorden aan het geloof toelaten. Maar Paulus bevestigt alzo, dat zij buiten verdienste is, dat hij het openbaar maakt, dat zij geenszins met enige waardigheid der werken kan bestaan. Waarom hij de werken der wet noemt, dat heb ik boven geleerd, en ook mede bewezen, dat die bespottelijk zijn, die daardoor alleen de ceremoniën verstaan. Het is ook een flauwe verzinning van sommigen, door de werken der wet te verstaan letterlijke werken, die zonder de Geest van Christus geschiede. Het is eer zoveel, alsof hij gezegd had, verdienstelijke werken; want hij ziet op het loon, dat in de wet beloofd was. Dat men bij Jakobus leest, dat de mens niet alleen door het geloof, maar ook door de werken gerechtvaardigd wordt, strijdt geenszins tegen voornoemde stelling. De vereniging dezer plaatsen is meest gelegen in de aanmerking der zaak, die Jakobus daar behandelt. Want de vraag is daar niet, hoe de mensen rechtvaardigheid voor God verkrijgen, maar hoe zij zichzelf bewijzen rechtvaardig te zijn. Want hij weerlegt de geveinsde, die op de naam des geloofs zichzelf ijdelijk verhovaardige. Zo is het dan een grof misverstand, dat men niet aanmerkt, dat het woord rechtvaardigmaken wat anders betekent bij Jakobus, dan bij Paulus, gelijk zij ook van verscheiden dingen handelen. Het is ook openbaar, dat het woord geloof, niet enerlei betekenis heeft in deze twee plaatsen. Deze dubbele verscheidenheid der woorden moest men aanmerken, om van de zaak recht te oordelen. En uit het vervolg der woorden verstaat men wel, dat Jakobus niet anders heeft willen zeggen, dan dat de mens door een dood of geveinsd geloof niet rechtvaardig is, noch bewezen wordt; hij moet zijn rechtvaardigheid met de werken bevestigen. Zie hiervan onze „Institutie.“

29. Is God een God der Joden alleen? Is Hij niet ook der heiden ? Ja, voorwaar ook der heiden.

30. Want het is een God, die de besnijdenis zal rechtvaardigen uit het geloof, en de voorhuid door het geloof.

29. Is God een God der Joden. Dit is de andere stelling, te weten, dat de rechtvaardigheid al zowel de heiden als de Joden toekomt. Dit was zeer nodig gedreven te worden, om het rijk Gods de ganse wereld door plaats te maken. Zo vraagt hij dan niet enkel noch alleen, of God der heiden Schepper is, hetwelk zonder enigen twijfel bekend was; maar of Hij Zichzelf wilde bewijzen, hun ook een Zaligmaker te zijn. Want dewijl Hij het ganse menselijke geslacht heeft gelijkemaakt, en onder eenzelfde rang gesteld; zo daar enig onderscheid onder hen is, dan is dit uit Gode niet uit hen, dewijl zij alle dingen onder elkander gemeen hebben. Indien dit waar is, dat God allen volken der wereld zijn barmhartigheid wil deelachtig maken, zo wordt de zaligheid en de rechtvaardigheid, die tot de zaligheid nodig is, tot alle volken uitgestrekt. Daarom dit woord God, betekent en brengt mede een wederkerige betrekking, welke dikwijls in de Schrift gevondenn wordt. Zoals in Jeremia: Ik zal uw God zijn, en gij mijn volk. Want dat God voor een tijd een bijzonder volk heeft uitverkoren, dat neemt deze natuurlijke grondstelling niet weg, te weten, dat alle mensen naar het beeld Gods geschapen zijn, en in de wereld tot de hope der zalige eeuwigheid opgevoed worden.

30. Die de besnijdenis zal rechtvaardigen. Als hij zegt, dat sommigen door het geloof, en sommigen uit het geloof gerechtvaardigd worden, zo schijnt hij verscheidene woorden te willen gebruiken, die eenzelfde zaak betekenen, opdat hij alzo als in het voorbijgaan der Joden dwaasheid zou bespotten, die tussen zich en de heiden een onderscheid maakten, hoewel daar, zoveel de zaak der rechtvaardigmaking aangaat, geen onderscheid tussen hen was. Want indien de mensen niet anders dan alleen door het geloof deze gave deelachtig worden, en het geloof in beide enerlei is, zo is het een bespottelijk ding, dat men in zo grote gelijkheid een onderscheid maakt. Zo acht ik dan, dat onder deze woorden een wijze van spreken schuilt, die men noemt ironie of bedekte scherts, alsof hij zeide: Indien iemand een onderscheid wil maken tussen de heiden en de Joden, die hebbe dit onderscheid, te weten, dat de een door het geloof, en de ander uit het geloof de rechtvaardigheid verkrijgt. Of iemand mocht het wellicht meer behagen, dit onderscheid tussen hen te maken, te weten, dat de Joden gerechtvaardigd worden uit het geloof, omdat zij als erfgenamen der genade geboren worden, dewijl het recht der aanneming op hen komt van de vaderen en dat de heiden gerechtvaardigd worden door het geloof, omdat zij van buiten af in het verbond komen.

31. Maken wij dan de wet teniet? Dat zij verre; maar wij bevestigen de wet.

31. Maken wij dan de wet. Waar de wet tegenover het geloof gesteld wordt, daar vermoedt terstond het vlees, dat er enige tegenstrijd is, even alsof de een tegen de ander stond. Voornamelijk heeft dit vals bedenken lichtelijk plaats onder degenen, die een verkeerd verstand van de wet hebben, en niet anders daarin zoeken dan rechtvaardigheid der werken, en de beloften weglaten. En om dezer zake wil werd niet alleen Paulus, maar ook de Heere zelf, zeer onder de Joden gelasterd, even alsof Hij door al zijn prediking de wet zocht teniet te maken. Waarom Hij ook aldus betuigd heeft: Ik ben niet gekomen om de wet te breken, maar om die te volbrengen. En dit vermoede gaat al zowel over de wet der zede, als over de ceremoniën. Want dewijl het Evangelie een einde maakt aan de ceremoniën van Mozes, zo acht men, dat het strekt tot afbreking van de dienst van Mozes. Bovendien, dewijl het Evangelie alle rechtvaardigheid der werken teniet maakt, zo wordt het geacht te strijde tegen zovele getuigenissen der wet, waardoor de Heere betuigt, dat Hij de weg der rechtvaardigheid en zaligheid daarin gegeven heeft. Daarom versta ik deze verontschuldiging van Paulus niet van de ceremoniën alleen, noch ook van de geboden der zede alleen, maar van de gehele wet in het gemeen. Want de wet der zede wordt waarlijk versterkt en bevestigd door het geloof in Christus; want zij is gegeven, opdat zij de mens van zijn ongerechtigheid onderwijze, en tot Christus leiden, zonder Wien zij niet volbracht wordt, en tevergeefs roept wat goed gedaan is; en kan niet anders dan de begeerte meer verwekken, om alzo ten einde zwaarder verdoemenis over de mens te halen. Maar als men tot Christus gekomen is, zo vindt men ten eerste volkomen rechtvaardigheid der wet in Hem, welke door toerekening ook onze wordt. Ten andere vindt men in Hem de heiligmaking, waardoor onze harten geschikt worden tot onderhouding der wet; welke onderhouding wel onvolmaakt is, doch nochtans naar het rechte doel strekt. Ditzelf is ook van de ceremoniën, welke wel ophouden en verdwijnen door de komst van Christus, doch nochtans waarlijk door Dezelf bevestigd worden. Want is het, dat men ze in zichzelf aanmerkt, zo zijn zij ijdele en duistere figuren, en zullen dan eerst

bevonden worden wat zekers te hebben, als zij tot enig beter einde geschikt worden. Zo is dan de opperste bevestiging der ceremoniën daarin, als men leert, dat haar waarheid in Christus volbracht is. Daarom zullen wij ook gedenken het Evangelie alzo uit te delen, dat door onze wijze van leren de wet bevestigd worden, doch met geen andere vastigheid, dan die op het geloof van Christus steunt.

HET VIERDE HOOFDSTUK

1. *Wat zullen wij dan zeggen, dat Abraham, onze vader, gevonden heeft naar het vlees ?*
2. *Want indien Abraham gerechtvaardigd is uit de werken, zo mag hij roemen, maar niet bij God.*
3. *Want wat zegt de Schrift? Abraham geloofde God, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend.*

1. Wat zullen wij dan zeggen. Dit is een bevestiging der zaak door een exempel; welke bevestiging sterk genoeg is, want alle dingen zijn gelijk, zowel in de persoon als in de zaak. Want Abraham is de vader der gelovigen, dien wij moeten gelijk worden: en er is niet meer dan éne wijze om zaligheid te verkrijgen voor alle mensen. In vele andere dingen zou een exempel niet genoeg zijn voor een gemene regel. Maar dewijl in Abrahams persoon voorgesteld is een spiegel of exempel der rechtvaardigheid, die der ganse gemeente in het gemeen toekomt, zo heeft Paulus te recht datzelfde, dat van dezen enige geschreven is, het ganse lichaam der gemeente toegevoegd. En ook dwingt hij hiermede de Joden, die niets behagelijkers konden hebben om te roemen, dan dat zij Abrahams kinderen waren; maar zichzelf meer heiligheid toe te schrijven, dan de heiligen voorvader Abraham, dat hadden zij nimmermeer bestaan te doen. Daarom als het openbaar is, dat Abraham uit genade is gerechtvaardigd geworden, zo moeten zijne nakomelingen, die zichzelf een eigen rechtvaardigheid uit de wet toeschrijven, door schaamte overwonnen, zwijgen. Naar het vlees. Dewijl tussen deze woorden en de naam Abraham onzen vader, dit woord staat, gevonden heeft, op deze wijze: Wat zullen wij zeggen, dat Abraham, onze vader, gevonden heeft naar het vlees? zo menen sommige uitleggers, dat de vraag hier is, wat Abraham verkregen heeft, en tot wat volmaaktheid hij naar het vlees gekomen is. Zo iemand deze verklaring behaagt, zo zullen deze woorden, naar het vlees, zoveel te zeggen zijn, als natuurlijk, of uit zichzelf. Nochtans is het waarschijnlijk, dat zij bij het woord vader, gevoegd moeten worden. Want behalve dat de bekende voorbeelden ons 't meest plegen te bewegen, zo wordt de waardigheid van het geslacht, waarop zich de Joden zeer verhoovaardigde, hier wederom aangehaald. Sommigen menen, dat die woorden als uit verachting hierbij gesteld zijn; gelijk op een andere plaats Abrahams kinderen vleselijk genoemd worden, die niet geestelijk zijn, noch geheel en al, gelijk het behoort. Maar ik acht, dat wat de Joden bijzonder toekwam, hiermede uitgedrukt is: want het was uitnemender door natuur en vleselijke oorsprong, dan alleen door aanneming Abrahams kinderen te zijn, zover het geloof ook daarbij was. Zo laat hij hun dan een naderen band van vereniging toe, doch alleen, opdat hij ze te meer dringe, om niet van huns vaders exempel af te wijken.

2. Want indien Abraham. Dit is ene onvolmaakte sluitrede, welke men aldus moet vol maken: Indien Abraham uit de werken gerechtvaardigd is, zo kan hij op zijn verdienste roemen; maar hij heeft niet, waarvan hij kan roemen bij God, derhalve is hij dan niet uit de werken gerechtvaardigd. Alzo zal dit, maar niet bij God, de tweede stelling der sluitrede zijn. Hierbij moet men stellen de slotsom, die ik gesteld heb, hoewel zij van Paulus niet uitgedrukt wordt. Roem noemt hij, wanneer wij enig ding dat onze is, kunnen voortbrengen, waarom God in zijn oordeel ons loon schuldig is. En dewijl Paulus dezen roem aan Abraham beneemt, wie van ons zal zichzelf een druppel verdienste toeschrijven?

3. Want wat zegt de Schrift? Dit is een bewijs voor de tweede stelling der sluitrede, waar hij zegt, dat Abraham geen oorzaak heeft om te roemen. Want indien Abraham daaruit gerechtvaardigd wordt, omdat hij door het geloof de goedheid Gods aanneemt, zo volgt daaruit, dat hij niet kan roemen, want hij brengt niet bij wat zijne is, anders dan erkenning zijner ellendigheid, waarvoor hij barmhartigheid zoekt. Want hij stelt voor bekend en beleden, dat de rechtvaardigheid des geloofs een hulpe is en toevlucht de zondaar, die gene werken heeft. Want zo er enige rechtvaardigheid der wet of der werken ware, zij zou in de mens zijn, maar nu lenen zij van elders door het geloof wat hun ontbreekt; en daarom wordt de rechtvaardigheid des geloofs bekwaamelijk genoemd toegerekende rechtvaardigheid. Voorts de plaats der Schrift, die hier voortgebracht wordt, is genomen uit het eerste boek van Mozes, waar het woord geloven, niet tot enig bijzonder gezegde moet beperkt worden, maar genomen worden van het ganse verbond der zaligheid, en van de ganse genade der aanneming, welke Abraham gezegd wordt door het geloof aangenomen te hebben. Daar wordt wel de belofte van het toekomstige Zaad verhaald, maar deze was op de onverdiende aanneming gefundeerd. En men moet aanmerken, dat de zaligheid niet wordt beloofd zonder belofte, noch de belofte zonder zaligheid. Wederom, dat wij niet geroepen worden tot de genade Gods, noch tot de hope der zaligheid, tenzij de rechtvaardigheid mede gegeven worden. Wanneer dit zeker is, zo mag men zien, dat zij de eerste beginselen der theologie niet weten, die menen, dat het getuigenis van Mozes hier geweldig van Paulus gedraaid wordt.

Want dewijl daar een bijzondere belofte is, zo verstaan zij dat Abraham recht en wel deed, dat hij geloofde, en dat hij voor zover Gode aangenaam was. Maar zij worden daarin bedrogen, ten eerste, dat zij niet aangemerkt hebben, dat dit woord geloven, daar betrekking heeft op de gehelen inhoud, waarom het niet op een enkel deel moet geduid worden. En daarin dwalen zij voornamelijk, dat zij niet beginnen van het getuigenis der genade Gods. Want Gods voornemen is daar, Abraham zeker te maken van zijne aanneming en gunst, waaronder de eeuwige zaligheid door Christus vervat wordt. Daarom doet Abraham, als hij gelooft, niets anders dan dat hij zijn aangeboden genade aanneemt, opdat zij niet tevergeefs zij. Indien dit hem tot rechtvaardigheid gerekend wordt, zó volgt daaruit, dat hij niet anders rechtvaardig is, dan omdat hij, op de goedheid Gods betrouwende, bestaat alle ding van Hem te hopen. Want Mozes verhaalt daar niet, wat gevoelen de mensen van Abraham hadden, maar hoedanig hij voor de rechterstoel Gods geacht werd. Zo heeft dan Abraham de goedheid Gods aangenomen, die hem in de belofte aangeboden was, waardoor hij gevoelde, dat hij der rechtvaardigheid deelachtig werd. Deze relatie en overeenkoming der belofte en des geloofs moet men verstaan om de rechtvaardigheid te stellen. Want hier is zulk een overeenkoming tussen God en ons, gelijk bij de rechtsgeleerde is tussen de gever en dien gegeven wordt. Want wij verkrijgen de rechtvaardigheid niet anders, dan omdat wij haar bezit enigszins door het geloof zien, gelijk zij ons door de evangelische belofte aangeboden wordt. Hoe men de plaats uit Jakobus hiermede moet verenigen, welke schijnt wat tegen te zijn, dat heb ik boven gezegd, en zal het ook daar door Gods genade verklaren. Wij zullen hier alleen dit aanmerken, dat zij gerechtvaardigd worden, dien de rechtvaardigheid toegerekend wordt: want deze twee uitdrukkingen worden van Paulus als van gelijke betekenis gebruikt. Waaruit wij verstaan, dat hier niet gehandeld wordt, hoedanig de mensen in zichzelf zijn, maar hoe zij van God geacht worden. Niet dat de zuiverheid der consciëntie, en de geheelheid en oprechtheid des levens gescheiden wordt van de gunst Gods; maar omdat Christus, die ons met zijn rechtvaardigheid bekleedt, moet te voorschijn komen, als men vraagt, waarom God ons liefheeft, en voor rechtvaardig erkent.

4. Degene, die werkt, wordt het loon niet toegerekend naar genade, maar naar schuld.

5. En degene, die niet werkt, maar gelooft in Dien, die de goddeloze rechtvaardigt, wordt zijn geloof tot rechtvaardigheid gerekend.

4. Degene, die werkt. Een werker noemt hij niet dien, die zichzelf tot goede werken begeeft, welke oefening in alle kinderen Gods moet gedreven worden, maar dien, die door zijne werken iets verdient. Alzo verstaat hij met dien, die niet werkt, dien men geen verdienste der werken schuldig is. Want hij wil niet, dat de gelovigen zullen ledig zijn, maar hij verbiedt alleenlijk huurlingen te zijn, en van God iets te begeren, even alsof Hij het hun van rechtswege schuldig ware. En wij hebben te voren opgemerkt, dat hier niet gehandeld wordt, hoe wij ons leven moeten schikken, maar dat hier gehandeld wordt van de oorzaak der zaligheid. Hij brengt een bewijs bij uit vergelijking van twee tegenovergestelde dingen, en besluit daaruit, dat God ons niet de rechtvaardigheid geeft, evenals of Hij ze schuldig ware, maar dat Hij ze ons vanzelf onverdiend toerekent. En ik stem hier met Bucer in, die aangetekend heeft, dat de vorm van het bewijs niet genomen is uit een woord, maar uit de ganse uitspraak, op deze wijze: Zo daar iemand is, die door zijn werk iets verdient, wat hij verdiend heeft, wordt hem niet uit genade toegerekend, maar wordt hem als schuld vergolden. Nu, het geloof wordt tot rechtvaardigheid gerekend, niet dat het enige verdienste van ons medebrengt, maar omdat het de goedheid Gods aangrijpt. Zo is dan God ons de rechtvaardigheid niet schuldig, maar wordt ons uit genade gegeven. Want dewijl Christus ons om niet rechtvaardigt door het geloof, zo aanmerkt Paulus daarin altijd onze verijdeling. Want wat is het, dat wij geloven, anders dan dat Christus is de verzoening, opdat Hij ons met God verzoenen? Ditzelfde leest men met andere woorden in de Galaten aldus: Dat uit de wet niemand gerechtvaardigd wordt, dat is openbaar, want de rechtvaardige zal uit het geloof leven. Nu, de wet is niet uit het geloof, maar zo wie dit doet, die zal daardoor leven. Want dewijl de wet de werken loon belooft, daaruit besluit hij, dat de rechtvaardigheid des geloofs, dewelke onverdiend is, niet overeenkomt met de rechtvaardigheid der werken; hetwelk niet waar zal zijn, zo het geloof rechtvaardigt door aanmerking der werken. Deze vergelijkingen moet men nauwkeurig aanmerken, waardoor alle verdienste ganselijk uitgewist wordt.

5. Maar gelooft in Hem. Deze omschrijving is vol kracht, waardoor hij de substantie en natuur des geloofs en der rechtvaardigheid uitgedrukt heeft. Want hij besluit duidelijk, dat het geloof ons rechtvaardigheid

aanbrengt, niet dat het iets verdient, maar omdat het Gods genade voor ons verkrijgt. Want hij leert niet alleen, dat God een gever der rechtvaardigheid is, maar veroordeelt ons wegens onrechtvaardigheid, opdat de mildheid Gods onze gebrekkigheid te hulpe kome. In een woord: niemand zal tot de rechtvaardigheid des geloofs komen, anders dan die in zichzelf goddeloos is. Want deze omschrijving moet men op de omstandigheid der plaats passen, te weten, dat het geloof ons met een vreemde rechtvaardigheid versiert, welke het van God verkrijgt. En hier wordt God wederom gezegd ons te rechtvaardigen, als Hij de zondaren uit genade vergeeft, en Zich verwaardigt die lief te hebben, op wie Hij terecht toornig kon zijn, te weten, dewijl Hij door zijne barmhartigheid onze ongerechtigheid uitwist.

6. Gelijk ook David de zaligheid des mensen beschrijft, dien God de rechtvaardigheid zonder werken toerekent:

7. Zalig zijn zij, wier ongerechtigheden vergeven zijn, en wier zonde bedekt zijn.

8. Zalig is de man, dien de Heere geen zonde toerekent.

6. Gelijk ook David. Hieruit zien wij, dat het van hen enkel beuzeling is, die onder de werken der wet alleen de ceremoniën verstaan ; want nu noemt hij ze enkel werken zonder enige bepaling, die hij hierboven werken der wet heeft genoemd. Zo niemand kan loochenen, dat een eenvoudige en onbepaalde rede, gelijk wij hier nu hebben, zonder uitzondering van alle werken is te verstaan, zo moet men dit doorlopend in de ganse redenering vasthouden. Want dit past geheel niet, dat men alleen de ceremoniën de kracht der rechtvaardigmaking zou benemen, daar Paulus de werken zonder enige uitzondering daarvan uitsluit. Hiertoe dient ook de rede, die daartegenover gesteld wordt, te weten, dat God de mensen rechtvaardigt, hun de zonde niet toerekenende; met welke woorden wij ook geleerd worden, dat naar Paulus' gevoelen de rechtvaardigheid niet anders is dan vergeving der zonde. Ten laatste, dat deze vergeving ook onverdiend en uit genade is, want zij wordt toegerekend zonder werken, hetwelk ook het woord vergeving, te kennen geeft. Want die vergeeft niet, dien de schuld betaald wordt, maar die vanzelf uit enkel mildheid de schuld uitschraapt. Laat ze nu komen, die leren, dat men de vergeving der zonde met de voldoeningen moet kopen, waar Paulus uit de vergeving een bewijs neemt, om de onverdiende gave der rechtvaardigheid te bevestigen. Want hoe zullen zij met Paulus overeenkomen? Zij zeggen, dat men aan de rechtvaardigheid Gods met werken moet voldoen, om vergeving der zonde te verkrijgen. En Paulus daarentegen besluit, dat de rechtvaardigheid des geloofs onverdiend is, en zonder werken verkregen wordt, dewijl zij aan de vergeving der zonde hangt. Het besluit zou voorwaar niet deugen, zo de vergeving der zonde door enige werken verkregen werd. Alzo wordt ook door deze woorden van de profeet David de ongeschikte leer der Scholastieken weerlegd, die een halve vergeving der zonde leren, en zeggen, dat God de straf behoudt, als Hij de schuld vergeven heeft. Maar de profeet roept, dat niet alleen de zonde bedekt, dat is, voor het aanschijn Gods weggenomen zijn, maar stelt ook daarbij, dat zij niet toegerekend worden. Hoe zou dit nu overeenkomen, dat God de zonde zou straffen, die Hij niet toerekent? Zo blijft dan voor ons deze zeer schone uitspraak ongeschonden: dat die gerechtvaardigd wordt uit het geloof, die uit onverdiende vergeving der zonde voor God gereinigd is. Bovendien kan men hieruit verstaan, dat de onverdiende rechtvaardigheid het ganse leven lang voortduurt. Want dewijl David, nadat hij door lange kwelling zijner consciëntie vermoeid was, in zulke woorden uitbreekt, zo spreekt hij voorwaar van zijne ervaring, en nochtans had hij reeds vele jaren God gediend. Zo dan, als David eindelijk, na grote vorderingen hierin, bevonden en gevoeld heeft, dat alle mensen ellendig zijn, die tot de rechterstoel Gods geroepen worden, zo roept hij, dat daar geen andere weg is om zaligheid te verkrijgen, dan zo de Heere ons in genade aanneemt, de zonde niet toerekenende. Alzo wordt wel weerlegd het verdichtselsel van hen, die zeggen, dat de rechtvaardigheid des geloofs niet anders dan een begin is, opdat de gelovigen daarna door de werken het bezit der rechtvaardigheid behouden, welke zij door geen verdiensten verkregen hebben. En dat de werken somtijds gezegd worden tot rechtvaardigheid gerekend te worden, en ook andere zaligheden verhaald worden, dit verkrankt het gevoelen van Paulus niet. Men leest in de Psalmen, dat het Pinehas, de priester des Heeren, tot rechtvaardigheid is gerekend, dat hij de hoereerder en de hoer straffende, de schande Israëls heeft gewroken. Wij horen, dat die man een rechtvaardig werk gedaan heeft, maar wij weten wel, dat een persoon niet gerechtvaardigd wordt door een werk. Want daartoe is een volkomen en alleszins volmaakte rechtvaardigheid nodig, gelijk de belofte luidt: Zo wie dit doet, zal daarin leven. Hoe wordt hem dan deze wraakoefening tot rechtvaardigheid gerekend? Voorwaar hij moest eerst door de genade Gods gerechtvaardigd zijn. Want die nu met de rechtvaardigheid van Christus bekleed zijn, hebben een genadige God, niet alleen voor hun persoon, maar ook voor hunne werken, welker vlekken en smetten

met de rechtvaardigheid van Christus bedekt worden, zodat zij niet gerekend worden weshalve de werken, nu geen smet hebbende, rechtvaardig geacht worden; en het is openbaar, dat alle menselijke werken niet anders dan door zulke toegeving Gode behagen. Zo de rechtvaardigheid des geloofs de enige oorzaak is, waarom de werken rechtvaardig geacht worden, zo kan men zien, hoe onverstandig zij redeneren, die zeggen, dat de rechtvaardigheid niet alleen uit het geloof komt, omdat zij ook de werken toegeschreven wordt. Ik stel een onoverwinnelijk argument hiertegen: Dat alle werken vanwege onrechtvaardigheid zullen verdoemd worden, tenzij de mens door het geloof alleen gerechtvaardigd worden. Ditzelfde geldt ook van de zaligheid; zalig worden zij genoemd, die de Heere vrezen, die in zijne wegen wandelen, die zijn wet dag en nacht overdenken. Maar dewijl niemand dit zo volmaakt doet, als hij schuldig is, en het gebod Gods niet ten volle genoeg kan doen, zo zijn al zulke zegeningen te vergeefs, totdat wij door de vergeving der zonde gezuiverd en gereinigd, zalig worden, en dat alzo, dat wij bekwaam worden tot die zaligheid, die de Heere om de oefening der wet en de goede werken zijnen dienstknechten belooft. Zo is dan de rechtvaardigheid der werken een vrucht der rechtvaardigheid des geloofs, en de zaligheid der werken is een vrucht der zaligheid, die in de vergeving der zonde gelegen is. Indien de oorzaak niet kan, noch mag van haar gevolg verdorven of weggenomen worden, zo handelen zij ongeschikt, die arbeiden om de rechtvaardigheid des geloofs door de werken teniet te maken. Maar mocht iemand zeggen, waarom mag men met zulke getuigenissen niet bevestigen, dat de mens door de werken gerechtvaardigd en zalig wordt? Want de woorden der Schrift luide niet sterker, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, en door de genade Gods zalig is, dan door de werken. Antwoord: Men moet hier zowel de orde der zaken, als de uitdeling der genade Gods aanmerken; want dewijl al hetgeen van de rechtvaardigheid of zaligheid der werken voortgebracht wordt, geen plaats heeft, tenzij deze enige rechtvaardigheid des geloofs vóórga, en alleen alle ding volbrengt, zo moet men deze alleen oprichten en bevestigen, opdat de rechtvaardigheid der werken daaruit, gelijk de vrucht uit de boom spruit en voortkomt.

9. Komt dan deze zaligheid alleen der besnijdenis toe, of ook der voorhuid? Want wij zeggen, dat het geloof Abraham tot rechtvaardigheid is toegerekend.

10. Hoe is het dan toegerekend geweest? Toen hij in de besnijdenis was, of in de voorhuid? Niet in de besnijdenis, maar in de voorhuid.

Dewijl alleen de besnijdenis en voorhuid gemeld wordt, zo besluiten velen verkeerd, dat hier niet anders behandeld wordt, dan dat de rechtvaardigheid niet verkregen wordt uit de wettelijke ceremoniën. Maar wij moeten aanmerken, met wat volk Paulus hier handelt; want wij weten, dat de geveinsde, hoewel zij in het gemeen van goede werken roemen, nochtans zichzelf met een valse, uitwendige schijn bedekken. De Joden hadden ook hun bijzondere wijze, die door een grof misbruik der wet, van de ware en welgegronde rechtvaardigheid vervreemd waren. Paulus heeft gezegd, dat er niemand zalig is, dan die, dien God door onverdiende vergeving wederom met Zich verzoent; waaruit volgt, dat allen vervloekt zijn, wier werken in het oordeel gebracht worden. Nu is deze hoofdwaarheid duidelijk, dat de mens niet door zijn eigen waardigheid, maar door Gods barmhartigheid gerechtvaardigd wordt. Doch dit is nog niet genoeg, tenzij de vergeving der zonde allen werken vóórga, waaronder de besnijdenis het eerste was, waardoor de Joden tot de gehoorzaamheid Gods zich begeven hadden en aangenomen werden. Zo gaat hij dan voort, om ook dit te bewijzen. Wij zullen altijd gedenken, dat de besnijdenis hier gemeld wordt als een werk, waarmede de rechtvaardigheid der wet begonnen wordt. Want de Joden roemde daarop niet, als op een teken der genade Gods, maar als op een verdienstelijke onderhouding der wet. Daarom verhieven zij zichzelf boven andere mensen, evenals of zij voor God uitnemender geweest waren. Nu zien wij, dat hier niet getwist wordt van een ceremonie alleen, maar dat onder dit éne soort allerlei werken der wet vervat zijn, dat is, bij welke men loon kon schuldig zijn; en dat voornamelijk daarom de besnijdenis genoemd wordt, omdat zij het fundament der rechtvaardigheid der wet was. En Paulus houdt hier tegen: Indien Abrahams rechtvaardigheid vergeving der zonde is (wat hij zelf zonder bedenken voor uitgemaakt aanneemt) en Abraham die verkregen heeft, eer hij besneden was, zo volgt daaruit, dat de vergeving der zonde niet gegeven wordt door voorafgaande verdiensten. Gij ziet, dat dit een bewijs is, genomen van de orde, waarin oorzaak en gevolg tot elkander staan; want de oorzaak is altijd eerder dan haar gevolg. Nu, de rechtvaardigheid is in Abraham eerder geweest dan de besnijdenis.

11. En hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs, die in de voorhuid geweest was; opdat hij ware een vader aller, die geloven door de voorhuid, opdat hun ook de rechtvaardigheid toegerekend worden;

12. En een vader der besnijdenis, niet alleen dien, die uit de besnijdenis zijn, maar die wandelen in de voetstappen des geloofs, dat in de voorhuid van Abraham onzen vader was.

11. En hij heeft het teken. Door een vóórkoming bewijst hij, dat de besnijdenis nochtans niet ijdel en tevergeefs is geweest, hoewel zij niet rechtvaardig maakte; want zij had een ander zeer schoon nut, daar het haar werk was de rechtvaardigheid des geloofs te verzegelen, en als te bevestigen. En daarentussen geeft hij ook zelfs door het oogmerk der besnijdenis te kennen, dat zij de oorzaak der rechtvaardigheid niet is. Want zij dient om de rechtvaardigheid des geloofs te bevestigen, die in de voorhuid verkregen was. Zo verkort, noch verkleint zij die dan niet. Voorts hebben wij hier een zeer schone plaats van het gemene gebruik der sacramenten: want zij zijn, naar Paulus' getuigenis, zegelen, waardoor de beloften Gods enigerwijze in onze harten gedrukt worden, en de zekerheid der genade bevestigd wordt. En hoewel zij uit zichzelf niet helpen; nochtans God, die daar wil, dat zij instrumenten zijner genade zijn, maakt door de verborgen genade zijns Geestes, dat zij niet zonder vrucht zijn in de uitverkorenen. En hoewel zij in de verworpenen niet anders dan dode en onnutte tekenen zijn, zo behouden zij nochtans hun kracht en natuur altijd. Want al is het, dat onze ongelovigheid ons van de vrucht der sacramenten berooft, zo verkrankt zij nochtans de waarheid Gods niet, en blust haar niet uit. Daarom zal dit vast en zeker blijven, dat de heilige tekenen getuigenissen zijn, waarmede God zijne genade in onze harten verzegelt. Van het teken der besnijdenis moet men bijzonder dit zeggen, te weten, dat daar tweevoudige genade voorgesteld wordt. God had Abraham het gezegende Zaad beloofd, uit hetwelk de zaligheid der ganse wereld was te verwachten. Hieraan hing deze belofte: Ik zal uw God zijn. Zo was dan de onverdiende verzoening met God in dat teken vervat. En daar was een goede overeenkomst van het teken met de betekende zaak, daarin, dat de gelovigen op het beloofde Zaad zagen. Daarentussen eiste God volkomenheid en heiligheid des levens, en gaf met het teken te kennen, hoe men daartoe kon komen, te weten, met in de mens te besnijden, al wat in het vlees wast, dewijl de ganse natuur verdorven is. Zo wordt dan Abraham door het uitwendig teken vermaand, de verdorvenheid zijns vleses geestelijk te besnijden. Waarop Mozes ook gezien heeft Deut. 10: 16. Doch om te kennen te geven, dat het niet eens mensen, maar Gods werk was, heeft hij de jonge, onmondige kinderkens laten besnijden, die door hun leeftijd dit gebod nog niet konden volbrengen. Want dat de geestelijke besnijdenis een werk der goddelijke kracht is, heeft Mozes niet verzwegen, gelijk men leest Deut. 30:6, De Heere zal uw hart besnijden, enz. Dit hebben daarna de profeten veel duidelijker verklaard. Voorts, gelijk nu in de doop, alzo waren voortijds in de besnijdenis twee delen, te weten, de vergeving der zonde, en de nieuwigheid des levens te betuigen. En dat in Abrahams persoon de rechtvaardigheid eerder was dan de besnijdenis, heeft niet altijd plaats in het sacrament, gelijk men ziet in Izak en zijne nakomelingen; maar God heeft van de beginne aan zulk een exempel willen voorstellen, opdat niemand aan de uitwendige dingen zaligheid toeschrijve. Opdat hij ware een vader. Merk op, hoe Abrahams besnijdenis ons geloof bevestigt in de onverdiende rechtvaardigheid: want zij is een verzegeling der rechtvaardigheid des geloofs, opdat ook ons, die geloven, de rechtvaardigheid toegerekend worden. En alzo heeft Paulus met zeldzame kunst tegen de tegenstanders gekeerd, wat zij zelf hadden kunnen tegenwerpen. Want is het, dat de waarheid en kracht der besnijdenis in de voorhuid was, zo hebben de Joden geen oorzaak, waarom zij zichzelf zozeer boven de heiden zoude verheffen. Maar dewijl hier kon gevraagd worden, of wij ook naar Abrahams exempel dezelfde rechtvaardigheid met het zegel der besnijdenis niet behoren te bevestigen?

Waarom is de apostel deze vraag voorbijgegaan? Wel, omdat hij gemeend heeft, dat deze vraag genoeg uit zijn woorden kon beantwoord worden. Want wanneer deze waarheid toegestemd is, dat de besnijdenis alleen dient om de genade des Heeren te verzegelen, zo volgt daaruit, dat zij voor ons overbodig is, die een teken hebben, dat in haar plaats gesteld is. Dewijl dan de besnijdenis daar geen werk heeft, waar de doop is, zo heeft hij niet tevergeefs willen twisten van wat geenszins twijfelachtig was, te weten, waarom de rechtvaardigheid des geloofs niet verzegeld wordt in de heiden, die met Abraham gelijkheid hebben. Geloven door de voorhuid is, dat de heiden met hun lot tevreden zijnde, het teken der besnijdenis niet zoeken. En alzo is het woordje door gesteld voor in, evenals of er stond, die geloven in de voorhuid.

12. Niet alleen dien, die uit de besnijdenis zijn. In deze plaats wordt het woordje zijn, genomen voor geacht worden. Want hij wijst daarmee aan de vleselijke kinderen van Abraham, die niet anders hadden dan de uitwendige besnijdenis, en nochtans gerustelijk daarop roemde. Want het andere, wat het voornaamste is, verachten en verlaten zij, te weten, Abrahams geloof na te volgen, waardoor alleen hij de zaligheid verkregen heeft. Hieruit blijkt, hoe zorgvuldig hij het geloof onderscheidt van het sacrament: niet alleen, opdat niemand met het sacrament zonder geloof tevreden zij, evenals of het tot de rechtvaardigmaking genoeg ware; maar ook opdat het geloof alleen alle ding vervulle. Want als hij bekent, dat de Joden, die besneden zijn, gerechtvaardigd worden, zo stelt hij duidelijk daarbij, zover zij naar Abrahams exempel op het blote geloof steunen. Want wat drukt hij uit met het geloof in de voorhuid, anders dan dat hij wil bewijzen, dat het geloof alleen zonder andere hulp genoegzaam is. Daarom moet men toezien, dat men 't niet eensdeels het geloof, en anderdeels het sacrament toeschrijft, en alzo twee oorzaken van rechtvaardigmaking te samen vermengen. Hiermede wordt ook weerlegd de leer der Scholastieken, van het onderscheid der sacramenten des Oude en des Nieuwen Testaments. Want aan de sacramenten des Oude Testaments benemen zij de kracht der rechtvaardigmaking, en aan die des Nieuwen Testaments schrijven zij ze toe. Nu, indien Paulus zuiver redeneert, als hij daaruit, dat Abraham door het geloof gerechtvaardigd is, bewijst, dat de besnijdenis niet rechtvaardigt, zo heeft dezelfde rede haar kracht bij ons, om te zeggen, dat de mensen niet gerechtvaardigd worden door de doop, dewijl zij door hetzelfde geloof gerechtvaardigd worden, waardoor Abraham gerechtvaardigd is.

13. Want de belofte is aan Abraham en zijn zaad niet gegeven door de wet, dat hij erfgenaam der wereld zou zijn, maar door de rechtvaardigheid des geloofs.

13. Want de. Nu herhaalt hij duidelijker de tegenstelling van de wet en het geloof, die hij boven aangeoerd had, en die wij naarstig moeten opmerken; want zo het geloof niets leent van de wet om te rechtvaardigen, dan verstaan wij daaruit, dat het alleen op de barmhartigheid Gods rust. Het gedichtsel van hen, die willen, dat dit gesproken is van de ceremoniën, wordt gemakkelijk weerlegd: want zo de werken iets deden tot de rechtvaardigmaking, dan moest men liever zeggen, niet door de geschreven wet, maar door de wet der natuur. Nu heeft Paulus niet de geestelijke heiligheid des levens gesteld tegenover de ceremoniën, maar het geloof en zijn rechtvaardigheid. Zo is dan de slotsom, dat aan Abraham de erfenis is beloofd, niet omdat hij door de onderhouding der wet zulks verdiend had, maar omdat hij de rechtvaardigheid door het geloof verkregen had. En voorwaar (gelijk Paulus terstond zal zeggen) de consciënties hebben dan eerst een vasten en onwankelbare vrede, als zij gevoelen dat, wat hun naar recht niet toekomt, uit genade gegeven wordt. Hieruit volgt ook, dat die weldaad niet minder de heiden als de Joden gemeen is, dewijl de oorzaak daarvan hun beide gelijkelijk toekomt. Want zo de zaligheid der mensen alleen op de goedheid Gods gefundeerd is, dan wordt hare loop van die mensen, zoveel in hen is, verhinderd en tegengehouden, die de heiden daarvan uitsluiten. Dat hij erfgenaam der wereld zou zijn. Dewijl hier van de eeuwige zaligheid gehandeld wordt, zo schijnt Paulus hier niet recht gepast van de wereld bij de lezers gewag te maken. Maar onder dit woord wereld, verstaat hij in 't gemeen de wederoprichting, die van Christus was te verwachten. De herstelling des levens was wel het voornaamste, nochtans moest de ingestorte staat der ganse wereld vernieuwd worden. Daarom noemt de apostel Christus een erfgenaam aller goederen Gods; omdat die aanneming, die wij door zijne genade verkregen hebben, ons wederom brengt in het bezit dier erfenis, waaruit wij in Adam uitgevallen zijn. En dewijl onder het voorbeeld van het land Kanaan, niet alleen de hope des eeuwigen levens, maar ook de volkomen en vaste zegening Gods aan Abraham voorgesteld wordt, zo leert de apostel terecht, dat de heerschappij der wereld hem beloofd is geweest. Hiervan krijgen de gelovigen enigen smaak in deze wereld; want al is het, dat zij dikwijls met armoede en hulpeloosheid benauwd worden, nochtans zijn zij deelachtig, en gebruiken door Gods genade de aardse weldaden, die God tot hun gebruik geschapen heeft, gelijk als onderpanden en godspenningen des eeuwigen levens; en worden door hun armoede niet verhinderd te bekennen, dat de hemel en de aarde en de zee hun toekomt. En al is het, dat de goddelozen het goed der wereld met grote hopen tot zich trekken, zo kunnen zij toch geen ding hun eigen noemen, maar zij nemen het meer door roof en dieverij, want zij gebruiken het met de vervloeking Gods, Maar de godzaligen hebben grote vertroosting hunner armoede, dat zij wel spaarzaam leven, doch niets vreemds stelen; maar ontvangen hun rechte behoorlijke mate uit de hand des hemelsen Vaders, totdat zij de volkomen bezitting hunner erfenis zien, wanneer alle creaturen tot hun eer zullen dienen. Want tot dit einde zal de hemel en de aarde vernieuwd worden, opdat zij naar hunne mate dienen, om het rijk en de Majesteit Gods te verheffen en te prijzen.

14. Want indien degenen, die uit de wet zijn, erfgenamen zijn, zo is het geloof ijdel, en de belofte teniet geworden.

15. Want de wet werkt toorn: want waar geen wet is, daar is ook geen overtreding.

14. Want indien degenen, die uit de wet zijn. Hij maakt een bewijs van hetgeen onmogelijk of ongeschikt is, besluitende, dat de genade, die Abraham van God verkregen heeft, niet beloofd was uit het verbond der wet, noch uit een aanzien der werken; want was deze voorwaarde daarbij gesteld, dat God Zich verwaardigt die alleen aan te nemen, die het verdienen, of die de wet volbrengen, zo zou niemand bestaan te vertrouwen, dat zulks hem toekwam. Want wie is er, die zo grote volmaaktheid in zichzelf bekent, dat hij acht, dat de erfenis hem toekomt uit de rechtvaardigheid der wet? Zo zou dan het geloof ijdel en teniet zijn; want die onmogelijke voorwaarde zou de harten niet alleen benauwd en twijfelachtig maken, maar zou haar ook versaagdheid en verschrikking aanbrengen. Alzo zou de vrucht der beloften teniet worden, want zij zijn niet voordelig anders dan, als zij met het geloof aangenomen zijn. Ware het, dat onze tegenstanders oren hadden om deze enige rede te horen, zo zou de twist, die tussen hen en ons is, lichtelijk kunnen weggenomen worden. De apostel stelt dit als een ontwijfelbare zaak, dat de beloften geenszins haar kracht hebben, tenzij wij ze met zeker betrouwen des harten aannemen. En wat zal het toch wezen, zo de zaligheid der mensen gefundeerd wordt op de onderhouding der wet? De consciënties zullen geen zekerheid hebben, maar zullen met eeuwige ongerustheid gekweld, en eindelijk door vertwijfeling overwonnen worden. En de belofte zelve zal zonder vrucht verdwijnen, dewijl hare volbrenging aan een onmogelijke zaak zal hangen. Laat ze nu gaan, die het ellendige volk leren zichzelf door werken zaligheid te verkrijgen, waar Paulus klaarlijk betuigt, dat de belofte teniet is, zo zij op de werken steunt. Maar dit is ons zeer nodig te weten, dat het geloof teniet wordt, zo het op werken steunt. Want hieruit leren wij, wat het geloof is, en hoedanig de rechtvaardigheid der werken moet zijn, waarop de mensen gerustelijk mochten steunen. De apostel leert, dat het geloof vergaat, tenzij het hart onbevreesd in de goedheid Gods rust. Zo is dan het geloof niet een naakte kennis Gods, of zijner waarheid, noch ook een enkel vast gevoelen, dat God is, en dat zijn Woord de waarheid is: maar een zekere kennis der barmhartigheid Gods uit het Evangelie ontvangen, waardoor de consciëntie vrede bij God en rust verkrijgt. Zo is dit dan het besluit: Indien de zaligheid in de onderhouding der wet wordt gesteld, zo zal het hart geen betrouwen daarvan kunnen hebben. Ja, al de beloften, die ons van God zullen voorgesteld worden, zullen teniet worden. Zo zeer verdorven en verloren zijn wij, zo wij in het zoeken der oorzaak en zekerheid der zaligheid tot de werken worden gezonde.

15. Want de wet werkt toorn. De voorgaande waarheid bevestigt hij door een tegenovergestelde uitwerking der wet. Want dewijl de wet niet anders dan straf genereert, zo kan zij geen genade aanbrengen. Zij zou wel de goede en volkomen mensen de weg des levens wijzen; maar dewijl zij de gebrekkige en verdorven mensen gebiedt wat zij schuldig zijn, en hun geen macht geeft om te volbrengen, zo maakt zij ze schuldig en verdoemelijk voor de rechterstoel Gods. Want onze natuur is alzo verdorven, dat hoe meer wij geleerd worden wat goed en recht is, zoveel te klaarder wordt onze ongerechtigheid ontdekt, en voornamelijk onze hardnekkigheid; en alzo wordt het oordeel Gods te groter over onzen hals gehaald. Het woord toorn betekent hier Gods oordeel; in welke betekenis het meest alom genomen wordt. Degenen, die het alzo uitleggen, dat de toorn des zondaars ontstoken wordt door de wet, omdat hij de Wetgever haat en vervloekt, die zijne begeerlijkheden tegenstaat, zeggen zulks wel scherpzinnig, maar niet zeer passend bij de tegenwoordige plaats. Want dat Paulus niet anders heeft willen zeggen, dan dat ons uit de wet niet anders dan de verdoemenis staat te komen, dat is openbaar uit het gewone gebruik van het woord, en ook uit de rede, die terstond hierna volgt.

Want waar geen wet is. Dit is een ander bewijs, waardoor bevestigd wordt wat hij gezegd heeft. Want het zou anders twijfelachtig gebleven zijn, hoe de toorn Gods tegen ons door de wet kon ontstoken worden, indien niet de oorzaak openbaarder werd, welke deze is: Omdat wij de kennis der rechtvaardigheid Gods door de wet verstaan hebbende, zoveel te zwaarder tegen God zondigen, waardoor wij te minder verontschuldiging behouden. Want die de wil Gods, welken zij weten, nochtans verachten, die worden terecht zwaarder gestraft, dan die door onwetendheid zondigen. De apostel spreekt hier niet van een enkele of eenvoudige overtreding der rechtvaardigheid, waarvan niemand vrij is; maar hij noemt het overtreding, wanneer een mens, geleerd hebbende wat Gode behaagt of mishaaft, willens en wetens doorbreekt door de palen, die hem door Gods stem gesteld zijn. En opdat ik het met een woord zegge, overtreding betekent hier niet een enkel

feil, maar een voorgenomen hardnekkigheid in de regel der rechtvaardigheid te breken. Het Griekse woord *oe* betekent somtijds wiens, of van wien; en sommige uitleggers nemen het hier in dien zin; maar ik neem het hier in zijn gewone betekenis, waar, hetwelk beter met de tegenwoordige plaats overeenkomt, en van velen aangenomen wordt. Doch, hoe men het neemt, zo blijft de zin deze: Wie door de geschreven wet niet onderwezen is, is in zo grote overtreding niet schuldig wanneer hij zondigt, als degene, die hardnekkig de wet Gods gebroken en overtreden heeft.

16. Daarom uit het geloof, opdat het zij naar de genade; opdat de belofte vast zij het ganse zaad, niet alleen dat uit de wet is, maar ook dat uit het geloof Abrahams is, welke onzer aller vader is.

17. (Gelijk geschreven is: Ik heb u tot enen vader veler volken gesteld) voor God, aan welken Hij geloofd heeft, die de dode levend maakt, en roept datgene, wat niet is, alsof het ware.

16. Daarom uit het geloof. Hier wordt het bewijs voltooid, hetwelk men geheel aldus kan samenvatten: Is het, dat de erve der zaligheid ons door de werken toekomt, zo zal het geloof daarvan vallen, en de belofte daarvan zal afgelegd worden: doch deze beide moeten zeker zijn. Daarom verkrijgen wij ze door het geloof, opdat hare vastigheid alleen in de goedheid Gods gefundeerd zij, en zeker vrucht hebbe. Aanmerk, hoe de apostel het geloof voor een vaste en gestadige verzekerdheid acht, en de twijfel voor ongelovigheid rekent, waardoor het geloof uitgewist, en de belofte teniet gemaakt wordt. En nochtans wordt deze twijfel van de Scholastieken genoemd ene zedelijke gissing, en in de plaats des geloofs gesteld. Opdat het zij naar de genade. Hier vertoont de apostel ten eerste, dat het geloof geen ding voorgesteld wordt, anders dan de enkele genade, en dat dit zijn object, zijn merk is, zoals men het gewoonlijk uitdrukt. Want ware het, dat het op de verdiensten zag, zo zou Paulus ten onrechte besluiten, dat het al onverdiend en uit genade is, wat wij door het geloof van God verkrijgen. Dit wil ik wederom met andere woorden verhalen: Zo het genade is, al wat wij door het geloof verkrijgen, zo valt alle aanmerking der werken. Maar wat daar nu volgt, dat neemt duidelijker allen twijfel weg, te weten, dat de belofte dan eerst vast blijft staan, als zij op de genade steunt. Want met dit woord bevestigt Paulus, dat de mensen twijfelachtig blijven, zolang zij op de werken staan, want zij beroven zichzelf van de vrucht der beloften. Hieruit kan men ook licht verstaan, dat het woord genade, niet genomen wordt voor de gave der wedergeboorte, gelijk sommigen menen, maar voor de onverdiende gunst; omdat de wedergeboorte, gelijk zij nimmermeer volkomen is, alzo ook nimmermeer genoegzaam is om de zielen gerust te maken, noch ook op zichzelf de belofte zeker maakt. Niet alleen dat uit de wet is. Hoewel op andere plaatsen hierdoor aangeduid worden zij, die verkeerdelijk op de wet staan, zo wordt nochtans hier enkel aangeduid het Joodse volk, waaraan de wet des Heeren gegeven was. Want allen, die aan het bevel der wet gebonden zijn, dien leert Paulus ergens der vervloeking onderworpen te zijn. En daarom is het zeker, dat zij van de gemeenschap der genade uitgesloten worden. Zo worden dan hier door dienstknechten der wet niet betekend, die aan de rechtvaardigheid der werken hangen, en Christus verwerpen; maar de Joden, die in de wet opgevoed zijnde, zichzelf tot Christus begaven. En opdat de zin te klaarder zij, zo kan men dien aldus oplossen: Niet alleen die uit de wet zijn, maar allen, die Abrahams geloof navolgen, al is het, dat zij tevoren de wet niet gehad hebben.

Welke onzer aller vader is. Dit woordje welke, is zoveel alsof hij gezegd had, omdat hij is. Want hij wil bewijzen, dat de heiden dezer genade deelachtig zijn, omdat zij door datzelfde woord, waardoor de erfenis aan Abraham en zijn zaad beloofd is, in zijn zaad zijn aangenomen en gerekend. Want daar staat, dat hij gesteld is tot een vader, niet alleen van één volk, maar van vele volken, waardoor de toekomstige verbreiding der genade voorzeggd is, die toen in dat ene volk Israël besloten was. Want ware het dat de beloofde zegening tot hen niet strekte, zo konden zij onder Abrahams zaad niet gerekend worden. Het woord, Ik heb gesteld, wijst aan de zekerheid van de raad Gods, naar het gemeen gebruik der Schrift, die zegt dat geschied te zijn, wat ongetwijfeld geschiede zal. Want hoewel toen geen ding minder scheen, nochtans dewijl het de Heere alzo verordend had, zo wordt hij waarachtiglijk gezegd een vader veler volken. Dit getuigenis van Mozes moet men tussen twee haakjes stellen, opdat deze zin aaneenhangt, welke onzer aller vader is voor God. Want hij moest ook mede verklaren, hoedanig deze maagschap was, omdat de Joden niet te zeer zoude roemen in het vleselijke geslacht. Zo zegt hij dan, dat Abraham onzer aller vader is voor God; hetwelk zoveel is, alsof hij hem noemde een geestelijken vader. Want dit recht heeft hij niet van zijn eigen vlees, maar van de belofte Gods.

17. Aan welken hij geloofd heeft, die de dode levend maakt. Hier wordt met woorden omschreven de rechte substantie des geloofs van Abraham, opdat hij door Abrahams exempel ook van de heiden komt te spreken. Want Abraham moest door een wonderlijken weg komen tot de belofte, die hij uit de mond des Heeren gehoord had, waarvan nochtans geen teken gezien werd. Hem werd zaad beloofd, alsof hij jong en vruchtbaar ware, daar hij nochtans uitgestorven was. Zo moest hij dan zijn gedachte opheffen tot de kracht Gods, waardoor Hij de dode levend maakt. Zo is het dan nu geen wonder, dat de heiden, die anders dor en uitgestorven waren, in de gemeenschap ingeplant worden. Want wie zegt, dat zij daarom niet kunnen der genade deelachtig zijn, die doet Abraham ongelijk, wiens geloof op deze overlegging gesteund heeft, te weten, dat daar niet aan gelegen is, of hij dood zij, die van de Heere tot het leven geroepen wordt. Want het is Hem licht, als Hij spreekt, door zijn kracht de dode tot het leven op te wekken. Bovendien hebben wij hier een type en exempel onzer algemene roeping, waardoor ons begin of opkomst voor ogen gesteld wordt, niet tot de eerste geboorte, maar tot de hope des toekomstige levens; te weten, dat wij uit niet voortkomen, als wij van de Heere geroepen worden. Want hoedanig wij ook mogen schijnen, zo hebben wij niet zelfs een sprankje van enig goed, om daardoor bekwaam tot het rijk Gods te worden. Want het is eer nodig, dat wij onszelf ganselijk afsterven, om bekwaam te zijn om de roeping Gods te horen. Dit is de zaak der roeping, dat degenen die dood zijn, van de Heere verwekt worden; en dat die niets zijn, door zijn kracht beginnen wat te zijn. Het woord roeping, vervat niet alleen de prediking, maar wordt naar gemene wijze der Schrift genomen voor verwekken, en om de kracht Gods te beter uit te drukken, die ook zelfs door zijn wenken alleen opricht dien Hij wil.

18. Die buiten hoop geloofd heeft op hope; opdat hij ware de vader veler volken; achtervolgende hetgeen gezegd was: Alzo zal uw zaad wezen.

18. Die buiten hoop geloofd heeft op hope. Als wij het zo lezen, dan zal de zin wezen, hoewel daar geen rede noch teken was, ja toen alle ding daartegen streed, zo heeft hij nochtans niet afgelaten te geloven. En voorwaar, daar is geen ding meer tegen het geloof, dan ons gemoed aan onze ogen te hechten, alzo dat wij de stof der hope zoeken in het aanschouwen der ogen. Men kan ook lezen boven hope, en dat is mogelijk passender, even alsof hij zeide, dat hij door zijn geloof verre te boven is gegaan, al wat hij kon denken. Want tenzij het geloof met hemelse vleugelen opwaarts vliegt, zodat het alle vleselijk gevoelen verre veracht, zo zal het altijd in het slijk der wereld steken. Voorts dewijl Paulus het woordje hope in eenzelfde zin tweemaal gebruikt, zo beduidt het ter eerster plaatse een stof der hope, die uit de natuur en natuurlijke rede kan genomen worden; en ter tweeder plaatse beduidt het geloof van God gegeven, aldus: Hoewel daar geen stof om te hopen was, zo heeft hij nochtans door hoop op de belofte des Heeren gerust, en achtte dat genoeg te zijn, om te hopen, dat de Heere het beloofd had, al was nochtans de zaak ongelooflijk. Achtervolgende hetgeen gezegd was. Alzo heb ik het willen overzetten, opdat het verstaan worden van Abrahams tijd. Want Paulus wil zeggen, dat Abraham, toen vele verzoekingingen hem tot vertwijfeling wilde trekken, zijn gemoed, opdat hij niet bezweke, heeft gewend tot hetgeen hem beloofd was, te weten, uw zaad zal zijn gelijk de sterren des hemels, en het zand der zee. Want Paulus heeft met opzet een gebroken getuigenis der Schrift voortgebracht, om ons te scherper tot het lezen der Schrift te verwekken. Want de apostelen arbeide alom naarstig in het voortbrengen der Schrift, om ons tot naarstiger lezen daarvan op te wekken.

19. En niet gekrenkt in het geloof, heeft zijn eigen lichaam niet aangemerkt, dat nu verstorven was, dewijl hij bijna honderd jaren oud was, noch ook, dat de moeder in Sara verstorven was :

20. En heeft in de belofte niet getwijfeld door ongelooft, maar is sterk in het geloof geworden, Gode ere gevende.

21. En ten volle betrouwende, dat Hij, als Hij wat beloofd had, ook machtig was te volbrengen.

22. Daarom is het hem ook tot rechtvaardigheid gerekend.

19. En niet gekrenkt in het geloof. Nu bewijst hij duidelijker, waardoor Abraham kon verhinderd, ja ganselijk afgewend worden van de belofte, dat hij ze niet aanname. Hem werd een zaad uit Sara beloofd, daar nochtans hij met zijn natuur niet bekwaam was om te genereren, noch Sara om te ontvangen. Al wat hij kon in zichzelf en omtrent zichzelf zien, dat was tegen het volbrengen der belofte. Daarom, om der Goddelijke waarheid plaats te maken, heeft hij zijn gemoed afgetrokken van datgene dat tegenwoordig was, en heeft zichzelf als

vergeten. Nochtans zal men niet verstaan, dat hij ganselijk niet gezien heeft op zijn onvruchtbaar lichaam, dewijl de Schrift daarentegen betuigt, dat hij aldus bij zichzelf overlegd heeft: Zal ook een man, die honderd jaren oud is, een kind geboren worden? En zal Sara, die negentig jaren oud is, een kind baren? Maar dewijl hij deze overlegging verlaten, en al zijn gevoelens de Heere overgegeven heeft, zo zegt de apostel, dat hij niet aangemerkt heeft. En voorwaar het was groter standvastigheid, de gedachten van die zaak, die vanzelf voor ogen kwam, af te keren, dan of hij nooit iets zodanigs gedacht had. Dat Abrahams lichaam ook zelfs door oudheid onvruchtbaar was vóór de zegening des Heeren, dat wordt klaarlijk genoeg bewezen, zowel hier, als in Genesis 17 en 18; zodat de mening van Augustinus geenszins is toe te laten, die ergens zegt, dat alleen in Sara verandering was. Ook moet ons die ongeschikte tegenwerping niet bewegen, die Augustinus tot zulk een verklaring gedrongen heeft. Hij meent dat belachelijk te zijn, dat Abraham zou gezegd worden op zijn honderdste jaar onvruchtbaar te zijn, wijl hij daarna nog veel kinderen heeft gekregen. Want daardoor heeft God zijn mogendheid te beter vertoond, dat die, die tevoren was gelijk een verwelkte en verdorde tronk, door de hemelse zegening weder jong geworden is, zodat hij niet alleen Izak genereerde, maar ook om meer anderen te genereren kracht had, even alsof hij wederom tot een jeugdigen leeftijd gebracht ware. Maar iemand mocht hiertegen zeggen, dat het tegen de orde der natuur niet is, dat een man in zulken ouderdom genereren zou. Ofschoon ik toelaat, dat het niet ganselijk tegen de natuurschikking is, zo is het nochtans niet ver van een mirakel. Bovendien laat ons bedenken, in hoeveel arbeids, zwaarigheden, reizen, moeilijkheid, die heilige man in zijn ganse leven geoefend is geweest, en wij zullen moeten bekennen, dat hij niet alleen door oudheid gebroken, maar ook door arbeid versleten en uitgeteerd was. Ten laatste wordt zijn lichaam niet rechtstreeks, maar bij vergelijking onvruchtbaar genoemd. Want het was niet waarschijnlijk, dat die, die in zijn jeugdig en beste leven niet bekwaam was om te genereren, nu, door oudheid krachteloos zijnde, zou beginnen. Dat hij zegt, dat hij niet gekrenkt, niet zwak was in het geloof, daarbij moet men verstaan, dat hij niet wankelbaar, noch ongestadig geweest is, gelijk wij in twijfelachtige dingen plegen. Want daar is tweërlei zwakheid des geloofs: de een, die door de tegenstrijdende verzoeking overwonnen wordende, ons maakt van de kracht Gods af te vallen; de ander, die wel uit onvolmaaktheid spruit, doch nochtans het geloof niet uitblust. Want het hart is nimmermeer alzo verlicht, dat daar niet altijd veel onwetendheid blijft, en is ook nimmermeer alzo bevestigd, dat daar niet veel twijfel in blijft. Daarom hebben de gelovigen tegen deze vleeselijke gebreken, te weten, tegen onwetendheid en twijfel gedurende strijd; in welken strijd hun geloof dikwijls zwaar geslagen en gewond wordt, doch in het einde de overwinning behoudt, zodat zij mogen gezegd worden zelfs in de zwakheid zeer sterk te zijn.

20. En heeft in de belofte, enz. Hoewel ik de oude overzetter, en ook Erasmus niet volg, zo is nochtans mijn overzetting niet zonder oorzaak en rede. Want het schijnt, dat de apostel heeft willen zeggen, dat Abraham het niet met de weegschaal der ongelovigheid onderzocht heeft, of God kon volbrengen wat Hij beloofde. Want dat is eigenlijk in enig ding onderzoeken, als wij het met ongelooft overleggen, en dat niet willen toelaten, dan als het gelooflijk schijnt, nadat wij het ganselijk overlegd hebben. Hij vroegde wel, hoe dat kon geschiede, maar dat was een vraag uit verwondering, als van de maagd Maria, toen zij aan de Engel vroegde, hoe dat zou geschiede wat hij boodschapte; en andere dergelijke. Zo dan, als de heiligen geboodschapt wordt van de werken Gods, welker hoogheid boven hun verstand is, zo vallen zij wel in verwondering, maar uit de verwondering komen zij terstond de kracht Gods te prijzen; maar de goddelozen vragen en bespotten het, en verwerpen het als fabelen; gelijk men ziet, dat de Joden doen, als zij vragen, hoe Christus zijn vlees kon te eten geven. Hierom wordt Abraham niet berispt, dat hij gelachen en gevraagd heeft, hoe een man van honderd jaren, en ene vrouw van negentig jaren, een kind zoude kunnen krijgen: want in zijn verwondering gaf hij desniettemin plaats aan de mogendheid van het goddelijke woord. Daarentegen is zulk een lachen en vragen bij Sara niet onberispt geweest, omdat zij de belofte Gods met ijdelheid bezwaarde. Wanneer men nu dit toepast op de tegenwoordige zaak, zo zal het openbaar zijn, dat Abrahams rechtvaardigmaking geen anderen oorsprong gehad heeft, dan die der heiden. Zo doen dan de Joden hunnen vader onrecht, zo zij tegen de roeping der heiden staan, alsof zij ongerijmd ware. Wij zullen ook gedenken, dat wij in dezelfde omstandigheden zijn, waarin Abraham was. Al wat wij omtrent ons zien, dat strijdt tegen Gods beloften. Hij belooft onsterfelijkheid, en wij worden met sterfelijkheid en verderving omringd. Hij verkondigt, dat Hij ons acht voor rechtvaardig, en wij zijn met zonde belade. Hij betuigt, dat Hij ons genadig en goedwillig is, en de uitwendige oordelen dreigen ons met de toorn Gods. Wat zullen wij dan doen? Wij moeten onszelf en al wat onze is, met gesloten ogen voorbijgaan, opdat ons geen ding verhindere noch verachttere, dat wij geloven, dat God waarachtig is. Maar is sterk geworden. Dit wordt gesteld tegen de voorgaande rede, daar gezegd was, dat

hij niet zwak in het geloof is geweest; even alsof hij zeide, dat Abraham de ongelovigheid heeft overwonnen door vastheid des geloofs. Want niemand zal in dezen strijd overwinnen, dan die het wapen en de sterkte uit Gods Woord neemt. Dat hij daarbij stelt, dat hij Gode ere heeft gegeven, daarin moet men aanmerken, dat men Gode niet groter ere kan doen, dan als wij zijn waarheid door het geloof verzegelen, gelijk wederom Hem geen zwaarder schande kan geschiede, dan als de genade van Hem aangeboden, verworpen wordt, of, als men aan zijn Woord zijn autoriteit beneemt. Daarom is dit in zijnen dienst het voornaamste hoofdstuk, dat men zijne beloften gehoorzaam aanneme, en de ware godsdienst begint met het geloof.

21. Dat Hij, als Hij wat beloofd had. Dewijl alle mensen bekennen, dat God almachtig is, zo schijnt Paulus niets uitnemends van Abrahams geloof te zeggen. Maar de bevinding leert, dat daar geen zeldzamer, noch zwaarder ding is, dan der mogendheid Gods de ere toe te schrijven, die zij waardig is. Want daar is geen belemmering, zo klein en licht, waarvan het vlees niet zegt, dat zij de hand Gods van het werk afhoudt. Vandaar komt het, dat wij ook in allerlei kleine verzoeking en beloften Gods vergeten. Het is wel waar, (gelijk ik gezegd heb) dat buiten strijd en verzoeking, niemand ontkent, dat God alle ding vermag. Maar zo haast als daar iets voorgeworpen wordt, dat de loop der beloften Gods mocht verhinderen, zo verstoten wij de mogendheid Gods uit haren graad. Daarom, opdat zij haar recht en eer bij ons behouden, wanneer wij komen tot vergelijking, zo moeten wij aldus vaststellen, dat de mogendheid alzo genoegzaam is om alle veranderingen der wereld te overwinnen, als het schijnsel der zoon krachtig is om de duisternissen te verdrijven. Wij plegen wel altijd onszelf te verontschuldigen, dat wij de mogendheid Gods niet verkleinen, wanneer wij aan zijne beloften twijfelen, te weten, omdat de oorzaak van de twijfel komt uit dat gebrek, dat wij in ons gevoelen, en niet uit een bedenken, dat God milder met het Woord belooft, dan Hij kan volbrengen, welk bedenken verkeerd en lasterlijk tegen God zou zijn. Maar wij verheffen de mogendheid Gods niet genoeg, tenzij wij achten, dat zij ons gebrek verre overwint. Daarom moet het geloof niet onze eigene zwakheid, ellendigheit en gebrek aanzien, maar met alle naarstigheit de enige kracht Gods aanmerken. Want ware het, dat het op onze rechtvaardigheid of waardigheid steunde, zo zou het nimmermeer zich begeven de mogendheid Gods aan te merken. Maar zulks is een onderzoeking der ongelovigheid, van welke de apostel boven vermaand en gesproken heeft, te weten, als wij Gods mogendheid met onze mate meten. Want het geloof bedekt ook niet, dat God vermag al wat Hij wil, zodat het Hem intussen in ledigheid zou laten zitten, maar stelt eer zijn mogendheid in gedurige werking, en voegt ze voornamelijk tot de volbrenging des Woords, opdat Gods hand vaardig en bereid zij, om te volbrengen al wat Hij met de mond uitgesproken heeft. Erasmus heeft het aldus overgezet: Dat Degene, die het beloofd had, was machtig, enz. En ik verwonder mij waarom; want hoewel de zin daardoor niet veranderd wordt, zo wil ik liever het naast bij de Griekse woorden van Paulus blijven.

22. Daarom is het hem ook gerekend. Hieruit kan men nu klaarder zien, waarom en hoe Abraham door zijn geloof rechtvaardigheid heeft gekregen, te weten, omdat hij op Gods woord steunende, de beloofde genade niet verworpen heeft. En deze overeenkomst des geloofs met het woord moet men naarstig aanmerken, en in gedachtenis houden. Want het geloof kan ons niet meer geven, dan het van het woord ontvangen heeft. Daarom zal niet terstond die rechtvaardig zijn, die alleen een gemene en duistere kennis hebbende, zal achten, dat God waarachtig is, tenzij hij op de belofte der genade ruste en steune.

23. Het is niet alleen om zijnentwil geschreven, dat het hem toegerekend is.

24. Maar ook om onzentwil, welken het ook zal toegerekend worden, zo wij geloven in Hem, die Jezus, onzen Heere, uit de dode opgewekt heeft.

25. Welke overgeleverd is om onze zonde, en opgewekt om onze rechtvaardigmaking.

23. Het is niet alleen om zijnentwil. Dewijl (gelijk wij boven gezegd hebben) de bevestiging door een exempel niet altijd zeker is, opdat dit hier niet tegengeworpen worden, zo zegt Paulus duidelijk, dat in Abrahams persoon is voorgesteld een exempel en bewijs ener gemene rechtvaardigheid, die allen gelijkelijk toekomt. Dit is een plaats, waardoor wij vermaand worden, wat vrucht wij zullen trekken uit de exempelen in de Schrift. De heidense schrijvers hebben recht en wel gezegd, dat de geschiedenissen meesteressen des levens zijn. Maar niemand zal zonder gevaar daarin voortgang maken, gelijk dit van hen aangegeven wordt. De Schrift alleen is terecht zulk een meesteres. Want ten eerste geeft zij algemene regelen, met welke wij alle historiën moeten

meten, opdat zij tot onzen voortgang dienen. Ten andere onderscheidt zij klaarlijk, wat daden men moet volgen of vliede. En de leer, die zij meest behandelt, is haar eigene en bijzondere, te weten, dat zij de voorzienigheid des Heeren, zijn rechtvaardigheid en goedheid jegens de zijnen, en zijne oordelen tegen de verworpenen bewijst. Zo dan, datgene wat van Abraham verhaald wordt, zegt Paulus niet alleen om zijnentwil geschreven te zijn. Want het is ook geen zaak, die een bijzondere roeping eens persoons aangaat, maar daar wordt een wijze beschreven, hoe de rechtvaardigheid verkregen wordt welke wijze enig en eeuwig is onder allen, en dat in de gemene vader der gelovigen, op welken een iegelijk zijne ogen moet slaan. Daarom, zo wij de heilige historiën zuiver en godzaliglijk willen behandelen, zo zullen wij gedenken, dat men ze also moet behandelen, dat wij de vrucht der welgegronde leer daaruit hebben. En zij onderwijzen ons eensdeels tot schikking onzes levens, anderdeels tot bevestiging des geloofs, en tot verwekking der vreze Gods. Tot schikking des levens zal dienen de navolging der heiligen, als wij soberheid, kuisheid, liefde, lijdzaamheid, matigheid, verachting der wereld, en andere deugde van hen leren. Tot bevestiging des geloofs zal dienen de hulpe Gods, die de heiligen altijd is gereed geweest. Vertrouwing in tegenspoed zal men hebben uit Gods bescherming en vaderlijke zorgvuldigheid, die Hij voor zijn heiligen draagt. Gods oordelen en straffen, over de bozen geschied, zullen ons dienen, zo zij ons een vrees aanbrengen, waardoor onze harten tot eerbied en godzaligheid komen. Voorts, als hij zegt, niet alleen om zijnentwil, daarmede schijnt hij te kennen te geven, dat het ook eensdeels om zijnentwil geschreven is. Waaruit sommigen verstaan, dat het tot Abrahams lof verhaald wordt, wat hij door het geloof verkregen heeft. Want de Heere wil, dat zijn dienstknechten eeuwiglijk gedacht worden, gelijk Salomo zegt, dat hun gedachtenis tot zegen zal zijn. Maar men kan het ook eenvoudig verstaan, dat het niet alleen om hem geschreven is, even alsof het een bijzonder voorrecht ware, en niet tot een exempel mocht genomen worden, ja, dat het tot onze onderwijzing dient, dewijl wij behoren op dezelfde wijze gerechtvaardigd te worden. Deze zin zal voorwaar gepaster zijn.

24. Zo wij geloven in Hem. Waartoe deze omschrijving dient, dat heb ik boven gezegd; te weten, Paulus heeft ze hier gebruikt, om naar de omstandigheid der plaatsen, de substantie des geloofs op menigerlei wijze te beduide, waarvan de wederopstanding van Christus het minste stuk niet is, welke ons een fundament des toekomstige levens is. Had hij slechts gezegd, dat wij geloven in God, zo had men niet zo lichtelijk daaruit verstaan, wat dat deed tot de verkrijging der rechtvaardigheid. Maar als Christus voorkomt, en ons in zijn wederopstanding een zeker pand des levens voorstelt, zo is het geheel openbaar uit wat fontein onze toerekening der rechtvaardigheid vloeit.

25. Welke overgeleverd is. Dezelfde leer, die ik boven aangeroerd heb, vervolgt hij, en verklaart ze met breder woorden. Want ons is daaraan veel gelegen, dat niet alleen ons gemoed tot Christus bewogen wordt, maar ons ook nauwkeurig vertoond wordt, hoe Hij ons zaligheid verkregen heeft. En hoewel de Schrift op de enigen dood van Christus ziet en rust, wanneer van onze zaligheid gehandeld wordt, zo gaat nochtans de apostel nu verder. Want dewijl hij voorgenomen had de zaak der zaligheid uitvoeriger te behandelen, zo maakt hij twee delen daarvan, en zegt ten eerste, dat de zonde door Christus' dood zijn uitgewist; ten andere, dat door zijne wederopstanding de rechtvaardigheid verkregen is. De somma is, dat tot de vervulling aller stukken der rechtvaardigheid geen ding ontbreekt, wanneer wij de vrucht van Christus' dood en wederopstanding hebben. Want het is ook zonder twijfel, dat hij zijne woorden naar onze ongeleerdheid voegt, als hij de dood van de wederopstanding onderscheidt: want het is anders waar, dat door de gehoorzaamheid van Christus, die Hij in de dood bewezen heeft, onze rechtvaardigheid is verkregen, gelijk hij ook in het naaste hoofdstuk zal leren. Maar dewijl Christus wederopstaande geopenbaard heeft, hoeveel Hij door zijn dood verkregen had, zo is ook deze onderscheiding bekwaam om te leren, te weten, dat onze zaligheid is begonnen met de offerande, waarmede onze zonde verzoend zijn, en dat zij eerst door de wederopstanding volbracht is. Want het begin der rechtvaardigheid is, dat wij met God verzoend worden, en de vervulling is, dat de dood is weggenomen, en het leven regeert. Zo geeft dan Paulus te kennen, dat de voldoening voor onze zonde aan het kruis volbracht is. Want om ons tot des Vaders genade te beter te brengen, moest Christus onze schuld wegnemen, hetwelk niet kon geschiede, tenware Hij die straf, die wij niet konden voldoen, voor ons droeg. Want de straf, die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, gelijk Jesaja zegt. Hij zegt liever, dat Hij is overgeleverd, dan dat Hij is gestorven, omdat die verzoening komt uit het eeuwige welbehagen Gods, die also heeft willen verzoend worden. Opgewekt om onze rechtvaardigmaking. Dewijl het niet genoeg geweest zou zijn, dat Christus Zichzelf de toorn en het oordeel Gods onderwierp, en de vervloeking, die onze zonde verdiend hadden, aannam, had Hij niet zulks al overwonnen; zodat Hij in de hemelse glorie ontvangen zijnde, door zijn voorbeding, God ons

genadig maakte. Aan de wederopstanding, waardoor de dood verslonden is, wordt de kracht om rechtvaardig te maken toegeschreven; niet, dat de offerande des kruises, waardoor wij met God verzoend zijn, niet geholpen heeft tot de rechtvaardigheid, maar omdat de volkomenheid dezer genade klaarder gezien wordt in het nieuwe leven. Voorts kan ik niet gevoelen met degenen, die dit verstaan van de nieuwigheid des levens. Want daarvan is Paulus nog niet begonnen te handelen. En bovendien is het zeker, dat beide deze stukken tot eenzelfde zaak dienen. Daarom, is het dat de rechtvaardigmaking beduidt vernieuwing, zo zal dit, dat Hij om onzer zonde wil gestorven is, gezegd zijn met zulke mening, dat Hij ons verkregen heeft genade, om ons vlees te dode: maar dit zal niemand toestaan. Daarom gelijk hij gezegd heeft, dat Hij gestorven is om der zonde wil, omdat Hij in de dood de straf der zonde betaald, en ons van de ellende des doods verlost heeft, alzo wordt Hij nu gezegd wederopgewekt te zijn tot onze rechtvaardigmaking, omdat Hij door zijn wederopstanding ons volkomen het leven wedergebracht heeft. Want ten eerste is Hij van Gods hand geslagen, omdat Hij in des zondaars persoon de ellendigheid der zonde zou dragen. Daarna is Hij tot het rijk des levens verheven, om de zijnen de rechtvaardigheid en het leven te geven. Zo spreekt hij dan nog van de toegerekende rechtvaardigheid, en ditzelf zal bevestigd worden door wat terstond in het naaste hoofdstuk zal volgen.

HET VIJFDE HOOFDSTUK

- 1. Daarom gerechtvaardigd zijnde door het geloof, hebben wij vrede bij God, door onzen Heere Jezus Christus.*
- 2. Door welken wij de toegang gekregen hebben door het geloof tot deze genade, in welke wij staan, en roemen in de hope der heerlijkheid Gods.*

1. Daarom gerechtvaardigd zijnde door het geloof. Nu begint apostel door de werken en vruchten te verklaren, wat hij dusver van de rechtvaardigheid des geloofs gezegd heeft. Daarom is dit ganse hoofdstuk in uitbreidingen en verheffingen gelegen, welke nochtans even zo grote kracht hebben tot verklaring als tot bevestiging. Want hij had tevoren gezegd, dat het geloof teniet wordt, als men de rechtvaardigheid zoekt in de werken; want de ellendige harten zullen zonder ophouden ontrust zijn, omdat zij niets zekers in zichzelf vinden. En nu leert hij daarentegen, dat zij gerust en stil worden, wanneer wij de rechtvaardigheid door het geloof verkregen hebben. Hebben wij vrede bij God, door onzen Heere Jezus Christus. Dit is een eigen vrucht der rechtvaardigheid des geloofs. Want zo iemand de gerustheid der consciëntie uit de werken wil halen, (hetwelk men in de onheilige en beestachtige mensen ziet die zal het tevergeefs beproeven. Want het hart is door verachting en vergeting des oordeels Gods in slaap gevallen, of, het is vol vrees en verschrikking, totdat het komt op Christus te rusten; want Hij is alleen onze vrede. Zo wordt dan door dit woord vrede, de gerustheid der consciëntie beduid, welke daaruit komt, dat zij gevoelt, dat zij met God verzoend is. Deze gerustheid heeft geen farizeeër, die door een vals betrouwen der werken opgeblazen is, noch een plomp onverstandig zondaar, die, door de zoetigheid der zonde dronken geworden, geen onrust gevoelt. Want hoewel van dezen, noch de een, noch de ander, openlijk krijg schijnen te hebben, gelijk degene, die door het gevoel van zonde geslagen wordt, nochtans dewijl zij niet waarlijk tot het oordeel Gods komen, zo hebben zij geen vrede, noch eendracht met Hem. Want de verstandeloosheid en ongevoeligheid der consciëntie staat gelijk met een afwijking van God. Daarom wordt de vrede bij God gesteld tegenover de zorgeloosheid van het dronken vlees als het tegendeel; want het eerste is altijd, dat een iegelijk zichzelf opwekke om Gode rekenschap zijns levens te geven. En niemand zal zichzelf voor God onversaagd stellen, tenzij hij op onverdiende verzoening steunt. Want zolang God een Richter is, moet een iegelijk verschrikt en verstoord worden. Waardoor zeer krachtig bewezen wordt, dat onze tegenstanders niet anders dan in de schaduw snateren, als zij de rechtvaardigheid de werken toeschrijven. Want dit besluit van Paulus hangt aan deze grondstelling, te weten, dat de ellendige zielen altijd beven, tenzij zij in de genade van Christus rusten.

2. Door welken wij de toegang gekregen hebben. Want onze verzoening met God steunt op Christus. Want Hij alleen is die geliefde Zoon, en wij allen zijn van nature kinderen des toorns. Maar dezer genade worden wij door het Evangelie deelachtig; want het is de dienst der verzoening, waardoor wij (om alzo te spreken) in het rijk Gods geleid worden. Zo is het dan recht, dat Paulus ons in Christus een zeker pand der genade Gods voor ogen stelt, om ons te beter van het betrouwen der werken af te trekken. En als hij door het woord toegang leert, dat het begin der zaligheid van Christus komt, zo sluit hij alle voorbereidingen uit, met welke de dwaze mensen menen, dat zij de barmhartigheid Gods vóórkomen; even alsof hij zeide, dat Christus die ontmoet en helpt, die het niet verdiend hebben. Daarna zegt hij terstond, dat het door dezelfde genade geschiedt, dat de zaligheid ons zeker en vast blijft, waarmede hij te kennen geeft, dat de volharding niet is in onze deugd of vernuft gelegen, maar in Christus gefundeerd. En ook mede, als hij zegt, dat wij staan, zo geeft hij te kennen, hoe diep het Evangelie behoort in der gelovigen hart te wortelen, opdat wij door zijn kracht bevestigd zijnde, tegen alle listen des duivels en des vleses standvastig staande blijven. En met dit woord geeft hij te kennen, dat het geloof niet is een gevoelen of mening enen dag durende en vergaande, maar dat het vast en diep in het hart zit, om het ganse leven lang te duren. Daarom degene, die haastig gedrongen wordt om te geloven, die heeft geen geloof om onder de gelovigen gerekend te worden; maar die standvastig en met vasten voet (opdat ik alzo spreke) blijft en wacht in die plaats, waarin hij van de Heere gesteld is, opdat hij altijd Christus aanhange. En roemen in de hope. Want hieruit komt de hope des toekomstige levens, en bestaat zich te verheugen, dat wij gelijk een fundament gelegd hebbende, gesteld zijn in de genade Gods. Want de zin van Paulus is, dat de gelovigen, hoewel zij nu op de aarde wandelen en vreemdelingen zijn, nochtans door hun betrouwen door de hemel klimmen, om de toekomstige erve gerustelijk in hun schoot te houden. Hier worden twee zeer schadelijke leringen der Sophisten teniet gemaakt. De een is, dat zij de Christenen gebieden, in het gevoelen der genade Gods tot hen, tevreden te zijn met een menen of gissen. De ander, dat zij leren, dat alle mensen onzeker zijn van de eindelijke standvastigheid. Maar zo daar niet is voor het

tegenwoordige een zeker verstand en gevoelen, en voor het toekomstige een standvastige en ontwijfelbare verzekerdheid, wie zal dan bestaan te roemen? De hope der heerlijkheid Gods is ons door het Evangelie aangekomen, hetwelk betuigt, dat wij zullen der Goddelijke natuur deelachtig zijn. Want als wij God zullen zien aangezicht aan aangezicht, dan zullen wij Hem gelijk wezen.

3. En niet alleenlijk dit, maar wij roemen ook in de verdrukkingen; wetende, dat de verdrukking lijdzaamheid werkt;

4. En de lijdzaamheid bevinding, en de bevinding hope;

5. En de hope beschaamt niet; want de liefde Gods is in onze harten uitgestort door de Heiligen Geest, die ons gegeven is.

3. En niet alleenlijk dit. Opdat niemand spottend zou tegenwerpen, dat de Christenen met hunnen roem nochtans hierbeneden wonderlijk gekweld en vermorzeld worden, welke staat verre is van voorspoed, zo voorkomt Paulus deze tegenwerping, en zegt, dat de godzaligen door de ellendigheden niet alleen niet verhinderd worden zalig te zijn, maar dat ook hun roem en eer daardoor bevorderd wordt. Om dit te bewijzen, neemt hij een bewijs uit de vrucht, en hij gebruikt hier ene schone opklimming of ladder; met welke hij ten laatste besluit, dat al de ellendigheden, die ons mogen toekomen, tot ons heil en zaligheid gedijen. Dat hij zegt, dat de heiligen roemen in de verdrukkingen, dat is niet alzo te verstaan, alsof zij tegenspoed en verdriet niet vreesde, noch vlode, of geen bitterheid daarvan gevoelde, wanneer zij daarin vallen, (want ware daar geen gevoel van bitterheid, zo zou geen lijdzaamheid daaruit voortvloeien) maar zij worden terecht gezegd te roemen, omdat zij in de smart en in het zuchten nochtans grote vertroosting hebben, dewijl zij weten en achten, dat al wat zij lijden, hun door hun zeer goede Vaderhand tot hun goed en voordeel toegediend wordt. Want waar voortgang en vordering der zaligheid is, daar ontbreekt geen oorzaak des roems. Zo wordt ons hier dan geleerd, welk het einde is onzer verdrukkingen, zo wij ons willen onderscheiden als kinderen Gods. Want zij moeten ons tot lijdzaamheid wennen; en zo zij dat niet doen, zo maken wij Gods werk ijdel en teniet door onze verdraaidheid. Want waaruit bewijst hij, dat der godzaligen heerlijkheid en roem niet verhinderd wordt door tegenspoed, anders dan omdat zij zulks lijdzaam dragende, Gods hulpe gevoelen, waardoor hunne hope gevoed en bevestigd wordt? Zo is het dan zeker, dat zij geen goede voortgang maken, die geen lijdzaamheid leren. Hiertegen is ook niet, dat men in de Schrift leest sommige klachten der heiligen, vol wanhoop en vertwijfeling. Want de Heere dringt en benauwt somtijds de zijnen voor een tijd zozeer, dat zij nauwelijks adem kunnen halen en enigen troost gedenken; maar in een ogenblik tijds brengt Hij ze wederom tot het leven, die Hij bijna in de duisterheid des doods had doen verzinken. Alzo wordt altijd in hen vervuld wat Paulus zegt: In alles worden wij bedrukt, maar niet benauwd; wij komen in nood, maar worden niet mismoedig; wij lijden vervolging, maar worden niet verlaten; wij worden nedergeworpen, maar niet verdorven. Verzoeking, lijdzaamheid. Dit komt niet uit de natuur der verdrukking, daar wij zien, dat het meeste deel der mensen daardoor bewogen wordt om God te weerspreken en te lasteren. Maar als in de plaats der wederspanningheid gekomen is een inwendige zachtmoedigheid, die door de Geest Gods ingestort wordt, en vertroosting, die door dezelfde Geest ingegeven wordt, zo worden de verdrukkingen instrumenten om lijdzaamheid te baren, welke in de hardnekkigen niet anders dan verbolgenheid en murmureerring kunnen verwekken.

4. Lijdzaamheid, beproeving. Jakobus schijnt in ene gelijke opklimming een tegenovergestelde orde te volgen; want hij zegt, dat uit de bevinding lijdzaamheid komt. Maar als men de onderscheiden betekenis van het woord verstaat, zo worden beide plaatsen wel verenigd. Want Paulus neemt het woord beproeving voor bevinding, die de gelovigen hebben van de zekere bescherming Gods, als zij op zijn hulpe betrouwende, alle zwarigheid overwinnen, te weten, als zij lijdzaam verdragende, standvastig staande blijven, en bevindende, hoeveel de kracht des Heeren vermag, welke Hij beloofd heeft, dat zij de zijnen altijd zal bereid zijn. Jakobus gebruikt datzelfde woord voor de verdrukking zelve, naar het gemeen gebruik der Schrift, omdat God daardoor zijn dienstknechten beproeft en onderzoekt; vandaar ook dat de verdrukkingen dikwijls verzoeking worden genoemd. Voor zoveel dan deze tegenwoordige plaats aangaat, wij maken dan goede voortgang in de verdraagzaamheid, als wij aanmerken, dat wij ze uit de mogendheid Gods hebben, en alzo voor de toekomstige tijd hope krijgen, dat de genade Gods ons nimmermeer zal verlaten, welke ons ten allen tijde in de nood te hulpe komt. Daarom stelt hij daarbij, dat uit de beproeving hope komt; want wij zijn ondankbaar voor de weldaden, die wij nu ontvangen hebben, tenzij wij door derzelve gedachtenis onze hope voor toekomstige tijd bevestigen.

5. En de hope beschaamt niet. Dat is, zij heeft een zeer zekere uitkomst der zaligheid, waaruit het zeker is, dat wij van de Heere in tegenspoed geoefend worden, opdat hierdoor onze zaligheid bevorderd worden. Zo kunnen dan de ellendigheden ons niet ellendig maken, dewijl zij naar hare mate ons behulpzelen zijn tot zaligheid. Alzo is het bewezen wat hij gezegd heeft, dat de godzaligen midden onder de verdrukkingen oorzaak hebben om te roemen. Want de liefde Gods. Dit trek ik niet alleen tot het naaste woord, maar tot de gehele voorgaande uitspraak, te weten, dat wij daarom door verdrukkingen tot lijdzaamheid gebracht worden, en dat de lijdzaamheid ons een bevinding der Goddelijke hulpe is, waardoor wij tot meerder hope bemoedigd worden. Want al is het, dat wij zeer verdrukt zijn, en schijnen terstond vermorzeld te zullen worden, zo houden wij nochtans niet op, de gunst en goedwilligheid Gods tot ons te gevoelen; hetwelk een zeer rijke vertroosting is, en veel groter dan of alle dingen voorspoedig waren. Want gelijk die voorspoed, die schijnt te zijn, ellendig is, zo God verbolgen en tegen is; alzo is het zeker, dat ook zelfs de ellendigheden een gelukkig en blijde einde zullen hebben, wanneer God te vrede en genadig is. Want alle ding moet naar des Scheppers raad en wil medewerken, die naar zijn vaderlijke gunst jegens ons (gelijk Paulus wederom zal verhalen in het 88e Hoofdstuk) alle oefeningen des kruises matigt tot onze zaligheid. Deze kennis der Goddelijke liefde tot ons is in onze harten gestort door de Geest Gods. Want dat goed, dat God zijnen dienaren bereid heeft, is voor de oren en ogen, en harten der mensen verborgen; de Geest alleen kan zulks openbaren. En het woordje uitgestort, heeft veel kracht; want het beduidt, dat de openbaring der Goddelijke liefde tot ons zo overvloedig is, dat zij onze harten vervult. En dewijl zij alom uitgestort is, zo verzacht zij niet alleen de droefheid in tegenspoed, maar maakt ook onze verdrukkingen liefelijk als een zoete saus. Bovendien zegt hij, dat deze Geest is gegeven, dat is door onverdiende goedheid geschonken, en niet voor onze verdiensten vergolden, gelijk Augustinus dit terecht opgemerkt heeft, die nochtans in de uitlegging van de uitdrukking liefde Gods dwaalt. Want hij legt het uit, dat wij standvastig tegenspoed lijden, en alzo in hope bevestigd worden, omdat wij door de Geest wedergeboren zijnde, God liefhebben. Het is wel een godzalig gevoelen, maar geeft toch hier de gedachte van Paulus niet terug. Want de liefde Gods wordt hier niet actief, maar passief genomen; het betekent hier niet de liefde, waarmede wij God liefhebben, maar de liefde, waarmede God ons liefheeft. En het is zeker, dat Paulus niet anders leert, dan dat dit de ware fontein aller liefde is, dat de gelovigen zeker zijn, dat zij van God geliefd worden, en dat zij niet alleen met zulk een lichtvaardige mening besprengd zijn, maar dat hunne harten daarvan ganselijk doordrenkt zijn.

6. Want Christus, toen wij nog zwak waren naar de tijd, is voor de goddelozen gestorven.

7. Voor de rechtvaardige zou voorwaar nauwelijks iemand sterven, maar voor de goede zou mogelijk iemand bestaan te sterven.

8. En Hij bevestigt zijne liefde tot ons, dat Christus, toen wij nog zondaars waren, voor ons gestorven is.

9. Zo zullen wij dan veelmeer gerechtvaardigd zijnde door zijn bloed, door Hem van de toorn behouden worden.

6. Want Christus, toen wij nog zwak waren. In de overzetting heb ik niet bestaan mijzelf zoveel toe te geven, dat ik zou overgezet hebben: naar de tijd, in welken wij zwak waren; welke zin mij nochtans beter behaagde. Hij begint hier een bewijsvoering van meerder tot minder, hetwelk hij hierna met vele woorden vervolgt. Hoewel de loop der rede niet zo heel duidelijk is, toch zal de onordelijke samenvoeging der rede de zin niet verstoren. Zo Christus, zegt hij, de goddelozen barmhartig is geweest, zo Hij de vijanden met de Vader verzoend heeft, zo Hij dat gedaan heeft door de kracht zijns doods, zo zal Hij veel lichter de gerechtvaardigde behoede, en die in de genade behouden, die daar weder ingebracht zijn: voornamelijk, dewijl boven zijn dood nu de kracht zijns levens ook daarbij komt. De tijd der zwakheid, nemen sommigen voor de tijd, in welken Christus eerst begonnen is der wereld geopenbaard te worden; en menen, dat door de zwakken verstaan worden die mensen, die onder de leiding en regering der wet de kinderen gelijk waren. Maar ik breng daartoe een iegelijk onzer, en zeg, dat hier die tijd beduidt, die eens iegelijks verzoening met God voorafgaat. Want gelijk wij allen geboren worden als kinderen des toorns, alzo worden wij in deze vervloeking „gehouden, totdat wij Christus deelachtig worden. En die noemt hij zwakken, die geen ding in zichzelf hebben anders dan dat gebrekkelijk is; want terstond daarna noemt hij dezelve goddelozen. En het is ook niet nieuw, dat dit woord zwakheid in deze betekenis genomen wordt. Alzo heeft hij, 1 Cor. 12 : 22, de schaamlede des lichaams zwak genoemd, en 2 Cor. 10: 10, heeft hij de lichamelijke tegenwoordigheid zwak genoemd, die geen waardigheid heeft. En deze betekenis zal ons weinig hierna dikwijls voorkomen. Daarom, toen wij zwak waren,

dat is, toen wij geenszins waardig, noch bekwaam waren, dat God ons zou aanzien, te dien tijde is Christus voor de goddelozen gestorven; want het begin der godzaligheid is het geloof, waarvan zij allen vreemde waren, voor wie Christus gestorven is. Hetwelk ook te verstaan is van de oude vaders, die rechtvaardigheid verkregen hebben, eer Christus stierf; want deze weldaad hadden zij van zijn toekomstige dood.

7. Voor de rechtvaardige zou voorwaar. Het Griekse woordje *gar*, beduidt gewoonlijk want; maar in deze plaats heeft mij de zin gedwongen, dit woordje niet redegevend, maar liever verklarend of bevestigend te nemen, en het te vertalen door voorwaar. Want dit is de zin: Het geschiedt voorwaar zelden onder de mensen, dat iemand voor de rechtvaardige zou willen sterven, hoewel dit somtijds zou kunnen geschiede. Maar ofschoon wij dit toegeven, nochtans zal geen mens gevonden worden, die voor de goddeloze zou willen sterven; dit heeft nochtans Christus gedaan. Alzo is hier een verheffing der zaak door vergelijking, omdat zulk een voorbeeld van weldadigheid, als Christus ons bewezen heeft, niet gevonden wordt onder de mensen.

8. Hij bevestigt zijne liefde. Dewijl het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt onderscheiden betekenis heeft, zo is het bekwaamste, dat men het te dezer plaatse neme voor bevestigen. Want de apostel heeft hier niet voorgenomen ons tot dankzegging op te wekken, maar het betrouwen en de rust der zielen te bevestigen. Zo dan, Hij bevestigt zijne liefde, dat is, Hij bewijst, dat zijne liefde tot ons zeer zeker en vast is, dewijl Hij Christus zijnen Zoon om der goddelozen wil niet gespaard heeft. Want hierin wordt zijne liefde openbaar, dat Hij niet door enige liefde van ons bewogen is, maar dat Hij ons vrijwillig eerst heeft liefgehad, gelijk Johannes zegt. Zondaars worden hier (gelijk op vele andere plaatsen) genoemd, die geheel gebrekkelijk en der zonde toegedaan zijn; gelijk Joh. 9:31, God verhoort de zondaars niet, dat is, de kwade en boosdadige mensen. De vrouw, die een zondares was, dat is, die een boos leven geleid had. En dit wordt beter verklaard uit de tegenstelling, die dadelijk volgt, als hij zegt, vs. 9, gerechtvaardigd door zijn bloed. Want dewijl hij deze twee tegen elkander stelt, en zegt, dat die gerechtvaardigd zijn, die van de schuld der zonde verlost zijn, zo volgt daaruit, dat die zondaars zijn, die om hunne boze daden verdoemd zijn. De somma is: Zo Christus door zijn dood de zondaren rechtvaardigheid heeft verkregen, zo zal Hij degenen, die Hij gerechtvaardigd heeft, veelmeer beschermen van het verderf. En in dit laatste deel der rede, heeft hij de vergelijking van minder en meerder aan zijn leer toegevoegd. Want het zou niet genoeg zijn, dat de zaligheid ons eenmaal verkregen was, tenware Christus ons dezelve tot het uiterste ongeschonden en vast bewaarde. En dit bewijst Paulus nu hier, te weten, dat het geenszins te vrezen is, dat Christus de loop zijner genade halverwege zou afbreken. Want nadat Hij ons met de Vader verzoend heeft, is onze staat zodanig, dat Hij zijn genade over ons krachtig wil bewijzen, en allen dag vermeederen.

10. Want indien wij, toen wij vijanden waren, met God verzoend zijn door de dood zijns Zoons, zo zullen wij veelmeer nu verzoend zijnde, behouden worden door zijn leven.

10. Dit is een verklaring van de voorgaande zin, met een uitbreiding genomen uit de vergelijking van leven en van dood. Wij waren, zegt hij, vijanden, toen Christus Zichzelf tot een Middelaar stelde, om de Vader te verzoenen, en nu zijn wij vrienden door zijn verzoening. Indien dit heeft kunnen geschiede door zijn dood, zo zal zijn leven veel machtiger en krachtiger wezen. Zo hebben wij dan grote bewijzen, waardoor het betrouwen der zaligheid in onze harten verzegeld wordt. Dat wij door de dood van Christus zijn verzoend geworden, dat zegt hij, omdat die een offerande der verzoening is geweest, waardoor God der wereld verzoend is, gelijk ik in het Vierde hoofdstuk geleerd heb. Maar de apostel schijnt hier tegen zichzelf te strijden. Want indien de dood van Christus een pand geweest is der Goddelijke liefde tot ons, zo volgt daaruit, dat wij ook te dierzelfder tijd Hem aangenaam waren, en hij zegt hier, dat wij toen vijanden waren. Ik antwoord: Dewijl. God de zonde haat, zo zijn wij ook Hem hatelijk, zover wij zondaars zijn. Maar zover Hij ons door zijnen verborgen raad tot het lichaam van Christus voegt, zo laat Hij af ons te haten. Maar de wederbrenging tot genade is ons onbekend, totdat wij door het geloof daarin komen. Daarom, zoveel ons aangaat, zijn wij altijd vijanden, totdat de dood van Christus om God te verzoenen daartussen komt. En dit dubbel onderscheid, hetwelk tweeërlei aanzien heeft, moet men aanmerken. Want de onverdiende barmhartigheid Gods bekennen wij niet anders, dan als wij zeker zijn, dat Hij zijnen eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, omdat Hij ons liefhad, ten tijde toen tussen Hem en ons vijandschap was. Wederom gevoelen wij niet genoeg de weldaad, die ons door Christus' dood verkregen is, tenzij dit ons een begin onzer verzoening met God is, opdat wij zeker zijn, dat nadat de

verzoening volbracht is, ons nu Die genadig is, die tevoren terecht ons tegen was. Zo dan, wanneer de aanneming tot genade de dood van Christus toegeschreven wordt, zo is de zin, dat daarmede de schuld en verdoemenis weggenomen is, waaraan wij anders zoude onderworpen zijn.

11. En niet alleenlijk dit, maar wij roemen ook in God door onzen Heere Jezus Christus, door welken wij nu de verzoening ontvangen hebben.

11. En niet alleenlijk dit. Nu klimt hij op tot de oppersten trap der roeming. Want als wij roemen, dat God onze is, alle goed, dat men kan bedenken of wensen, dat volgt daaruit en vloeit uit die fontein. Want God is niet alleen het opperste alles goeds, maar vervat ook de somma en alle stukken des goeds in Zichzelf, en Hij is onze geworden door Christus. Zo komen wij dan hiertoe door de weldaad des geloofs, zodat ons geen ding tot voorspoed ontbreekt. En het is niet te vergeefs, dat hij ons zo dikwijls de verzoening indrukt: ten eerste, opdat wij leren onze ogen op de dood van Christus te slaan, zo veelmalen van onze zaligheid gehandeld wordt. Dan ook, opdat wij weten, dat wij ons betrouwen op geen ander ding stellen, dan op de vergeving der zonde.

12. Daarom, gelijk door één mensen de zonde in de wereld gekomen is, en door de zonde de dood, en alzo de dood over alle mensen doorgedaan is, dewijl zij allen gezondigd hebben.

13. (Want tot de wet was de zonde in de wereld; maar de zonde wordt niet toegerekend, als er geen wet is.)

14. Maar de dood heeft geheerst van Adam tot Mozes, ook over degenen, die niet gezondigd hebben, naar de gelijkenis der overtredingen Adams, die een voorbeeld is des toekomstigen.

12. Daarom gelijk. Nu begint hij dezelfde leer te verheffen en te bevestigen door vergelijking van twee tegenovergestelde dingen. Want indien Christus gekomen is om ons te verlossen van de ellendigheid, in welke Adam gevallen was, en al zijne nakomelingen met zich getrokken had, zo kunnen wij niet duidelijker doorzien wat wij uit Christus hebben, dan als ons bewezen is, wat wij in Adam verloren hebben, hoewel niet alles op beide zijde gelijk is. Daarom stelt Paulus ook een verbetering daarbij, welke wij te harer plaatse zullen verklaren; en bovendien, zo daar enige verscheidenheid is, die zullen wij aanmerken. De rede is wat duister, wijl het einde van het samenstel der woorden niet beantwoordt aan het begin: want in de vergelijking wordt het tweede lid niet uitgedrukt, dat met het eerste vergeleken wordt. Maar wij zullen ons beijveren, beide lede te verklaren, wanneer wij tot die plaats gekomen zijn. De zonde is in de wereld gekomen, en door. Merk op wat orde hij hier stelt; want hij zegt, dat de zonde eerst is gekomen, en dat de dood daaruit gevolgd is. Want sommigen willen, dat wij alzo door Adam verdorven zijn, even alsof wij geenszins door onze schuld verdorven waren, alleen omdat zijn zonde ons toekwam. Maar Paulus zegt duidelijk, dat de zonde in alle mensen verbreid is, die daarom gestraft worden. En dit zegt hij hierna duidelijker, als hij straks de oorzaak voortbrengt, waarom alle Adams nakomelingen het geweld des doods onderworpen zijn, te weten, omdat wij, zegt hij, allen gezondigd hebben. Nu dit zondigen is verdorven en gebrekkelijk zijn. Want die natuurlijke verdorvenheid, die wij uit des moeders buik met ons brengen, al brengt zij niet terstond hare vruchten voort, zo is zij nochtans zonde voor de Heere, en verdient zijn straf. En dit is de zonde, die men noemt erfzonde. Want gelijk Adam in zijn eerste schepping niet alleen voor zichzelf, maar ook voor zijne nakomelingen, de gaven der genade Gods ontvangen had, alzo toen hij van de Heere afviel, heeft hij in zichzelf onze natuur verdorven, geschonden, verdraaid, en verloren. Want toen hij de gelijkenis Gods verlaten had, heeft hij niet anders dan zijns gelijken kunnen genereren. Zo hebben wij dan allen gezondigd, omdat wij allen met natuurlijke verdorvenheid doortrokken, en daarom ongerecht en verdraaid zijn. Want dat was een beuzelachtig gedichtsel, waarmede de Pelagianen gezocht hebben Paulus' woorden teniet te maken, te weten, dat de zonde door navolging is gekomen van Adam in het ganse menselijke geslacht; want alzo zou Christus alleen een voorbeeld, en niet de oorzaak der rechtvaardigheid zijn. Bovendien, dat hier niet van de dadelijke zonde gehandeld wordt, dat kan men daaruit zien; want ware het dat een iegelijk mettertijd zelve de schuld en verdoemenis op zich haalde, waarom zou dan Paulus een vergelijking maken tussen Christus en Adam? Zo volgt dan hieruit, dat hier gesproken wordt van de verdraaidheid, die ons aangeboren en erfelijk is.

13. Want tot de wet. Deze tussenzin vervat een vóórkoming. Want dewijl daar geen overtreding schijnt te zijn zonder wet, zo mocht men twijfelen, of ook de zonde was vóór de wet. Dat de zonde na de wet was, daaraan

twijfelde niemand, alleen was daar twijfeling van de tijd, die vóór de wet was. Zo antwoordt hij dan, hoewel God nog geen oordeel door de geschreven wet gegeven had, zo was nochtans het menselijk geslacht vervloekt, ja, ook van moeders buik aan; en dat alzo zij niet minder van de verdoemenis der zonde vrij zijn, die vóór de verkondiging der wet booslijk en schandelijk geleefd hebben. Want God is er altijd geweest, dien men dienst schuldig was, en daar is altijd enige regel der rechtvaardigheid geweest. Deze uitlegging is zo open en klaar, dat zij vanzelf andere tegenovergestelde uitleggingen lichtelijk weerlegd. Maar de zonde wordt niet toegerekend. Zonder de beschelding der wet slapen wij bijna in onze zonde. En hoewel wij wel weten, dat wij kwalijk doen, zo verduisteren wij nochtans zoveel in ons is, de wetenschap des kwaads, die ons voorkomt, of wij wissen ze uit met haastige vergeting. Maar als de wet ons berispt en straft, zo is dat zoveel alsof zij ons neep of bij de oren trok, om ons te doen ontwaken, opdat wij somtijds Gods oordeel zoude bedenken. Zo geeft dan de apostel te kennen, dat de mensen door hunne verdorvenheid, toen zij door de wet niet opgewekt werden, het onderscheid des goeds en kwaads ten meesten dele verwierpen, en zorgeloos zichzelf toegaven, alsof van het oordeel Gods niets ware. Want anders, dat God de mensen hunne zonde toegerekend heeft, dat betuigt ons de straf van Kain, de zondvloed, waardoor de ganse wereld verzonk, de straf aan Sodom, en die om Abrahams wil aan Farao en Abimélech werd opgelegd. Ten laatste, de plagen waarmede Egypteland gestraft werd. En dat ook de mensen elkander onderling de zonde toegerekend hebben, dat is openbaar uit zovele klagingen en verwijtingen, waarmede zij elkander van ongerechtigheid beschuldigde; wederom uit de verontschuldigungen, waarmede zij naarstig hunne daden beschermden. Ten laatste, dat een iegelijk zichzelf van goed en kwaad bewust is, dat bewijzen vele exempelen; maar zij hebben ten meesten dele hunne boze stukken door de vingers gezien, zodat zij geen ding zichzelf tot zonde rekende, anders dan gedwongen. Daarom als Paulus zegt, dat de zonde zonder wet niet toegerekend wordt, zo spreekt hij bij vergelijking, te weten, omdat zij zichzelf in onachtzaamheid doen verzinken, wanneer zij door gene prikkelen der wet genepen worden. En deze waarheid heeft Paulus voorzichtig hiertussen in gesteld, omdat de Joden daaruit te beter zoude leren, wat grote schuld zij hadden, die openlijk door de wet verdoemd werden. Want zo die niet van straf zijn vrij geweest, die de Heere nooit tot zijnen rechterstoel als schuldig geroepen heeft, hoe zal het dan met de Joden gaan, aan wie de wet gelijk een uitkondiger hunne schuld te kennen geeft, ja het oordeel verkondigt? Men kan ook een andere rede voortbrengen, waarom hij duidelijk zegt, dat de zonde geregeerd heeft vóór de wet, en dat zij nochtans niet toegerekend werd, te weten, opdat wij weten, dat de oorzaak des doods niet van de wet komt, maar alleen daardoor getoond wordt. Zo zegt hij dan, dat terstond van Adams val aan, alle mensen zijn ellendig verdorven geweest, hoewel het verderf eerst door de wet geopenbaard is.

14. Maar de dood. De rede zou beter vloeien, zo men het woordje, dat wij overgezet hebben door maar, vertaalde door hoewel; want de zin zal wezen: Hoewel de mensen zichzelf toegeven, zo kunnen zij nochtans het oordeel Gods niet ontgaan, ook als zij door de wet niet aangeklaagd worden. De dood heeft geheerst. Hij verklaart duidelijker, dat het de mensen niet bevorderlijk geweest is, dat zij van Adam aan, totdat de wet gegeven werd, vrijelijk en zorgeloos dartel geweest zijn, en het onderscheid des goeds en kwaads verworpen hebben. Ja, dat zonder de vermaning der wet, de gedachtenis der zonde is begraven geweest; want de zonde was desniettemin krachtig tot verdoemenis. Zo heeft dan ook toen de dood geheerst; want der mensen blindheid en hardnekkigheid kon het oordeel Gods niet onderdrukken. Ook over degenen, die niet gezondigd. Hoewel deze plaats gemeenlijk van de onmondige kinderkens verstaan wordt, die in geen dadelijke zonde schuldig zijnde, alleenlijk door erfzonde verloren zijn, zo wil ik het nochtans liever verstaan in het gemeen, van degenen, die zonder wet gezondigd hebben. Want deze uitspraak moet men bij de voorgaande woorden voegen, waar gezegd wordt, dat degenen, die de wet niet hadden, zichzelf geen zonde toegerekend hebben. Zo hebben dan dezen naar de gelijkenis der overtreding van Adam niet gezondigd, omdat de wil Gods hun door geen zeker woord geopenbaard was, gelijk het Adam geopenbaard was. Want God had Adam verboden, de boom der kennis des goeds en des kwaads aan te roeren, en daarentegen dezen had Hij geen gebod gegeven, anders dan het getuigenis der consciëntie. Zo heeft dan de apostel heimelijk willen te kennen geven, dat door deze verscheidenheid, die tussen Adam en zijne nakomelingen is, Adams nakomelingen van de verdoemenis niet bevrijd worden. En hiertussen zullen ook de kinderen onder de algemenen regel vervat worden. Die een voorbeeld is des toekomende. Dit is gesteld voor het andere deel der vergelijking; want wij zien, dat alleen het ene deel der vergelijking uitgedrukt is, en het andere deel is door de afbreking van het voorstel achterwege gelaten. Zo zal men het dan alzo verstaan, alsof daar geschreven stond: Gelijk door één mens de zonde in de ganse wereld gekomen is, en door de zonde de dood, alzo is door één mens de

rechtvaardigheid weder gekomen, en door de rechtvaardigheid het leven. Dat hij zegt, dat Adam een voorbeeld van Christus is, dat is geen wonder; want in dingen, die zeer tegenovergesteld zijn, wordt altijd enige gelijkheid gevonden. Daarom dewijl wij allen door Christus' rechtvaardigheid weder opgericht worden, gelijk wij door Adams zonde verloren waren, zo heeft hij niet kwalijk Adam genoemd een voorbeeld van Christus. En men moet aanmerken, dat Adam niet genoemd wordt een voorbeeld der zonde, en Christus een voorbeeld der rechtvaardigheid, alsof zij ons alleen door hun exempel voorgingen; maar dat de een met de ander vergeleken wordt, opdat men niet (gelijk Origenes) verkeerdelijk dwale, en dat in een zeer schadelijke dwaling. Want hij redeneert filosofisch en onheilig van de verdorvenheid des menselijken geslachts, en maakt niet alleen de genade van Christus krachteloos, maar wist ze bijna geheel uit. Daarom kan Erasmus zoveel te minder verontschuldigd worden, die zich al te zeer vermoeit om zulke grove razernij te verontschuldigen.

15. Maar niet, gelijk de zonde, alzo ook de gave. Want indien door de zonde van één, velen gestorven zijn, zo zal veel te meer de genade Gods, en de gave Gods in de genade, die daar is van één mens Christus, over velen overvloedig wezen.

15. Maar niet, gelijk de zonde. Nu komt hier de verbetering der vergelijking, die boven bijgebracht is. Hierin doorzoekt nochtans Paulus niet zeer nauwkeurig alle ongelijkheid, die tussen Christus en Adam is: maar hij wederstaat de dwalingen, in welke men anders lichtelijk zou gevallen zijn. En wij zullen daarbij stellen, al wat der verklaring ontbreekt. Hoewel hij dikwijls het onderscheid aanhaalt, zo is daar nochtans geen aanhaling zonder afgebroken zin en voorstel, waar niet enig woord aan ontbreekt, hetwelk wel feilen der rede zijn, doch daardoor wordt de hemelse wijsheid niet verkort, die ons hier door de apostel geleerd wordt. Ja het is eer door de bijzondere voorzienigheid Gods geschied, dat onder de verachtelijke nederheid der woorden, ons deze zeer hoge verborgenheden geleerd worden, opdat ons geloof niet op de macht der menselijke welsprekendheid, maar op de enige kracht des geloofs zou steunen. Hij belijdt hier nog niet bijname de rede der verbetering zijner vergelijking, maar leert enkel, dat de genade, door Christus verkregen, groter is dan de verdoemenis, door de eersten mens verkregen. Dat sommigen menen, dat Paulus hier aan het bewijzen is, ik weet niet, of dit bij allen vast genoeg zal wezen. Men kon zonder ongeschiktheid besluiten, zo Adams val zo veel vermogen heeft tot veler mensen verderf, zo is de genade Gods veelmeer krachtig tot veler goed en zaligheid; want het is zeker, dat Christus veel krachtiger is om zalig te maken, dan Adam om te verderven. Maar dewijl die niet kunnen weerlegd worden, die het zonder bewijsvoering willen ontvangen, zo laat ik toe, dat een iegelijk dien zin neme, dien hij liefst heeft. Nochtans datgene, dat allernaast volgt, kan geen grond, noch besluit geacht worden, en nochtans is het voorgaande gelijk. Daarom is het zeer waarschijnlijk, dat Paulus enkel verbetert, of door een uitzondering matigt, wat „hij van, de gelijkheid van Christus en Adam gezegd had. En aanmerkt, dat hier niet velen met velen vergeleken worden: (want hier wordt niet gehandeld van de menigte der mensen) maar dewijl Adams zonde vele mensen in 't verderf gebracht heeft, zo besluit hij, dat de rechtvaardigheid van Christus geen mindere kracht zal hebben, om velen zalig te maken. Dat hij zegt, dat wij door de zonde van één gestorven zijn, zal men alzo verstaan, omdat de verderving uit hem in ons uitgestort is. Want wij gaan niet alzo verloren door zijn schuld, alsof wij zelf geen schuld hadden, maar omdat zijn zonde de oorzaak is onzer zonde, zo heeft Paulus ons verderf hem toegeschreven. Onze zonde noem ik, die ons aangeboren is, en waarmede wij geboren worden.

De genade Gods, en de gave Gods in de genade. De genade wordt eigenlijk gesteld tegen de zonde, en de gave, die uit de genade komt, wordt tegen de dood gesteld. Zo dan, de genade beduidt de enkele goedheid Gods, of de onverdiende liefde, waarvan Hij een bewijs gegeven heeft in Christus, om onze ellendigheid te hulpe te komen. De gave is de vrucht der barmhartigheid, waarvan wij deelachtig worden, te weten, de verzoening, waardoor wij het leven en ook de zaligheid verkregen hebben; alsook de rechtvaardigheid en nieuwigheid des levens, en wat daar zulks is. Hieruit zien wij, hoe onwetend de Scholastieken de genade beschrijven, als zij willen, dat zij niet anders is dan een kwaliteit of hoedanigheid in der mensen harten gestort. Want de genade is eigenlijk in God, en de vrucht der genade in ons. Hij zegt, dat deze genade is van enen mens Christus geweest, omdat de Vader Hem gesteld heeft tot een fontein, uit wiens volheid alle mensen zoude putten. En alzo leert hij dat buiten Christus niet zelfs een druppel leven kan gevonden worden, en dat voor onze armoede en gebrekkigheid geen ander remedie is, dan dat Hij van zijn overvloed in ons uitstort. 16

En niet, gelijk door één mens, die gezondigd had, alzo de gave: want het oordeel is uit één tot verdoemenis, maar de gave is uit veler zonde tot rechtvaardigmaking.

16. Dit is een bijzondere rede der verbetering zijner vergelijking, te weten, dat de schuld uit één zonde is krachtig geweest tot onzer aller verdoemenis, maar de genade, of liever, de onverdiende gave is krachtig tot rechtvaardigmaking uit veler zonde. Want dit is een verklaring der naastvolgende woorden, met welke hij nog niet uitgedrukt had, hoe, of in wat deel Christus boven Adam was. Als dit onderscheid gesteld is, zo is het openbaar, dat die ongoddelijk gevoeld hebben, die geleerd hebben, dat wij in Christus niet anders wederom verkrijgen, dan dat wij van de erfzonde of verderving verlost worden, die wij van Adam gekregen hadden. Voorts, bij die vele zonde, van welke de apostel betuigt, dat wij door Christus' weldaad verlost worden, moet men niet alleen de zonde verstaan, die een iegelijk vóór de doop gedaan heeft, maar ook die, waarmede de heiligen dagelijks nieuwe schuld op zich halen, en door welke verdienste zij terecht zoude der verdoemenis onderworpen zijn, zo hun deze genade niet altijd terstond te hulpe kwam. Dewijl hij het oordeel stelt tegen de gave, zo beduidt het eerste de strengheid, gelijk het ander de onverdiende vergeving. Want uit de strengheid komt de verdoemenis, en uit de vergeving komt de kwijtschelding. Of, dat evenveel is, zo God naar recht met ons wil handelen, zo zijn wij allen verdorven, maar Hij maakt ons uit genade rechtvaardig in Christus.

17. Want indien door de zonde van één de dood geheerst heeft door één; zo zullen zoveel te meer zij, die de overvloedigheid der genade en der gave der rechtvaardigheid ontvangen hebben, in het leven heersen door één, Jezus Christus.

17. Hier stelt hij wederom een gewone verbetering, op welke hij meer steunt, omdat hij geenszins voorgenomen heeft alle delen te vervolgen, maar de voornaamste inhoud der zaak te stellen. Tevoren heeft hij gezegd, dat de kracht der genade overvloediger is geweest dan der zonde; daarna vertroost en bevestigt hij de gelovigen, en wekt ze op en vermaant ze om de goedheid Gods te overdenken. Want daartoe dient die zeer zorgvuldige herhaling, te weten, opdat de genade Gods naar hare waardigheid geprezen worden; opdat de mensen van het betrouwen op zichzelf afgebracht worden tot Christus; opdat wij zijn genade verkregen hebbende, volkomen gerustheid genieten; waaruit ten slotte dankbaarheid komt. De hoofdsom is deze: Dewijl Christus Adam te boven gaat, zo overwint de rechtvaardigheid van Christus Adams zonde, en Adams vervloektheid wordt door Christus' genade overvallen. De dood, die van Adam gekomen is, wordt door Christus' leven verslonden. Doch de delen dezer vergelijking komen ook niet wel met elkander overeen. Want hij had moeten zeggen, dat de weldaad des levens meer heerst en krachtig is door de overvloedigheid der genade, en hiervoor zegt hij, dat de gelovigen zullen heersen, hetwelk even veel is; want het rijk der gelovigen in het leven is ook het rijk des levens in de gelovigen. Voorts moet men hier tweeërlei onderscheid tussen Christus en Adam aanmerken, welke Paulus hier voorbijgegaan is, niet omdat hij achtte, dat men ze niet behoorde aan te merken, maar omdat de tegenwoordige handeling niet eiste, dat men ze zou vertellen. Het eerste is, dat wij om Adams zonde niet alleen door de toerekening verdoemd worden, alsof de straf ener vreemde zonde ons opgelegd werd; maar wij dragen daarom zijn straf, omdat wij ook schuldig zijn, te weten, zover onze natuur in hem verdorven en bij God van ongerechtigheid schuldig is. Maar door de rechtvaardigheid van Christus wordt ons op een andere wijze de zaligheid wedergegeven; want zij wordt ons daarom niet toegerekend, omdat zij binnen ons is, maar omdat wij Christus zelf met alle zijne goederen bezitten, die ons door des Vaders mildheid gegeven is. Zo dan de gave der rechtvaardigheid beduidt niet een hoedanigheid of kwaliteit, die God in ons geeft, gelijk sommigen het verkeerd uitleggen, maar een onverdiende toerekening der rechtvaardigheid. Want de apostel verklaart het, wat hij verstaat door het woord genade. Het andere onderscheid is, dat de weldaad van Christus niet is tot alle mensen gekomen, gelijk Adam zijn ganse geslacht in de verdoemenis verward heeft. En deze rede is klaar, want dewijl deze vervloeking, die wij uit Adam hebben, door de natuur in ons verbreid wordt, zo is het geen wonder, dat zij de ganse hoop en massa vervat. Maar om tot de deelachtigheid der genade van Christus te komen, moeten wij door het geloof in Hem geplant worden. Zo dan, om de ellendige erfenis der zonde te hebben, is het genoeg mens te zijn, want zij is in het vlees en bloed; maar om de rechtvaardigheid van Christus te genieten, zo is het nodig geloof te hebben, want door het geloof verkrijgt men de gemeenschap daarvan. De kinderkens wordt zij op bijzondere wijze toegedeeld: want zij hebben in het verbond het recht der aanneming tot kinderen, waardoor zij in de

gemeenschap van Christus komen. Ik spreek van de kinderen der gelovigen, tot welke de belofte der genade gericht wordt. Want de andere worden uit de gemene staat der mensen niet uitgenomen.

18. Zo dan, gelijk door de zonde van één, over alle mensen tot verdoemenis: alzo ook door de rechtvaardigmaking van één, over alle mensen tot rechtvaardigmaking des levens.

18. Zo dan, gelijk. Dit is een onvolkomen rede, welke volkomen is, zo wij voor deze woorden: Tot verdoemenis, tot rechtvaardigmaking, lezen: De verdoemenis, de rechtvaardigmaking; die wij voorwaar zo moeten stellen, willen wij een volkomen zin hebben. En het is een gemeen besluit der voorgaande vergelijking. Want de tussengestelde verbetering laat hij nu varen, en volmaakt de vergelijking: Gelijk wij door de zonde van één tot zondaars zijn gesteld, alzo is de rechtvaardigheid van Christus krachtig om ons te rechtvaardigen. Evenwel hij zegt niet de rechtvaardigheid, maar de rechtvaardigmaking van Christus: opdat hij vermane, dat Christus niet is voor Zichzelf rechtvaardig geweest, maar dat zijn rechtvaardigheid, die Hij had, wijder strekt, zodat Hij door zijn gave de gelovigen verrijkt. De genade maakt hij alten gemeen, omdat zij allen voorgesteld is, en niet, dat zij metterdaad tot alle mensen uitgestrekt wordt. Want hoewel Christus voor de zonde der ganse wereld gelede heeft, en door Gods goedheid allen mensen zonder onderscheid aangeboden wordt, zo wordt Hij nochtans van allen niet aangegrepen. Men kan ook die twee woorden, die hij weinig boven gebruikt heeft, te weten, het oordeel en de genade, wederom inlassen in dit vers: Gelijk het door Gods oordeel geschied is, dat de zonde van één mens tot veler verdoemenis gedijt, alzo zal de genade tot veler rechtvaardigmaking krachtig zijn. De rechtvaardigmaking des levens wordt (naar mijn gevoelen) genomen voor de vrijspraak en kwijtschelding, die ons het leven wedergeeft; alsof hij zeide, de levendmakende rechtvaardigmaking. Want daaruit komt de hope der zaligheid, als God met ons verzoend is. Nu, wij moeten rechtvaardig zijn, opdat wij Hem aangenaam zijn. Zo komt dan het leven uit de rechtvaardigmaking.

19. Want gelijk door de ongehoorzaamheid van één mens, velen tot zondaars gesteld zijn: alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van één, velen tot rechtvaardigen gesteld worden.

19. Want gelijk door de ongehoorzaamheid van één. Dit is geen onnutte herhaling, maar een nodige verklaring der naaste woorden. Want hij bewijst, dat wij door de schuld van één mens alzo bezwaard zijn, dat wij niet onschuldig zijn. Hij had eerst gezegd, dat wij verdoemd worden; maar opdat niemand zichzelf onschuldigheid toeschrijven, zo heeft hij ook daarbij willen zeggen, dat een iegelijk verdoemd wordt, omdat hij een zondaar is. Bovendien, als hij zegt, dat wij door de gehoorzaamheid van Christus rechtvaardig gesteld worden, zo verstaan wij daaruit, dat Christus ons rechtvaardigheid verkregen heeft, daarmede dat Hij de Vader genoeg gedaan heeft. Waaruit volgt, dat de kwaliteit of hoedanigheid der rechtvaardigheid is in Christus, en dat hetgeen Hem eigen is, ons toegerekend wordt. Hij legt ook mede uit, hoedanig de rechtvaardigheid van Christus is, als hij ze noemt gehoorzaamheid. Waarin wij toch moeten aanmerken, wat wij voor Gods aanschijn

moeten voortbrengen, zo wij willen door de werken gerechtvaardigd worden: de gehoorzaamheid der wet, en dat niet alleen in één of twee stukken, maar die alleszins volmaakt is. Want zo de rechtvaardige valt, zo worden al zijn voorgaande rechtvaardigheden niet gedacht. Men moet ook hieruit leren, dat die verkeerde raad zoeken om Gode te behagen, die uit zichzelf iets bedenken, om Hem in de hand te steken. Want de rechte wijze om Hem te dienen, is, als wij volgen hetgeen Hij ons geboden heeft, en zijn Woord gehoorzaam zijn. Laat ze nu gaan, die de rechtvaardigheid der werken stoutelijk zichzelf toeschrijven, dewelke niet kan zijn, zo daar geen volkomen en volmaakte onderhouding der wet is. Nu is het zeker, dat deze nergens gevonden wordt. Wij verstaan ook hieruit, dat die onwijs zijn, die de werken, die zij zelf gedicht hebben, Gode toeschrijven, welke Hij niet hoger acht dan drek; want gehoorzaamheid is beter dan offerande.

20. De wet is daartussen gekomen, opdat de zonde overvloedig zou worden, en waar de zonde overvloedig geworden is, daar is de genade meer overvloedig geweest.

21. Opdat gelijk de zonde geheerst heeft door de dood, alzo ook de genade heerse door rechtvaardigheid tot het eeuwige leven door Jezus Christus, onzen Heere.

20. De wet is daartussen gekomen. Deze handeling staat in verband met wat hij boven gezegd heeft, dat de zonde geweest is, ook eer de wet verkondigd was. Want daaruit volgde terstond deze vraag: Waartoe was dan de wet nodig? Daarom was zij nodig, ook om deze zwaarigheid weg te nemen; maar dewijl hij toen daarop niet verder kon ingaan, zo heeft hij het tot op deze plaats uitgesteld. En hij verklaart nu ook met korte woorden, hoe de wet daartussen gekomen is, opdat de zonde overvloedig worden. Want hij verklaart niet het ganse ambt en gebruik der wet, maar roert alleen een stuk aan, dat ter tegenwoordige zake diende. Want hij leert, opdat de genade Gods plaats verkrijge, dat de mens zijn verderf beter moest geopenbaard worden. Zij waren wel schipbreukig vóór de wet; nochtans, dewijl zij schenen in hunne verderving te zwemmen, zo zijn zij in de diepte verzonken, opdat de verlossing te klaarder worden, als zij boven menselijke verwachting daaruit opkomen. En het was ook geen ongeschikt wonder, dat de wet eensdeels om deze oorzaak gegeven werd, opdat zij de mensen, die eenmaal verdoemd zijn, tweemaal verdoemen. Want daar is geen rechtvaardiger ding, dan dat de mensen alleszins daartoe gebracht worden, ja overwonnen, daartoe getrokken worden, dat zij hun kwaad gevoelen. Opdat de zonde overvloedig zou worden. Hoe men met Augustinus deze plaats pleegt uit te leggen, is bekend, te weten, dat de begeerlijkheid des te meer verwekt wordt, als zij door de wet gedwongen wordt. Want het is des mensen natuurlijk gebrek, te doen wat hem verboden is. Maar ik meen, dat hier geen andere vermeerdering beduidt, dan der kennis en der hardnekkigheid. Want de zonde wordt door de wet voor der mensen oog gesteld, dat zij gedwongen worden zonder ophouden te zien, de verdoemenis die hen bereid is; alzo bekommert de zonde de consciëntie, daar de mensen anders de zonde achter zich zoude stellen en verachten. Bovendien, die eerst de uiterste einde der rechtvaardigheid slechts overtrad, die wordt nu, als de wet gesteld is, een verachter van het bevel Gods, naardien hem de wil Gods is bekend geworden, welken hij door zijn begeerlijkheid vertreedt. Waaruit volgt, dat de zonde door de wet vermeerderd wordt, want dan wordt het gezag des Wetgevers versmaad, en zijn majesteit verminderd. Daar is de genade meer overvloedig geweest. Toen de zonde de mensen verzonken gehouden had, is de genade te hulpe gekomen. Want hij leert, dat de grootheid der genade des te beter verklaard wordt, dat zij, waar de zonde overvloedig is, zichzelf zo overvloediglijk uitstort, dat zij de vloed der zonde niet alleen overwint, maar ook verslindt. En hieruit moet men leren, dat de verdoemenis ons niet daarom in de wet voorgesteld wordt, omdat wij daarin zoude blijven, maar opdat wij, onze ellendigheid wel bekennde, tot Christus opgericht worden, die gezonde is de zieken een Medicijnmeester, de gevangenen een Verlosser, de verdrukten een Vertrouster, de overvallenen een Wreker, Jes. 61 : 1.

21. Opdat gelijk de. Gelijk de zonde de prikkel des doods wordt genoemd, omdat de dood geen recht tegen de mens heeft, anders dan om der zonde wil, alzo bewijst de zonde haar kracht door de dood. Daarom wordt zij gezegd haar geweld door dezen te bewijzen. In het laatste deel is een verwarring, zodat de orde der vergelijking der twee tegenovergestelde dingen niet vastgehouden wordt van stuk tot stuk. De tegenstelling en vergelijking zou eenvoudig geweest zijn, had hij aldus gezegd: Opdat de rechtvaardigheid heerse door Christus. Maar het is Paulus niet genoeg de ene tegenstelling tegen de andere gesteld te hebben, maar stelt ook daarbij de genade, opdat hij het te vaster der gedachtenis indrukke, dat dit alles niet uit onze verdienste, maar uit de weldadigheid Gods is. Tevoren had hij gezegd, dat de dood zelve geheerst heeft, en nu schrijft hij het 't rijk der zonde toe, doch alzo, dat haar einde en vrucht de dood is. En hij zegt dat zij geheerst heeft, sprekende in verleden tijd. Niet dat zij nu afgelaten heeft te heersen in degenen, die alleen uit vlees en bloed geboren zijn, maar hij onderscheidt alzo Adam en Christus, dat hij een iegelijk zijnen tijd toevoegt. Daarom zo haast als de genade van Christus begint in een iegelijk kracht te hebben, zo neemt het rijk der zonde en des doods een einde.

HET ZESDE HOOFDSTUK

- 1. Wat zullen wij dan zeggen? zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade overvloedig worden?*
- 2. Dat zij verre; wij, die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij dan nog in dezelve leven?*

1. Wat zullen wij dan zeggen? In dit gehele hoofdstuk behandelt Paulus, dat zij verkeerdelijk Christus verscheuren, die dichten, dat de onverdiende genade ons van Hem gegeven wordt zonder nieuwigheid des levens. Hoewel hij gaat ook verder, en werpt voor, dat dan schijnt der genade plaats gegeven te worden, als de mensen in de zonde gehecht liggen. Want wij weten, dat altijd het vlees zichzelf door allerlei voorwending wil toegeven. Bovendien bedekt de duivel allerlei valse beschuldigingen, om daarmee de leer der genade te schande te maken; hetwelk hem niet zeer moeilijk valt. Want dewijl het menselijk gevoelen ganselijk tegen is, al wat van Christus gepredikt wordt, zo moet het geen wonder schijnen, dat het vlees, van de rechtvaardigmaking des geloofs horende, zich zo dikwijls stoot, als aan verscheidene steenrotsen. Nochtans moet men voortgaan, en men moet Christus niet onderdrukken, omdat Hij velen is tot een steen des aanstoots, en tot een steenrots der ergernis. Want gelijk Hij de goddelozen gedijt tot enen val, alzo zal Hij de godzaligen wezen tot wederopstanding. Evenwel men moet altijd de ongeschikte vragen weerstaan, opdat de Christelijke leer niet schijnen iets ongeschikts mede te brengen. En de apostel behandelt nu, wat zeer gemeenlijk pleegt tegen de verkondiging der Goddelijke genade tegengeworpen te worden; te weten, zo het waar is, dat de genade Gods ons zoveel te meer overvloediger en milder te hulpe komt, hoe zwaarder wij onder de zonde liggen, zo is ons geen ding beter, dan dat wij ons in het diepste der zonde doen verzinken, en dikwijls met nieuwe zonde de toorn Gods verwekken; want dan zullen wij eerst te overvloediger genade bevinden, en wij kunnen niets beters wensen. De wijze, hoe hij dit weerlegd, zullen wij hierna zien.

2. Dat zij verre. Sommigen menen, dat Paulus deze zeer ongeschikte razernij alleen door gezag heeft willen wederleggen, maar het is uit andere plaatsen duidelijk, hoe gewoon hem dit antwoord is, ook waar hij er veel tegen inbrengt: gelijk hij ook een weinig hierna deze tegengeworpen valse beschuldiging naarstig zal wederleggen; nochtans heeft hij ze eerst met deze vergruwing verworpen, om de lezers te vermanen, dat geen ding minder waar is, dan dat de genade van Christus, waardoor onze rechtvaardigheid weder opgericht wordt, onze zonde zou voeden. Wij, die der zonde gestorven zijn. Dit is een bewijsvoering, genomen uit de vaststelling van het tegenovergestelde. Want die zondigt, leeft zonder twijfel der zonde, en wij zijn door Christus' genade der zonde gestorven; zó is het dan niet waar, dat zij aan de zonde, die zij wegneemt, kracht of voedsel zou geven. Want de zaak staat alzo, dat de gelovigen nimmermeer met God verzoend worden zonder de gave der wedergeboorte. Ja, dat wij tot dit einde gerechtvaardigd worden, opdat wij daarna door de zuiverheid des levens God dienen. En ook Christus wast ons niet anders met zijn bloed, en maakt ons ook God niet anders genadig, dan als Hij ons deelachtig maakt zijns Geestes, die ons tot een heilig leven vernieuwt. Zo zou dan dit meer dan een averechtse verkering van het werk Gods zijn, ware het, dat de zonde krachtiger wordt door de oorzaak der genade, die ons in Christus voorgesteld wordt. Want het geneesmiddel is ook geen voedsel der krankheid, die zij wegneemt. Voorts moet men in gedachtenis houden, wat ik boven aangevoerd heb, te weten, dat Paulus hier niet handelt hoedanig God ons vindt, als Hij ons roept tot de gemeenschap zijns Zoons, maar hoedanig wij behoren te zijn, als Hij ons barmhartig geweest is, en uit genade tot kinderen aangenomen heeft. Want met het woordje nog, of voortaan, hetwelk toekomstige tijd beduidt, bewijst hij hoedanige verandering de rechtvaardigheid behoort te volgen.

- 3. Weet gij niet, dat wij allen, die in Christus Jezus zijn gedoopt, in zijn dood gedoopt zijn?*
- 4. Zo zijn wij dan met Hem begraven door de doop, tot de dood: opdat gelijk Christus opgewekt is uit de dode, door de heerlijkheid des Vaders, alzo wij ook in nieuwigheid des levens wandelen.*

3. Weet gij niet. De naastvoorgaande waarheid, te weten, dat Christus in de zijnen de zonde doodt, bewijst hij uit de kracht en einde des doops, waardoor wij een begin en ingang hebben in het geloof in Hem. Want dat is zonder twijfel, dat wij Christus in de doop aandoen, en dat wij met deze conditie gedoopt worden, dat wij een met Hem zijn. En nu stelt Paulus een andere grondrede, te weten, dat wij dan eerst waarlijk in het lichaam van Christus verenigen, als zijn dood zijn vrucht in ons voortbrengt. Ja, hij leert dat deze gemeenschap des doods voornamelijk in de doop aan te merken is. Want daar wordt niet alleen de kwijschelding, maar OOK de doding

en verderving van de oude mens voorgesteld. Waaruit het openbaar is, dat de kracht des doods van Christus zich terstond bewijst, als wij in genade ontvangen zijn. Voorts, waartoe deze gemeenschap met de dood van Christus dient, volgt terstond.

4. Zo zijn wij dan met Hem begraven. Nu begint hij te kennen te geven, waartoe dit dient, dat wij tot de dood van Christus gedoopt worden, hoewel hij het nog niet geheel verklaart; te weten, opdat wij onszelf gestorven zijnde, nieuwe mensen worden. Want van de gemeenschap des doods maakt hij terecht enen doorgang tot de deelachtigheid des levens; want deze twee dingen hangen aan elkander met een onverbreekbare knoop, te weten, dat de oude mens door de dood van Christus weggenomen wordt, opdat Zijn wederopstanding de rechtvaardigheid weder opricht, en ons nieuwe creaturen maakt. En voorwaar, dewijl Christus ons tot het leven gegeven is, waartoe zou het dienen, dat wij met Hem sterven, anders dan opdat wij tot een beter leven wederopstaan? En daarom doodt Hij dat sterfelijke, dat in ons is, niet anders, dan opdat Hij ons waarlijk levend make. Voorts zullen wij weten, dat de apostel ons niet enkel vermaant tot de navolging van Christus, even alsof hij zeide, dat de dood van Christus ons ware een exempel, hetwelk alle Christenen moeten navolgen. Want hij klimt voorwaar hoger; want hij brengt een leer voort, uit welke hij hierna een vermaning zal afleiden, gelijk het licht is te doen. Die leer is deze: Dat de dood van Christus krachtig is om de boosheid onzes vleses uit te blussen en uit te roeien, en de wederopstanding om een nieuw beter leven in ons te verwekken; en dat wij door de doop in de gemeenschap der genade aangenomen worden. Als dit fundament gelegd is, zo mag men op 't allergeschiktst de Christenen vermanen, dat zij arbeiden om hunne roeping genoeg te doen. Bovendien is er niet aan gelegen, dat deze kracht niet schijnt in alle gedoopten. Want Paulus heeft naar zijn wijze de substantie en vrucht bij het uitwendig teken gesteld, dewijl hij tot de gelovigen spreekt. Want wij weten, dat door hun geloof vast en zeker wordt, al wat de Heere door het uitwendige teken aanbiedt. In een woord, hij leert hoedanig de waarheid van de aangenomen doop is. Alzo betuigt hij aan de Galaten, dat die allen Christus aangedaan hebben, die in Christus gedoopt zijn. Voorwaar men moet alzo spreken, waar de inzettingen des Heeren en het geloof der godzaligen overeenkomen. Want wij hebben nimmermeer blote en ijdele tekenen, dan als onze ondankbaarheid en boosheid de werking der goddelijke weldadigheid verhindert. Door de heerlijkheid des Vaders. Dat is, door zijn uitnemende kracht, waarmede Hij Zichzelf waarlijk heerlijk bewezen heeft, en de grootdadigheid zijner heerlijkheid als verklaard heeft. Alzo wordt dikwijls in de Schrift de mogendheid Gods met bijzondere uitnemende titel versierd, die zich in de wederopstanding van Christus bewezen heeft, en dat niet tevergeefs; want daar is veel aan gelegen, dat door zulke zeer klare en uitgedrukte omschrijving der onuitsprekelijke mogendheid Gods, niet alleen het geloof der laatste wederopstanding, die verre boven het gevoelen des vleses is, maar dat ook de andere vruchten, die wij uit de wederopstanding van Christus ontvangen, bij ons grotelijks verheven worden.

5. Want indien wij in de gelijkenis zijns doods geplant zijn, zo zullen wij voorwaar ook der wederopstanding deelachtig wezen.

6. Dit wetende, dat onze oude mens mede met Hem gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde weggenomen worden, opdat wij niet meer de zonde dienen.

5. Want indien wij in. De zaak, die hij voorgesteld had, bevestigt hij met duidelijker woorden. Want de gelijkenis, die hij nu gebruikt, laat geen twijfel over; want de inplanting beduidt niet alleen een gelijkheid des exempels, maar ook een verborgen vereniging, waardoor wij aan Hem verenigd en aangehecht zijn, alzo dat Hij ons met zijn Geest levendmakende, zijn kracht in ons stort. Daarom gelijk een rijs of spruit dezelfde staat des levens en des doods heeft met de boom, waarin het geplant of geënt is, alzo betaamt het ook, dat wij beide des levens en des doods van Christus deelachtig zijn. Want indien wij in de gelijkenis des doods van Christus geplant zijn, en deze niet zonder wederopstanding is, zo zal dan onze dood ook niet zonder wederopstanding zijn. Voorts, deze woorden kunnen tweezins uitgelegd worden, te weten, dat wij Christus ingeplant zijn tot gelijkenis zijns doods, of dat wij enkel der gelijkenis zijn ingeplant. Naar het eerste zou het woord tot gelijkenis, de wijze beduide, en ik ontken niet, dat dit een volkomen zin heeft; maar dewijl het andere met de eenvoudigheid des woords beter overeenkomt, zo wil ik dat liever houden; hoewel daar weinig aan gelegen is, dewijl het beide op een zin uitkomt. Chrysostomus meent, dat Paulus gezegd heeft: gelijkenis des doods voor de dood, gelijk op een andere plaats: In gelijkenis des mensen geworden. Maar ik meen wat duidelijker in dit woord te zien. Want behalve dat het dient om de wederopstanding te bewijzen, zo schijnt

het ook hiertoe te strekken, dat wij niet sterven gelijk Christus, met natuurlijke dood, maar dat wij de Overeenkomst met zijn dood hebben, te weten, gelijk Hij de dood gestorven is in het vlees, dat Hij van ons genomen had, also sterven wij in onszelf, opdat wij in Hem leven. Zo is het dan niet dezelfde, maar een gelijke dood. Want men moet de analogie of overeenkomst aanmerken, die daar is tussen de verderving des tegenwoordigen levens en de geestelijke vernieuwing. Ingeplant. In dit woord is grote kracht, en bewijst klaarlijk, dat de apostel niet alleen vermaant, maar veelmeer van de weldaad van Christus leert. Want hij eist hier niet van ons, dat door onze naarstigheit en vernuft moet volbracht worden, maar prijst de inplanting, die door Gods hand geschied is. Men moet niet arbeiden om de vergelijking in alle stukken door te trekken. Want tussen de enting der bomen en deze onze inplanting zal terstond verscheidenheit voortkomen, te weten, dat het takje in de boom geplant, wel zijn voedsel heeft van de wortel des booms, maar behoudt zijn eigen natuur om vrucht te dragen. Maar in onze geestelijke inplanting hebben wij niet alleen het sap en de kracht des levens van Christus, maar worden ook uit onze natuur tot zijn natuur veranderd. Maar de apostel heeft niet anders willen beduiden, dan de kracht des doods van Christus, die zich in de verderving onzes vleses bewijst en ook de kracht der wederopstanding, om een betere natuur des Geestes in ons te vernieuwen.

6. Dat onze oude mensen. Gelijk van het o u d e Testament wordt gesproken in opzicht tot het nieuwe; also ook van de oud en mens in tegenoverstelling van de nieuwen mens. Want hij begint oud te zijn, als hij door de begonnen wedergeboorte mettertijd teniet wordt. En hij spreekt van de ganse natuur, die wij uit moeders buik brengen, welke zo onbekwaam tot het rijk Gods is, dat zij moet teniet worden, zover zij tot het ware leven weder opgericht wordt. Hij zegt, dat deze oude mens aan het kruis van Christus gehecht is, omdat hij door zijn kracht gedood wordt. En hij heeft namelijk het kruis gemeld, om te duidelijker te kennen te geven, dat wij nergens uit gedood worden, dan uit de gemeenschap zijns doods. Want ik stem niet in met die, die dit uitleggen, dat hij niet dood is, maar aan 't kruis gehecht is, omdat hij nog eensdeels in ons leeft en krachtig is. Het is wel een waarheid, maar dient weinig tot de tegenwoordige plaats. Het lichaam der zonde betekent niet het vlees en benen, maar de ganse hoop of massa. Want de mens, aan zijne natuur overgelaten, is een massa van zonde geworden. Opdat wij niet meer de zonde dienen. Hiermede bewijst hij het einde der verderving des lichaams der zonde. Waaruit volgt, dat wij zolang wij Adams kinderen, en niet anders dan mensen zijn, also der zonde onderworpen zijn, dat wij niet anders kunnen dan zondigen; en dat degenen, die in Christus geplant zijn, van deze ellendige nood verlost worden, niet dat wij terstond ganselijk aflaten te zondigen, maar opdat wij eindelijk in de strijd de overwinning hebben.

7. Want die dood is, die is gerechtvaardigd van de zonde.

8. En indien wij met Christus gestorven zijn, zo geloven wij, dat wij ook met Hem zullen leven.

9. Wetende, dat Christus uit de dode opgewekt zijnde, niet meer sterft, de dood heeft geen heerschappij meer over Hem.

10. Want dat Hij gestorven is, dat is Hij eenmaal der zonde gestorven ; en dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode.

11. Also ook gij, acht uzelf, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode leeft in Christus Jezus, onzen Heere.

7. Want die dood is. Dit is een bewijs genomen uit de eigenschap en werking des doods. Want indien de dood al de werkingen des levens wegneemt, zo moeten wij, wij die der zonde gestorven zijn, van hare werkingen rusten, welke zij, zolang zij leefde, teweegbracht. Gerechtvaardigd. Dat is, bevrijd en van dienstbaarheid verlost. Want gelijk die van de strik der beschuldiging verlost wordt, die door des rechters uitspraak bevrijd en kwijtgescholden wordt, also ook, als de dood ons van dit leven ontbindt, zo verlost hij ons van alle zijne werken. Voorts, hoewel onder de mensen nergens zulk een exempel is, zo moeten wij nochtans dit niet achten een ijdele herschenschim te zijn, wat hier gezegd wordt, noch ook de moed verloren geven, waar wij onszelf niet vinden onder het getal dergenen, die hun vlees ganselijk gekruisigd hebben. Want dit werk Gods wordt niet volbracht op de eersten dag, als het in ons begonnen is, maar neemt toe en wordt langzamerhand groter, en wordt door dagelijkse wasdom stuksgewijze ten einde gebracht. Zo zal men het dan ten slotte aldus verstaan: Indien gij een Christen zijt, zo moet het teken der gemeenschap met de dood van Christus in u zijn, wiens vrucht is, dat uw vlees gekruisigd is met alle zijne begeerlijkheden. Voorts, dat deze gemeenschap niet daarom niets is, al gevoelt gij dat het overblijfsel des vleses nog in u leeft, maar dat men altijd naar de wasdom der gemeenschap moet staan, totdat men tot het einde komt. Want het gaat wel, als ons vlees zonder ophouden gedood wordt; en daar is geen kleine voortgang gemaakt, als het heersen hem benomen is, en de

Heiligen Geest datzelf overgegeven is. Daar is een andere gemeenschap des doods van Christus, waarvan de apostel dikwijls op andere plaatsen, en voornamelijk 2 Cor. 4 spreekt, te weten, de verdraagzaamheid des kruises, waarop ook de gemeenschap des eeuwigen levens volgt.

8. En indien wij gestorven zijn. Dit herhaalt hij tot geen ander einde, dan om die verklaring te stellen, die daarna volgt, te weten, dat Christus, éénmaal opgewekt, nu niet meer sterft. Waarmede hij wil leren, dat de Christenen deze nieuwigheid des levens het ganze leven lang moeten voortzetten. Want zo zij het beeld van Christus in zich moeten bewijzen en uitgeven, met de doding des vleses en het leven des Geestes, zo moet de eerste eenmaal voor eeuwig geschiede, en de ander moet eeuwig duren. Niet dat het vlees in één ogenblik tijds in ons sterft, gelijk wij weinig hierboven gezegd hebben, maar opdat men in de doding daarvan niet moet achterwaarts gaan. Want zo wij ons wederom in onzen drek wentelen, zo verloochenen wij Christus, dien wij niet kunnen deelachtig worden, anders dan door nieuwigheid des levens, gelijk Hij in zijn persoon een onverderfelijk leven heeft.

9. De dood heeft geen heerschappij meer over Hem. Hij schijnt te kennen te geven, dat de dood eenmaal over Christus heerschappij heeft gehad. En voorwaar, toen Hij Zichzelf voor ons tot in de dood gegeven heeft, zo heeft Hij eensdeels Zichzelf der macht des doods overgegeven en onderworpen; nochtans met zulk een voorwaarde, dat het onmogelijk was, dat Hij in zijne smarten zou gevangen gehouden, overwonnen of verslonden worden. Zo heeft Hij dan Zichzelf een ogenblik tijds onder diens macht gegeven, en heeft dien alzo in eeuwigheid verslonden. Hoewel om eenvoudiger te spreken: de heerschappij des doods wordt hier verstaan van de willigen staat des doods, waaraan de wederopstanding een einde gemaakt heeft. De inhoud is, dat Christus, die nu door zijn Geest de gelovigen levend maakt, of hun zijn leven door verborgen kracht uit de hemel ingeeft, door zijn wederopstanding van het geweld des doods is bevrijd geworden, opdat Hij daarvan alle de zijnen vrijmaken.

10. Hij is eenmaal der zonde gestorven. Wat hij gezegd had, dat wij naar het exempel van Christus eeuwig van het juk des duivels verlost zijn, voegt hij nu tot zijn stelling, te weten, dat wij niet meer der tirannie der zonde onderworpen zijn; en ditzelf bewijst hij door de eindelijke oorzaak van de dood van Christus, te weten, dat Hij gestorven is om de zonde uit te blussen. Voorts, in deze wijze van spreken moet men aanmerken wat Christus kan toekomen. Want Hij wordt niet gezegd der zonde gestorven te zijn, opdat Hij afliet te zondigen, gelijk men het moet verstaan, wijl van ons gesproken wordt; maar dat Hij de dood gestorven is om der zonde wil, opdat Hij Zichzelf tot een rantsoen en verzoening stellende, de kracht en het recht van de dood zou teniet maken. En hij zegt, dat Hij zulks eenmaal gedaan heeft, niet alleen, omdat Hij door een enige offerande de eeuwige verlossing verkregen hebbende, en een reiniging door zijn bloed gemaakt hebbende, de gelovigen in eeuwigheid geheiligd heeft; maar ook opdat in ons een onderlinge overeenkomende gelijkheid is. Want moge ook de geestelijke dood gedurige voortgang in ons hebben, zo worden wij nochtans eigenlijk gezegd eenmaal te sterven, als Christus ons door zijn bloed niet de Vader verzoenende, ook mede door de kracht zijns Geestes vernieuwt. En dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode. Of men dit uitlegt in God of bij God, de zin blijft dezelfde; want het beduidt, in het onsterfelijke en onverderfelijke rijk Gods te leven met een leven, dat gene sterfelijkheid onderworpen is. Van welk leven een gelijkenis moet schijnen in de wedergeboorte der godzaligen. Hier moet men aan het woord gelijkenis gedachtig zijn. Want hij zegt niet, dat wij in de hemel zullen leven, gelijk Christus daar leeft, maar Hij maakt dat nieuwe leven, dat wij na de wedergeboorte op de aarde leven, aan zijn hemels leven gelijk. En dat hij leert, dat wij naar zijn exempel der zonde moeten sterven, dat komt niet alzo overeen, dat men zou kunnen zeggen, dat het dezelfde dood is. Want wij sterven der zonde, als de zonde in ons sterft. Maar Christus sterft anders, die stervende de dood verdreven heeft. Nu, als hij boven zeide, dat wij geloven, dat wij met Hem zullen leven, zo geeft hij met het woord geloven, genoeg te kennen, dat hij van de genade van Christus spreekt. Want ware het, dat hij ons alleen van onze roeping vermaande, zo zou hij aldus gesproken hebben: Dewijl wij met Christus gestorven zijn, zo moeten wij desgelijks met Hem leven. En het woord geloven betekent, dat hier gesproken wordt van een leer des geloofs, die in de beloften gefundeerd is, alsof er gezegd ware: De gelovigen moeten achten, dat zij door de weldaad van Christus alzo naar het vlees gestorven zijn, dat dezelfde Christus de nieuwigheid des levens tot het einde zal aanhouden. En het woord leven, in toekomstige tijd gesproken, is niet van de laatste wederopstanding te verstaan, maar beduidt enkel de gedurige loop des nieuwen levens, zolang als wij in de wereld verkeren.

11. Alzo ook gij, acht uzelf. Nu wordt hierbij gesteld de beschrijving der overeenkomst, waarvan ik gesproken heb. Want dat hij gezegd heeft, dat Christus eenmaal der zonde gestorven is, en eeuwig Gode leeft, dat beide voegt hij ons toe, en vermaant ons hoe wij nu levende sterven, te weten, als wij de zonde verlaten. Doch ook dit deel verzwijgt hij niet: waar wij eenmaal de genade van Christus door het geloof aangenomen hebben, al is het, dat de doding des vleses slechts in ons begonnen wordt, dat nochtans met datzelfde het leven der zonde uitgeblust wordt, opdat voortaan de geestelijke nieuwigheid altijd dure. Want ware het, dat Christus niet eenmaal de zonde in ons doodde, zo zou zijn genade niet zeer zeker en vast zijn. Zo is dan de zin der woorden: Dek, dat het alzo met u is, zo haast als Christus eenmaal tot verderf der zonde gestorven is, zodat gij voortaan aflaat te zondigen, zo zijt gij eenmaal gestorven; ja, gij moet alle dagen voortgaan in die doding, die in u begonnen is, totdat de zonde ganselijk uitgeblust wordt. Gelijk Christus wederopgestaan is tot een onverderfelijk leven, alzo zijt gij door Gods genade wedergeboren, opdat gij het ganse leven in heiligheid en rechtvaardigheid doorbrengt; dewijl deze kracht des Heiligen Geestes eeuwig is, en altijd zal duren, waardoor gij vernieuwd zijt. Voorts heb ik liever de woorden van Paulus behouden, en gesteld in Christus Jezus, dan met Erasmus overgezet, door Christus; omdat door die wijze de inplanting beter uitgedrukt wordt, die ons e'én met Christus maakt.

12. Dat dan de zonde in uw sterfelijk lichaam niet heerse, om haar in zijne begeerlijkheden gehoorzaam te zijn.

13. Dat gij ook uwe lede niet begeeft der zonde, tot wapenen der onrechtvaardigheid: maar dat gij uzelf Gode begeeft, als uit de dode levende, en uwe lede Gode tot wapenen der rechtvaardigheid.

12. Dat dan de zonde. Nu begint hij een vermaning, welke vanzelf volgt uit de leer, die hij van onze gemeenschap met Christus geleerd heeft, te weten: Hoewel de zonde in ons woont, zo ware het nochtans zeer ongeschikt, dat zij kracht zou hebben om te heersen; want de macht der heiligmaking moet boven de zonde zijn, opdat ons leven betuige, dat wij waarlijk lede van Christus zijn. Ik heb boven opgemerkt, dat het woord lichaam, niet genomen wordt voor vlees, vel en benen, maar voor de ganse massa des mensen, opdat ik alzo spreek. Dit kan men zekerder verstaan uit de tegenwoordige plaats; want het andere stuk, dat hij terstond hierbij zal stellen van de delen des lichaams, strekt ook tot de ziel. Alzo bedoelt Paulus duidelijk de aardse mens. Want de verdorvenheid onzer natuur maakt, dat wij geen ding uitgeven, dat onze oorsprong waardig is. Alzo ook als de Heere, Gen. 6 : 3, klaagt, dat de mens gelijk onredelijke dieren vlees geworden is, zo laat Hij hem niet anders dan wat aards is. Tot ditzelf dient ook wat Christus zegt: Wat uit vlees geboren is, dat is vlees. Want ofschoon iemand hiertegen wilde zeggen, dat het anders gelegen is met de ziel, zo kan men lichtelijk daarop antwoorden: dewijl wij nu zozeer ontaard en verdorven zijn, zo zijn onze zielen alzo aan de aarde gehecht, en aan het lichaam onderworpen, dat zij van haar uitnemendheid afgeweken zijn. Bovendien wordt de natuur des mensen gezegd lichamelijk te zijn, omdat degene, die van de hemelse genade beroofd is, niet anders is dan een bedrieglijke schaduw of beeld. Ook wordt dit lichaam uit verachting van Paulus gezegd sterfelijk te zijn, om te leren, dat de ganse natuur des mensen tot de dood en de verderving geneigd is. Nu, de zonde noemt hij die eerste verkeerdheid, die in onze harten woont, die ons tot zondigen drijft, waaruit eigenlijk alle boosheid en boze daden vloeien. Tussen deze en ons stelt hij de begeerlijkheden, zodat de zonde is als een koning, en dat de begeerlijkheden zijn als geboden en bevelen van dien koning.

13. Dat gij ook uwe lede niet begeeft. Wanneer de zonde eenmaal het rijk in onze harten ingenomen heeft, zo worden al de lede onzes lichaams terstond tot zijnen dienst gevoegd. Daarom beschrijft hij hier het rijk der zonde bij de dingen, die daaruit volgen, opdat hij te beter bewijze wat wij moeten doen, zo wij zijn juk willen afwerpen. Hij neemt een gelijkenis van de krijgshandel, als hij onze lede noemt wapenen of instrumenten; alsof hij zeide: Gelijk een krijgsknecht altijd zijne wapenen bereidt om die te gebruiken, zo wanneer het hem van zijnen hoofdman geboden is, en gebruikt ze nimmermeer anders dan naar diens wil; alzo moeten ook de Christenen achten, dat al hunne lede wapenen zijn des geestelijken krijgs. Daarom, zo zij zichzelf in enigen dele tot verkeerdheid misbruiken, zo dienen zij de zonde. Nu, zij hebben God en Christus enen krijgseed gedaan, waarmede zij verbonden zijn, zo betaamt het hun dan verre te zijn van alle gemeenschap met het leger der zonde. Hier mogen zij toezien, met wat recht die hovaardiglijk de Christennaam zichzelf toeschrijven, welker alle lede als des duivels hoerenuizen bereid zijn, om alle schandelijkheid te bedrijven. Daarentegen gebiedt hij, dat wij onszelf geheel Gode overgeven, te weten, opdat wij ons hart en gemoed van alle dwaalachtigheid afhouden, waarin wij door de begeerlijkheid des vleses getrokken worden, en op de wil Gods

alleen zien, en naarstig zijn om zijne gebodenn aan te nemen, en bereid om die te volbrengen. Dat ook onze lede naar zijn goeddunken moeten gevoegd en geheiligd zijn; zodat al de machten onzer ziele en onzes lichaams, niet anders dan Gods eer uitgeven. En de oorzaak wordt daarbij gesteld, te weten, omdat de Heere niet tevergeefs het eerste leven heeft weggenomen en ons tot een ander geschapen heeft, waarmee de werken moeten vergezeld gaan.

14. Want de zonde zal geen heerschappij over u hebben; want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade.

15. Hoe dan? zullen wij zondigen, omdat wij niet zijn onder de wet, maar onder de genade? Dat zij verre.

16. Weet gij niet, dat dien gij uzelf gegeven hebt tot dienstknechten tot gehoorzaamheid, diens dienstknechten zijt, dien gij gehoorzaam zijt, hetzij der zonde ten dood, of der gehoorzaamheid tot rechtvaardigheid.

17. Gode zij dank, dat gij dienstknechten der zonde geweest zijt, maar zijt van harte gehoorzaam geweest het voorbeeld der leer, tot hetwelk gij gebracht zijt.

18. Dewijl gij dan vrij van de zonde geworden zijt, zo zijt gij dienstknechten der rechtvaardigheid geworden.

14. De zonde zal geen heerschappij over u hebben. Het is niet nodig de uitleggingen, die genen of zeer weinigen schijn van waarheid hebben, met vele woorden te verhalen of te wederleggen. Daar is ene, die met meerderen schijn dan de andere kan beschermd worden, te weten, waardoor deze woorden, onder de wet, genomen worden voor onderworpen te zijn aan de letter der wet, welke het hart niet vernieuwt; zodat daartegenover, onder de genade zijn, zoveel is, als door de Geest der genade van boze genegenheden verlost te zijn. Maar deze uitlegging behaagt mij ook ganselijk niet. Want zo wij dezen zin aannemen, waartoe zal dan de vraag dienen, die terstond volgt? Zullen wij zondigen, omdat wij niet zijn onder de wet? Voorwaar Paulus zou nimmermeer deze vraag daarbij gesteld hebben, had hij niet begrepen, dat wij van de strengheid der wet verlost zijn, opdat God niet meer met het uiterste recht met ons handelen. Daarom is het zonder twijfel, dat hij hier enige vrijlating van de wet heeft willen beduide. Maar ik wil de woordenstrijd laten varen, en met korte woorden verklaren, wat ik gevoel. Ten eerste dunkt mij hier een vertroosting te zijn, waardoor de gelovigen bevestigd worden, opdat zij door het gevoel hunner zwakheid niet bezwijken in de oefening der heiligheid. Hij heeft ze vermaand, dat ze al hun macht zoude stellen tot gehoorzaamheid der rechtvaardigheid. Maar dewijl zij het overblijfsel des vleses nog met zich omdragen, zo moeten zij wat mank gaan. Daarom, opdat zij door de kennis hunner zwakheid niet gebroken worden, en de moed verloren geven, zo komt hij hun zeer gepast tegen, een vertroosting daartussen stellende, welke daaruit genomen is, dat hunne werken nu niet geëist worden naar het strenge onderzoek der wet, maar zij zijn Gode aangenaam uit vriendelijkheid en toegeving, dewijl Hij de onreinigheid vergeeft. Het juk der wet kan alzo niet gedragen worden, dat het degenen, die het dragen, niet breken en vermorzelen. Zo moeten dan de gelovigen hun toevlucht tot Christus nemen, en Hem als de Auteur en Beschermer hunner vrijheid aanroepen. Zoveel Hem aangaat, Hij bewijst zulks te zijn, want daarom heeft Hij Zichzelf de dienstbaarheid der wet onderworpen, welke Hij anders niet schuldig was, dan om degenen, die onder de wet waren te verlossen, gelijk de apostel zegt. Daarom, onder de wet niet zijn, beduidt niet alleen, dat de dode letter ons niet meer voorschrijft dingen, die ons verdoemenis aanbrengen, omdat wij ze niet kunnen volbrengen, maar ook, dat wij niet meer der wet onderworpen zijn, zover zij volkomen rechtvaardigheid eist, en allen de dood verkondigt, die in enigen dele afgeweken zijn. Onder het woord genade, verstaan wij desgelijks beide de stukken der verlossing, dat is, de vergeving der zonde, waarmede God ons rechtvaardigheid toerekent, en de heiligmaking des Geestes, waardoor Hij ons tot nieuwe werken vernieuwt. Het woordje want, acht ik gesteld te zijn voor omdat, hetwelk dikwijls geschiedt, alsof daar stond: Omdat wij onder de genade zijn, daarom zijn wij niet onder de wet. Nu zal de zin duidelijk zijn; want de apostel wil ons troosten, opdat wij in de oefening der goede werken niet moede worden, daar wij nog vele onvolmaaktheden in ons gevoelen. Want al is het, dat wij door de prikkels der zonde gekweld worden, zo kan zij ons nochtans niet ten onder brengen, dewijl wij door de Geest Gods overwinnen. Daarna in de genade gesteld zijnde, zijn wij vrij van de strengen eis der wet. Voorts moet men hier verstaan wat de apostel voor bekend en beleden neemt, te weten, dat allen van Gods genade beroofd zijn, die door het juk der wet gebonden, onder de verdoemenis gehouden worden. Ja men kan dit door het tegenovergestelde bewijzen, dat de mensen de heerschappij der zonde onderworpen liggen, zolang zij onder de wet zijn.

15. Hoe dan? Dewijl de wijsheid des vleses altijd de verborgenheden Gods weerspreekt, zo gebruikt hij noodwendig deze vóórkoming. Want dewijl de wet een regel is om wel te leven, en gegeven is om de mensen te regeren en te matigen, zo menen wij, zo de wet afgelegd is, dat daarmede terstond alle discipline vervalt, alle tegenweer en omtuining gebroken worden, en dat geen onderscheid des goeds en kwaads meer blijft. Maar hierin dwalen wij, dat wij menen, dat door de aflegging der wet, ook de rechtvaardigheid afgelegd wordt, die God in de wet gebiedt; daar dit geenszins te trekken is tot de geboden des levens, welke Christus meer bevestigt en versterkt, dan wegneemt. Dit is een recht antwoord en oplossing, te weten, dat niet anders dan de vervloeking weggenomen wordt, waaraan alle mensen buiten de genade onderworpen zijn. Maar hoewel Paulus dit niet duidelijk uitdrukt, zo beweert hij 't nochtans bedektelijk.

16. Dat zij verre. Weet gij niet. Dit is niet alleen een blote verwerping der voorgaande tegenwerping, gelijk sommigen gemeend hebben, even alsof hij liever zulk een vraag wilde versmade, dan wederleggen; want terstond daarna volgt een wederlegging genomen uit de natuur der tegenovergestelde dingen, bijna in dezen zin: Tussen het juk van Christus en der zonde is zo groot verschil, dat men ze niet beide tegelijk kan dragen. Zo wij zondigen, zo begeven wij ons der zonde tot dienstbaarheid; maar nu zijn de gelovigen van de tirannie der zonde verlost, opdat zij Christus dienen; zo is het dan onmogelijk, dat zij in zonde verbonden zouden blijven. Maar het is beter, dat wij de orde en het vervolg van deze bewijsvoering, gelijk die van Paulus gesteld is, nader onderzoeken. Dien gij gehoorzaam zijt. Het woordje dien, is hier zoveel als want, gelijk het ook dikwijls zo gebruikt wordt. Even alsof iemand zeide: Daar is generlei boosheid, waarin een vadermoorder niet schuldig is, die zich niet ontzien heeft die alleruiterste boze daad en die onmenselijkheid te bedrijven, waarvan bijna de onredelijke beesten zoude vergruwen. En deze rede van Paulus is eensdeels genomen uit de vrucht der dienstbaarheid; want hij besluit, dat zij dienstknechten zijn, zo zij gehoorzaam zijn; daar de gehoorzaamheid betuigt, dat die recht heeft om te gebieden, die alzo tot zijn gehoorzaamheid dwingt. En anderdeels is zij genomen uit de onderlinge betrekking van dienstknecht en heer: Zo gij dienstknechten zijt, zo heeft dan de zonde heerschappij. Of der gehoorzaamheid. Hier heeft hij oneigenlijk gesproken; want had hij stuk tegen stuk willen stellen, zo moest hij gezegd hebben: Of der rechtvaardigheid tot het leven. Maar dewijl de verandering der woorden het verstand der zaak niet verhinderde, zo heeft hij door het woord gehoorzaamheid liever uitgedrukt wat de rechtvaardigheid was. In welk woord nochtans een wijze van spreken is, genoemd metonymia of overnoeming, want het wordt genomen voor de gebodenn Gods. Voorts, dat hij dit woord gesteld heeft zonder iets meer daarbij, daarmede heeft hij te kennen gegeven, dat het God alleen is, aan wiens heerschappij en bevel de consciënties onderworpen zijn. Want daarom is de gehoorzaamheid, hoewel God verzwegen wordt, nochtans desniettemin alleen van God te verstaan, omdat zij niet menigerlei kan zijn.

17. Gode zij dank. Dit is een toevoeging geheel overeenkomstig de tegenwoordige zaak, waarbij hij, daar zij slechts te vermanen waren, dat zij nu gene dienstknechten der zonde waren, een dankzegging stelt. Ten eerste, om te leren, dat dit niet komt uit hun eigen verdienste, maar uit de bijzondere barmhartigheid Gods; en ook mede, opdat zij van de dankzegging leren, wat grote weldaad Gods het is, en dat zij des te meer opgewekt worden om de zonde te verwerpen. En hij dankt niet voor de tijd, in welchen zij dienstknechten der zonde waren, maar voor de verlossing, die daarop gevolgd is, toen zij aflieten te zijn, wat zij tevoren waren. Deze stille vergelijking van de voorgaande staat met de tegenwoordige heeft haar kracht. Want hij bestraft daarmede de valse beschuldigers der genade van Christus, dewijl hij bewijst, dat het ganse menselijk geslacht onder de zonde gevangen ligt, wanneer de genade ophoudt, en dat het rijk der zonde ophoudt, zo haast als de genade haar kracht bewijst. Hieruit kan men verstaan, dat wij niet daarom van de dienstbaarheid der wet vrijgelaten worden, omdat wij zoude zondigen; want de wet verliest niet eer haar heerschappij, dan als de genade Gods ons voor zich neemt, om de rechtvaardigheid in ons weder op te richten. En daarom is het onmogelijk, dat wij onder de zonde zijn, als de genade Gods in ons heerst. Want wij hebben boven gezegd, dat de Geest der wedergeboorte onder dit woord genade vervat wordt. Gij zijt van harte gehoorzaam geweest. Hier vergelijkt Paulus ook de verborgen kracht des Geestes met de uitwendige letter, alsof hij zeide, dat Christus beter het hart binnenschiet, dan of de wet met dreigen of verschrikken dwong. Aldus wordt de valse beschuldiging weerlegd, te weten, dat Christus vrijheid tot zondigen medebrengt, zo Hij ons van de onderwerping aan de wet verlost. Want Hij laat ons niet uit tot ongebonden dardelheid, om zonder matigheid, gelijk ongebonde paarde in het veld te springen, maar Hij leidt ons tot een behoorlijke wijze des levens. Voorts, hoewel Érasmus liever heeft gewild, naar de oude overzetters, het woord vorm hier te gebruiken, zo ben ik nochtans gedwongen in mijn Latijnse overzetting het Griekse woord type te behouden, dat Paulus hier

gebruikt; want ik meen, dat hij een uitgedrukt beeld der rechtvaardigheid te kennen geeft, hetwelk Christus in onze harten gedrukt heeft. En dit beeld komt met de inhoud der wet overeen, naar hetwelk al onze werken moeten gevoegd worden, dat zij noch ter rechter-, noch ter linkerhand afwijken.

18. Dewijl gij dan vrij van de zonde. De zin is: Het is ongerijmd, dat iemand na de vrijlating blijft in de staat der dienstbaarheid; want hij behoort zich aan de vrijheid te houden, die hij ontvangen heeft. Zo betaamt het dan niet, dat gij wederom aan de heerschappij der zonde zoudt onderworpen worden, waarvan gij door vrijlating van Christus verlost zijt. Dit is een rede genomen van de werkende oorzaak; en daar volgt nu ook een ander van de eindelijke oorzaak, te weten : Gij zijt verlost van de dienstbaarheid der wet, opdat gij tot het rijk der rechtvaardigheid zoudt doorgaan. Zo betaamt het dan, de zonde ganselijk te vergeten, en het ganse gemoed tot de rechtvaardigheid te wende, tot welker gehoorzaamheid gij gebracht zijt. Men moet aanmerken, hoe niemand de rechtvaardigheid kan dienen, tenzij hij eerst door Gods macht en weldaad, van de tirannie der zonde verlost is; gelijk Christus zelve betuigt, zeggende: Zo de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zo zult gij waarlijk vrij zijn. Hoedanig zijn dan onze voorbereidingen uit kracht van een vrijen wil, zo het beginsel des goeds komt uit deze vrijlating, die door de genade Gods alleen geschiedt.

19. Ik spreek een menselijk ding, om de zwakheid uws vleses: Gelijk gij uwe lede gegeven hebt tot dienstbaarheid der onreinigheid, en der ongerechtigheid tot ongerechtigheid, alzo begeeft ook nu uwe lede tot dienstbaarheid der rechtvaardigheid tot heiligmaking.

19. Ik spreek een menselijk ding. Hij zegt, dat hij naar menselijke wijze spreekt, niet zoveel de zaak, maar zoveel de vorm aangaat; gelijk Christus zegt, dat Hij aardse dingen voorstelt, daar Hij nochtans van hemelse verborgenheden spreekt, doch niet zo sierlijk als de waardigheid der zaken eiste, omdat Hij Zichzelf naar het verstand des ongeschikten en tragen volks vernederde. En de apostel maakt dusdanig een voorrede, om te beter te bewijzen, dat zulk een valse beschuldiging te grof en ongeschikt is, waarmede gedicht wordt, dat de vrijheid, die van Christus verkregen is, een vrijheid tot zondigen is. En hij vermaant ook mede de gelovigen, dat daar geen ongeschikter, noch vuiler, noch schandelijker ding is, dan dat de geestelijke genade van Christus minder bij hen is, dan een aardse vrijlating. Even alsof hij zeide: Ik zou uit de vergelijking der rechtvaardigheid en der zonde kunnen bewijzen, hoeveel vuriger gij behoort getogen te worden tot de gehoorzaamheid der rechtvaardigheid, dan gij der zonde onderdanig geweest zijt. Maar opdat ik uwe zwakheid iets toegeve, zo laat ik zulke vergelijking staan. Nochtans als ik u op het meeste toegeef, mag ik voorwaar dit terecht van u begeren: dat gij immers niet kouder, noch onachtzamer u in de rechtvaardigheid oefent, dan gij der zonde gehoorzaam geweest zijt. En hier is een soort van verzwijging, wanneer wij wat meer willen verstaan hebben, dan wij met de woorden uitdrukken. Want hoewel hij met de woorden weinig schijnt te begeren, desniettemin vermaant hij ze, dat zij zich zoveel te naarstiger behoren tot de gehoorzaamheid der rechtvaardigheid te begeven, zoveel Deze, dien zij dienen, waardiger is dan de zonde. Gelijk gij. Dat is, dewijl hier tevoren alle uwe lede bereid geweest zijn tot gehoorzaamheid der zonde, zo was het daaruit lichtelijk openbaar, hoe ellendig de verdraaidheid uws vleses u tot haar begeven en gevangen hield. Zo weest dan nu niet minder blijmoedig en bereid om Gods bevel en heerschappij aan te nemen; en laat de naarstigheid om goed te doen nu niet minder zijn, dan zij voortijds geweest is tot zondigen. Hij houdt de orde der tegenstelling wel niet vast, om de stukken van beide zijde tegen elkander te stellen, gelijk hij, 1 Thess. 4 : 7 , de onreinigheid stelt tegen de heiligheid; nochtans is zijn mening en zin openbaar. Ten eerste stelt hij twee gestalten, te weten, de onreinigheid en ongerechtigheid, waarvan de eerste is tegen de kuisheid en heiligheid, en de ander is tegen het onrecht en ongelijk, dat de naaste geschiedt. Bovendien gebruikt hij het woord ongerechtigheid tweemaal, en dat in verscheiden zin. Want ter eerster plaatse beduidt het roof, bedrog, meenedigheid en allerlei ongelijk, en ter anderer plaatse beduidt het de gemene verdorvenheid des levens, even alsof daar aldus stond: Gij hebt uwe lede begeven om onrechtvaardige werken te bedrijven, opdat het rijk der ongerechtigheid in u krachtig ware. Het woord rechtvaardigheid, neem ik voor de wet en regel om rechtvaardig te leven, waarvan het einde is heiligmaking, te weten, dat de gelovigen zichzelf ganselijk tot de dienst Gods heiligen.

20. *Want toen gij dienstknechten der zonde waart, zijt gij vrij van de rechtvaardigheid geweest.*
21. *Wat vrucht hadt gij dan toen van die dingen, waarover gij u nu schaamt? Want hun einde is de dood.*
22. *Maar nu van de zonde vrij gelaten, en Gode tot dienstbaarheid begeven hebbende, hebt gij uwe vrucht tot heiligmaking, en ten einde het eeuwige leven.*
23. *Want de bezoldiging der zonde is de dood; maar de gave Gods is het eeuwige leven in Christus Jezus, onzen Heere.*

20. Want toen gij dienstknechten. Hij stelt nogmaals het geschil tussen de 'rechtvaardigheid en de zonde, waarvan hij boven gemeld had. Want de zonde en de rechtvaardigheid zijn zozeer tegenovergestelde dingen, dat degenen, die zich tot het een begeeft, van het ander moet afwijken. Hierdoor komt men klaarder te zien, wat van beide te verwachten is, als men een iegelijk op zichzelf aanmerkt. Want de onderscheiding brengt meerder klaarheid, om de natuur van elk ding aan te merken. Zo stelt hij dan op de ene zijde de zonde, op de andere zijde de rechtvaardigheid. Daarna maakt hij een onderscheid, en bewijst wat uit beide volgt. Daarom zullen wij gedenken, dat de apostel nog uit tegenovergestelde dingen redeneert op deze wijze: Zolang gij dienstknechten der zonde geweest zijt, waart gij vrij gelaten van de rechtvaardigheid; nu daarentegen moet gij de rechtvaardigheid dienen, omdat gij van der zonde juk verlost zijt. Hij noemt die vrij van de rechtvaardigheid, die door geen toom der onderdanigheid gehouden worden tot de oefening der rechtvaardigheid. Dit is de vrijheid des vleses, die ons alzo van de onderdanigheid vrij laat, dat zij ons des duivels slaven maakt. Zo is het dan een ellendige en vervloekte vrijheid, die zich met ongebonde, ja eer met uitzinnigen hartstocht tot ons verderf botviert.

21. Wat vrucht hadt gij dan, enz. Hij kon niet sterker uitdrukken wat hij wilde zeggen, dan zich op hun eigen consciëntie te beroepen, en als in hun persoon schaamte te belijden. Want de godzaligen, zo haast zij beginnen door de Geest van Christus en de prediking des Evangelies verlicht te worden, zo bekennen zij gaarne, dat hun gans verleden leven, dat zij buiten Christus geleefd hebben, verdoemelijk is; en zij zoeken dat niet alleen niet te verontschuldigen, maar zij schamen zich ook veeleer. Ja deze gedachtenis hunner schande vernieuwen zij zonder ophouden in hun gemoed, opdat zij alzo beschaamd zijnde, waarachtig en naarstiger zichzelf voor de Heere verootmoedigen. Het is ook niet te vergeefs, dat hij zegt: Waarover gij u nu schaamt. Want hij geeft daarmede te kennen, hoezeer wij door eigenliefde verblind zijn, als wij in de duisternis der zonde alzo bewonden zijn, dat wij zulke grote onreinigheid in ons niet achten. Het is alleen des Heeren licht, dat onze ogen kan opendoen, dat zij die schandelijkerheid kunnen bekennen, die in ons vlees verborgen is. Zo is dan die eerst in de beginselen der Christelijke filosofie onderwezen, die wel geleerd heeft zichzelf ernstig te mishagen, en door de schaamte zijner ellendigheid beschaamd te zijn. Ten laatste geeft hij door hetgeen daaruit volgt, ook duidelijker te kennen, hoezeer zij zich behoren te schamen, als zij verstaan, dat zij bijna in de dood en het verderf vervallen waren. Ja, dat zij nu in de poorten des doods getrede waren, waren zij door de barmhartigheid Gods niet teruggetrokken.

22. Hebt gij uwe vrucht tot heiligmaking. Gelijk hij tevoren tweeërlei einde der zonde voorgesteld heeft, alzo nu ook der rechtvaardigheid. De zonde brengt in dit leven de tormenten en kwellingen der boze consciënties mede, en daarna de eeuwige verdoemenis. De vrucht der rechtvaardigheid is nu de heiligmaking, en namaals verwachten wij het eeuwige leven. Deze dingen, zo wij niet bovenmate plomp zijn, behoren haat en vergrooving der zonde, en liefde en begeerte der rechtvaardigheid in onze harten te werken. Dat sommigen het Griekse woord, waarvoor wij gesteld hebben einde, uitleggen tol, acht ik niet te zijn naar de mening van Paulus. Want hoewel het waar is, dat de straf des doods is gelijk een tol, welken wij der zonde betalen, zo zal nochtans dit niet overeenkomen met de andere stukken, waarbij Paulus het gevoegd heeft; want het eeuwige leven kan niet genoemd worden een tol der rechtvaardigheid.

23. Want de bezoldiging der zonde. Dewijl het Griekse woord *opsonia*, dat Paulus hier gebruikt, waarvoor wij gesteld hebben bezoldiging, onder andere betekenissen die het heeft, ook somtijds genomen wordt voor het rantsoen of spijs, die men de krijgsknechten gaf voor eiken dag of maand, zo menen sommigen, dat Paulus de dood hierbij vergelijkende, hatelijk en onwaardig wil te kennen geven, welk een arm en ongelukkig loon de zondaar ontvangt. Maar mij dunkt meer, dat hij bedektelijk bestraft de blinde begeerlijkheden dergenen, die zichzelf door de behagelijkerheid der zonde tot hun verderf verlokken, gelijk de vissen door de angel. Nochtans

is het eenvoudiger, als men het neemt voor bezoldiging. Want voorwaar de dood is de goddelozen genoeg grote loon. En dit is een besluit uit de naastvoorgaande zin. Toch is het niet tevergeefs, dat hij hetzelfde met andere woorden wederom verhaalt, want hij heeft door een dubbele verschrikking de zonde gruwelijker willen maken. Maar de gave Gods. Zij dwalen, die dezen zin aldus omkeren: het eeuwige leven is de gave Gods. Want deze zin dient niet tot de tegenstelling. Maar gelijk hij nu geleerd heeft, dat de zonde niet anders voortbrengt dan de dood, alzo stelt hij nu daarbij, dat deze gave Gods, te weten, onze rechtvaardigmaking en heiligmaking ons de zaligheid des eeuwigen levens aanbrengt. Of, zo men liever wil, gelijk de zonde de oorzaak is des doods, alzo de rechtvaardigheid, die ons door Christus gegeven wordt, brengt ons wederom tot het eeuwige leven. Nochtans zal men intussen hieruit zeer zeker verstaan, dat onze zaligheid geheel uit Gods genade en enkele goeddadigheid komt. Want anders had hij moeten zeggen, dat de bezoldiging der rechtvaardigheid het eeuwige leven is, opdat het ene stuk der rede met het andere overeenkwam, maar hij zegt, dat het de gave Gods was, waardoor wij het verkrijgen, en niet onze verdienste, en dat ook deze gave niet alleen, noch eenvoudig is; want met de rechtvaardigheid des Zoons bekleed zijnde, worden wij met God verzoend, en door de kracht des Geestes tot heiligheid wedergeboren. Daarom zegt hij, in Christus Jezus, om ons van allen waan van eigen waardigheid af te roepen.

HET ZEVENDE HOOFDSTUK

- 1. Weet gij niet, broeders! (want ik spreek tot degenen, die de wet weten) dat de wet heerschappij heeft over de mens, zolang hij leeft?*
- 2. Want ene vrouw de man onderworpen, is aan de man gebonden door de wet, zolang hij leeft; indien de man gestorven is, zo is zij vrij van de wet des mans.*
- 3. Daarom indien zij zich tot een anderen man voegt, terwijl haar man leeft, zo zal zij ene overspeelster genoemd worden. Indien de man gestorven is, zo is zij vrij van de wet, dat zij niet meer een overspeelster is, zo zij een anderen trouwt.*
- 4. Zo dan, mijne broeders, gij zijt ook der wet gestorven door het lichaam van Christus, opdat gij voortaan eens anderen zijt, diens, die uit de dode opgewekt is, opdat wij Gode vrucht dragen.*

Hoewel hij de vraag van de aflegging der wet met weinige woorden, doch genoegzaam beantwoord had, nochtans dewijl zij zwaar was, en vele andere vragen met zich kon medebrengen, zo vervolgt hij nog breder, hoe de wet ons afgelegd is. Daarna bewijst hij, hoe grotelijks ons dit ten goede geschiedt want als zij ons buiten Christus aan zich verbonden houdt, zo kan zij niet anders dan verdoemen. En opdat niemand daaruit de wet beschuldigen, zo vangt hij de tegenwerpingen des vleses op, en weerlegd ze, waarmee hij een schone plaats aangaande het gebruik der wet zeer wel behandelt.

1. Weet gij niet. Dit is een algemene waarheid, die de apostel vooropstelt, te weten, dat de wet tot geen ander einde de mensen gegeven is, dan om het tegenwoordige leven te regeren, en dat zij dus bij de dode geen plaats meer heeft. Daarna stelt hij nog een andere bijzondere waarheid, te weten, dat wij der wet gestorven zijn in het lichaam van Christus. Anderen verstaan het, dat het geweld der wet zo lang blijft om ons te bedwingen, als haar gebruik kracht heeft. Maar dewijl dit gevoelen duisterder is, en niet zowel overeenkomt met de bijzondere stelling, die terstond zal volgen, zo wil ik liever die volgen, die het nemen gezegd te zijn van het leven des mans, en niet van het leven der wet. En dat hij hier een vraag stelt, heeft veel meer kracht om de zekerheid van wat gezegd wordt te bevestigen. Want hij bewijst, dat dit niemand onder hen behoort nieuw of onbekend te zijn, maar dat het bij alle mensen gelijkelijk bekend is. Want ik spreek tot degenen, die de wet weten. Deze tussenzin moet gebracht worden tot de eerste stelling, alsof hij zeide, dat hij wel wist, dat zij niet zo ongeleerd in de wet waren, dat zij daaraan zoude twijfelen. En hoewel het van alle wetten tegelijk kon verstaan worden, zo is het nochtans beter, dat men het versta van de wet Gods, waarvan nu gehandeld wordt. Dat sommigen menen, dat hier de Romeinen de wetenschap der wet toegeschreven wordt, omdat zij door hun heerschappij en recht het meeste deel der wereld regeerde, dat is een kinderachtig ding. Want hij spreekt eensdeels tot Joden of andere vreemdelingen te Rome, en eensdeels tot gewone mannen, en die geen grote lieden waren. Ja, hij ziet het allermeeft op de Joden, met wie hij van de aflegging der wet te handelen had. En opdat zij niet denken, dat hij listig met hen handelt, zo toont hij, dat hij een grondwaarheid aanneemt, die gemeen en allen bekend is, en waarvan zij niet onwetend waren, die van kinds af in de leer der wet opgevoed waren.

2. Want ene vrouw, de man onderworpen. Hij brengt hier ene gelijkenis voort, om daarmede te bewijzen, dat wij van de wet also vrij zijn, dat zij eigenlijk en van rechtswege geen heerschappij meer over ons behoudt. En hoewel hij dit met andere redenen kon bewijzen, nochtans, dewijl het exempel des huwelijks zeer wel diende om de zaak te verklaren, zo heeft hij de gelijkenis daarvan genomen, en tot ene bevestiging daarbij gesteld. Voorts zal dit niemand in verwarring brengen, dat de stukken, die met elkander vergeleken worden, niet geheel overeenkomen. Vooraf worden wij herinnerd, dat de apostel met opzet door een kleine verandering de nijd, die een strenger woord kon verwekken, heeft vermeden. Om de gelijkenis met orde te stellen, had hij moeten zeggen: Ene vrouw is na haars mans dood vrij van de bande des huwelijks. De wet, die als een man over ons is, is ons gestorven; zo zijn wij dan van haar macht vrij. Maar omdat hij de Joden niet zou vertoornen door de onbehagelijkheid van het woord, zo hij gezegd had, dat de wet dood is, zo is hij wat af geweken, en heeft gezegd, dat wij der wet gestorven zijn. Sommigen menen, dat hij een bewijsvoering gebruikt van minder tot meerder; nochtans dewijl ik vrees, dat dit te zeer zou gedwongen zijn, zo prijs ik de eersten zin, die eenvoudiger is. Zo moet men dan de gehele redenering in deze orde stellen: Ene vrouw is door de wet aan haren levende man onderworpen, zodat zij zich niet tot een anderen mag begeven; na des mans dood is zij van die wet vrij, zodat zij vrijelijk een man kan nemen, dien zij wil.

Daarna volgt de toepassing: De wet is als onze man geweest, onder welke juk wij waren, totdat zij ons afgestorven is. Na de dood der wet heeft Christus ons aangenomen, dat is, Hij heeft ons, toen wij van de wet vrij waren, Zich toegevoegd. Daarom wij, die aan Christus, welke uit de dode wederopgewekt is, toegevoegd zijn, moeten Hem alleen aanhangen; en gelijk het leven van Christus na de wederopstanding eeuwig is, alzo zal voortaan tussen Hem en ons geen echtscheiding zijn. Voorts, het woord wet wordt hier niet altijd in enerlei betekenis genomen, maar beduidt somwijlen het recht, dat man en vrouw over elkander hebben; somwijlen de heerschappij des mans, waaraan de vrouw onderworpen is; somwijlen de leer van Mozes. En men moet ook weten, dat Paulus hier alleen dat deel aanstipt, dat eigenlijk de dienst van Mozes toebehoort. Want zover God in de Tien Geboden geleerd heeft wat recht is, en ons leven onderwijst, zo moeten wij van geen aflegging der wet dromen, want de wil van God moet altijd in zijn kracht blijven. Zo moeten wij dan naarstig gedenken, dat dit niet is een ontbinding, noch vrijlating van de rechtvaardigheid, die in de wet geleerd wordt, maar van de strengen eis en van de verdoemenis, die daaruit volgt. Zo is dan de regel om wel te leven, dien de wet voorhoudt, niet afgelegd; maar haar kwaliteit of eigenschap, die tegen de vrijheid staat, die door Christus verkregen is, te weten, dat zij de uiterste volmaaktheid eist, en ons, dewijl wij ze niet volbrengen, onder de schuld des eeuwigen doods gebonden houdt. Voorts, dewijl hij hier niet wil beslissen, hoedanig het recht des huwelijks was, zo was hij ook niet zorgvuldig in orde al de oorzaken te vertellen, die de vrouw van de man vrijmaken. Zo zou men dan ten onrechte hier zekere leer dienaangaande zoeken.

4. Door het lichaam van Christus. Ten eerste heeft Christus het kruis tot een zegeteken opgericht, en over de zonde getriomfeerd; en opdat dit geschiedde, zo moest het handschrift, waarmede wij verbonden waren, gescheurd worden. Dit handschrift is de wet, welke ons der zonde schuldig maakt, wanneer zij haar kracht bewijst: daarom wordt zij de kracht der zonde genoemd. Zo zijn wij dan door de uitwissing van dit handschrift verlost in het lichaam van Christus, als het aan het kruis gehecht was. Maar de apostel gaat verder, te weten, dat de band der wet is ontbonden geweest, niet omdat wij naar ons goëddunken leven zoude, gelijk ene weduwe zichzelf is, zolang zij in het weduwschap leeft; maar dat wij nu aan een anderen man verbonden zijn, ja, dat wij gelijk van hand tot hand van de wet tot Christus gegaan zijn. Intussen verzoet hij de hardigheid dezer woorden, als hij zegt, dat Christus ons, om in zijn lichaam te planten, van het juk der wet verlost heeft. Want hoewel Christus Zichzelf willens voor enen tijd der wet onderworpen heeft, zo is het nochtans niet recht, dat de wet heerschappij over Hem hebbe. Voorts, de vrijheid, die Hem eigenlijk toekomt, maakt Hij ook zijnen lede gemeen. Daarom is het geen wonder, dat Hij die van het juk der wet verlost, die Hij met een heiligen band aan Zich verenigt, opdat zij een lichaam met Hem zijn. Diens, die uit de dode opgewekt is. Wij hebben nu gezegd, dat Christus in de plaats der wet gesteld wordt, opdat buiten Hem geen vrijheid gedicht worden, en dat niemand besta de wet te verlaten, zo hij zichzelf nog niet gestorven is. Deze omschrijving heeft hij gebruikt om de eeuwigheid des levens te beduide, die Christus na de wederopstanding verkregen heeft, opdat de Christenen weten, dat deze vereniging eeuwig zal duren. Voorts van het geestelijk huwelijk van Christus met de gemeente, spreekt hij duidelijker in de brief aan de Efeziërs, hfdst. 6.

Opdat wij Gode vrucht dragen. Hij stelt altijd de uiteindelijke oorzaak daarbij, opdat niemand door deze voorwending zijn vlees en zijnen begeerlijkheden iets toegeve, waar Christus ons van de dienstbaarheid der wet verlost heeft. Want Hij heeft ons met Zich de Vader tot een offerande geofferd, en wederbaart ons tot dit einde, opdat wij door nieuwigheid des levens Gode vrucht dragen. Wij weten wel, wat vrucht de hemelse Vader van ons eist, te weten, der heiligheid en rechtvaardigheid. En dit verkort ook onze vrijheid niet, waar wij Gode dienen. Ja, zo wij zulk ene grote weldaad van Christus willen genieten, zo mogen wij voortaan niet denken anders dan om de ere Gods te bevorderen, om wiens wille Christus ons aangenomen heeft; anders blijven wij niet alleen slaven der wet, maar der zonde en des doods.

5. Want toen wij in het vlees waren, de genegenheden der zonde, die door de wet zijn, wrochten in onze lede, om de dood vruchten te dragen.

6. Maar nu zijn wij vrij van de wet, haar gestorven zijnde, in welke wij gehouden werde; opdat wij dienen in nieuwigheid des Geestes, en niet in de oudheid der letter.

5. Want toen wij in het vlees waren. Door het tegendeel bewijst hij nog klaarder, hoe verkeerdelijk de gelovigen nog onder de heerschappij der wet gehouden worden, door degenen, die zich roemen voor de wet te ijveren. Want zolang de letter-leer der wet zonder de Geest van Christus heerschappij en kracht heeft, zo

wordt de dardelheid des vleses niet bedwongen, maar bot eer uit; waaruit volgt, dat het rijk der rechtvaardigheid niet bevestigd wordt, anders dan als Christus ons van de wet vrijmaakt. Ook vermaant Paulus mede wat werken ons betamen, als wij van de wet vrij zijn. Zo lang dan als de mens onder het juk der wet gehouden wordt, zo kan hij, altijd zondigende, niet anders dan de dood op zich halen. Indien de dienstbaarheid der wet alleen zonde genereert, dan moet de vrijmaking, welke daartegenover staat, tot rechtvaardigheid strekken; indien de dienstbaarheid tot de dood leidt, zo leidt dan de vrijlating tot het leven. Maar laat ons de woorden van Paulus zelf overleggen. Als hij de staat van dien tijd wil beschrijven, in welken wij der heerschappij der wet onderworpen waren, zo zegt hij, dat wij in het vlees waren. Waaruit wij verstaan, dat al degenen, die onder de wet zijn, niet anders daarvan verkrijgen, dan dat hunne oren door haar uitwendig geluid geslagen worden, zonder vrucht en kracht, dewijl zij inwendig zonder de Geest Gods zijn. Zo moeten zij dan ganselijk gebrekkelijk en verdraaid blijven, totdat daar een beter remedie komen om deze krankheid te genezen. En wij moeten deze wijze van spreken aanmerken, die de Schrift gemeenlijk gebruikt, te weten, in het vlees zijn, voor, alleen de natuurlijke gaven hebben, zonder de bijzondere genade, waarmede God Zich verwaardigt zijn uitverkorenen te begiftigen. Nu, zo deze ganse staat des levens gebrekkelijk gesteld wordt, zo is het openbaar, dat geen deel onzer ziel natuurlijk volmaakt is, en dat de vrije wil geen andere kracht heeft, dan om boze genegenheden, gelijk pijlen naar alle zijde uit te schieten.

De genegenheden der zonde, die door de wet zijn. Dat is, de wet verwekte in ons boze genegenheden, die haar kracht in al onze lede en delen bewezen. Want daar was geen deel van ons, dat de boze genegenheden niet diende. Dit is het werk der wet, (zo die inwendige meester, de Geest, daar niet bij komt) dat zij onze harten nog meer ontsteekt om in zulke begeerlijkheden uit te botten. Maar men moet aanmerken, dat de wet hier vergeleken wordt met de verdorven natuur des mensen, wiens verdraaidheid en begeerlijkheid zo veel te uitzinniger uitbreekt, hoe meer zij door de regel der rechtvaardigheid bedwongen wordt. Wederom stelt hij daarbij, dat de genegenheden des vleses, zolang zij onder de wet regeerde, de dood vrucht droegen, om te bewijzen, dat de wet in zichzelf niet anders dan verdoemenis brengt. Waaruit volgt, dat die onwijs zijn, die de dodelijke dienstbaarheid zo zeer begeren.

6. Maar nu zijn wij vrij van de wet. Hij vervolgt zijn bewijs, hetwelk hij uit tegenovergestelde dingen genomen heeft. Indien de band der wet zo weinig vermocht het vlees te bedwingen, dat hij meer een verwekker tot zonde was, zo moeten wij dan daarvan ontbonden en vrij worden, opdat wij aflaten te zondigen. Zo wij daarom van de wet zijn vrijgemaakt, opdat wij God dienen, zo doen die verkeerdelijk, die daaruit vrijheid nemen tot zondigen; die spreken verkeerdelijk, die leren, dat op zulk een wijze de bozen begeerlijkheden de breidel is losgemaakt. Zo zullen wij dan aanmerken, dat wij dan van de wet vrij worden, als God ons van haren strengen eis en vervloeking vrijmaakt, en met zijnen Geest begiftigt, opdat wij in zijne wegen wandelen.

Haar gestorven zijnde. Hier stelt hij de rede, of beter, hij bewijst de wijze, hoe wij verlost zijn, te weten, dewijl de wet ons zo verre afgelegd is, dat wij door haar onverdraaglijke last niet benauwd worden, of dat haar onverbiddelijke strengheid ons niet in de vervloeking doet verzinken. In nieuwigheid des Geestes. Hij stelt de Geest tegen de letter: want eer onze wil door de Heiligen Geest is naar de wille Gods geschikt, zo hebben wij in de wet niet anders dan de uitwendige letter, welke wel onze uitwendige handelingen breidelt, maar verhindert geenszins de razernij onzer consciëntie. En aan de Geest schrijft hij nieuwigheid toe, omdat Hij in de plaats des oude mensen komt; gelijk de letter oud gezegd wordt, die door de Geest der wedergeboorte vergaat.

7. Wat zullen wij dan zeggen? Is de wet zonde? Dat zij verre. Maar ik heb de zonde niet gekend, anders dan door de wet. Want ik zoude de begeerlijkheid niet gekend hebben, zo de wet niet gezegd had: Gij zult niet begeren.

8. En de zonde, door het gebod oorzaak genomen hebbende, heeft in mij alle begeerlijkheid gewrocht.

7. Wat zullen wij dan zeggen? Dewijl boven gezegd is, dat wij van de wet moeten verlost worden, opdat wij in de nieuwigheid des Geestes God dienen, zo scheen dit gebrek in de wet te zijn, alsof zij ons tot zonde dreven. En omdat dit zeer onredelijk is, zo heeft de apostel terecht voorgenomen dit te wederleggen. En als hij vraagt, of de wet zonde is, zo verstaat hij, of zij alzo de zonde genereert, dat zij de schuld daarvan heeft. Maar ik heb

de zonde niet gekend, anders dan door de wet. Zo is dan de zonde in ons, en niet in de wet, want de oorzaak daarvan is de boze begeerlijkheid onzes vleses, en wij leren de zonde kennen uit de kennis der rechtvaardigheid Gods, die ons in de wet verklaard wordt. Doch men moet niet verstaan, dat men zonder de wet *geen* onderscheid tussen recht en onrecht heeft, maar dat wij veel te plomp zijn, om onze verdraaidheid te zien, of ganselijk verstandeloos worden, als wij onszelf vleien, gelijk daar ook volgt: Want ik zoude de begeerlijkheid. Dit is dan een verklaring der voorgaande uitspraak, waardoor hij bewijst, dat die onwetendheid van de zonde, waarvan hij gesproken had, daarin gelegen geweest is, dat zij haar begeerlijkheid niet aanmerkt. En hij blijft terecht bij een geval staan, waarin allermeest de geveinsdheid regeert, aan welke altijd een zorgeloze toegeving en onachtzaamheid hangt. Want de mensen worden nimmer alzo van hun oordeel beroofd, dat de uitwendige werken bij hen hun onderscheid niet zoude behouden. Ja, zij worden ook gedwongen boosdadige rade en dergelijke dingen te verdoemen, wat zij niet alzo kunnen doen, zonder de goede wil zijnen lof te geven. Maar het gebrek der begeerlijkheid is bedekter en dieper verborgen; waarom het ook nimmermeer ter rekening komt, zolang de mensen uit hun eigen gevoelen oordelen. Hij zegt ook niet, dat hij van dit gebrek vrij was, maar hij gaf zichzelf alzo toe, dat hij dat gebrek, in het hart verborgen, niet achtte. Want toen hij zich een tijd lang bedrogen had, zolang hij meende, dat de rechtvaardigheid niet door de begeerlijkheid werd verhinderd, zo verstond hij toen eerst dat hij een zondaar was, toen hij zag, dat de begeerlijkheid door de wet verboden was, van welke geen mens vrij was. Augustinus zegt, dat Paulus in dit woord de ganse wet vervat heeft, hetwelk waar zal zijn, zo men het recht verstaat. Want als Mozes vertoond heeft wat men moet vlieden, om de naaste niet te verhinderen, noch te ergeren, zo stelt hij het verbod van de begeerlijkheid daarbij, hetwelk in alle andere geboden te verstaan is. Hij had zonder twijfel met de voorgaande geboden allerlei boze genegenheden onzes harten verboden. Maar daar is groot onderscheid tussen een beraden en voorgenomen wil, en de lusten, waardoor wij gekitteld worden. Zo dan, in het laatste gebod eist God zo grote geheelheid van ons, dat geen kwade begeerlijkheid ons tot kwaad verwekken, ofschoon de bewilliging daar niet bij komt. Daarom heb ik gezegd, dat Paulus hier boven het gewoon verstand der mensen opklimt. Want de burgerlijke wetten zeggen wel duidelijk, dat zij de raadslagen en niet de uitkomsten straffen. De filosofen spreken ook zeer scherpzinnig, als zij de deugden en ondeugden in het gemoed stellen. Maar God dringt met dit gebod door, ook tot de begeerlijkheid, welke meer verborgen is dan de wil, waarom zij ook in het gemeen voor geen zonde gerekend wordt. En niet alleen hebben de filosofen haar door de vingers gezien, maar de Papisten beweren ook heden streng, dat in de wedergeborenen geen zonde is. Maar Paulus zegt, dat hij uit deze verborgen ziekte zijn schuld bevonden heeft, waaruit volgt, dat allen, die daarvan ziek zijn, niet kunnen verontschuldigd worden, anders dan zoverre God de schuld vergeeft. Intussen moet men het onderscheid vasthouden tussen de boze lusten, die tot de bewilliging voortgaan, en de begeerlijkheid, die alzo de harten kittelt en beweegt, dat zij nochtans midden in haar gang staande blijft.

Oorzaak genomen hebbende. Zo dan, al wat daar kwaad is, dat rijst uit de zonde en verdorvenheid des vleses; in de wet is niet anders dan een oorzaak. En hoewel hij mag schijnen alleen te spreken van de verwekking, waarmede onze begeerlijkheid door de wet verwekt wordt om tot meerder razernij uit te brullen, zo versta ik het nochtans voornamelijk van de kennis, als daar gezegd was, zij heeft in mij alle begeerlijkheid ontdekt, welke scheen enigszins er niet te zijn, zolang zij verborgen was. Nochtans ontken ik niet, dat het vlees strenger door de wet verwekt wordt om te begeren, en dat de begeerlijkheid alzo zich geopenbaard heeft, hetwelk ook in Paulus heeft kunnen geschiede. Maar wat ik van de openbaring der begeerlijkheid gezegd heb, schijnt beter met het vervolg der woorden overeen te komen. Want hij zegt terstond daarna:

8. Zonder de wet is de zonde dood.

9. En ik leefde voortijds zonder de wet, maar toen het gebod kwam, werd de zonde weder levend.

10. En ik ben gestorven, en heb bevonden, dat het gebod, dat ten leven was, mij gedijde tot de dood.

11. Want de zonde, oorzaak genomen hebbende door het gebod, heeft mij afgeleid uit de weg, en daardoor gedood.

12. Zo dan, 'de wet is wel heilig, en het gebod is heilig, en rechtvaardig, en goed.

8. Zonder de wet. Hier drukt hij zeer duidelijk uit, wat zin de voorgaande woorden hebben. Want het is zoveel, alsof hij zeide, dat de kennis der zonde zonder de wet begraven is. En het is een algemene uitspraak, waarbij hij terstond zijn eigen voorbeeld voegt. Daarom verwonder ik mij, wat de uitleggers in de zin gekomen is, dat

zij dit in de onvolmaakt verleden tijd overgezet hebben: Zonder de wet was de zonde dood; alsof Paulus van zichzelf sprak; daar het nochtans licht is te zien, dat hij heeft willen beginnen met een algemene stelling, om daarna de zaak door zijn exempel te verklaren.

9. En ik leefde voortijds zonder de wet. Hij wil te kennen geven, dat te enigen tijde de zonde hem, of bij hem is dood geweest. Men zal niet verstaan, dat hij te enigen tijde wet-vrij is geweest; maar het woord ik leefde, heeft een eigenaardige beduiding: want het afwezen der wet maakte, dat hij leefde, dat is, dat hij door het betrouwen zijner rechtvaardigheid opgeblazen zijnde, zichzelf het leven toeschreef, daar hij nochtans dood was. Opdat de zin te klaarder zij, zo moeten wij het aldus uitleggen: Toen ik voortijds zonder wet was, leefde ik. Ik heb gezegd, dat dit woord zijn eigenaardige kracht heeft, omdat hij zichzelf rechtvaardigheid dichtende, ook zichzelf het leven toeschreef. Zo is dan dit de zin: Toen ik de gedachtenis der wet afgelegd had, en alzo zondigde, zo was de zonde, die ik niet aanmerkte, alzo slapende, dat zij bijna dood scheen. En ik daarentegen, dewijl ik mijzelf niet achtte een zondaar te zijn, was in mijzelf gerust, menende, dat ik het leven in mijzelf had. Want de dood der zonde is des menschen leven. Maar hier mag men vragen, welke die tijd geweest is, in welken hij door onwetendheid, of (gelijk hij spreekt) door afwezen der wet zichzelf stoutelijk het leven heeft toegeschreven. Want het is zeker, dat hij van zijne kindsheid aan in de leer der wet onderwezen is geweest. Maar dat was een lettertheologie, die hare leerlingen niet vernedert. Want gelijk hij ergens zegt, dat daar een voorhang tussen gehangen is, opdat de Joden het licht des levens in de wet niet zien: alzo hij ook, zolang hij de Geest van Christus niet had, en zijne ogen bedekt waren, heeft hij zichzelf in de uitwendige valse schijn der rechtvaardigheid behaagd. Zo noemt hij dan een afwezende wet, welke, hoewel zij voor ogen was, nochtans hem niet bewoog met een ernstig gevoel van het oordeel des Heeren. Alzo zijn de ogen der geveinsde (hypocrieten) bedekt, zodat zij niet zien, hoe veel dit gebod eist, waarmede wij verboden worden te begeren.

Maar toen het gebod kwam. Alzo zegt hij daarentegen de wet te komen, als zij begon waarlijk verstaan te worden. Zo heeft dan de wet de zonde, als uit de dode wederopgewekt, want zij heeft ontdekt aan Paulus, hoe vol grote verkeerdheid het binnenste zijns harten was, en heeft ook mede hem gedood. Laat ons altijd gedenken, dat hij van een dronken betrouwen spreekt, waarin de hypocrieten rusten, als zij zichzelf pluimstrijken, omdat zij hunne zonde door de vingers zien.

10. En ik ben gestorven. Hier worden twee dingen gezegd, te weten, dat het gebod ons de weg des levens toont in de rechtvaardigheid Gods, en dat het gegeven is, opdat wij de wet des Heeren onderhielden, en het eeuwige leven verkregen, ware het dat onzer aller verdraaidheid dit niet verhinderde. Maar dewijl niemand van ons is, die der wet gehoorzaam is, maar wij veelmeer onbezonnen met handen en met voeten naar dien weg dringen, van welken de wet ons terugroept, zo kan zij niet anders dan de dood aanbrengen. Alzo moet men een onderscheid maken tussen de natuur der wet en ons gebrek. Waaruit volgt, dat het een bijkomstige zaak is, dat de wet ons een dodelijke wonde geeft, gelijk wanneer een ongeneselijke ziekte door een gezonde remedie erger wordt. Ik beken wel, dat het bij de wet een onafscheidelijke zaak is, en dat zij daarom, ergens met het Evangelie vergeleken, genoemd wordt een dienst des doods; maar dit blijft nochtans zeker en vast, dat zij niet uit haar eigen natuur ons hinderlijk is, maar omdat onze verdorvenheid haar vervloeking verwekt, en op ons trekt.

11. Heeft mij afgeleid uit de weg. Het is wel waar, dat het ganse leven der mensen ongestadig en vol dwalingen is, al is ook de wil Gods ons verborgen, en generlei leer ons voorlicht; ja, wij kunnen niet anders dan dwalen, totdat de wet ons de weg om wel te leven toont. Maar dewijl wij dan eerst beginnen de dwaling te gevoelen, als de Heere ons met luider stemme beschuldigt, zo zegt Paulus terecht, dat wij van de weg afgeleid worden, als de zonde door de wet ontdekt wordt. Zo moet dan dit woord afgeleid, niet verstaan worden van de zaak zelve, maar van de kennis, te weten, omdat het door de wet openbaar wordt, hoever wij van de rechten loop afgeweken zijn. Daarom was het nodig over te zetten van de weg afleiden. Want de zondaars, die tevoren zorgeloos voortgingen, hebben hieruit een walging en mishagen aan zichzelf, als zij verstaan, dat zij naar de dood gelopen hebben, nadat de schandelijke der zonde van de wet geopenbaard is. Voorts meldt hij wederom het woord oorzaak, opdat wij weten, dat de wet in zichzelf niet dodelijk is, maar dat dit van elders komt, en dat het is als een bijkomstige zaak.

12. Zo dan, de wet is. Sommigen menen, dat met deze woorden, wet en gebod, één ding tweemaal gezegd is, met wie ik alzo gevoel, dat ik acht enige krachtige betekenis daaronder te schuilen; dat is, de wet zelve, en al wat door de wet geboden wordt, dat is geheel heilig, zo is het dan met alle waardigheid te eren; het is rechtvaardig, zo is het dan van generlei onrechtvaardigheid te beschuldigen; het is goed, zo is het van alle gebrek zuiver. Alzo bevrijdt hij de wet van alle beschuldiging, opdat niemand besta haar iets toe te schrijven, wat van goedheid, heiligheid en rechtvaardigheid vreemd is.

13. Is dan wat goed is, mij ten dode geworden? Dat zij verre. Maar de zonde, opdat zij bevonden worden zonde, werkt mij de dood door wat goed is: opdat de zonde worden boven mate zondigende door het gebod.

13. Is dan wat goed is. Dusverre heeft hij de wet alzo van alle valse beschuldiging bevrijd, dat daar nochtans een twijfeling blijft, of zij de oorzaak des doods is. Ja, des mensen gemoed blijft hier verward, hoe het overeenkomt, dat wij uit de bijzondere weldaad Gods niet anders dan het verderf krijgen. Zo antwoordt hij dan nu op deze tegenwerping, ontkennde, dat de dood uit de wet is, hoewel hij ons door de oorzaak der wet, van de zonde aangebracht wordt. En hoewel dit antwoord schijnt te strijde tegen wat hij boven gezegd heeft, te weten, dat hij bevonden heeft, dat het gebod, dat ten leven gegeven was, ten dood gedijt, zo strijdt het nochtans niet. Want boven verstond hij, dat het door onze verdraaidheid geschiedt, dat wij de wet misbruiken tot ons verderf tegen haar natuur, doch hier ontkent hij, dat de wet de oorzaak is des doods, zodat men dien haar zou moeten toeschrijven. In de Tweede Zendbrief aan de Corinthiërs, hfdst. 3 : 7, spreekt hij vrijer van de wet, waar hij ze noemt een bediening des doods. Maar dat doet hij, niet aanmerkende de natuur der wet, maar de valse mening der tegenstanders, gelijk men in twistingen pleegt te doen. Maar de zonde. Behoudens de vrede met anderen, meen ik, dat men behoort zo te lezen, gelijk ik gesteld heb, en dat daarom dit de zin is: De zonde wordt enigszins gerechtvaardigd, eer zij van de wet ontdekt wordt; maar als zij door de zaak der wet geopenbaard wordt, dan ontvangt zij waarlijk de naam zonde, en wordt des te bozer, en (opdat ik alzo spreke) te zondiger bevonden, wijl zij de ganse goedheid der wet tot ons verderf wendt. Want het moet een zeer verderfelijc ding zijn, hetwelk maakt, dat een ding, van nature goed en gezond, schade aanbrengt. De zin is: Dat de gruwelijkheid der zonde door de wet moest ontdekt worden; want ware het, dat de zonde niet door een ontzettende en ongeschikte grovigheid voortbrak, zo zou zij niet bekend worden zonde te zijn. En deze ontzettende grovigheid breekt zoveel te geweldiger voort, waar zij het leven in de dood verandert. Zo dan, daar wordt geen plaats der verontschuldiging gelaten.

14. Want wij weten, dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde.

15. Want wat ik doe, dat versta ik niet: want ik doe niet, wat ik wil, maar wat ik haat, dat doe ik.

16. Indien ik doe, wat ik niet wil, zo stem ik in met de wet Gods, dat zij goed is.

17. En nu doe ik dat niet, maar de zonde, die in mij woont.

14. Wij weten, dat de wet. Nu begint hij de wet en de natuur des mensen nader met elkander te vergelijken, opdat men te klaarder versta, vanwaar het ongerief des doods komt. Daarna stelt hij een exempel van een wedergeboren mens, in welken het overblijfsel des vleses alzo tegen de wet des Heeren strijdt, dat de Geest haar gaarne gehoorzaam is. Maar ten eerste (gelijk ik gezegd heb) stelt hij een blote vergelijking van de natuur en de wet. Daar is onder de zoon geen groter onenigheid dan des Geestes en des vleses. Nu, de wet is geestelijk, en de mens is vleselijk. Wat overeenkomst heeft dan de natuur des mensen met de wet? zoveel als de duisternis met het licht. Voorts, dat hij de wet noemt geestelijk, daarmede zegt hij niet alleen, dat zij de inwendige genegenheden des harten begeert, gelijk sommigen het uitleggen; maar naar de eis der tegenstelling, heeft het een betekenis, die staat tegenover het woord vleselijk. De uitleggers, waarvan ik gesproken heb, leggen het aldus uit: De wet is geestelijk, dat is, zij bindt niet alleen de voeten en handen, zoveel de uitwendige werken aangaat, maar is over de genegenheden des harten gesteld, en eist oprechte vreze Gods. Maar hier is een tegenstelling tussen het vlees en de Geest uitgedrukt. En uit het vervolg zal het openbaar genoeg zijn, en is boven ook eensdeels verbeeld, dat onder het woord vlees, vervat wordt al wat de mensen uit moeders buik medebrengen. De mensen gelijk zij geboren worden, en zolang zij hunnen aard behouden, worden vlees genoemd, omdat zij verdorven zijn, en gevoelen noch geven iets anders uit, dan wat grof en aards is. Daarentegen, de wederoprichting der verdorven natuur, als God ons naar zijn beeld

vernieuwt, wordt Geest genoemd. De oorzaak van alzo te spreken komt daarvan, dat de nieuwigheid, die in ons wederopgericht wordt, een gave des Geestes is. Daarom wordt de volkomenheid der leer der wet tegen de verdorven natuur des mensen gesteld. Zo is dan de zin: De wet eist een hemelse en engelenrechtvaardigheid, waarin geen vlek gevonden wordt, aan welker reinigheid geen ding ontbreekt, maar ik, een vleselijk mens zijnde, kan niet anders dan mij tegen haar stellen. De uitlegging van Origenes is niet waardig weerlegd te worden, hoewel zij nochtans vóór dezen tijd velen behaagd heeft. Hij zegt, dat de wet van Paulus geestelijk genoemd is, omdat de Schrift niet letterlijk te verstaan is. Wat dient dat tot de tegenwoordige zaak? Verkocht onder de zonde. Hiermede verklaart hij, wat het vlees in zichzelf vermag. Want de mens is van nature niet minder dienstbaar der zonde, dan de gekochte slaven, die hunne Heeren niet anders dan ossen en ezels naar hun lust misbruiken. Alzo worden wij ganselijk door de heerschappij der zonde gedreven, dat het ganse gemoed, het ganse hart en alle daden tot zonde geneigd zijn. Ik zonder altijd de dwang uit, want wij zondigen ongedwongen; want het zou geen zonde zijn, ware het niet met wil. Maar wij zijn alzo tot de zonde overgegeven, dat wij niet anders kunnen vanzelf doen dan zondigen, omdat de boosheid, die in ons regeert, ons daartoe trekt. Zo beduidt dan deze gelijkenis niet een dwang, maar een gewillige gehoorzaamheid, tot welke de ingeboren dienstbaarheid ons overgeeft.

15. Want wat ik doe, dat versta ik niet. Nu komt hij tot een meer bijzonder exempel van een mens, die nu wedergeboren is, in welken beide dingen, die hij voorhoudt, klaarder gezien worden, te weten, hoe groot de tweedracht is tussen de wet Gods en de natuur des mensen, en hoe de wet geenszins uit zichzelf de dood genereert. Want dewijl de vleselijke mens met alle genegenheid des harten, zich tot de lust van zondigen begeeft, zo schijnt hij alzo met vrije verkiezing te zondigen, dat het in zijn macht is zichzelf te bedwingen; gelijk deze zeer schadelijke mening bijna bij alle mensen plaats genomen heeft, dat de mens uit natuurlijke macht beide kan verkiezen, zonder hulpe der goddelijke genade. Maar als de wil van een gelovig mens door de Geest Gods tot goed gedreven wordt, zo wordt daar de verdraaidheid onzer natuur duidelijk geopenbaard, welke hardnekkig wederstaat en tegenstrijdt. Zo is het dan een zeer bekwaam exempel in een wedergeboren mens, waaruit men kan verstaan, hoe grote onenigheid tussen onze natuur en de rechtvaardigheid der wet is. Hieruit wordt ook het bewijs van het andere deel bekwamelijker genomen, dan uit de blote aanmerking der menselijke natuur; want dewijl de wet in de mens, die geheel vleselijk is, alleen de dood baart, zo kan zij daar lichter beschuldigd worden, omdat het twijfelachtig is, vanwaar het gebrek komt. Maar in de wedergeboren mens brengt zij zalige vruchten voort; waaruit men ziet, dat zij alleen door het vlees verhinderd is, dat zij niet levend maakt; zoverre is het, dat zij uit zichzelf de dood zou genereren. Opdat dan deze ganse handeling getrouwer en zekerder verstaan worden, zo moet men aanmerken, dat deze strijd waarvan de apostel spreekt, niet eer in de mens gevonden wordt, dan als hij door de Geest Gods geheiligd is. Want de mens, aan zijn natuur overgelaten, drijft geheel zonder tegenstrijden tot begeerlijkheden. Want al is het, dat de goddelozen door de prikkelen der consciëntie geprikkeld worden, en niet kunnen zichzelf alzo in hunne zonde vleien, dat zij niet enigen smaak der bitterheid gevoelen, zo zoudt gij nochtans daaruit niet kunnen verstaan, dat zij het kwaad haten, of het goede liefhebben. God laat ze alleen alzo gekweld worden, opdat Hij hun zijn oordeel in enig deel tone, en niet, opdat Hij ze door liefde tot rechtvaardigheid, of door haat der zonde beroeren. Zo is dan tussen hen en de godzaligen dit onderscheid, dat zij nimmermeer zo zeer verblind of verhard van harte zijn, dat zij vanwege hunne boze daden aangesproken zijnde, dezelve door het oordeel van hun eigen consciëntie niet verdoemen. Want het verstand is niet ganselijk in hen uitgewist, alzo dat zij niet zoude hebben een onderscheid van recht en onrecht. Zij worden ook somtijds door het gevoel van hun kwaad met vergruwing geslagen, zodat zij in dit tegenwoordig leven enige gestalte der verdoemenis dragen; nochtans desniettemin behaagt hun de zonde van ganser harte, waarom zij ook daartoe drijven zonder ware tegenstrijding der genegenheid. Want die prikkelen der consciëntie, waarmede zij genepen worden, rijzen meer uit de tegenstrijding des oordeels, dan uit een tegenovergestelde genegenheid des wils. Daarentegen de godzaligen, in welke de wedergeboorte Gods begonnen is, zijn alzo gedeeld, dat zij door de voornaamste begeerte des harten tot God zuchten, de hemelse rechtvaardigheid begeren, de zonde haten; doch wederom door het overblijfsel huns vleses tot de aarde teruggetrokken worden. Daarom, als zij alzo tot verscheiden dingen getrokken worden, zo doen zij hunnen naturen geweld, en gevoelen, dat zij van hun natuur geweld lijden. Zij verdoemen ook hunne zonde, niet alleen gedwongen door het oordeel van het redelijke verstand, maar ook omdat zij door ernstige genegenheid des harten een gruwel daarvan hebben, en zichzelf daarin mishagen. Dit is die Christelijke strijd tussen het vlees en de Geest, waarvan Paulus aan de Galaten spreekt. Daarom is het wel en recht gezegd, dat de vleselijke mens, met alle bewilliging des harten en met alle

naarstigheit tot zonde dringt, en dat deze scheiding dan eerst terstond begint, als de mens van God geroepen, en door de Geest geheiligd is. Want de wedergeboorte wordt in dit leven alleen begonnen. Het overblijfsel des vleses, dat daar nog overblijft, volgt altijd zijn verdorven genegenheden, en maakt alzo een strijd tegen de Geest. De ongeleerde, die niet overdenken wat Paulus hier behandelt, of wat orde van behandeling hij houdt, menen, dat hier des mensen natuur beschreven wordt. En voorwaar de beschrijving des menselijken vernufts bij de filosofen is zo. Maar de Schrift filosofeert veel hoger; want zij ziet, dat in des mensen hart geen ding gebleven is anders dan verdraaidheid, nadat Adam van Gods beeld is beroofd geweest. Alzo steunen de Sophisten op deze plaats, als zij de vrijen wil willen beschrijven, of waarden wat de macht der natuur vermag. Maar gelijk ik nu gezegd heb, Paulus heeft niet de naakte natuur des mensen hier voorgesteld, maar hij beschrijft onder zijn eigen persoon, hoedanig en hoe groot de zwakheid der gelovigen is. Augustinus heeft een tijdlang in de gemene dwaling verkeerd, waarvan ik hierboven gesproken heb; maar als hij de plaats nader onderzocht had, heeft hij niet alleen teruggenomen, wat hij verkeerd geleerd had, maar heeft ook in het Eerste Boek aan Bonifacius, met vele sterke redenen bewezen, dat men het niet anders kan uitleggen dan van de wedergeborene. En wij zullen naarstigheit doen, dat de lezers duidelijk kunnen zien, dat het alzo is.

Dat versta ik niet. Hij geeft te kennen, dat hij de werken, die hij uit zwakheid des vleses doet, niet bekent als zijne, omdat hij ze misprijst. Daarom heeft Erasmus niet geheel onjuist het woord prijzen genomen. Maar dewijl het twijfelachtig kon zijn, zo heb ik liever het woord verstaan behouden. Waaruit wij zien, dat de leer der wet alzo met het rechte oordeel overeenkomt, dat de gelovigen hun overtreding als een ongelovig ding achten. En dewijl Paulus schijnt te belijden, dat hij anders leert dan de wet gebiedt, zo zijn vele uitleggers bedrogen geweest, die menen, dat hij hier een anderen persoon aangenomen heeft. Hieruit is deze gemene dwaling gekomen, dat zij menen, dat in dit gehele hoofdstuk de aard van de onwedergeborene mens beschreven wordt. Maar onder de overtreding der wet verstaat Paulus alle feilen der godzaligen, door welke zij de vreze Gods, noch de begeerte om wel te doen, niet verliezen. Zo zegt hij dan, dat hij niet doet, wat de wet eist, omdat hij het niet alleszins volbrengt, maar enigszins in zijn pogen steken blijft en bezwijkt.

Want ik doe niet, wat ik wil. Versta niet, dat dit altijd is geweest in Paulus, dat hij nooit iets goeds heeft kunnen volbrengen; maar hij klaagt alleen, dat hij niet kan volbrengen wat hij begeert, dat hij het goede met zulke blijmoedigheid mocht najagen als het betaamt, omdat hij enigszins als gebonden gehouden wordt. En wederom, dat hij bezwijkt, waar hij begeert niet te bezwijken, omdat hij door de zwakheid des vleses kreupel is. Zo dan, een godzalig hart doet niet het goede, dat het wil, omdat het niet blijft in de behoorlijken ernst; en het doet het kwade, dat het niet wil, omdat het begeert te staan, en het valt, of is immers wankelbaar. Voorts, dit willen en niet willen moet men verstaan van de Geest, die de voornaamste plaats in de gelovigen moet houden. Het vlees heeft ook wel zijn wil. Maar Paulus noemt dat zijn wil, wat hij met de voornaamste genegenheid des harten begeerde, en wat daartegen streed, noemt hij zijnen wil tegenovergesteld. Hieruit kan men verstaan, wat wij gezegd hebben, dat Paulus hier spreekt van de gelovigen, in welke de genade des Geestes enige kracht heeft, zodat die verklaart, hoe het gezonde verstand met de rechtvaardigheid der wet overeenkomt; want de haat der zonde heeft in het vlees geen plaats.

16. En indien ik doe, wat ik niet wil, zo stem ik in met de wet. Dat is, als mijn hart in de wet gerust is, en in haar rechtvaardigheid behagen heeft, (hetwelk voorwaar geschiedt, wanneer het de overtreding haat) zo oordeelt en belijdt het daarmede, dat de wet goed is; zodat wij zelf door het bewijs der ervaring overwonnen worden, dat men der wet niet iets kwaads moet toerekenen: ja, dat zij de mensen zalig zou zijn, ware het, dat zij zuivere en rechte harten vond. Dit mede-instemmen moet men niet zo verstaan te zijn, gelijk het in de goddelozen is, die zeggen: Ik zie en prijs wat best is, maar volg het kwaadst. Alsook: ik zal najagen, wat hinderlijk zal zijn, en zal vlieden, wat ik zal achten bevorderlijk te zijn. Want dezen, dat zij in de rechtvaardigheid Gods bewilligen, doen dit gedwongen, dewijl hun wil anders zeer vreemd daarvan is; maar een godzalig mens stemt in met de wet met ernstige en zeer gewillige begeerte des harten, omdat hij geen ding liever had, dan in de hemel op te vliegen.

17. En nu doe ik dat niet. Dat zijn geen woorden van een mens, die zichzelf verontschuldigt, alsof hij niet misdaan had; gelijk vele beuzelaars menen, dat zij rechte verontschuldiging hebben, om daarmede hun boosheid te bedekken, als zij de schuld aan het vlees opleggen; maar het is een betuiging, dat hij door geestelijke genegenheid zeer wijd verschilt van zijn vlees. Want de gelovigen worden met zulke grote

vurigheid des Geestes gedreven tot de gehoorzaamheid Gods, dat zij hun vlees verzaken. Voorts bewijst deze plaats zeer duidelijk, dat Paulus hier niet handelt dan van de godzaligen, die nu wedergeboren zijn. Want zolang de mens zichzelf gelijk blijft, zo wordt hij terecht geheel en ganselijk gebrekkelijk geacht. Maar Paulus ontkent hier ganselijk van de zonde bezeten te worden, ja, hij zondert zichzelf uit van hare dienstbaarheid; alsof hij zeide, dat de zonde alleen in enig deel zijner ziel is, dewijl hij met ernstige genegenheid des harten de rechtvaardigheid Gods zoekt, en daarnaar werkt, en met de zaak zelve bewijst, dat hij de wet Gods binnen in zijn hart gegraveerd draagt.

18. Want ik weet, dat in mij, dat is, in mijn vlees, geen goed woont. Want het willen is bij mij, maar het goede te volbrengen, vind ik niet.

19. Want ik doe het goede niet, dat ik wil; maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik.

20. En indien ik doe, wat ik niet wil, zo doe ik nu datzelfde niet, maar de zonde, die in mij woont.

18. Want ik weet, dat in mij. Hij zegt, dat geen goed in hem woont, zoveel de natuur aangaat. Zo is dat dan zoveel, alsof hij gezegd had, in mij, zoveel als uit mij. Want in het eerste deel der rede veroordeelt hij zichzelf geheel van verdraaidheid, als hij belijdt, dat in hem niets goeds woont. Daarna verbetert hij dit, opdat hij de genade Gods niet lastere, welke ook zelve in hem woonde, maar geen deel des vleses was. En hier bevestigt hij wederom, dat hij niet van allerlei mensen spreekt, maar alleen van de gelovige, die om het overblijfsel des vleses en de genade des Geestes in zichzelf gedeeld is. Want waartoe zou deze verbetering dienen, ware niet enig deel vrij van zonde, en daarom niet vleselijk? Onder het woord vlees, vervat hij alle gaven der menselijke natuur, en ganselijk al wat in de mens is, uitgenomen de heiligmaking des Geestes. Gelijk hij onder het woord Geest, hetwelk hij tegen vlees pleegt te stellen, aanwijst dat deel der ziel, dat de Geest Gods van boosheid gereinigt, en alzo vermaakt en vernieuwd heeft, dat het beeld Gods daarin zijn schijnsel geeft. Zo dan, beide deze woorden vlees en Geest, zijn van de ziel te verstaan; maar het een, zover zij wedergeboren is, het ander, zover zij nog de natuurlijke genegenheid behoudt. Het willen is bij mij. Zijn mening is niet, dat hij niet anders heeft dan een krachteloze begeerte, maar hij zegt, dat de werking niet zo krachtig is als hij wilde, omdat het vlees de wil verhindert, zodat hij niet volkomen doet, wat hij doet. Alzo moet men ook verstaan wat daarna volgt, het kwade doen, dat hij niet wil. Want de gelovigen worden niet alleen door hun vlees verhindert, zodat zij niet zo snel lopen, maar krijgen daarvan ook vele dingen hun in de weg, waaraan zij zich stoten. Zo dan, zij doen het goede niet, omdat zij het niet volbrengen met zulke blijmoedigheid, als zij behoren. Daarom dit willen, dat hij hier meldt, is de vaardigheid des geloofs, als de Heilige Geest de gelovigen beweegt en leidt, dat zij bereid zijn, en arbeiden om hunne lede over te geven om Gode gehoorzaamheid te bewijzen. Maar dewijl de macht niet genoegzaam is, daarom zegt hij, dat hij niet in zich vindt, wat te wensen ware, te weten, het volbrengen der goede begeerte. Ditzelfde wil ook die erkenning, die daar terstond volgt: Dat hij niet doet het goede, dat hij begeert, maar eer het kwade, dat hij niet wil, te weten, dewijl de gelovigen, hoewel zij recht en welgemoed zijn, nochtans, dewijl zij hun eigen zwakheid wel kennen, zo achten zij, dat geen werk zonder feil van hen gedaan wordt. Want dewijl Paulus hier niet spreekt van weinige gebreken der godzaligen, maar beduidt in 't gemeen de ganse loop huns levens, zo verstaan wij daaruit, dat ook hunne beste werken altijd met enige smet der zonde bevlekt zijn, zodat er geen loon te hopen is, anders dan zover de Heere het hun vergeeft. Ten laatste verhaalt hij wederom die uitspraak, dat hij, zover hij met hemels licht begaafd is, een getrouwe getuige en onderschrijver der rechtvaardigheid der wet is. Waaruit volgt, dat de wet, zo wij de zuivere volkomenheid onzer natuur hadden, niet de dood zou aanbrengen, en dat zij in zichzelf niet de mens tegen is, die een gezond gemoed heeft, en de zonde vliedt. Doch deze gezondheid komt van de hemelse Geneesheer.

21. Zo vind ik dan een wet, dat mij, als ik wil goed doen, kwaad aanhangt.

22. Want ik heb behagen in de wet Gods, naar de inwendige mens.

23. Maar ik zie een andere wet in mijne lede, die strijdt tegen de wet mijns gemoeds, en mij gevangenneemt onder de wet der zonde, die in mijne lede is.

Hier maakt Paulus vierderlei wet; te weten, de wet Gods, welke alleen eigenlijk wet genoemd wordt, omdat zij een regel der rechtvaardigheid is, waardoor ons leven recht geschikt is. Hierbij stelt hij de wet des gemoeds, alzo noemende de genegenheid der gelovige ziel tot de gehoorzaamheid der wet Gods, omdat zij is enige gelijkmaking en overeenstemming van ons met de wet Gods. Van de andere zijde stelt hij daartegen de wet der onrechtvaardigheid, en noemt alzo, bijwijze van een zinspeling, de heerschappij en het geweld, dat de ongerechtigheid heeft, al zowel in de mens, die nog niet wedergeboren is, als in het vlees van de wedergeborenen mens. Want de rechten der tirannen, hoewel zij zeer onrecht zijn, worden nochtans (hoewel ten onrechte) wetten genoemd. Met deze wet der zonde brengt hij de wet der lede, dat is de begeerlijkheid, die in de lede gelegen is, in overeenstemming, om de gelijkheid, die zij met de ongerechtigheid heeft. Aangaande het eerste deel der rede, dewijl vele uitleggers het woord wet in zijn eerste betekenis nemen, zo stellen zij daarbij het woordje door. En zo heeft Erasmus het overgezet: Zo vind ik dan door de wet; alsof Paulus gezegd had, dat hij door de leiding en onderwijzing der wet Gods bevonden heeft dat gebrek, dat hem aangeboren is. Maar ofschoon men daar niets bijstelt, zo zal de zin der uitspraak nog goed zijn, te weten, dat de gelovigen, als zij naar het goede staan, een titanische wet in zichzelf vinden, omdat in hun merg en benen een gebrekkigheid steekt, die der wet Gods tegenstrijdend en wederspannig is.

22. Want ik heb behagen in de wet Gods. Zo ziet men dan hier, hoedanig een deling en scheiding in de gelovigen is, waaruit die strijd van Geest en vlees rijst, dien Augustinus zeer wel noemt de Christelijke strijd. De wet Gods roept de mens tot de rechtheid der rechtvaardigheid. De ongerechtigheid, welke als een titanische wet des duivels is, stookt tot boosheid. De Geest drijft tot gehoorzaamheid der wet Gods; het vlees trekt terug tot het tegenovergestelde. De mens, aldus door verscheiden wil gedeeld zijnde, is nu enigszins tweeërlei; maar dewijl de Geest de heerschappij behoorde te behouden, zo acht en rekent hij zichzelf meest naar dit deel. Daarom zegt Paulus, dat hij gevankelijk van het vlees gebonden wordt; want dat hij nog door boze begeerlijkheden gekitteld en geroerd wordt, is een bedwinging ten aanzien van de geestelijke begeerte, die ganselijk daartegenover staat. Voorts moet men hier naarstig aanmerken, wat hij hier verstaat door de inwendige mens en door de lede. Want velen, deze woorden kwalijk verstaande, hebben zich gestoten aan dezen klip. Zo dan, met de inwendige mens wordt niet alleen de ziel bedoeld, maar het geestelijke deel in haar, hetwelk van God wedergeboren is. En het woord lede, beduidt het andere overblijvende deel. Want gelijk de ziel het edelste deel des menschen is, en het lichaam het onedelste, alzo is de Geest waardiger dan het vlees. Hierom dan, omdat de Geest in de mens de plaats heeft der ziel, en het vlees, dat is, de verdorven en geschonden ziel, de plaats des vleses, zo wordt de Geest genoemd inwendige mens, en het vlees lede. In de Tweede Zendbrief aan de Korintiërs, hfdst. 4: 16, wordt de uitwendige mens wel in een anderen zin gesteld, maar de omstandigheid der tegenwoordige plaats eist noodzakelijk deze uitlegging, die ik gesteld heb. Hij wordt bij uitnemendheid genoemd inwendig, omdat hij het hart en de verborgen genegenheden bezit, daar de lusten des vleses dwaalachtig, en gelijk buiten de mens zijn. Of voorwaar, het is alsof iemand de hemel met de aarde vergeleek. Want al wat in de mens gezien wordt, dat heeft Paulus als bij verachting lede genoemd, om te beter te vertonen, dat de inwendige vernieuwing onzer zinnen verborgen is, zover zij door het geloof niet aangegrepen wordt. Voorts, dewijl de wet des gemoeds zonder twijfel betekent de weigeschikte genegenheid des harten, zo is het openbaar, dat deze plaats verkeerdelijk geduid wordt op mensen, die nog niet wedergeboren zijn. Want Paulus leert, dat zulken van hun verstand zijn beroofd, omdat hun ziel van het pad der rede afwijkt.

24. Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van dit lichaam des doods?

25. Ik dank God door Jezus Christus, onzen Heere.

26. Zo dan, ik zelf dien de wet Gods met het gemoed, maar met het vlees de wet der zonde.

24. Ik ellendig. Hij besluit de handeling met een uitroep, die vol ernst is, waarmede hij leert, dat wij niet alleen tegen ons vlees moeten strijden, maar dat wij ook met gedurige zuchting bij onszelf en voor God onze ongelukkigheid moeten bewenen. Hij vraagt hier niet, door wien hij zal verlost worden, alsof hij daaraan twijfelde, gelijk de ongelovigen, die niet zeker weten, dat daar een enig Verlosser is; maar dit is een woord van een mens, die naar de adem gaapt en bezwijkt, omdat hij voor het tegenwoordige niet genoeg hulpe ziet. En daarom heeft hij een woordje gebruikt, hetwelk beduidt uitgrijpen of verlossen, om daarmede uit te drukken, dat tot deze verlossing een bijzondere mogendheid Gods nodig is. Lichaam des doods, noemt hij de massa en

klomp der zonde, of dien hoop, waaruit de ganse mens gemaakt is, uitgenomen, dat in hem alleen overblijfselen bleven, in welker bande hij gevangen gehouden was. Het voornaamwoord dezes, dat ik met Erasmus voeg bij lichaam, en dies vertaal: van dit lichaam des doods, kan men ook zeer goed stellen bij dood en lezen: van het lichaam dezes doods; de zin blijft ongeveer dezelfde. Want Paulus wil leren, dat de kinderen Gods de ogen open zijn, zodat zij de verdorvenheid hunner natuur en de dood, die daaruit rijst, met wijsheid van de wet Gods onderscheiden. Voorts, het woord lichaam, beduidt hetzelfde, dat de uitwendige mens en lede beteken. Want Paulus beduidt, dat dit de oorsprong der zonde is, dat de mens van de wet zijner schepping is afgeweken, en alzo vleselijk en aards geworden. Want hoewel hij nog de onredelijke beesten te boven gaat, zo is nochtans de ware heerlijkheid en uitnemendheid hem benomen; en wat daar nog overblijft, dat is vol ontalrijke verderflijkheden, zodat zijne ziel, zover zij ontaard is, terecht gezegd wordt in het lichaam veranderd te zijn. Alzo zegt ook God bij Mozes: Mijn Geest zal niet meer twisten met de mens, want hij is ook vlees; in welke plaats Hij de mens, van de geestelijke uitnemendheid berovende, hem verachtelijk met de onredelijke beesten vergelijkt. Deze plaats van Paulus is bijzonder schoon, om alle heerlijkheid des vleses te vertreden. Want hij leert, dat de allervolmaaktsten, zolang zij in hun vlees wonen, der ellendigheid onderworpen zijn, omdat zij de dood onderworpen zijn. Ja, dat zij, als zij zichzelf ganselijk onderzoeken, niet anders in hun natuur dan ellendigheid vinden. Voorts, opdat zij zichzelf niet tot slaperigheid begeven, zo wekt Paulus ze op tot zorgvuldige zuchtigen, en gebiedt ze, zolang zij op de aarde wonen, de dood te zoeken, als de enige remedie van hun kwaad; en dit is het rechte einde, waarom men de dood zal begeren. Want de onheilge mensen worden dikwijls door vertwijfeling gedrongen dien te wensen, maar zij begeren de dood verkeerdelijk, meer door walging des tegenwoordigen levens, dan door haat hunner ongerechtigheid. Hiertoe dient ook, dat hoewel de gelovigen de dood om het rechte einde begeren, zo drijven zij nochtans niet op ongebonden wijze om de dood te begeren, maar zij onderwerpen zichzelf aan het oordeel Gods, dien wij moeten leven en sterven. Daarom murmureren zij niet met verbolgenheid tegen God, maar storten ootmoedig hunne benauwdheden in zijnen schoot. Want zij blijven niet alzo in de gedachtenis hunner ellendigheid, dat zij niet, der ontvangen genade deelachtig zijnde, hunne droefenis met blijdschap zoude matigen, gelijk daarna volgt.

25. Ik dank God door Jezus Christus, onzen Heere. Deze dankzegging heeft hij terstond daarbij gesteld, opdat niemand zou denken, dat hij in zijn klacht God hardnekkig wederstond. Want wij weten, hoe licht men ook zelfs in betamelijke droefheid tot murmureren of ongehoorzaamheid vervalt. Daarom, al is het, dat Paulus, zijn staat bewenende, naar zijn uitgang haakt, zo bekent hij nochtans ook mede, dat hij in de genade Gods berust. Want het betaamt niet, dat de heiligen, als zij hunne gebreken onderzoeken, zoude vergeten wat zij nu van God ontvangen hebben. Voorts, deze gedachtenis is genoeg om de onlijdzaamheid te bedwingen, en de rust te voeden, te weten, dat zij in de bewaring Gods ontvangen zijn, opdat zij nimmermeer vergaan, en dat zij nu met de eerstelingen des Geestes begiftigd zijn, waardoor zij zekere hope hebben des eeuwigen levens. Hoewel zij de hemelse glorie nog niet genieten, zo zijn zij nochtans met die mate, die zij verkregen hebben, tevreden, en zijn nimmermeer zonder stof van vreugde.

26. Zo dan, ik zelf. Dit is een kort besluit, waarmede hij leert, dat de gelovigen, zolang zij in hun vlees wonen, nimmermeer tot het einde der rechtvaardigheid komen, maar dat zij in de loop zijn, totdat zij het lichaam afleggen. Wederom noemt hij het gemoed niet dat redelijke deel der ziel, hetwelk de filosofen verheffen, maar dat deel, dat door de Geest Gods verlicht is, zodat het recht gevoelt en wil. Want daar wordt niet alleen het verstand gemeld, maar daar wordt ook bijgesteld een ernstige begeerte des harten. Met deze uitzondering belijdt hij, dat hij zich alzo aan God overgegeven heeft, dat hij op de aarde kruipende, met vele onreinigheden besmet wordt. Dit is een merkwaardige plaats, om de zeer verderfelijke leer der Katharen te overwinnen, welke sommige onrustige geesten heden weder zoeken op te richten.

HET ACHTSTE HOOFDSTUK

- 1. Zo is er dan gene verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest.*
- 2. Want de wet des Geestes des levens in Christus Jezus heeft mij vrijgemaakt van de wet der zonde en des doods.*
- 3. Want wat der wet onmogelijk was, omdat zij door het vlees zwak was, heeft God, zijnen Zoon gezonde hebbende in gelijkheid des vleses der zonde, ook van zonde de zonde in het vlees veroordeeld.*
- 4. Opdat de rechtvaardig making der wet vervuld worden in ons, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest.*

Als hij nu dien strijd voorgesteld heeft, welken de godzaligen altijd hebben tegen hun vlees, zo komt hij wederom tot een troost, die hun zeer nodig is, welken hij tevoren gemeld had, te weten, hoewel zij nog van de zonde bezeten zijn, zo zijn zij nochtans nu uit de macht des doods en uit alle vervloeking verlost, zover zij niet in het vlees, maar in de Geest leven. Want hij stelt drie dingen tezamen, te weten, de onvolmaaktheid, waarmede de gelovigen altijd beladen zijn; Gods goedertierenheid in die te vergeven, en de wedergeboorte des Geestes. En dit laatste stelt hij daarbij, opdat niemand zichzelf door ijdele waan bedriege, alsof hij van de vervloeking verlost ware, en intussen zorgeloos zijn vlees zou toegeven. Daarom, gelijk de vleselijke mens zichzelf tevergeefs vleit, als hij niet zorgvuldig is in de verbetering des levens, en nochtans door de voorwending dezer genade zichzelf vrijheid van straf belooft, alzo hebben de bevreesde consciënties der godzaligen een onoverwinnelijke bescherming, dat zij, dewijl zij in Christus blijven, weten, dat zij buiten alle gevaar der verdoemenis zijn. Nu moeten wij de woorden overwegen. Naar de Geest wandelen. Dat zegt hij niet van degenen, die ganselijk alle gevoelens des vleses uitgeworpen hebben, zodat in hun ganse leven niet anders dan hemelse volmaaktheid gezien wordt, maar die in het temmen en dode des vleses naarstig arbeiden, zodat men het ziet, dat de oefening der godzaligheid in hen heerst. Hij ontkent, dat dezulken wandelen naar het vlees; want waar de oprechte vreze Gods regeert, daar beneemt zij het vlees de heerschappij, hoewel zij niet alle zijne verdorvenheden wegneemt.

2. Want de wet des Geestes des levens. Dit is een bevestiging der voorgaande uitspraak, en opdat zij wel verstaan worden, zo moet men de betekenis der woorden aanmerken. De wet des Geestes noemt hij oneigenlijk de Geest Gods, die onze zielen met het bloed van Christus besprengt, niet alleen om van de smet der zonde te reinigen, zoveel de verdoemenis aangaat, maar ook om tot ware zuiverheid te heiligen. Hij zegt ook, dat deze wet is levendmakende; want Geest des levens is een Hebreeuwse tweede naamval, en moet alzo uitgelegd worden. Waaruit volgt, dat zij, die de mens de dood overgeven, hem in de letter der wet houden. Daarentegen, de heerschappij des vleses en de tirannie des doods, die daaruit volgt, noemt hij de wet der zonde en des doods. De wet Gods wordt als in het midden gesteld, welke onderwijzende de rechtvaardigheid, haar niet kan geven, ja, zij verbindt ons met nog sterkere bande aan de dienstbaarheid der zonde en des doods. Zo is dan de zin deze: Dat de wet Gods de mensen verdoemt, geschiedt, omdat zij door de dienstbaarheid der zonde gedrongen worden, en alzo des doods schuldig zijn, zolang als zij onder de wet verbonden zijn; maar als de Geest van Christus de ongeregelde begeerlijkheden des vleses betert, en de wet der zonde in ons wegneemt, zo bevrijdt Hij ons ook mede van de schuld en verdoemenis des doods. Zo iemand hiertegen zegt, dat dan de vergeving, waardoor onze zonde begraven worden, gelegen is in de wedergeboorte, zo kan men lichtelijk daarop antwoorden, dat Paulus hier niet aangeeft de oorzaak, maar alleen de wijze leert, hoe wij van de verdoemenis bevrijd worden. Paulus ontkent, dat wij dit door de uitwendige leer der wet verkrijgen, maar dat wij, als wij door de Geest Gods vernieuwd worden, ook mede gerechtvaardigd worden door onverdiende genade, opdat de vervloeking der zonde niet meer op ons liggen. Zo is dan deze uitspraak zoveel, alsof Paulus gezegd had, dat de genade der wedergeboorte nimmermeer van de toerekening der rechtvaardigheid afgescheiden wordt. De wet des doods en de wet der zonde, durf ik niet met sommigen nemen voor de wet Gods, want die wijze van spreken schijnt te hard. Want hoewel de wet de zonde baart, als zij de zonde vermeerdert, nochtans heeft Paulus hierboven met opzet de nijd, die zulk een uitdrukking kon verwekken, vermeden. Ik stem evenmin in met die, die door de wet der zonde verstaan de begeerlijkheid des vleses, alsof Paulus zeide, dat hij die overwon. Want weinig hierna zal het, gelijk ik meen, duidelijk genoeg zijn, dat hij van de onverdiende kwijtschelding spreekt, waardoor wij gerusten vrede met God

verkrijgen. Ik wil hier liever het woord wet behouden, dan met Erasmus overzetten recht of macht; want Paulus heeft niet zonder oorzaak op de wet Gods gezinspeeld.

3. Want wat der wet onmogelijk was. Nu volgt hier een verklaring van het bewijs, dat de Heere ons door zijn onverdiende barmhartigheid in Christus gerechtvaardigd heeft, hetwelk der wet onmogelijk was. Maar dewijl dit een zeer uitnemende uitspraak is, zo laat ons alle hare stukken overwegen. Dat hij hier spreekt van de onverdiende rechtvaardigmaking, of van de vergeving, waarmede God ons met Zich verzoent, mag men uit de laatste woorden verstaan, waar hij zegt, wij, die niet naar het vlees, maar naar de Geest wandelen. Want zo Paulus wilde leren, dat wij met de Geest der wedergeboorte begaafd worden om de zonde te overwinnen, waartoe zou deze toevoeging dienen? Maar dewijl Hij de gelovigen de onverdiende vergeving beloofd heeft, zo kan dit zeer wel van hen verstaan worden, die de bekering bij het geloof stellen, en de barmhartigheid Gods niet misbruiken tot vrijheid des vleses. Bovendien moet men aanmerken de oorzaak en rede, die hij geeft. Want Paulus leert, hoe de genade van Christus ons van de verdoemenis verlost. Voorts, aangaande deze woorden, wat der wet onmogelijk was, dat wordt zonder twijfel voor gebrek of onmogelijkheid genomen; alsof daar gezegd wordt, dat God een middel gevonden heeft, waarmede de onmogelijkheid der wet weggenomen is. Het Griekse woordje, dat Erasmus vertaald heeft door in dezen dele, heb ik liever overgezet door omdat, wijl ik meen, dat het hier redegevend is. En hoewel mogelijk bij bekwame schrijvers in de Griekse taal, zulke wijze van spreken niet zal gevonden worden, nochtans, dewijl de apostelen in vele plaatsen Hebreeuwse wijzen van spreken gebruiken, zo moet deze uitlegging niet te zeer gedrongen schijnen. Voorwaar, gezonde Leraars zullen niet ontkennen, dat de oorzaak van het gebrek hier uitgedrukt is, gelijk wij weinig hierna wederom zullen zeggen. Hoewel nu Erasmus hier een zeer voornaam woord inlast, aldus lezende: Wat der wet onmogelijk was, heeft God gedaan, gezonden hebbende zijnen Zoon, en van zonde, enz., zo dek ik nochtans, dat de woorden zeer wel vloeien, als men die inlassing heeft gedaan weglaat, waartoe het woordje en Erasmus heeft verleid. Ik acht, dat het woordje en tot verheffing der zaak gesteld is, in de zin van ja zelfs. Tenzij mogelijk iemand de gissing des Griekse uitleggers liever wil, die deze woorden en van zonde, voegt bij de voorgaande woorden, op deze wijze: Dat God zijn Zoon gezonde heeft in gelijkenis des vleses der zonde, en voor de zonde. Nochtans heb ik dat gevolgd, wat ik geacht heb, naar de rechte mening van Paulus te zijn. Nu kom ik tot de zaak zelve.

Paulus zegt duidelijk, dat de zonde daarom door de dood van Christus zijn verzoend, omdat het der wet onmogelijk was ons rechtvaardigheid te geven. Waaruit volgt, dat in de wet meer geboden wordt dan wij kunnen volbrengen; want zo wij de wet konden volbrengen, zo zou men tevergeefs elders hulpe gezocht hebben. Daarom is het ongeschikt, dat men de menselijke kracht afmeet naar de geboden der wet, alsof God, waar Hij eist, datgene wat recht is, aangezien had hoedanig en hoe groot onze macht is. Omdat zij door het vlees zwak was. Opdat niemand zou denken, dat men met te kleinen eerbied, der wet onmacht toeschreef, of dit op de ceremoniën duidde, zo heeft Paulus duidelijk uitgedrukt, dat dit gebrek niet is in de wet, maar in de verdorvenheid onzes vleses. Want men moet bekennen, dat men voor God rechtvaardig zal wezen, zo iemand der wet Gods ganselijk genoeg doet. Zo zegt hij dan niet, dat de wet niet genoegzaam is om ons te rechtvaardigen, zoveel de leer aangaat, als die de volmaakte regel der rechtvaardigheid vervat, maar dewijl ons vlees tot die rechtvaardigheid niet kan komen, zo valt de ganse kracht der wet. Alzo wordt dier mensen dwaling, of liever razernij, weerlegd, die menen, dat de kracht om rechtvaardig te maken, alleen de ceremoniën benomen wordt, daar Paulus duidelijk het gebrek in ons stellende, genoeg verklaart, dat hem in de leer niets ontbreekt. Voorts, het woord zwakheid der wet, moet men alzo nemen, gelijk Paulus pleegt het woordje zwakheid te gebruiken, niet alleen voor weinige zwakheid, maar voor onmacht; zodat hij beduidt, dat de wet ganselijk niet vermag om rechtvaardigheid te geven. Zo ziet gij dan, dat wij ganselijk van de rechtvaardigheid der werken uitgesloten worden, en dat wij daarom tot de rechtvaardigheid van Christus lopen, omdat in ons geen rechtvaardigheid kan zijn. Hetwelk voornamelijk nodig is te weten, want wij zullen nimmermeer met de rechtvaardigheid van Christus bekleed worden, tenzij wij eerst zeker weten, dat wij geen eigen rechtvaardigheid hebben. Het woordje vlees wordt altijd in dezelfde betekenis genomen, te weten, voor onszelf. Zo dan, de verdorvenheid onzer natuur maakt ons de wet Gods onnut, omdat zij ons, die tot de dood lopen, niet terugleidt van de val, hoewel zij de weg des levens toont. God, zijnen Zoon gezonde hebbende. Nu leert hij de wijze, hoe de hemelse Vader ons de rechtvaardigheid wedergeeft, door zijnen Zoon, te weten, Hij heeft de zonde veroordeeld in het vlees van Christus; dat is, Hij heeft gelijk het handschrift uitwissende, de schuld weggenomen, waarmede wij voor God verbonden waren. Want de veroordeling der zonde heeft ons

tot de rechtvaardigheid wedergebracht; want dewijl de schuld is uitgewist, zo worden wij vrijgekend, zodat God ons rechtvaardig acht. Maar hij zegt eerst, dat Christus is gezonde geweest, om daarmede te vermanen, dat de rechtvaardigheid niet in ons is, dewijl men ze van Hem moet halen; en dat de mensen tevergeefs op hunne verdiensten betrouwen, dewijl zij niet anders dan uit genade en schenking rechtvaardig zijn, of de rechtvaardigheid uit de verzoening halen, welke Christus in zijn vlees volbracht heeft. En hij zegt, dat Christus in gelijkheid des vleses der zonde gekomen is, omdat, hoewel het vlees van Christus met geen vlek is besmet geweest, zo heeft het nochtans enen schijn des zondigen vleses gehad, zover het de straf gedragen heeft, die onze boosheid verdiend had. En voorwaar, de dood heeft daarop al zijn kracht getoond, alsof het hem onderworpen geweest ware. En dewijl onze Hoge priester door zijn bevinding moest leren, wat het is de zwakken te hulpe te komen, zo heeft Christus onze zwakheden willen dragen, opdat Hij te beter tot medelijden genegen ware; in welk opzicht in Hem ook gezien is enig beeld der zondige natuur. Ook van zonde. Ik heb boven gezegd, dat sommigen dit uitleggen van de oorzaak of einde, waarom God zijn Zoon gezonde heeft, te weten, opdat Hij voor de zonde zou voldoen. Chrysostomus en velen met hem verstaan dit wat harder, dat de zonde is door zonde veroordeeld geweest, omdat zij te onrecht en buiten verdienste Christus geweld gedaan heeft. Ik beken wel, dat de prijs der verlossing alzo is betaald, dewijl Christus rechtvaardig en onschuldig de straf der zondaren aangenomen heeft; maar ik kan daartoe niet gebracht worden, dat ik zou achten, dat het woord hier iets anders zou beduide dan het verzoenoffer, hetwelk van de Hebreëen genoemd wordt *asam*, gelijk de Grieken die offerande noemen *katharma*, waaraan een vervloeking gehangen wordt. Alzo zegt dezelfde Paulus, 2 Cor. 5:21, Dat Christus, die geen zonde gekend heeft, is voor ons zonde geworden, opdat wij zoude worden de rechtvaardigheid Gods in Hem. Voorts, het woordje van, wijst aan de oorzaak, even alsof hij gezegd had, dat vanwege die offerande, of om de last der zonde, die Christus opgelegd is, de zonde van haar recht beroofd is, dat wij haar niet onderworpen zijn. Want hij zegt oneigenlijk, dat zij is veroordeeld, gelijk degenen, die het proces verliezen; want God laat die niet meer toe, onder de verdoemelijken geteld te worden, die door het bloed van Christus vergeving verkregen hebben. Zo wij zeggen, dat het rijk der zonde, waarmede zij ons verdrukte, is afgelegd, deze woorden zullen gelijken zin hebben. Zo dan, wat onze was, dat heeft Christus tot Zich genomen, opdat Hij wat Zijne was, in ons zou uitstorten. Want Hij heeft onze vervloeking op Zich genomen, en ons zijnen zegen gegeven. Paulus stelt hierbij in het vlees, opdat ons betrouwen te zekerder is, als wij zien, dat de zonde in onze natuur is overwonnenen weggenomen; want alzo volgt het, dat onze natuur waarlijk deelachtig wordt zijner overwinning, hetwelk hij ook terstond verklaart.

4. Opdat de rechtvaardigmaking der wet vervuld worden. Die menen, dat degenen, die door de Geest van Christus wedergeboren zijn, de wet volbrengen, brengen een gedichtsel voort, dat ganselijk vreemd is aan de zin van Paulus; want de gelovigen, zolang als zij in deze wereld verkeren, komen zover niet, dat de rechtvaardigheid der wet in hen volkomen of geheel zou zijn. Zo moet men dan dit van de vergeving verstaan; want als de gehoorzaamheid van Christus ons toegerekend wordt, zo is der wet genoeg gedaan, zodat wij rechtvaardig geacht worden. Want de volmaaktheid, die de wet eist, is daarom in het vlees bewezen, opdat haar strengheid geen macht meer hebbe om ons te veroordelen. Maar dewijl Christus zijn rechtvaardigheid niemand mededeelt, anders dan degenen, die Hij door de band zijns Geestes met Zich verenigt, zo wordt wederom de wedergeboorte daarbij gesteld, opdat Christus niet geacht worden een dienaar der zonde te zijn; gelijk velen bereid zijn tot de dartelheid des vleses te trekken, al wat van de vaderlijke goedertierenheid Gods geleerd wordt. Anderen brengen kwaadwillig valse beschuldigingen tegen deze leer, alsof zij de oefening des goede levens wegnamen.

5. Want die naar het vlees zijn, die denken wat des vleses is, maar die naar de Geest zijn, die denken wat des Geestes is.

6. Voorwaar de gedachte des vleses is de dood, maar de gedachte des Geestes is het leven en vrede.

7. Want de gedachte des vleses is vijandschap tegen God: want het is der wet Gods niet onderworpen, en het kan ook niet.

8. Zo dan, die in het vlees zijn, kunnen Gode niet behagen.

5. Want die naar het vlees. Dit onderscheid des vleses en des Geestes stelt hij voor, niet alleen om door een rede, uit het tegenovergestelde genomen, te bevestigen wat hij eerst gezegd heeft, te weten, dat de genade van Christus niet toekomt, anders dan degenen, die door de Geest wedergeboren zijnde, naar heiligheid staan; maar ook om de gelovigen met bekwame vertroosting te verlichten, opdat zij, vele zwakheden in zichzelf bevindende, de moed niet verloren geven. Want dewijl hij geen anderen uit de verdoemenis uitgenomen had, dan die een geestelijk leven leiden, zo kon hij schijnen de hope der zaligheid allen mensen te benemen. Want wien zal men in de wereld vinden, die alzo met engelenzuiverheid versierd is, dat hij met het vlees niet te doen heeft? Zo moest hij dan deze beschrijving noodwendig daarbij stellen, te weten, wat het is, in het vlees zijn, en naar het vlees wandelen. En bij de aanvang maakt hij geen zeer scherpzinnig onderscheid, doch nochtans, gelijk wij in 't vervolg zullen zien, is zijn voornemen de gelovigen goede hope te maken, al is het, dat zij nog aan hun vlees gebonden zijn, zo verre zij hunnen begeerlijkheden niet toegeven, maar zich door de Heiligen Geest laten regeren. Als hij zegt, Dat de vleselijken denken, of bezorgen wat des vleses is, zo betuigt hij, dat hij die niet acht vleselijk te zijn, die naar de hemelse rechtvaardigheid staan, maar die ganselijk der wereld toegedaan zijn. Daarom het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt heeft, heb ik overgezet voor denken: opdat de lezer zou verstaan, dat die eerst van de kinderen Gods uitgesloten worden, die aan de verlokkingen des vleses overgegeven, hun verstand en naarstigheit tot boze begeerlijkheden voegen. Nu, in het tweede deel der rede vermaant hij de gelovigen tot goede hope, als zij gevoelen, dat zij door de Geest opwaarts tot bedenking der rechtvaardigheid opgeheven worden. Want waar de Geest regeert, daar is Hij een teken der zaligmakende genade Gods, gelijk de genade Gods daar geen plaats heeft, waar de Geest uitgeblust is, en het rijk des vleses zijn kracht heeft. Voorts, dat ik boven opgemerkt heb, dat herhaal ik hier met korte woorden, te weten, dat in het vlees, of naar het vlees zoveel is, als zonder gave der wedergeboorte te zijn. En zo zijn allen, die blijven, gelijk men het gewoonlijk uitdrukt, in het bloot natuurlijke.

6. Voorwaar de gedachte des vleses. Erasmus vertaalt de genegenheid, en de oude overzetter: de wijsheid des vleses. Maar dewijl het zeker is, dat Paulus met het Griekse woord, dat hij hier gebruikt, hetzelfde wil zeggen, als Mozes met het gedichtsel des harten, en dat onder dit woord alle zinnen der ziel vervat worden, van de rede en het verstand aan tot de genegenheden toe, zo heb ik geacht, dat het woord gedachte beter dient. Hoewel Paulus in 't Grieks gebruikt heeft het redegevend woordje want, toch heb ik niet getwijfeld het bevestigend te nemen, en te vertalen door voorwaar, wijl hier een soort van concessie, van toelating is. Want als hij met korte woorden beschreven heeft, wat het is in het vlees zijn, zo stelt hij nu wat einde die allen ontvangen, die aan het vlees zijn overgegeven. Alzo bewijst hij uit het tegendeel, dat allen, die in het vlees blijven, der genade van Christus niet deelachtig zijn, want zij dringen en drijven met de ganse loop huns levens tot de dood. Dit is een merkwaardige plaats, waaruit wij leren, dat wij naar de loop der natuur onbesuisd naar de dood lopen, omdat wij uit onszelf niet bedenken anders dan wat verderfelijk is. En terstond heeft hij een stuk daartegen gesteld, om daardoor te leren, dat de Geest zijn kracht bewijst, zo enig deel van ons tot het leven strekt, dewijl van het vlees niet een sprankje levens komt. De gedachte des Geestes noemt hij leven, omdat zij levendmakende is, of tot het leven leidt. Met het woord vrede beduidt hij alle stukken van heil, naar de Hebreeuwse wijze van spreken. Want al wat de Geest Gods in ons doet, dient tot onze zaligheid', derhalve zou iemand tevergeefs de werken zaligheid toeschrijven. Want hoewel God onze zaligheid begint, en eindelijk zijn beeld ten volle vernieuwt, zo is nochtans de enige oorzaak zijn welbehagen, waardoor Hij ons Christus deelachtig maakt.

7. Want de gedachte des vleses. Hier bevestigt hij, wat hij gesteld had, te weten, dat uit de werken en oefeningen onzes vleses niet anders komt dan de dood, want het strijdt vijandelijk tegen de wil Gods. Nu, de wil Gods is een regel der rechtvaardigheid, waaruit volgt, dat het al onrechtvaardig is, wat daarmee niet overeenkomt. En zo het onrechtvaardig is, zo is het ook dodelijk. Nu, dien God tegen en toornig is, die zal tevergeefs het leven verwachten. Want op zijn toorn volgt noodwendig terstond de dood, welke de straf zijner toornigheid is. En hier moeten wij aanmerken, dat de wil des mensen alleszins de wil Gods tegen is. Want zo veel de verdraaidheid verschilt van de rechtheid, zo oneens zijn wij met God. Want het is der wet Gods. Dit is een verklaring der naastvoorgaande uitspraak. Want hij bewijst, hoe al de bedenkingen des vleses strijde tegen de wil Gods; want men moet de wil Gods nergens zoeken, dan waar Hij dien geopenbaard heeft. Want Hij toont in de wet wat Hem behaagt; daarom zij, die willen terecht onderzoeken, hoe goed zij met God overeenkomen, moeten alle hunne raadslagen en oefeningen met dezen regel meten. Want hoewel in de wereld geen ding geschiedt, anders dan door de regering der voorzienigheid Gods, dat men daarom zoude

zeggen, dat al wat geschiedt, Hem behaaglijk zij, dat ware een onverdraaglijke lastering, hetwelk nochtans heden sommige uitzinnigen zeggen. Want wat uitzinnigheid en razernij is het, het onderscheid van recht en onrecht, hetwelk de wet openlijk voor onze ogen stelt, in een diepen doolhof te zoeken. De Heere heeft wel (gelijk ik gezegd heb) zijnen verborgen raad, waardoor Hij alle dingen naar zijnen wil schikt, maar dewijl die ons onbegrijpelijk is, zo zullen wij weten, dat ons zeer curieuze onderzoeking verboden is. Daarentussen zal dit zeker en vast blijven, dat Hem geen ding behaagt, anders dan rechtvaardigheid, en dat van onze werken niet recht geoordeeld wordt, anders dan uit de wet, waarin Hij ongeveinsdelijk betuigd heeft, wat Hem behaaglijk of onbehaaglijk is. En het kan ook niet. Ziehier de macht van de vrijen wil, welken de Sophisten niet genoeg kunnen verheffen. Voorwaar Paulus betuigt hier met klare woorden wat zij met vollen mond verwerpen, te weten, dat het ons onmogelijk is, onze genegenheden der gehoorzaamheid der wet te onderwerpen. Zij zeggen, dat het hart buigbaar is naar beide zijde, zo ver het door de ingeving des Geestes geholpen wordt, en dat de vrije verkiezing van goed en kwaad in onze macht is, zodat de Geest alleen hulpe doet, en dat het verkiezen en verwerpen onze is. Zij spreken ook van goede bewegingen, waardoor wij vanzelf bereid worden; maar daartegen zegt Paulus, dat ons hart opgeblazen is met ongebonden hardnekkigheid, zodat het van nature nimmermeer gebogen wordt om het juk van Christus aan te nemen. En hij handelt niet van een genegenheid, of van twee, maar hij spreekt in 't gemeen van al de bewegingen, die uit ons rijzen, ze in dezen band vervattende. Daarom deze heidense filosofie van de vrijheid van de wil zij verre van het Christelijke hart. Een iegelijk bekenne zichzelf een dienstknecht der zonde te zijn, gelijk hij in der waarheid is, opdat hij, door de genade van Christus vrijgelaten, verlost worden. Van andere vrijheid te roemen, is ganselijk dwaasheid.

8. Zo dan, die in het vlees zijn. Hoewel dit Griekse woordje dikwijls betekent maar, zo heb ik nochtans niet zonder oorzaak overgezet zo dan; want uit de dingen, die boven gezegd zijn, besluit de apostel niet tevergeefs, dat die allen voor God gruwelijk zijn, die zichzelf de lusten des vleses overgegeven hebben, om daardoor geregeerd te worden. Dusverre heeft hij de uitspraak bevestigd, dat die allen vreemd zijn van Christus, die naar de Geest niet wandelen, omdat zij van het hemelse leven beroofd zijn.

9. Maar gij zijt niet in het vlees, maar in de Geest, dewijl de Geest Gods in u woont. Zo iemand de Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe.

10. En indien Christus in u is, zo is wel het lichaam dood om der zonde wil, maar de Geest is het leven om der rechtvaardigheid wil.

11. Indien dan de Geest Desgenen, die Jezus uit de dode verwekt heeft, in u woont, zo zal Die, die Jezus uit de dode verwekt heeft, ook uwe sterfelijke lichamen levend maken, om zijns Geestes wil, die in u woont.

9. Maar gij. Hij neemt nu de algemene uitspraak, en maakt ze nu bijzonder, haar toevoegende degenen, die hij schrijft, niet alleen om hen te krachtiger te bewegen, daar hij zijne woorden hun toe-eigent, maar ook opdat zij uit de beschrijving boven gesteld zeker verstaan, dat zij zijn onder het getal dergenen, die Christus van de vervloeking der wet verlost heeft. Doch tevens door te verklaren wat de Geest Gods in de gelovigen vermag, en wat vruchten Hij voortbrengt, vermaant hij ze ook tot nieuwigheid des levens. Dewijl de Geest Gods. Deze verbetering wordt gepast hierbij gesteld, waarmede zij opgewekt worden, om zichzelf nader te onderzoeken, opdat zij de naam van Christus niet tevergeefs voorwende. Dit is een zeer zeker teken, waarmede de kinderen Gods onderscheiden worden van de kinderen der wereld, te weten, zo zij door de Geest Gods tot onschuld en heiligheid wedergeboren zijn. Evenwel, hij schijnt niet zo zeer voorgenomen te hebben de geveinsdheid te bestraffen, als wel oorzaak te geven om te roemen tegen degenen, die verkeerdelijk over de wet ijverig waren, die de dode letter meer achtten dan de inwendige kracht des Geestes, die de ziel der wet is. Voorts leert deze plaats, dat Paulus dusverre door het woord Geest, niet het gemoed of verstand (hetwelk van de beschermers van de vrijen wil het opperste deel der ziel genoemd wordt) maar de hemelse gaven beduid heeft. Want hij verklaart die geestelijk te zijn, die God door zijnen Geest regeert, en niet die door eigen beweging der rede gehoorzaam zijn. Nochtans worden zij niet gezegd naar de Geest te zijn, omdat zij vol des Heiligen Geestes zijn, hetwelk nog niemand geschied is, maar omdat zij de Geest in zich blijvende hebben, al is het, dat zij nog wat overblijfsels des vleses gevoelen in zich te blijven; maar Hij kan niet blijven zonder de overwinning te hebben. Want men moet aanmerken, dat de mens naar het voornaamste deel zijns gemoeds genoemd wordt. Maar indien iemand de Geest van Christus niet heeft. Dit stelt hij hierbij, om te bewijzen, hoe nodig de Christenen de verloochening des vleses is. Het rijk des Geestes is de vernietiging des vleses; die

behoren Christus niet toe, in wie de Geest van Christus niet regeert: zo zijn dan die gene Christenen, die het vlees dienen. Want die Christus van zijn Geest afzonderen, maken Hem een dood lichaam of een beeld gelijk. En men moet altijd de mening des apostels vasthouden, te weten, dat de onverdiende vergeving der zonde niet van de Geest der wedergeboorte kan gescheiden worden; want dat ware zoveel als Christus verscheuren. Indien dit waar is, zo is het wonder, dat de tegenstanders des Evangelies ons van hovaardigheid beschuldigen, dat wij bestaan te belijden, dat de Geest van Christus in ons woont. Want wij moeten Christus verloochenen, of bekennen, dat wij Christenen zijn door zijnen Geest. Het is voorwaar gruwelijk te horen, dat de mensen alzo van het Woord Gods zijn afgeweken, dat zij niet alleen roemen, dat zij zonder Gods Geest Christenen zijn, maar ook anderer mensen geloof bespotten. Dit is der Papisten filosofie. Nu moeten de lezers hier aanmerken, dat de Geest zonder onderscheid genoemd wordt nu eens Geest Gods des Vaders, dan weer de Geest van Christus, niet alleen, wijl zijn ganse volheid in Christus, zover Hij onze Middelaar en Hoofd is, is uitgestort, opdat een iegelijk onzer zijn deel uit Hem zou ontvangen, maar ook, omdat dezelfde Geest de Vader en de Zoon gemeen is, die beide één Wezen en dezelfde eeuwige Godheid hebben. Nochtans dewijl wij geen gemeenschap met God hebben anders dan door Christus, zo daalt de apostel zeer verstandig van de Vader, die verder schijnt te zijn, af tot Christus.

10. En indien Christus in u is. Wat hij tevoren gezegd heeft van de Geest, zegt hij nu van Christus; waarmede beduidt de wijze, hoe Christus in ons woont; want gelijk Christus ons door de Geest Zich ons tot tempelen heiligt, alzo woont Hij ook door dezelfde Geest in ons. Nu, wat wij boven aangeroord hebben, verklaart hij nu duidelijker, te weten, dat de kinderen Gods niet om een volkomen en gehele volmaaktheid geestelijk worden genoemd, maar alleen omdat de nieuwigheid des levens in hen begonnen is. Voorts is hier een vóórkoming, waarmede hij die twijfeling vóórkomt, die ons anders kon kwellen. Want hoewel de Geest het ene deel van onzen persoon bezit, zo zien wij nochtans, dat het andere deel van de dood gehouden wordt. Zo antwoordt hij dan, dat in de Geest van Christus een kracht is om levend te maken, welke krachtig is om onze sterfelijkheid te verslinden. Waaruit hij besluit, dat men lijdzaam moet verwachten, totdat de overblijfselen der zonde uitgeroeid worden. Voorts zijn de lezers boven vermaand, dat zij door het woord Geest, niet onze ziel zullen verstaan, maar de Geest der wedergeboorte, welchen Paulus noemt het leven, niet alleen, omdat Hij in ons leeft en krachtig is, maar ook, omdat Hij ons door zijn kracht levend maakt, totdat Hij ons sterfelijk vlees uitgeblust hebbende, ons ten einde volkomen vernieuwen; gelijk daarentegen het woord lichaam, die zeer grove massa beduidt, die nog niet door de Geest Gods van de aardse drek is gezuiverd; want anders ware het ongeschikt, dat men het lichaam de schuld der zonde zou toeschrijven. Wederom is de ziel niet alleen geen leven, maar leeft ook zelf niet. Zo is dan Paulus' zin: Hoewel de zonde ons ter dood veroordeelt, zover de verdorvenheid der eerste natuur nog in ons blijft, zo is nochtans de Geest Gods de overwinner, en het hindert niet, dat wij alleen met sommige eerstelingen en beginselen van Hem begaafd zijn: want zelfs één sprankje van Hem is het zaad des levens.

11. Indien dan de Geest. Dit is een bevestiging der naastvoorgaande uitspraak, genomen van de werkende oorzaak, op deze wijze: Indien Christus opgewekt is door de mogendheid Gods, en de Geest eeuwige macht behoudt, zo zal Hij ook de macht aan ons bewijzen. Hij neemt voor bekend en belede, dat in de persoon van Christus is geschied een bewijs der kracht, die het ganse lichaam der gemeente toekomt. En dewijl hij God de auteur der wederopstanding maakt, zo schrijft hij Hem de levendmakende Geest toe. Die Jezus uit de dode verwekt heeft. Met deze woorden om schrijft hij God, hetwelk der tegenwoordige plaatse beter past, dan zo hij Hem slechts met de naam genoemd had. Op dienzelfde grond heeft hij ook de eer der opwekking van Christus de Vader toegeschreven; want dat was krachtiger om te bewijzen wat hij voorgenomen had, dan zo hij het Christus zelf toegeschreven had. Want men had kunnen tegenwerpen, dat Christus macht had Zichzelf op te wekken, waarvan alle mensen verre zijn. Maar als hij zegt: God heeft Christus opgewekt door zijn Geest, welchen Hij u ook medegedeeld heeft, zo kan men geen ding daartegen brengen, dat Hij ons alzo niet een zekere hope der wederopstanding geve. Hiermee wordt die andere uitspraak geenszins verkort: Ik heb macht mijn leven af te leggen, en wederom aan te nemen. Van Zichzelf voorwaar, en door eigen kracht is Christus wederopgestaan, maar gelijk Hij pleegt de Vader toe te kennen al de Goddelijke kracht, die Hij in Zich heeft, alzo heeft de apostel niet oneigenlijk dat de Vader toegeschreven, dat in Christus een zeer eigen werk der Godheid was. Voorts noemt hij sterfelijke lichamen, al wat nog in ons de dood onderworpen blijft; gelijk hij voor een gewoonte heeft, het grootste deel van ons met dien naam te noemen. Waaruit wij verstaan, dat hier niet gesproken wordt van de laatste wederopstanding, welke in één ogenblik tijds geschiedt, maar van de

gedurige werking des Geestes, waarmede Hij de overblijfselen des vleses bij stukjes doodt, en het hemelse leven in ons wederopricht.

12. Zo dan broeders, wij zijn schuldenaars niet aan het vlees, om naar het vlees te leven.

13. Want indien gij naar het vlees leeft, zo zult gij sterven; maar indien gij door de Geest de werken des vleses doodt, zo zult gij leven.

14. Want allen, die door de Geest Gods gedreven worden, die zijn kinderen Gods.

12. Zo dan broeders. Dit is een besluit der voorgaande woorden. Want indien men het vlees moet laten, zo moeten wij geen gemeenschap daarmee hebben. En wederom: indien de Geest in ons regeren moet, zo is het niet ongeschikt naar zijnen wil te staan. Deze rede van Paulus is onvolmaakt, want hij heeft het ene deel der vergelijking achterwege gelaten, te weten, wat wij de Geest schuldig zijn; hoewel de zin klaar genoeg is. Dit besluit is krachtig om te vermanen, gelijk hij altijd pleegt uit de leer vermaning af te leiden. Alzo ook op een andere plaats vermaant hij, dat wij de Heiligen Geest niet bedroeven, waarmede wij verzegeld zijn tot de dag der wederopstanding. Evenzo: Indien wij door de Geest leven, zo laat ons ook door de Geest wandelen. Dit geschiedt, als wij onze vleselijke begeerlijkheden verzaken, om ons tot de rechtvaardigheid Gods, als tot haar dienstbaarheid te begeven. Aldus moet men voorwaar redeneren; niet gelijk sommige lasterlijke mensen plegen, die zeggen, dat men moet ledig zijn, dewijl geen ding in onze macht is. Maar dit is als tegen God strijde, zo wij zijn genade, die Hij ons gegeven heeft, door verachting en onachtzaamheid uitblussen.

13. Want indien gij naar het vlees. Hier stelt hij een bedreiging, opdat hij hun te scherper de slaperigheid verdrijven, waarmede ook die weerlegd worden, die zonder de Geest van Christus roemen van de rechtvaardigmaking des geloofs, hoewel zij door hun eigen consciëntie meer dan genoeg worden weerlegd; want daar is geen betrouwen op God, waar ook niet een liefde der rechtvaardigheid is. Het is wel waar, dat wij alleen door de barmhartigheid Gods gerechtvaardigd worden in Christus, maar dit is evenzeer waar en zeker, dat al die gerechtvaardigd worden, ook van de Heere geroepen worden om waardiglijk naar hunne roeping te wandelen. Zo zullen dan de gelovigen leren, Christus niet alleen tot rechtvaardigheid, maar ook tot heiligmaking aan te nemen, gelijk Hij ons tot deze beide einde gegeven is, opdat zij Hem niet met hun halfgeloof verscheuren. Maar indien gij door de Geest de werken des vleses. Hij matigt alzo de uitspraak, dat hij de godzaligen de moed niet beneemt, die nog vele zwakheden in zich bevinden. Want hoewel wij nog der zonde onderworpen zijn, zo belooft Hij ons nochtans desniettemin het leven, zover wij in de oefening der doding des vleses voortvaren. Want Hij eist niet zo volkomen het verderf des vleses, maar gebiedt ons alleen te arbeiden om zijne lusten te temmen.

14. Want allen, die door de Geest Gods gedreven worden. Dit is een bevestiging der naastvoorgaande woorden. Want het betaamt, dat die eerst onder de kinderen Gods gerekend worden, die door zijnen Geest geregeerd zijn, want met dit teken bekent God de zijnen. Alzo wordt de ijdele roeming de geveinsde benomen, die de naam zonder de zaak aannemen, en de gelovigen worden tot een onbetwifelbaar betrouwen hunner zaligheid opgewekt. De inhoud is: Allen, die door de Geest Gods gedreven worden, zijn kinderen Gods, en al de kinderen Gods zijn erfgenamen des eeuwigen levens: zo dan, allen die door de Geest Gods gedreven worden, zijn des eeuwigen levens zeker. De tweede stelling is niet uitgedrukt, omdat zij onbetwifelbaar was. Voorts moet men aanmerken, dat daar menigerlei werking des Geestes is. Want daar is een algemene werking, waardoor alle creaturen onderhouden en bewogen worden; daar zijn ook bijzondere werkingen des Geestes in de mensen, en dezelve zijn menigerlei. Maar hier verstaat hij van de heiligmaking, welke de Heere verwaardigt alleen zijnen uitverkorenen te geven, als Hij ze Zich tot kinderen uitzondert.

15. Want gij hebt niet ontvangen de Geest der dienstbaarheid wederom tot vreeze; maar gij hebt ontvangen de Geest der aanneming tot kinderen, door welchen wij roepen, Abba Vader.

16. Want dezelve Geest getuigt ook met onzen geest, dat wij kinderen Gods zijn.

17. En indien wij kinderen zijn, zo zijn wij ook erfgenamen, ik zeg erfgenamen Gods, en mede-erfgenamen van Christus; zo wij mede lijde, opdat wij ook mede verheerlijkt worden.

18. Ik acht voorwaar, dat de verdrukkingen dezes tijds niet zijn te vergelijken met de toekomstige heerlijkheid, welke aan ons zal geopenbaard worden.

15. Want gij hebt niet. De zekerheid des betrouwens, in welke hij boven de gelovigen heeft geboden te rusten, bevestigt hij nu, en dat met een bijzondere werking des Geestes; want Hij is niet gegeven om ons met bevreesdheid te beroeren, of door benauwdheid te kwellen, maar meer om alle beroering weg te nemen, onze harten in vrede te stellen, en ons tot geruste en vrije aanroeping Gods op te wekken. Zo vervolgt hij dan niet alleen wat hij boven aangeroerd had, maar steunt ook meer op het andere stuk, dat hij mede daarbij gevoegd had, te weten, van de Vaderlijke goedertierenheid Gods, waarmede Hij de zijnen de zwakheid des vleses en de gebreken die zij nog hebben, vergeeft. Hij leert, dat het betrouwen hiervan ons zeker gemaakt wordt door de Geest der aanneming tot kinderen, welke ons het betrouwen om te bidden niet zou ingeven, zonder de onverdiende genade te verzegelen. En om deze zaak te beter te verklaren, zo stelt hij tweeërlei Geest: de een noemt hij de Geest der dienstbaarheid, welken wij uit de wet kunnen hebben; en de ander der aanneming, welke uit het Evangelie is. Hij zegt, dat de Geest der dienstbaarheid voortijds gegeven is tot vrede, en dat de Geest der aanneming heden gegeven wordt tot gerustheid. Uit zulke vergelijking van tegenovergestelde dingen, wordt die verzekerdheid onzes geloofs, welke hij wil bevestigen, meer verklaard, gelijk men ziet. Deze zelfde vergelijking wordt gebruikt in de Zendbrief aan de Hebreëen, waar gezegd wordt, dat wij niet zijn gekomen tot de berg Sinai, waar alle ding verschrikkelijk was, zodat het volk als met een krachtige verkondiging des doods verschrikt zijnde, gebeden heeft, dat men niet meer tot hen zou spreken, en Mozes zelve beleden heeft, dat hij verschrikt was; maar dat wij gekomen zijn tot Zion, de berg des Heeren, en tot Jeruzalem, de hemelse stad, waar de Middelaar des Nieuwen Testaments Jezus is, enz. Uit het woordje wederom, verstaan wij, dat hier de wet met het Evangelie vergeleken wordt; want de Zone Gods heeft ons door zijn komst deze onwaardeerbare weldaad medegebracht, dat de slaafse dienst der wet ons niet meer benauwt. Nochtans zal men hieruit niet verstaan, dat vóór de komst van Christus niemand met de Geest der aanneming is begiftigd geweest, of dat allen, die de wet ontvangen hebben, dienstknechten zijn geweest, en gene kinderen. Want hij vergelijkt meer de dienst der wet met de uitdeling des Evangelies, dan de personen met de personen. Ik beken wel, dat de gelovigen hier vermaand worden, dat God nu veel milder met hen gehandeld heeft, dan voortijds met de vaders onder het Oude Testament; nochtans ziet hij ook op de uitwendige uitdeling, om welker wille alleen wij hun te boven gaan. Want ofschoon het geloof van Abraham, Mozes en David uitnemender is geweest dan het onze, nochtans zover God hen uitwendig onder de regering der wet gehouden heeft, zo waren zij nog niet gekomen tot de vrijheid, die ons geopenbaard is. Men moet ook mede aanmerken, dat hij met opzet om de valse apostelen een onderscheid gemaakt heeft tussen de letterdiscipelen der wet en de gelovigen, welke Christus, de hemelse Meester, niet alleen door de stem zijnsmonds roept, maar ook inwendig door zijnen Geest krachtig leert. En hoewel in de wet het verbond der genade vervat wordt, zo neemt hij het er nochtans uit, omdat hij het Evangelie daartegen stelt, en geen ding aanmerkt, anders dan wat eigenlijk der wet toekomt, te weten, gebieden en verbieden, en de overtreders door de verkondiging des doods dwingen. Ja, hij heeft ons de wet voorgesteld bekleed met haar hoedanigheid, waardoor zij van het Evangelie onderscheiden is. Of zo iemand het liever aldus heeft: hij stelt de naakte wet voor, zover de Heere daarin, de werken aangaande, een verbond met ons maakt. Zo moet men van de personen alzo verstaan, dat de godzaligen in het Joodse volk, toen de wet gegeven werd, en ook nadat zij gegeven was, met dezelfde Geest des geloofs zijn verlicht geweest, en dat daarom de hope des eeuwigen levens in hunne harten is verzegeld geweest, waarvan de Geest een godspenning en zegel is. Daar is alleen dit onderscheid, dat de Geest in het rijk van Christus milder en met overvloediger hand is uitgestort. Zo men de uitdeling der leer aanmerkt, zo schijnt de zaligheid toen eerst zekerlijk geopenbaard geweest te zijn, toen Christus in het vlees was verschenen; want met zulke grote duisterheid was alle ding in het Oude Testament bewonden, als de klaarheid des Evangelies is. Bovendien, zo men de wet in zichzelf aanmerkt, zo kan zij niet anders dan de mensen, aan ellendige dienstbaarheid onderworpen, met de gruwelijkheid des doods bevangen: want zij belooft niets goeds, anders dan op voorwaarde, en verkondigt de dood over alle overtreders. Daarom, gelijk onder de wet de Geest der dienstbaarheid was, die de consciëntie met vrees benauwde, alzo is onder het Evangelie de Geest der aanneming, die door het getuigenis onzer zaligheid onze zielen verblijdt. Men zal aanmerken, dat aan de dienstbaarheid verschrikking toegevoegd wordt; want het kan anders niet geschiede, de wet moet de zielen met ellendige ongerustheid kwellen, zolang zij haar heerschappij heeft. Daarom is er geen ander remedie om die gerust te maken, dan als God onze zonde vergeeft, en gelijk een Vader de kinderen toegeeft. Door welken wij roepen. Hij verandert hier van persoon, van gij in wij, om de gemene staat aller heiligen uit te drukken, alsof hij zeide: Gij hebt de Geest ontvangen, waardoor gij en wij, alle gelovigen roepen. En deze uitdrukking, waarmede hij in de persoon van alle gelovigen de Vadernaam uitspreekt, heeft geen kleine kracht. Die verdubbeling van de Vadernaam met onderscheidene woorden houdt

een verheffing der zaak in. Want Paulus geeft te kennen, dat de barmhartigheid Gods nu de ganse wereld door geopenbaard is, zodat Hij zonder onderscheid in alle talen aangeroepen wordt, gelijk Augustinus opmerkt. Zo heeft hij dan een eendrachtigheid tussen alle volken willen uitdrukken. Waaruit volgt, dat er nu geen onderscheid is tussen de Griek en Jood, dewijl zij met elkander verenigd zijn. De profeet Jesaja spreekt anders, zeggende, dat de tale Kanaans allen gemeen zal zijn, nochtans met dezelfde mening: want hij ziet niet op de uitwendige spraak, maar op de overeenstemming der harten in de dienst Gods, en op dezelfde en eenvoudigen ijver in de belijdeis van zijn waren en zuiveren dienst. Het woord roepen, heeft hij gesteld om het vertrouwen uit te drukken, alsof hij zeide, dat wij niet twijfelend bidden, maar dat wij onversaagd een heldere stem opheffen naar de hemel. De gelovigen onder de wet hebben God ook wel genoemd Vader, maar niet met zo vrij betrouwen, wijl zij door de voorhang verre van het heiligdom afgehouden werden; maar nu, waar ons door het bloed van Christus de toegang geopend is, mogen wij gemeenzaam en als met vollen mond roemen, dat wij kinderen Gods zijn; waaruit dit roepen geboren wordt. Eindelijk, alzo wordt de profetie van Hosea vervuld, waar hij zegt: Ik zal tot hen zeggen: Gij zijt mijn volk; zij zullen wederom antwoorden: Gij zijt onze God. Want hoe klaarder de belofte is, zoveel te groter is ook de vrijheid om te bidden.

16. Want dezelve Geest. Hij zegt niet enkel, dat de Geest Gods onzen geest een getuige is, maar hij gebruikt een samengesteld werkwoord, dat men zou kunnen overzetten door: getuigt mede. Paulus verstaat, dat de Geest Gods ons zulk een getuigenis geeft, dat door zijn onderwijzing onze geest acht, dat de aanneming Gods zeker en vast is. Want ons verstand zou uit zichzelf ons dit geloof niet ingeven, tenware het getuigenis des Geestes dit ingaven. Voorts is dit een verklaring der naastvoorgaande uitspraak. Want als de Geest ons betuigt, dat wij kinderen Gods zijn, zo geeft Hij ook mede dit betrouwen in onze harten, dat wij bestaan God de Vader aan te roepen. En voorwaar, dewijl alleen het betrouwen des harten onzen mond opent, tenzij de Geest onzen harten getuigenis geeft van de vaderlijke liefde Gods, zo zullen onze tongen stom zijn om te bidden. Want men moet altijd deze grondwaarheid vasthouden, dat wij niet anders God behoorlijk bidden, dan als wij zeker en vast in onze harten zijn, dat God onze Vader is, gelijk wij Hem met de mond Vader noemen. Waarmede ook een andere grondwaarheid overeenstemt, te weten, dat ons geloof niet anders dan door de aanroeping Gods bewezen wordt. Daarom is het niet zonder oorzaak, dat Paulus ons tot deze beproeving roepende, vertoont, dat het dan eerst openbaar is, hoe ernstig een iegelijk gelooft, als degenen, die de belofte der genade aangenomen hebben, zichzelf in gebeden oefenen. En hier worden zeer wel die beuzelingen der Sophisten weerlegd van ene zedelijke gissing, welke niet anders is dan ene onzekerheid en benauwdheid des harten, ja eer een wankeling en dwaling. Hier wordt ook mede hun tegenwerping beantwoord. Zij vragen, hoe een mens zeker kan zijn van de wil Gods. Maar dit is niet een zekerheid des menselijken vernufts, maar een getuigenis des Geestes Gods, waarvan breder gehandeld wordt in de Eersten Zendbrief aan de Korintiërs, waar men ook een volkomener uitlegging van deze plaats moet zoeken. Zo staat dan deze uitspraak: Dat niemand een kind Gods kan genoemd worden, die zichzelf niet bekent zulks te zijn; welke kennis Johannes noemt wetenschap, tot aanwijzing harer zekerheid.

17. En indien wij kinderen zijn. Door een bewijs uit daarmee samenhangende en volgende dingen, bewijst hij, dat daarin de zaligheid gelegen is, dat wij God tot een Vader hebben. De kinderen is de erfenis toegeschikt. Daarom als de Heere ons Zich tot kinderen aangenomen heeft, zo heeft Hij ook mede ons de erfenis toegeschikt. Bovendien geeft hij te kennen, hoedanig die erfenis is, te weten, hemels, en daarom onverderfelijk en eeuwig, en zodanig als in Christus is geopenbaard, met welke openbaring alle onzekerheid weggenomen, en de uitnemendheid der erfenis geprezen wordt, welke wij met Christus de eniggeboren Zone Gods delen. Intussen, Paulus' voornemen is (gelijk men weinig hierna beter zal zien) de erfenis, die ons beloofd is, sierlijk te verheffen, opdat wij daarmede tevreden zijnde, de verlokkingen der wereld sterk verachten. en alle zwargheid, die ons in de wereld overkomt, lijdzaam dragen.

Zo wij mede lijde. Deze plaats wordt veelszins uitgelegd, maar deze zin behaagt mij boven alle andere, te weten, dat wij Christus' mede-erfgenamen zijn, zover wij om de erfenis te zien, dezelfde weg, welchen Hij voorgedaan is, Hem navolgen. En wat hij alzo van Christus gemeld heeft, daarmede heeft hij ook een overgang tot deze vermaning willen maken, gelijk als met deze trappen: De erfenis Gods is daarom onze, omdat wij door zijne genade tot kinderen zijn aangenomen. En opdat deze erfenis niet twijfelachtig zij, zo is hare bezitting nu aan Christus gegeven, wiens deelgenoten wij geworden zijn. Nu, Christus is door het kruis tot deze erfenis gekomen, zo moeten wij dan ook alzo daartoe komen. Men moet ook niet vrezen, gelijk sommigen, dat Paulus

zodoende de oorzaak der eeuwige glorie aan onzen arbeid zal toeschrijven, wijl deze wijze van spreken in de Schrift niet ongewoon is; maar hij bewijst meer de orde, welke de Heere in het beschikken onzer zaligheid volgt, dan de oorzaak. Want hierboven heeft hij de onverdiende barmhartigheid Gods tegen de verdiensten der werken genoeg beschermd, en nu, als hij ons tot lijdzaamheid vermaant, spreekt hij niet vanwaar ons de zaligheid komt, maar hoe God de zijnen regeert.

18. Ik acht voorwaar. Hoewel het niet geheel ongeschikt van hen is, die dit nemen als een verbetering, zo wil ik 't nochtans liever nemen als een vóórkoming tot verheffing der vermaning, zodat de zin is: Het moet ons ook niet zwaar zijn, dat wij door menigerlei verdrukkingen tot de hemelse heerlijkheid komen, dewijl de verdrukkingen zeer klein te achten zijn, zo men ze met de grootheid dezer heerlijkheid wil vergelijken. De toekomstige heerlijkheid heeft hij gesteld voor eeuwige heerlijkheid, gelijk hij de verdrukkingen der wereld noemt, die haastig vergaan. Hieruit is het openbaar, dat deze plaats zeer verkeerd verstaan is door de Scholastieken, die daaruit de beuzelachtige onderscheiding gehaald hebben van verdiensten wegens een verdrag Gods met de mens of vanwege de waardigheid des werks. Want Paulus vergelijkt niet beider waardigheid, maar verkleint alleen de zwaarigheid des kruises, haar vergelijkende met de grootheid der heerlijkheid, en dat om de harten der gelovigen in lijdzaamheid te bevestigen.

19. Want de ernstige verwachting van het schepsel verwacht de openbaring der kinderen Gods.

20. Want het schepsel is der ijdelheid onderworpen, niet willens, maar om diens wil, die het onderworpen heeft in hope.

21. Want ook het schepsel zal van de dienstbaarheid der verderving verlost worden, tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods.

22. Want wij weten, dat het ganse schepsel te samen zucht en arbeidt tot op dezen dag.

19. Want de ernstige verwachting van het schepsel. Hij leert, dat wij ook in de stomme schepselen een exempel hebben der lijdzaamheid, waartoe hij ons vermaand had. Want alzo versta ik deze plaats, de verscheidenheid der uitleggingen daar latende, te weten, dat er geen element is, noch enig deel der wereld, hetwelk niet door de kennis der tegenwoordige ellendigheid beroerd zijnde, op de hope der wederopstanding wacht. En hij stelt twee dingen, te weten, dat al de schepselen arbeiden, doch door hope opgehouden worden. Waaruit ook openbaar is, hoe ongemeten groot de prijs der eeuwige heerlijkheid is, die alle ding kan opwekken en trekken om haar te begeren. Voorts, deze wijze van spreken, de verwachting van het schepsel, hoewel zij wat ongewoon is, zo heeft zij nochtans zeer gepaste zin; want hij heeft willen te kennen geven, dat het schepsel met grote benauwdheid geprangd en met groot verlangen behangen, dien dag verwacht, die de heerlijkheid der kinderen Gods openlijk zal vertonen. Onder de openbaring der kinderen Gods, verstaat hij, als wij Gode gelijk zullen zijn; gelijk Johannes zegt: Want al is het, dat wij weten, dat wij zijne kinderen zijn, zo is het nochtans nog niet geopenbaard. Ik heb de woorden van Paulus behouden, omdat de overzetting van Erasmus mij meer stout, dan passend schijnt te zijn: totdat de kinderen Gods openbaar worden, en toch de zin van Paulus niet genoeg schijnt uit te drukken. Want hij verstaat niet, dat de kinderen Gods ten uitersten dage zullen geopenbaard worden, maar dat het dan zal openbaar zijn, hoe begerig en zalig hun staat zal wezen, als zij hun verdorvenheid zullen afgelegd hebben, en de hemelse heerlijkheid aandoen. Want aan de schepselen, die zonder verstand zijn, schrijft hij hope toe, opdat de gelovigen de ogen zoude opendoen, om het onzienlijke leven te aanschouwen, hoewel het nog onder een mismaakte gestalte verborgen is.

20. Want het schepsel is der ijdelheid onderworpen. Het einde der verwachting bewijst hij uit het tegenovergestelde. Want dewijl de schepselen nu der verdorvenheid onderworpen zijn, zo kunnen zij niet wederopgericht worden, eer de kinderen Gods tot hun volkomenheid wedergebracht worden; daarom zien zij op de openbaring van het Hemelse rijk, dewijl zij zijn wederoprichting verwachten. Hij zegt, dat zij der ijdelheid onderworpen zijn, omdat zij niet in zekeren en vasten stand blijven, maar als verdwijnende en voorbijgaande haastig vergaan. Want het is zonder twijfel, dat hij het woord ijdelheid stelt tegen de ongeschonden natuur. Niet willens. Dewijl in zulke schepselen geen verstand is, zo moet men voorwaar door de wil verstaan de natuurlijke genegenheid, waardoor de ganse natuur der dingen naar haar eigen onderhouding en volmaaktheid drijft. Zo dan, al wat onder de verderving gehouden wordt, lijdt geweld tegen wil en natuur. Maar door een persoonsverbeelding stelt hij alle delen der wereld voor, alsof zij bewustheid

hadden, opdat wij ons te meer schamen over onze ongevoeligheid, zo de ongestadige drijving der wereld, die wij zien, ons onze zinnen niet hoger opheffen. Maar om diens wille, die. Hij stelt ons in alle schepselen een exempel der gehoorzaamheid voor, en zegt, dat die voortkomt uit de hope. Want hieruit hebben zoon en maan en gesternten hun blijmoedigheid tot hun gedurige loop; hieruit komt de bereidwilligheid der aarde om vruchten voort te brengen; hieruit komt de onvermoeide beweging der lucht; hieruit hebben de wateren hun steeds gereed zijnde kracht te vloeien, omdat God een iegelijk zijn werk gesteld en bevolen heeft; en heeft niet alleen met bepaald gebod bevolen, wat Hij wil gedaan hebben, maar heeft ook mede inwendig de hope der vernieuwing gegeven. Want in de bedroefde verwoesting, die na Adams val gekomen is, zou het ganse schepsel der wereld bijna elk ogenblik vervallen, en alle stukken vergaan, waren zij niet van elders door een verborgen standvastigheid bevestigd. Zo zou dan dat veel te schandelijk zijn, dat de godspenning en pand des Geestes minder kracht had in de kinderen Gods, dan de verborgen ingeving in de dode schepselen. Daarom al is het, dat de schepselen van nature elders heen geneigd zijn, nochtans dewijl het Gode behaagt, ze der ijdelheid te onderwerpen, zo zijn ze zijn gebod gehoorzaam. En dewijl Hij hope gegeven heeft van beter staat, zo houden zij zichzelf daarin staande, hun begeerte uitstellende, totdat de onverderfelijke, die hun beloofd is, geopenbaard wordt. Het is een persoonsverbeelding, dat hij de schepselen hope toeschrijft, gelijk hij hun tevoren willen en niet willen toegeschreven heeft.

21. Want ook het schepsel. Hij toont aan, hoe het schepsel in hope der ijdelheid onderworpen is, te weten, omdat het te enigen tijd zal verlost worden, gelijk Jesaja betuigt, en Petrus nog duidelijker bevestigt. Hieruit mag men voorwaar bedenken, hoe gruwelijke vervloeking wij verdiend hebben, dewijl alle onschuldige schepselen van de aarde tot de hemel de straf onzer zonde dragen. Want dat zij onder de verderfelijke arbeiden, dat is door onze schuld. Alzo is de verdoemenis des menselijken geslachts de hemel en der aarde en allen schepselen ingedrukt. Wederom mag men hieruit zien, tot wat grote uitnemendheid der heerlijkheid de kinderen Gods zullen verheven worden, om welke te vermeerderen en te versieren, alle schepselen zullen vernieuwd worden. Hij zegt niet, dat de schepselen met de kinderen Gods dezelfde heerlijkheid zullen deelachtig worden, maar dat zij naar hunne mate van een beteren staat deelgenoten zullen zijn; want God zal mede met het menselijk geslacht de wereld, die nu vervallen is, wederom ten volle terecht brengen. Hoedanig nu deze volkomenheid zal wezen in beesten, bomen en metalen, dat is niet betamelijk, en ook niet geoorloofd curieuselijk te onderzoeken; want het voornaamste stuk der verderfelijke is de dood. De scherpzinnige, maar niet zeer bedachtzame mensen vragen, of alle geslacht der dieren onsterfelijk zal wezen. Zo men aan zulke speculaties de teugel wil vieren, waar zullen zij ons dan eindelijk heenvoeren? Zo zullen wij dan met deze eenvoudige leer tevreden zijn, dat daar zulk een gematigde toestand en bekwame orde zal wezen, dat daar niets ongeschikts, noch ongebondens zal gezien worden.

22. Want wij weten, dat. Hij herhaalt wederom dezelfde uitspraak, om alzo een overgang tot ons te maken, hoewel het de kracht en vorm van een besluit heeft, dat nu gezegd wordt. Want daaruit, dat de schepselen der verderving onderworpen zijn, en dat niet door natuurlijke begeerte, maar door Gods ordening, en dat zij hope hebben de verderving namaals af te leggen, zo volgt, dat zij gelijk een barende vrouw stenen, totdat zij verlost zijn. Dit is een zeer geschikte vergelijking, opdat wij weten, dat dit zuchten, waarvan hij spreekt, niet tevergeefs, noch krachteloos is, dewijl het eindelijk een blijde en gelukkige vrucht zal baren. De inhoud is: Dat de schepselen niet tevreden zijn met de tegenwoordigen staat, en nochtans niet alzo arbeiden, dat zij zonder uitkomst vergaan, maar dat zij arbeiden als een barende vrouw, omdat hun een wederoprichting tot beter te komen staat. En als hij zegt, dat zij zuchten, zo verstaat hij niet, dat zij te samen onder elkander met onderlinge benauwdheid bevangen worden, maar voegt ze ons als metgezellen toe. Het woord tot nu toe, of tot op dezen dag, dient om het verdriet des langen tijds te verlichten. Want zo de schepselen zo vele eeuwen in hun zuchten volhard hebben, hoe zal dan onze weekheid of traagheid verontschuldigd worden, zo wij bezwijken in de loop dezes levens, welke kort en als een schaduw is.

23. Niet alleen zij, maar ook wij, die de beginselen des Geestes hebben, wij, zeg ik, zelf zuchten in onszelf, de aanneming verwachtende, de verlossing onzes lichaams.

24. Want wij zijn in hope zalig gemaakt; nu, de hope, die gezien wordt, is geen hope: want wat iemand ziet, hoe zou hij het ook hopen?

25. Indien wij dan hopen, wat wij niet zien, zo verwachten wij het door lijdzzaamheid.

23. Niet alleen zij. Sommigen menen, dat de apostel hier de waardigheid onzer toekomstige zaligheid heeft willen verheffen, omdat alle dingen haar met vurige begeerte verwachten, en niet alleen de onredelijke schepselen, maar ook wij, die door de Geest Gods wedergeboren zijn. Kan deze mening wel beschermd worden, toch acht ik, dat het een vergelijking is van minder en meerder, alsof hij zeide: de uitnemendheid onzer toekomstige heerlijkheid is zo groot, ook de elementen, die noch gevoel, noch rede hebbende, met enige begeerte daarnaar ontstoken zijn* veelmeer betaamt het ons, wij, die door de Geest Gods verlicht zijn, met vastheid der hope en door vurige naarstigheit naar zulk een groot goed te staan en te arbeiden. En hij eist tweeërlei genegenheid in de gelovigen; te weten, dat zij door het gevoelen der tegenwoordige ellendigheid bezwaard zijnde, zullen zuchten, en desniettemin de verlossing lijdzaamlijk verwachten. Want hij wil, dat zij door de hope der toekomstige zaligheid opgeheven, met grootheid des gemoeds alle tegenwoordige ellendigheden overwinnen; zodat zij niet denken wat zij nu zijn, maar wat zij zullen zijn. Wij die de beginselen des Geestes. Het behaagt mij geenszins, om hier met anderen uit te leggen eerstelingen, in de zin van een zeldzame en bijzondere voortreffelijkheid. Daarom, om de dubbelzinnigheid weg te nemen, mag men het overzetten door: beginselen. Want ik neem met sommigen niet aan, dat dit alleen van de apostelen gezegd is, maar van alle gelovigen, die in deze wereld alleen met druppeltjes des Geestes besprengt, of, zo zij zeer goede voortgang gedaan hebben, met zekere mate des Geestes begiftigd zijnde, evenwel nog verre van de volmaaktheid zijn. Zo zijn dan dit de beginselen of eerstelingen, waarvan de apostel spreekt, waartegen de gehele inkomst gesteld wordt. Want dewijl wij nog niet met de volheid begiftigd zijn, zo is het geen wonder, dat wij door onrust bewogen worden. Voorts, dat hij tweemaal zegt, wij zelf, en daarna daarbij stelt in onszelf, dat is tot meerder kracht, om vuriger de begeerte uit te drukken. En hij zegt niet alleen begeerte, maar ook zuchten; omdat, waar het gevoelen der ellendigheid is, daar is ook zuchten. De aanneming verwachtende. Hier wordt wel oneigenlijk, maar nochtans met goede rede, de aanneming tot kinderen genoemd de genieting der erfenis, waartoe wij aangenomen zijn. Want Paulus geeft te verstaan, dat het eeuwige voornemen Gods, — waarmede Hij ons, eer de wereld geschapen was, Zich tot kinderen uitverkoren heeft, waarvan Hij ons door het Evangelie getuigt, en welks geloof Hij door de Geest in onze harten schrijft, — teniet zou zijn, ware er niet een zekere wederopstanding beloofd, welke vrucht daarvan is. Want waartoe is God ons een Vader, anders dan opdat wij deze aardse wandeling volbracht hebbende, in de hemelse erfenis ontvangen worden. Daartoe dient ook wat terstond volgt, verlossing des lichaams. Want de prijs onzer verlossing is alzo van Christus betaald geweest, dat nochtans de dood ons nog met zijne bande gebonden houdt, ja, dat wij hem in ons dragen; waaruit volgt, dat de offerande van Christus ijdel en onvruchtbaar zal zijn, tenzij de vrucht in de hemelse vernieuwing gezien worden.

24. Want wij zijn in hope zalig. Hier bevestigt Paulus zijn vermaning met een andere rede, te weten, omdat onze zaligheid niet van de schijn des doods kan gescheiden worden, wat hij bewijst uit de natuur der hope. Want dewijl de hope zich uitstrekt tot dingen, die nog niet ondervonden zijn, en onzen harten dingen afbeeldt, die verborgen en verre zijn, zo kan dat niet gehoopt worden, wat openlijk gezien, of met de hand gehouden wordt. En Paulus neemt voor bekend en beleden, wat men niet kan ontkennen, te weten, dat onze zaligheid in hope gelegen is, zolang wij in de wereld wandelen: waaruit volgt, dat zij verre boven ons verstand bij God bewaard wordt. Dat hij zegt, de hope nu, die gezien wordt, is geen hope, is wel een harde wijze van spreken, maar verduistert de zin niet; want hij wil alleen leren, dat de hope nimmermeer gepaard gaat met openlijke bezitting, dewijl zij van toekomstig, en niet van tegenwoordig goed is. Daarom, zo het enigen zwaar is te zuchten, die moeten de orde omkeren, die van God gesteld is, die de zijnen niet eerder tot triomf roept, dan als Hij ze in de krijg der lijdzaamheid geoefend heeft. En dewijl het Gode behaagt, onze zaligheid als in zijnen schoot besloten te houden, zo is het ons nut, dat wij op de aarde, onder arbeid, droefenis en verdrukking zijn, ja, als halfdood of de dode gelijk liggen. Want zij, die begeren hun zaligheid hier zienlijk te hebben, sluiten zichzelf van haar uit, dewijl zij de hope verwerpen, die een bewaarster daarvan is, door God verordend.

25. Indien wij dan hopen, wat wij niet zien. Dit is een bewijs genomen van het voorafgaande tot het volgende: want de hope volgt noodwendig de lijdzaamheid. Want indien het zwaar is, dat goed te missen, wat gij begeert, zo moet gij in wanhoop en vertwijfeling vergaan, tenzij gij uzelf met lijdzaamheid vertroost en ophoudt. Zo dan, de hope brengt altijd lijdzaamheid met zich. Alzo is dit een zeer gepast besluit, te weten, dat het al verzwindt, wat het Evangelie van de heerlijkheid der wederopstanding ons belooft, tenzij wij het kruis en de verdrukkingen lijdzaam dragende, het tegenwoordige leven doorbrengen. Want zo het leven onzienlijk is, zo moeten wij de dood voor ogen hebben; zo de heerlijkheid onzienlijk is, zo is dan de schande

tegenwoordig. Daarom, indien gij met korte woorden deze plaats wilt besluiten, zo stelt de bewijzen van Paulus in dezen vorm: Allen godzaligen is de zaligheid in hope bewaard; en de eigenschap der hoop is, op afwezend en toekomend goed te zien; zo is dan de zaligheid der gelovigen verborgen. Nu, de hope wordt niet staande gehouden, anders dan door lijdzaamheid; zo wordt dan de zaligheid der gelovigen niet volmaakt anders dan door lijdzaamheid. Voorts hebben wij hier een merkwaardige plaats, dat de lijdzaamheid een onafscheidelijke gezellin des geloofs is, waarvan de rede duidelijk is: want als wij ons troosten met de hope eens beteren staats, zo verzacht en verzoet het gevoel der tegenwoordige ellendigheden, dat zij niet zo zwaar zijn te dragen.

26. Desgelijks komt de Geest onzen zwakheden te hulp: want wij weten niet, wat wij bidden zullen, gelijk het betaamt, maar de Geest zelve bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen.

27. Want die de harten doorzoekt, weet de gedachte des Geestes, dat hij naar God voor de heiligen bidt.

26. Desgelijks komt ook de Geest. Opdat de gelovigen hiertegen niet zoude zeggen, dat zij te zwak zijn om zo vele en zware lasten te dragen, zo stelt hij hun de hulpe des Geestes voor, die overvloediglijk genoeg is, om alle zwaarigheid te overwinnen. Zo moet dan niemand klagen, dat de verdraagzaamheid des kruises boven zijn macht is, dewijl wij door de kracht Gods gesterkt worden. En het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt, mede te hulp komen, heeft grote kracht, en geeft te kennen, dat de Geest eensdeels de last, waarmede onze zwakheid bezwaard wordt, op Zich neemt, en niet alleen helpt of te hulpe komt, maar ons alzo verlicht, alsof Hij zelve Zich met ons onder de last begaf. Ook het woord zwakheden, heeft zijn kracht, om de zaak te verheffen. Want dewijl de ervaring bewijst, dat ons steeds menigerlei val staat aan te komen, tenzij wij door de hand Gods bevestigd worden, zo vermaant ons Paulus, al is het, dat wij op alle zijde zwak zijn, en door vele zwakheden met vallen bedreigd worden, dat wij nochtans hulpe genoeg zullen hebben in de Geest Gods, om nimmermeer aan 't wankelen gebracht, of door generlei kwaad overvallen te worden. Voorts leert ons deze hulpe des Geestes beter en zekerder, dat het alzo door Gods ordening geschiedt, dat wij door zuchten en begerig haken naar onze verlossing arbeiden. Want wij weten niet, wat wij bidden zullen. Boven had hij van het getuigenis des Geestes gesproken, waardoor wij bekennen, dat God ons een Vader is, op wien wij betrouwende, Hem als onzen Vader durven aan te roepen; nu verhaalt hij wederom het tweede stuk der aanroeping, en zegt, dat wij van dezelfde Geest geleerd worden, hoe God is aan te roepen, en wat men met gebeden van Hem zal begeren. En hij heeft zeer geschikt aan de benauwde begeerten der godzaligen het gebed toegevoegd, want God verzoekt ze niet daarom met ellendigheden, opdat zij de droefenis blindelings zoude opeten, maar opdat zij zichzelf door gebeden zoude ontlasten, en alzo hun geloof oefenen. Voorts, hoewel ik weet, dat hier verscheidene uitleggingen op deze plaats voortgebracht worden, zo dunkt mij nochtans, dat Paulus alleen heeft willen zeggen, dat wij in het bidden tot God blind zijn; want hoewel wij ons kwaad gevoelen, zo zijn nochtans onze harten zo zeer verward en verduisterd, dat zij niet recht en wel kunnen kiezen wat betaamt of nuttig is. Zo iemand Hiertegen zegt, dat ons in het Woord Gods een regel voorgeschreven wordt, zo antwoord ik, dat desniettemin onze genegenheden met duisternis blijven overvallen, totdat ze de Geest door zijn licht bestuurt.

Maar de Geest bidt zelve. Hoewel het noch met de daad, noch in de uitkomst blijkt, dat onze gebeden van God verhoord zijn, toch besluit Paulus, dat zelfs in de oefening des gebeds, alreeds de tegenwoordigheid der hemelse genade haren schijn geeft; want niemand zou heilige en godzalige gebeden uit zichzelf bedenken. De ongelovigen storten wel hun gebeden uit, maar met zuivere bespotting Gods; want er is geen ding in hen, dat oprecht of ernstig, of behoorlijk geschikt is. Daarom moet de wijze om wèl te bidden van de Geest voorgegeven worden; en hierom noemt hij het onuitsprekelijke zuchtingen, tot welke wij door de drijving des Geestes uitbreken, omdat zij het begrip onzes vernufts verre te boven gaan. De Geest Gods wordt gezegd voor ons te bidden, niet dat Hij in der waarheid Zichzelf vernedert om te bidden of zuchten, maar omdat Hij die begeerten in onze harten verwekt, waardoor het betaamt, dat wij geroerd worden, en omdat Hij onze harten alzo beweegt, dat zij met hun brandende begeerte tot in de hemel doordringen. En Paulus heeft alzo gesproken, opdat hij dat alles te duidelijker de Geest der genade zou toeschrijven. Wij worden wel geboden te kloppen, maar niemand zal uit zichzelf zelfs een enkele lettergreep kunnen bedenken, tenzij God ons door het verborgen ingeven zijns Geestes drijven, ja, onze harten Hem openen.

27. Maar die de harten doorzoekt, weet. Dit is een uitstekende rede, om ons geloof te bevestigen, dat wij van God verhoord worden, als wij door zijnen Geest bidden. Want Hij kent zeer wel onze begeerten, als die de gedachten zijns Geestes zijn. En men moet hier aanmerken de eigenaardigheid van het woord kennen, want het beduidt, dat God niet op de genegenheden des Geestes, als op nieuwe en ongewone, acht heeft, of ze ook als ongeschikt verwerpt, maar dat Hij ze bekent, en ook mede als Hem bekende en aangename, vriendelijk ontvangt. Zo dan, gelijk Paulus boven betuigd heeft, dat God ons nu helpt, als Hij ons als in zijnen schoot legt, alzo stelt hij nu een andere vertroosting daarbij, te weten, dat onze gebeden, waarvan Hij de regeerder is, niet tevergeefs zullen zijn. Daar wordt ook terstond een rede bijgesteld, te weten, omdat Hij ons ook met zijnen wil in overeenstemming brengt. Waaruit volgt, dat het niet tevergeefs kan zijn, wat met zijnen wil overeenkomt, waardoor alle ding geregeerd wordt. Hieruit moeten wij ook leren, dat het voornaamste in het gebed is, de overeenstemming met de wil Gods, welke aan onze eigen begeerten niet gebonden is. Daarom zo wij willen, dat onze gebeden Gode aangenaam zijn, zo moeten wij Hem bidden, dat Hij ze matige en regere naar zijnen wil.

28. Wij weten ook, dat degenen, die God liefhebben, alle ding medewerkt ten goede, te weten, degenen, die naar zijn voornemen geroepen zijn.

29. Want die God tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordend, gelijkvormig de beelde zijns Zoons te worden: opdat Hij de eerstgeborene zij onder vele broeders.

30. En die Hij tevoren verordend heeft, die heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, die heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt.

28. Wij weten ook. Uit wat boven gezegd is, besluit hij nu, dat de ellendigheden dezes levens niet alleen onze zaligheid niet verhinderen, maar ook dienen. En dit gaat niet tegen de zin, dat hij hier niet gebruikt heeft het woordje dan of zo dan, maar het woordje ook of maar, dewijl het Paulus niet nieuw is, zulke woordjes door elkander te gebruiken, hoewel dit besluit ook een vóórkoming bevat. Want het gevoelen des vleses strijdt hiertegen, zeggende, dat het niet schijnt, dat God onze gebeden verhoort, dewijl onze verdrukkingen altijd met dezelfde loop voortgaan. Zo vóórkomt dan Paulus zeggende, hoewel God niet altijd de zijnen te hulpe komt, zo verlaat Hij ze nochtans niet want Hij keert op wonderbare wijze wat ongerief schijnt tot hun zaligheid. Zo iemand liever dezen zin op zichzelf wil lezen, zodat Paulus met een nieuw bewijs leert, dat men niet onwillig tegenspoed moet verdragen, die de zaligheid bevordert, ik strijd daartegen niet. Intussen is het oogmerk van Paulus niet duister, te weten, hoewel de uitverkorenen en verworpenen tegelijk gelijken tegenspoed onderworpen zijn, zo is er nochtans groot onderscheid; dewijl God de gelovigen met verdrukkingen onderwijzende, hunne zaligheid bezorgt. Men moet ook weten, dat Paulus niet anders dan van tegenspoed spreekt, alsof hij gezegd had, dat al wat de heiligen overkomt, alzo van God gematigd wordt, dat hetgeen wat de wereld acht schandelijk te zijn, in de uitkomst bewezen wordt nuttig te zijn. Want hoewel het waar is, wat Augustinus zegt, dat door het bestel der voorzienigheid Gods de gelovigen ook hunne zonde niet alleen niet schade, maar ook eer tot hun zaligheid dienen, zo dient het nochtans tot deze plaats niet, waarin van het kruis gehandeld wordt. Men moet ook aanmerken, dat hij onder de liefde de som der godzaligheid vervat heeft, gelijk in der waarheid daarvan al de oefening der rechtvaardigheid afhangt.

Degenen, die naar zijn voornemen. Het schijnt, dat dit woord tot verbetering daarbij gesteld is, opdat niemand zou menen, dat de gelovigen, omdat zij God liefhebben, door hun verdienste dat verkrijgen, dat zij uit tegenspoed zo grote vrucht hebben. Want wij weten, dat waar gehandeld wordt van de zaligheid, de mensen gaarne beginnen van zichzelf, en zich voorbereidingen dichten, waarmede zij de genade Gods vóórkomen. Zo dan, die hij dienaars Gods heeft genoemd, diezelfde leert hij tevoren van God verkoren te zijn. Want het is zeker, dat daarom de orde aangewezen wordt, opdat wij weten, dat het van de onverdiende aanneming als van de voornaamste oorzaak komt, dat alle ding de heiligen tot zaligheid gedijt. Ja, Paulus bewijst, dat de gelovigen niet eerder God liefhebben, dan als zij van Hem geroepen zijn, gelijk hij op een andere plaats vermaant, dat de Galatiërs van God zijn bekend geweest, eer zij Hem kende. Het is wel waar, wat Paulus zegt, dat de verdrukkingen niemand bevorderlijk zijn tot goed, anders dan degenen, die God liefhebben; maar het woord van Johannes is even zo waar, dat wij dan eerst beginnen Hem lief te hebben, als Hij ons met onverdiende liefde is voorgekomen. Voorts, de roeping, waarvan Paulus hier spreekt, strekt wijd. Want zij moet niet alleen verstaan worden van de openbaring der verkiezing, waarvan weinig hierna gesproken wordt; maar wordt enkel gesteld tegen het lopen des mensen, alsof Paulus gezegd had, dat de

gelovigen niet de godzaligheid verkrijgen door eigen beweging, maar dat zij eer door Gods hand daartoe geleid worden, zover Hij ze Zich tot een eigen volk verkiest. Door het woord voornemen, sluit hij duidelijk uit, al wat men dicht, dat de mensen van hun zijde daartoe bijbrengen; alsof Paulus zeide, dat men de oorzaak onzer verkiezing niet ergens moet zoeken dan in het verborgen welbehagen Gods; wat duidelijker in het Eerste hoofdstuk aan de Efeziërs ontvouwd wordt, alsook in het Eerste hoofdstuk van II Timotheus, waar ook de tegenstelling van dit voornemen en van de menselijke rechtvaardigheid duidelijk uitgedrukt wordt. Nochtans is het zonder twijfel, dat Paulus daarom hier uitdrukkelijk gezegd heeft, dat onze zaligheid in de verkiezing Gods gefundeerd is, om vandaar te komen tot hetgeen hij terstond daarna gesteld heeft, te weten, dat door datzelfde voornemen Gods ons de verdrukkingen verordend zijn, opdat zij ons Christus gelijkvormig maken, om onze zaligheid met de verdraagzaamheid des kruises, als met een noodwendige band samen te binden.

29. Want die God tevoren gekend heeft. Zo bewijst hij dan uit de orde der verkiezing, dat al de verdrukkingen der gelovigen niet anders zijn dan een middel, waardoor zij Christus gelijkvormig worden, wat hij tevoren ook betuigd heeft nodig te zijn. Daarom moet het ons niet smarten, noch bitter en zwaar zijn, verdrukt te worden, tenzij wij ook de verkiezing des Heeren, waardoor wij tot het leven verordend zijn. kwalijk nemen; tenzij het ons zwaar is, dat het beeld des Zoons Gods in ons voor ogen gesteld wordt, door hetwelk wij tot de hemelse heerlijkheid bereid worden. Nu, dit tevoren kennen Gods, waarvan Paulus spreekt, is geen blote voorwetenschap, gelijk sommige ongeleerde dwaselijk dichten, maar is de aanneming, waardoor God zijne kinderen altijd van de verworpenen onderscheiden heeft. In welken zin Petrus zegt, dat de gelovigen tot heiligmaking des Geestes verkoren zijn geweest, naar de voorkennis Gods. Daarom hebben die, waarvan ik gesproken heb, onwijselijk besloten, dat God geen ander uitverkoren heeft, dan Hij tevoren gezien heeft, dat zij zijner genade zoude waardig zijn. Want Petrus vleit de gelovigen niet, alsof een iegelijk naar zijne verdienste geroepen ware; maar hij roept ze terug tot het eeuwige voornemen Gods, en berooft ze daarmee van al hun waardigheid. Hier verhaalt Paulus ook wederom met een ander woord, wat hij boven van het voornemen aangestipt had. Waaruit volgt, dat deze kennis in Gods welbehagen gelegen is; want God heeft niets buiten Zichzelf tevoren geweten, als Hij verkoren heeft, die Hij wilde, maar heeft alleen getekend, die Hij wilde verkiezen. Het Griekse woord, dat men overzet predestineren of tevoren verordenen, is naar de omstandigheid dezer plaats te verstaan. Want Paulus geeft alleen te kennen, dat God verordend heeft, dat allen, die Hij aangenomen heeft, het beeld van Christus zullen dragen. Hij heeft niet enkel gezegd, dat zij Christus gelijkvormig worden, maar de beelde van Christus, om daarmee te leren, dat in Christus een levend en zichtbaar voorbeeld is, hetwelk allen kinderen Gods wordt voorgesteld om na te volgen. De inhoud is, dat de onverdiende aanneming, in welke onze zaligheid gelegen is, niet kan gescheiden worden van dit andere besluit, dat ons verordend het kruis te dragen; want niemand kan erfgenaam der hemelen zijn, die niet tevoren de eniggeboren Zoon Gods gelijkvormig is geweest. Opdat Hij zij de eerstgeboren of opdat Hij ware; beide kan vertaald worden: zij of ware; doch het eerste acht ik beter. Met het woord eerstgeboren, heeft Paulus alleen dit willen beduiden: zo Christus, de Zone Gods, voorrecht en privilege heeft onder al de kinderen Gods, zo is Hij ons terecht tot een voorbeeld voorgesteld, opdat wij niet weigeren, hetgeen Hij Zich verwaardigd heeft te ondergaan. Zo dan, opdat de hemelse Vader het recht en de waardigheid, die Hij zijnen Zoon gegeven heeft, alleszins betuigen, zo wil Hij, dat allen, die Hij tot de erfenis zijns rijks aanneemt, zijn voorbeeld zullen gelijkvormig worden. Want hoewel de stand der godzaligen onderscheiden schijnt te zijn, gelijk tussen de lede des menselijken lichaams enige verscheidenheid is, zo zijn zij nochtans een iegelijk aan hun Hoofd verenigd. Zo dan, gelijk de eerstgeboren de naam des huisgezins draagt, alzo wordt Christus op een hogen trap gesteld, niet alleen om in ere de opperste te zijn onder de gelovigen, maar ook, opdat Hij hen allen met een gemeen teken der broederschap onder Zich samenvatte.

30. Die Hij tevoren verordend heeft, die heeft Hij ook geroepen. Nu, om met klaarder bewijs te bevestigen, hoe waar het is, dat die gelijkvormigheid aan de nederheid van Christus ons tot zaligheid gedijt, zo gebruikt hij een ladder of trap, waardoor hij leert, dat de gemeenschap des kruises alzo overeenkomt met onze roeping, rechtvaardigmaking en heerlijkheid, dat zij geenszins kunnen gescheiden worden. Maar, opdat de lezers te beter de zin des apostels weten, zo moet men gedenken, dat ik boven geleerd heb, dat het woord tevoren verordenen of predestineren, hier niet is te verstaan van de verkiezing, maar van dat voornemen of die verordening Gods, waarmee Hij verordend heeft, dat de zijnen het kruis moeten dragen. En dat hij nu leert, dat diezelfde geroepen zijn, daarmee beduidt hij, dat God datgene, dat Hij van hen heeft verordend en voorgenomen, niet bij Zich verborgen houdt, maar dat Hij het geopenbaard heeft, opdat zij de wet, die hun

opgelegd is, met een gelijk en zachtmoedig gemoed aannemen. Want de roeping wordt hier als minder van de verborgen verkiezing onderscheiden. Zo dan, opdat niemand hiertegen zou voortbrengen, dat het hem niet zeker ware wat staat en lot God een iegelijk gegeven heeft, zo zegt de apostel, dat God door zijn roeping openlijk getuigenis geeft van zijn verborgen raad. En dit getuigenis is niet alleen in de uitwendige prediking gelegen, maar heeft daarbij ook de krachtige werking des Geestes; want hier wordt van de uitverkorenen gesproken, welke God niet alleen met de stem roept, maar ook inwendig trekt. De rechtvaardigmaking zou men hier niet ongeschikt kunnen verstaan van de gedurige loop der genade Gods, van de roeping aan tot de dood toe; maar dewijl Paulus dit woord in deze ganse Zendbrief gebruikt voor de onverdiende toerekening der rechtvaardigheid, zo is het niet nodig van dezen zin af te wijken. Want Paulus' mening is, dat ons zo kostelijke vergelding wordt voorgesteld, dat wij de verdrukking niet mogen vlieden. En wat is meer te begeren, dan dat wij met God verzoend worden, alzo dat onze ellendigheden niet meer tekenen der ellendigheid zijn, noch ook tot de verderving strekken. Daarom stelt hij terstond daarbij, dat zij, die nu met het kruis verdrukt zijn, verheerlijkt worden, zodat de ellendigheden en versmadingen hun geen schade aanbrengen. En hoewel de verheerlijking nog niet is vertoond, anders dan in ons Hoofd, nochtans dewijl wij nu in Hem enigszins de erfenis des eeuwigen levens aanschouwen, zo geeft ons zijn heerlijkheid zo grote zekerheid onzer heerlijkheid, dat onze hope terecht met tegenwoordige bezitting wordt vergeleken. Hiertoe dient ook, dat Paulus, naar het gebruik der Hebreeuwse taal, de verleden tijd gebruikt, voor de tegenwoordigen. Het is voorwaar zonder twijfel, dat hiermede een gedurige werking beduidt wordt, in dezen zin: dat God degenen, die Hij door zijn raad nu onder het kruis oefent, ook mede roept, en rechtvaardigt tot de hope der zaligheid, zodat hun ere geenszins verkort wordt, als zij vernederd worden. Want moge hun ere ook door de tegenwoordige ellendigheden voor de wereld mismaakt worden, zo is zij nochtans voor God en voor de engelen altijd volmaakt. Zo wil dan Paulus met deze opklimming of ladder dit zeggen, te weten, dat de verdrukkingen der gelovigen, waarmede zij vernederd worden, nergens toe dienen, dan opdat zij de heerlijkheid des Hemelsen rijks verkregen hebbende, tot de heerlijkheid der wederopstanding van Christus komen, met wien zij nu gekruist worden.

31. Wat zullen wij dan hiertoe zeggen? Zo God met ons is, wie is tegen ons?

32. Die zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen henen gegeven, hoe zou Hij ons niet alle ding met Hem geven?

33. Wie zal de uitverkorenen Gods beschuldigen? Het is God, die ze rechtvaardigt.

34. Wie is die, die ze zal verdoemen? Christus is die, die gestorven is, ja ook zelfs wederopgewekt, die ook ter rechterhand des Vaders is, die ook voor ons bidt.

31. Wat zullen wij dan hiertoe zeggen? Als hij nu de zaak wel bewezen heeft, breekt hij uit in uitroepingen, met welke hij uitdrukt hoe grootmoedig de gelovigen behoren te zijn, als zij door tegenspoed tot wanhoop en vertwijfeling gekweld worden. En hij leert met deze woorden, dat de onoverwinnelijke sterkte, welke al de verzoeken overwint, gelegen is in de vaderlijke gunst Gods. Want wij weten, dat men niet pleegt anders van Gods liefde of haat te oordelen, dan uit het aanschouwen van de tegenwoordige staat. Daarom als daar tegenspoed komt, zo wordt alle betrouwen en vertroosting benomen door de droefenis, die de harten bezet. Maar Paulus zegt daarentegen, dat men het begin hoger moet zoeken, en dat daarom die verkeerd redeneren, die in het droevige schouwspel van onzen strijd blijven staan. Ik beken wel, dat de geselen Gods op zichzelf terecht voortekenen der toornigheid Gods geacht worden, maar dewijl zij in Christus gezegend worden, zo vermaant en gebiedt Paulus vóór alle ding de gelovigen, dat zij de vaderlijke liefde Gods aangrijpen, opdat zij op dit schild vastelijk betrouwende, gerust allen tegenspoed bespotten. Want dit is ons een sterke ijzeren muur, te weten, dat wij door Gods hulpe tegen alle gevaren gerust zullen zijn. Nochtans verstaat hij niet, dat wij geen tegenspoed zullen hebben, maar belooft ons overwinning tegen al de vijanden. Zo God met ons is. Dit is het voornaamste, ja het enige steunsel, dat ons in alle verzoeking zal staande houden. Want zo God ons niet genadig is, zo kunnen wij geen zeker betrouwen verkrijgen, al ware het dat alle dingen ons voorspoedig waren. Daarentegen is deze enige gunst ons troost genoeg voor alle droefheid, en hulpe genoeg tegen alle onweer des tegenspoeds. En hiertoe dienen zo vele getuigenissen der Schrift, waar de heiligen op de kracht Gods alleen betrouwende, bestaan te verachten al wat hun in de wereld tegen is. Al wandelde ik ook in het midden der schaduw des doods, ik zal niet vrezen, want Gij zijt met mij. Ik betrouw op de Heere, wat zal mij vlees doen? Ik zal niet vrezen de duizenden des volks, die mij omringen. Want er is geen macht onder de

hemel, noch boven de hemel, die de arm Gods kan weerstaan. Zo dan, als Hij ons beschermt, moet men ganselijk geen schade vrezen. Daarom bewijst die eerst een waar betrouwen op God, die in zijn bescherming tevreden zijnde, geen ding alzo vreest, dat hij de moed zou verloren geven. Voorwaar de gelovigen worden dikwijls verslagen, maar nimmer geven zij de moed verloren. In hoofdzaak is dit de mening van Paulus, dat een godzalig hart moet staan op het inwendige getuigenis des Geestes, en niet op de uitwendige dingen.

32. Die zijn eigen Zoon niet gespaard heeft. Dewijl ons daaraan veel gelegen is, dat wij ganselijk van de vaderlijken wil Gods alzo zeker zijn, dat wij in dezen roem onversaagd mogen staande blijven, daarom heeft Paulus de prijs onzer verzoening voorgesteld, om daarmede te bevestigen, dat God ons gunstig is. En voorwaar dit is een uitnemend en klaar bewijs der onuitsprekelijke liefde, dat de Vader Zich niet ontzien heeft zijnen Zoon aan onze zaligheid te hangen. Zo neemt hij dan daaruit een bewijs van meerder tot minder. Dewijl God niets lievers, noch kostelikers, noch uitnemenders had, zo zal Hij geen ding vergeten, dat Hij weet ons nuttig te zijn. Deze plaats moet ons vermanen en opwekken, wat Christus ons medebrengt, opdat wij zijnen rijkdom aanmerken. Want gelijk Hij een pand is der ongemetene liefde Gods tot ons, alzo is Hij niet naakt of bloot tot ons gezonde, maar is vol van alle hemelse schatten, opdat degenen, die Hem bezitten, geen ding tot volkomen gelukkigheid ontbreken. Geven is hier tot de dood overgeven.

33 Wie zal beschuldigen? De voornaamste en opperste troost in tegenspoed, is zeker te zijn van de vaderlijke goedwilligheid Gods: want hieruit komt zekerheid der zaligheid en geruste vrede der ziel, waardoor de tegenspoed verzoet, of immers de bitterheid der smart verminderd wordt. Zo dan, daar kan nauwelijks enige gepaster vermaning voortgebracht worden, dan als wij verstaan, dat God ons genadig is. En daarom stelt Paulus dit betrouwen tot enen grond en fundament der vertroosting, waardoor de gelovigen tegen alle kwaad versterkt behoren te worden. En dewijl de zaligheid des mensen eerst bevochten wordt met beschuldiging, en daarna terneder geworpen met verdoemenis, zo heeft hij in de eerste plaats het gevaar der beschuldiging weggenomen. Want daar is een enig God, voor wiens rechterstoel wij moeten gesteld worden. Dewijl dan Deze ons rechtvaardigt, zo blijft daar geen plaats voor beschuldiging. De stukken der tegenstelling schijnen niet in orde gesteld; want hij had meer deze twee delen tegen elkander moeten stellen: Wie zal ons beschuldigen? Christus is degene, die voor ons bidt. En deze andere twee daarna te stellen: Wie zal ons verdoemen? God is degene, die ons rechtvaardigt. Want Gods kwijschelding staat tegenover de verdoemenis, en Christus' voorspraak tegenover de beschuldiging. Maar Paulus heeft het niet zonder oorzaak anders gesteld, dewijl hij wilde van het hoofd tot de voeten (gelijk men zegt) de kinderen Gods met betrouwen wapenen, opdat daardoor de benauwdheden en vrezen wijd verdreven worden. Zo besluit hij dan krachtiger, dat de kinderen Gods vrij zijn van beschuldiging, omdat God ze rechtvaardigt, dan als hij gezegd had, dat Christus hun voorspraak is. Want wanneer de rechter verkondigt dat hij dien geheel van schuld bevrijdt, welken de beschuldiger tot straf wilde trekken, zo wordt daarmede krachtiger uitgedrukt, dat aan het oordeel van verre de weg toegesloten is. Dezelfde grond heeft ook de tweede tegenstelling. Want hij bewijst, dat de gelovigen verre zijn van het gevaar der verdoemenis, dewijl Christus de zonde verzoenende, het oordeel Gods is voorgekomen, en door zijn voorbeding niet alleen de dood heeft weggenomen, maar ook onze zonde in vergetelheid begraven. De inhoud is, dat wij niet alleen door tegenwoordige middelen van de vrees verlost worden, als wij tot de rechterstoel Gods komen, maar dat God ons verder ontmoet, om te beter ons betrouwen te helpen. Maar hier moet men aanmerken wat wij dusver altijd vermaand hebben, te weten, dat bij Paulus het woord rechtvaardig gemaakt worden, niet anders betekent, dan door Gods uitspraak vrijgesproken zijn, en voor rechtvaardig geacht worden. En het is niet zwaar dit met deze tegenwoordige plaats te bewijzen, daar hij redeneert uit de vaststelling van het tegenovergestelde tot de wegneming van het andere; want vrijspreken of oordelen vrij te zijn en schuldig achten, dat zijn tegenovergestelde dingen. Zo dan, de Heere zal generlei beschuldiging tegen ons toelaten, dewijl Hij ons van alle schuld vrijgesproken heeft. Want de duivel is voorwaar een beschuldiger aller godzaligen. Alsook, de wet Gods zelve, en ook hun eigen geweten beschuldigt ze. Doch al deze dingen kunnen niets uitrichten bij dien Rechter, die ze rechtvaardigt. Zo kan dan geen tegenstander onze zaligheid in beweging brengen, veel minder wankelbaar maken. Voorts noemt hij alzo de uitverkorenen, dat hij niet twijfelt, dat hij onder hun getal is; en dit niet door bijzondere openbaring, (gelijk sommige Sophisten liegen) maar door het gewone gevoelen alle; godzaligen. Daarom, wat hier van de uitverkorenen gezegd wordt, zal een iegelijk godzalig mens tot zich trekken, naar het voorbeeld van Paulus. Want anders zou dit niet alleen een koude leer zijn, maar zou ook ganselijk dood liggen, ware het, dat zij de verkiezing begroeven in de verborgen raad Gods. Maar dewijl wij weten, dat hier opzettelijk

voortgebracht wordt, wat elk godzalig mens behoort zichzelf toe te voegen, zo worden wij zonder twijfel allen tot de onderzoeking onzer roeping geleid, opdat wij onszelf achten Gods kinderen te zijn.

34. Wie is die, die ze zal verdoemen? Gelijk niemand met beschuldigen iets kan uitrichten, waar de rechter vrijspreekt, alzo is daar geen verdoemenis meer, waar aan de wetten voldaan, en de straf betaald is. Nu, Christus is degene, die de straf, die wij schuldig waren, eenmaal betaald heeft, en daarmee bewezen heeft, dat Hij in onze plaats getreden is om ons te verlossen. Daarom, zo wie ons voortaan wil verdoemen, die moet Christus zelf wederom ter dood roepen. Nu, Christus is niet alleen gestorven, maar is ook door de wederopstanding een overwinnaar des doods geworden, en heeft over diens macht getriomfeerd. En hij zegt daarbij ook meer, te weten, dat Hij nu zit ter rechterhand des Vaders, waarmee beduid wordt, dat Hij de heerschappij des hemels en der aarde, en volle macht en regering aller dingen heeft; gelijk geschreven staat, Ef. 1 :20. Eindelijk leert hij, dat Hij alzo zit, dat Hij is een eeuwige advocaat en voorspraak, tot bescherming onzer zaligheid. Waaruit volgt: Zo iemand ons wil verdoemen, dat die niet alleen de dood van Christus teniet maakt, maar ook krijg onderneemt tegen zijne onuitsprekelijke macht, waarmee de Vader Hem versiert heeft, Hem de opperste macht met zo grote kracht gevende. Deze zo grote gerustheid, die de duivel, de dood, de zonde, en de poorten der hel durft bespotten, moet in alle godzalige harten zijn: want ons geloof is niets, tenzij wij ons zeker overtuigd houden, dat Christus onze is, en dat de Vader ons in Hem genadig is. Daarom kan men geen schadelijker, noch verderfelijker ding dichten, dan de leer der Scholastieken van de onzekerheid der zaligheid.

Die voor ons bidt. Dit was nodig duidelijk bijgevoegd te worden, opdat de Goddelijke majesteit van Christus ons niet verschrikken. Daarom, hoewel Hij van een hogen troon alle ding zijnen voeten onderworpen heeft, zo heeft nochtans Paulus Hem met de persoon des Middelaars bekleed, voor wiens aanschouwen men niet behoort te verschrikken, dewijl Hij niet alleen ons vriendelijk tot Zich roept, maar verschijnt ook als een voorbidder voor ons bij de Vader. Voorts moeten wij deze voorbedding niet meten met menselijk gevoelen: want men moet niet denken, dat Hij met gebogen knieën en uitgestrekte handen de Vader bidt; maar dewijl Hij zonder ophouden met zijn dood en wederopstanding verschijnt, welke zijn als een eeuwige voorbedding, en de kracht hebben van een levend gebed, om de Vader ons te verzoenen, en te maken, dat Hij ons verhoore, zo wordt Hij terecht gezegd voor ons te bidden.

35. Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard?

36. Gelijk geschreven is: Om uwentwil worden wij al de dag gedood; wij zijn geacht gelijk slachtschapen ter slachtbank verordend.

37. Maar in dit alles overwinnen wij door Hem, die ons liefgehad heeft.

35. Wie zal ons scheiden van de? Nu wordt die gerustheid breder uitgestrekt tot mindere dingen. Want wie zeker is van de Goddelijke goedwilligheid jegens hem, die kan staande blijven, ook in zeer zware verdrukkingen, die de mensen zo zeer plegen te kwellen, omdat zij niet denken, dat zulks door de voorzienigheid Gods geschiedt; of omdat zij het achten tekenen der toornigheid Gods te zijn; of omdat zij menen van God verlaten te zijn; of omdat zij geen uitkomst verwachten, of naar geen beter leven staan, of iets anders van dien aard. Maar een hart, dat van zulke dwalingen vrij is, zal lichtelijk gerust en tevreden zijn. Voorts is dit de zin der woorden, dat wij bij al wat ons overkomt, in dit geloof moeten staande blijven, dat God, die ons eenmaal in zijn liefde heeft aangenomen, nimmermeer aflaat voor ons te zorgen. Want hij zegt niet enkel, dat er geen ding is, dat God verhindert ons lief te hebben, maar hij wil, dat de kennis en het levendig gevoelen der liefde, die Hij ons betuigt, zulke kracht in onze harten hebbe, dat zij in de duisternis der verdrukkingen altijd schijnsel geve. Want gelijk de wolken, hoewel zij het helder aanschouwen der zoon verduisteren, nochtans ons niet ganselijk van haar schijnsel beroven, alzo geeft God in tegenspoed, door de duisternis heen, stralen zijner genade, opdat de verzoeking ons niet tot vertwijfeling brenge. Ja, ons geloof, dat op de beloften Gods als op vleugelen steunt, moet opwaarts tot in de hemel door alle beletselen heen doordringen. Het is wel waar, dat de tegenspoeden tekenen zijn der toornigheid Gods, zo men ze op zichzelf aanmerkt. Maar waar de vergeving en verzoening is voorgegaan, daar moet men achten, dat God, hoewel Hij ons kastijdt, toch nimmer de barmhartigheid vergeet. Hij vermaant wel wat wij verdiend hebben, maar niet

minder betuigt Hij voor onze zaligheid zorg te dragen, als Hij ons tot boetvaardigheid opwekt. En hij zegt de liefde van Christus, omdat de Vader in Hem ons enigszins zijne ingewanden geopend heeft. Dewijl dan de liefde Gods niet is te zoeken buiten Christus, zo heeft Paulus ons terecht derwaarts geroepen, opdat ons geloof in de stralen der genade van Christus het liefelijk aanschijn des Vaders aanschouwen. De hoofdzaak is, dat ons geloof niet door enigen tegenspoed moet zwak worden, en dat ons geen ding tegen is, wanneer God ons genadig is. Dat sommigen de liefde van Christus hier passief verstaan, de liefde, waarmede wij Hem liefhebben, alsof Paulus ons tot onverwinnelijke sterkheid onderwees, dit verdichtsel kan licht uit het gehele redebeleid van Paulus weerlegd worden; en Paulus zal ook terstond alle zwaarigheid wegnemen, waar hij deze liefde duidelijker omschrijft.

Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging? De wijze van spreken, die hij weinig boven gebruikt heeft: Wie zal ons scheiden? brengt grote kracht mede. Want daar hij had kunnen zeggen: Wat zal ons scheiden? wilde hij liever van de stomme creaturen als van personen spreken, om hen als even zovele kampioenen tegen ons ten strijde te brengen, als er soorten van verzoekingen ons geloof bestormen. Voorts, deze drie hebben onder elkander dit onderscheid: Dat verdrukking allerlei zwaarigheid en ongerief vervat. Benauwdheid is een inwendig lijden, te weten, als de zwaarigheden ons zover brengen, dat wij geen raad weten. Van dien aard was Abrahams en Lots benauwdheid, toen de een gedwongen is zijne vrouw, de ander zijne dochteren tot onreinigheid over te geven, omdat zij ontsteld en verslagen zijnde, geen uitkomst vonden. Vervolging beduidt eigenlijk tiranisch geweld, waardoor de kinderen Gods buiten verdienste door de goddelozen gekweld worden. En al is het, dat Paulus, 2 Cor. 4: 8, zegt, dat de kinderen Gods niet benauwd worden, zo strijdt hij nochtans niet tegen zichzelf; want hij wil daar niet enkel zeggen, dat zij van angstige bezorgdheid vrij zijn, maar dat zij verlost worden, gelijk ook de voorbeelden van Abraham en Lot bewijzen.

36. Gelijk geschreven is. Dit getuigenis dient grotelijks de zaak, want hij geeft daarmede te kennen, dat wij niet alleen door vreze des doods niet moeten afvallen, maar dat dit meest de dienaren Gods gemeen is, de dood als tegenwoordig voor ogen te hebben. Het is waarschijnlijk, dat in dien Psalm beschreven wordt de ellendige verdrukking des volks onder de tirannie van Antiochus: want daar wordt duidelijk uitgedrukt, dat door gene andere oorzaak zo grote wreedheid tegen het volk Gods bedreven is, dan door de haat tegen de godzaligheid. En ook wordt er een klare betuiging bijgevoegd, dat zij ook zelfs daardoor niet van het verbond Gods afgeweken zijn. En ik meen, dat dit voornamelijk door Paulus opgemerkt is. Het schaadt ook niet, dat de heiligen daar klagen over de ellendigheid, waardoor zij toen boven gewoonte benauwd waren. Want dewijl zij eerst hun onschuld betuigd hebbende, aantonen, dat zij met zoveel kwaads bezwaard worden: zo wordt bekwapelijk daaruit een bewijs getrokken, dat het niet nieuw is, dat de heiligen buiten verdienste door de Heere in der goddelozen wreedheid overgegeven worden. En dat dit slechts geschiedt tot hun voordeel, is openbaar, dewijl de Schrift leert, dat het der rechtvaardigheid Gods vreemd is, de rechtvaardigen met de onrechtvaardigen te verderven; ja, dat het veeleer met haar overeenkomt, dien die verdrukken, verdrukking te vergelden, en dien die verdrukt worden, verlichting te geven. Vervolgens betuigen zij, dat zij voor de Heere lijden. En Christus spreekt hen zalig, die om de rechtvaardigheid lijden. Dat zij zeggen alle dagen te sterven, daarmede geven zij te kennen, dat de dood hun zo boven het hoofd hangt, dat zulk een leven bijna geen onderscheid met de dood heeft.

37. Wij overwinnen door Hem. Dat is, wij ontworstelen en ontkomen altijd. Het gebeurt somtijds, dat de gelovigen schijnen overwonnen en verslagen te liggen, zozeer worden zij door de Heere niet alleen geoefend, maar ook vernederd. Nochtans wordt hun altijd deze uitkomst gegeven, dat zij de overwinning verkrijgen. Nochtans, opdat zij bekennen vanwaar deze onverwinnelijke kracht komt, zo herhaalt hij wat hij gezegd had. Want hij leert niet alleen dat God, omdat Hij ons liefheeft, zijn hand onder ons legt om ons op te houden, maar bevestigt de uitspraak nopens de liefde van Christus. En dit ene woord verklaart meer dan genoeg, dat Paulus niet spreekt van de vurigheid der liefde, waarmede wij tot God getrokken worden, maar van de vaderlijke goedwilligheid van God of van Christus jegens ons, waarvan de zekerheid diep in onze harten gedrukt, ons altijd uit de hel tot het licht des levens zal trekken, en krachtig genoeg zal zijn om ons staande te houden.

38. Want ik ben zeker, dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch vorstendommen, noch krachten, noch tegenwoordige, noch toekomstige dingen,

39. Noch hoogte, noch diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheide van de liefde Gods, welke in Christus Jezus is.

Nu komt hij ook tot hyperbolische of vergrotender wijze van spreken, om ons te beter te bevestigen, aangaande de dingen, die wij gevoelen. Hij zegt: Al wat in leven of dood is, dat ons schijnt te kunnen scheiden van God, zal niets uitrichten. Jazelfs de engelen zullen ons niet kunnen hinderen, al was het, dat zij dit fundament wilde omkeren. Het is ook hiertegen niet, dat de engelen gediensstige geesten zijn en tot zaligheid der uitverkorenen verordend. Want Paulus neemt een bewijs uit het onmogelijke, gelijk hij doet in Galaten 1:8; waarin men mag aanmerken, hoe wij alle ding behoren te verachten om de ere Gods, dewijl wij ook de engelen mogen misbruiken om zijn waarheid te bevestigen.

38. Met de woorden vorstendommen en krachten worden ook de engelen beduid, en zij worden alsoo genoemd, omdat zij voorname instrumenten der macht Gods zijn. En deze twee woorden zijn hier bijgevoegd, om daardoor meer uit te drukken, zo de naam engelen te nederig mocht klinken. Tenzij iemand het liever aldus wil nemen: Noch engelen en allerlei hoge krachten, welke wijze van spreken wij gebruiken, wanneer er sprake is van dingen, die onbekend zijn, en ons verstand te boven gaan. Noch tegenwoordige, noch toekomstige dingen, vers 39, noch hoogte, noch diepte. Hoewel hij vergrotenderwijze spreekt, zo bevestigt hij nochtans metterdaad, dat het door geen langdurigheid des tijds kan geschiede, dat wij van de genade des Heeren zoude gescheiden worden: hetwelk nodig was hierbij te voegen, omdat wij niet alleenlijk strijd hebben tegen de smart, die wij uit de tegenwoordige tegenspoed gevoelen, maar ook tegen de vrees en kommer, waarmede de gevaren ons benauwen, die voorhanden zijn. Zo is dan de zin, dat men niet moet vrezen, dat de aanhoudendheid des kwaads, hoelang ook, het geloof der aanneming zal wegnemen. Daarom strijdt dit duidelijk tegen de Scholastieken, die beuzelen, dat niemand van de eindelijke volharding zeker is, anders dan door ene bijzondere openbaring, hetwelk zij achten zeer zelden te geschiede. Met welke leer het ganse geloof teniet gedaan wordt; hetwelk voorwaar geen geloof is, zo het niet tot de dood toe, en ook na de dood zich uitstrekt. En wij zeggen daarentegen, dat wij moeten vertrouwen, dat Hij, die in ons het goede werk begonnen heeft, hetzelfde ook zekerlijk zal voleindigen tot de dag des Heeren.

39. Welke in Christus Jezus is. Dat is, waarvan Christus de band is. Want Hij is de geliefde Zoon, in wien de Vader een welbehagen heeft. Daarom, indien wij door Dezen met God verenigd zijn, zo zijn wij zeker van de onveranderlijke en onvermoeide goedwilligheid Gods jegens ons. Voorts spreekt hij hier meer verstaanbaar dan hij boven gedaan heeft, stellende de fontein der liefde in de Vader, en betuigende, dat zij van Christus tot ons vloeit.

HET NEGENDE HOOFDSTUK

- 1. Ik zeg de waarheid in Christus, en lieg niet: dewijl ook mijn consciëntie mede getuigenis geeft door de Heiligen Geest.*
- 2. Dat het mij een grote droefheid is, en gedurige smart in mijn hart.*
- 3. Want ik zelve begeerde van Christus afgezonderd te zijn voor mijne broeders, die mijn maagschap zijn naar het vlees.*
- 4. Welke zijn Israëlieten, wien de aanneming tot kinderen, en de heerlijkheid, en de verbonden, en de wetgeving, en de godsdienst, en de beloften toekomen.*
- 5. Wien de vaders toekomen, en uit welke is Christus naar het vlees, dewelke God is bovenal geprezen in eeuwigheid. Amen.*

In dit hoofdstuk begint hij te voorkomen de ergernissen, waardoor de harten der mensen van Christus konden afgewend worden, omdat de Joden, dewelke Hij uit het verbond der wet verordend was, Hem niet alleen verwierpen of verachtten, maar ook ten meesten dele verfoeide. Want hieruit scheen een van beide te volgen, te weten, dat de Goddelijke belofte niet waarachtig was, of dat Jezus, dien Paulus verkondigde, niet was Christus de gezalfde des Heeren, die de Joden in 't bijzonder beloofd was. Dezen dubbelen knoop ontbindt Paulus zeer wel in de volgende hoofdstukken. En nochtans behandelt hij deze plaats alzo, dat hij alle bitterheid tegen de Joden vermijdt, opdat hij hunne harten niet verstoort, en evenwel hun geen haar toegeeft tot schade des Evangelies: want hij geeft hun alzo hunne versieringen, dat Christus in 't geheel niets verliest. Voorts begint hij als 't ware onvoorziens hiervan te melde, zodat men geen verband der rede ziet, en begint nochtans een nieuwe rede, even alsof hij ze tevoren aangeroerd had. Dit doet hij daarom, dat hij, de behandeling der leer voleindigd hebbende, als hij zijn gedachte op de Joden vestigt, door hun ongelovigheid, als door een ongeschikt ding, verslagen wordt, en tot een haastige betuiging uitbreekt, niet anders dan of hij een zaak behandelde, die tevoren was aangeroerd: want daar was niemand, die niet terstond vanzelf dit bedacht. Is dit de leer der wet en der profeten, hoe komt het dan, dat haar de Joden zo hardnekkig verwierpen? Voeg hierbij, dat het openbaar was, dat al wat Paulus dusver van de wet van Mozes en de genade van Christus beredeneerd had, zó gehaat was bij de Joden, dat der heiden geloof door hun medestemmen niet bevorderd werd. Daarom was het nodig deze ergernis weg te nemen, opdat zij de loop des Evangelies niet verhinderde.

1. Ik zeg de waarheid in Christus. Dewijl velen meende, dat Paulus een gezworen vijand zijns volks was, zodat ook de huisgenoten des geloofs enigszins kwaad vermoede van hem hadden, even alsof hij afwijking van Mozes leerde: zo heeft hij hier, eer hij over de voorgenomen zaak gaat handelen, een voorrede gebruikt, om de harten der lezers te bereide, waarin hij zich vrijmaakt van het vals vermoede, dat hij kwade genegenheid tot de Joden had. En dewijl de zaak een eed waardig was, en hij zag, dat anders zijn betuiging nauwelijks zoude geloofd worden tegen dit veroordeel, dat zij nu in het hart hadden, zo bevestigt hij het met een eed, dat hij de waarheid zegt. Uit welk exempel en uit andere gelijksoortige voorbeelden (gelijk ik in het eerste hfdst. vermaand heb) wij moeten leren wat behoorlijke ede zijn, te weten, die de waarheid doen geloven, welke nut is te weten, en anders niet zou geloofd worden. Het woord in Christus, is zoveel te zeggen als volgens Christus. Dat hij daarbij zegt, ik lieg niet, daarmede beduidt hij, dat hij zonder verdichting of bedriegen spreekt. Dewijl ook mijn consciëntie mede getuigenis geeft. Met deze woorden roept hij zijn consciëntie voor het oordeel Gods, omdat hij de Heiligen Geest getuige maakt van haar gevoelen. Want hij heeft de naam des Geestes daarom gebruikt, om te beter te betuigen, dat hij van allen haat zuiver en vrij is, en dat hij door de leiding en regering van de Geest Gods, de zaak van Christus bedient. Het geschiedt dikwijls, dat iemand door de genegenheid des vleses verblind zijnde, al is het, dat hij niet bedriegt, nochtans wetens en willens het licht der waarheid verduistert. En dit is eigenlijk bij de naam Gods zweren, te weten, Hem tot getuigen te roepen, om twijfelachtige dingen te doen geloven, en ook mede ons aan zijn oordeel onderwerpen, indien wij liegen.

2. Dat het mij ene grote droefheid is. Het is niet zonder beleid, dat hij zijn reden alzo heeft afgesneden, en nog niet uitdrukt, waarover hij spreekt. Want het was nog geen geschikte gelegenheid om de ondergang van het Joodse volk openlijk uit te drukken. Ja, hij geeft alzo zwaarder droefheid te kennen: want die onvolledige redenen zijn gewoonlijk vol kracht. Maar hij zal terstond de oorzaak der droefenis verklaren, als hij zijn oprechtheid vollediger zal bewezen hebben. Voorts, dat der Joden verderf Paulus zoveel pijn deed, wat hij nochtans wist door Gods wil en beschikking geschied te zijn, hieruit leren wij, dat de gehoorzaamheid, die wij

aan de voorzienigheid Gods bewijzen, ons niet verhindert te zuchten over het verderf der boze mensen, hoewel wij weten, dat zij door Gods rechtvaardig oordeel daartoe verordend zijn. Want een en hetzelfde hart kan deze twee genegenheden hebben, te weten, dat het op God ziende, gaarne lijdt dat die verderven, die God tot het verderf verordend heeft; en dat het, zijne gedachten op de mensen vestigende, medelijden heeft met hun kwaad. Zo dwalen dan zeer, die willen, dat de godzaligen ongevoelig en zonder pijn zijn, opdat zij tegen de ordening Gods niet strijde.

3. Want ik zelve begeerde. Hij kon geen meerder kracht der liefde uitdrukken, dan met deze betuiging: want dit is eerst een volmaakte liefde, die ook zelfs de dood niet vliedt voor zijner vrienden zaligheid. En het woordje, dat daarbij staat, geeft te kennen, dat hij niet alleen van het tijdelijk verderf spreekt, maar van de eeuwigen dood; en hij heeft gezinspeeld op het Griekse woord anathema, hetwelk men hier overzet, afgezonderd: want het komt van een woord, dat afzonderen beduidt. Nu, wat is het van Christus afgezonderd te worden, anders dan van alle verwachting der zaligheid uitgesloten te worden. Zo heeft dan Paulus hiermede een zeer vurige liefde bewezen, dat hij de verdoemenis, die hij boven het hoofd der Joden zag hangen, niet gearzeld heeft zichzelf toe te wensen om hen daarvan te bevrijde. Hiertegen staat niet, dat hij wist, dat zijn zaligheid in de verkiezing Gods gefundeerd was, zodat zij geenszins konden feilen. Want gelijk die vurige bewegingen haastig drijven, alzo ook zien en aanmerken zij niet anders dan dat, waartoe zij strekken. Zo heeft dan Paulus zijn begeerte niet samengevoegd met de verkiezing Gods, maar heeft die vergeten, en zich geheel gekeerd tot de zaligheid der Joden. Nu, dat velen twijfelen, of dit een geoorloofde begeerte was, hierop mag men aldus antwoorden: Dat de liefde altijd moet zijn naar God. En is het, dat wij in God, en niet buiten God liefhebben, zo zal onze liefde nimmermeer te groot wezen. Zodanig was de liefde van Paulus: want toen hij zag, dat zijn volk met vele weldaden Gods begiftigd was, beminde hij Gods gaven in dat volk, en het volk om Gods gaven. En het was hem zeer tegen, dat die gaven verloren gingen; hierdoor is hij met verwarde zin tot zulk een wens uitgebroken. Alzo deel ik het gevoelen niet van hen, die menen, dat Paulus dit gesproken heeft, alleen God en niet de mensen aanziende; noch van anderen, die zeggen, dat hij zonder aanmerking Gods aan de liefde der mensen te veel toegegeven heeft. Maar ik voeg de liefde der mensen samen met de begeerte der heerlijkheid Gods. Evenwel heb ik nog niet verklaard wat het voornaamste was, te weten, dat hij hier de Joden aanmerkt met hun tekenen versierd, waardoor zij van het menselijk geslacht afgezonderd waren. Want God had hen door zijn verbond zó hoog verheven, dat door hun val het geloof en de waarheid Gods dreigde te vallen. Want het verbond zoude teniet geweest zijn, van hetwelk geschreven is, dat het eeuwig zou blijven staan, zolang de zoon en de maan aan de hemel zoude schijnen, zodat het eerder te verwonderen zou zijn, dat dit teniet ging, dan dat de ganse wereld door een droevige en schandelijke verwarring onderste boven gekeerd ware. Daarom is hier geen naakte en eenvoudige vergelijking der mensen onder elkander; want hoewel het beter was, dat een lid omkwame, dan dat het ganse lichaam verloren ging, nochtans schat Paulus de Joden zo hoog, omdat hij ze met de persoon en de kwaliteit van uitverkoren volk bekleed heeft; hetwelk ook uit het vervolg helderder zal blijken, gelijk wij aanstonds te zijner plaatse zullen aanmerken. De woorden, mijn maagschap naar het vlees, hoewel zij niets nieuws beduide, zo dienen zij nochtans zeer om de zaak te verheffen. Want ten eerste, opdat niemand denke, dat hij gaarne of uit eigen beweging oorzaak van twist zoekt tegen de Joden, zo geeft hij te kennen, dat hij niet alle menselijkheid heeft afgelegd, zodat hij niet zou bewogen worden door dat gruwelijke verderf van zijn vlees. Ten andere, dewijl het nodig was, dat het Evangelie, waarvan hij een verkondiger was, uit Zion kwamen, zo is het niet te vergeefs, dat hij de lof van zijn geslacht met vele woorden inscherpt. Want de bepaling naar het vlees wordt hier naar mijn oordeel niet gesteld tot vermindering der zaak, maar tot meerdere versterking. Want hoewel de Joden Paulus verstoten hadden, zo verzwijgt hij nochtans niet, dat hij uit dat volk geboren is, in welks wortel de verkiezing nog krachtig en sterk was, hoewel de takken verdord waren.

4. Welke Israëlieten zijn. Hier zegt hij openlijk de oorzaak, waarom de afval des volks hem dermate bedroefde, dat hij bereid was met zijn eigen verderf dien af te kopen, te weten, omdat zij Israëlieten waren. Want het woordje welke, is gesteld voor omdat zij. Alzo werd ook Mozes met deze benauwdheid gekweld, toen hij begeerde uit het boek des levens geschrapt te worden, opdat Abrahams heilig en uitverkoren geslacht teniet zou gaan. Zo dan, behalve de menselijke genegenheden, verhaalt hij ook nog andere en wel gewichtiger redenen, waarom hij de Joden begeerde lief te hebben, te weten, dat hen de Heere als door een voordeel en privilegie zó verheven had, dat zij van de algemene orde der mensen en afgezonderd waren. En deze lof der waardigheid is een getuigenis der liefde; want wij plegen zo vriendelijk niet te spreken, dan van hen, die wij

liefhebben. En hoewel zij, die door zulke gaven Gods geacht waren, zich door hun ondankbaarheid onwaardig maakten, nochtans laat hij niet na hen daarom te eren; waarmede hij leert, dat de goddelozen de goede gaven Gods niet zo kunnen ontreinigen, dat zij niet altijd terecht prijselijk blijven, hoewel degenen, die ze misbruiken, niet anders dan meerder schande daaruit hebben. En gelijk wij moeten toezien, dat wij door de haat der goddelozen, de gaven Gods in hen niet verachten, alzo moeten wij ook daarentegen voorzichtig zijn, dat wij door vriendelijke waardering en melding van die gaven, de goddelozen niet opblazen; en ook veelmeer moeten wij toezien, dat onze lof niet een schijn der pluimstrijkerij hebbe. Maar wij zullen Paulus navolgen, die de Joden zó hunne versierselen laat, dat hij daarna verklaart, dat het alles zonder Christus niets is. Voorts rekent hij niet tevergeefs onder hunnen lof, dat zij Israëlieten waren; want dit had Jakob als de hoogste zegening gebeden, dat zijn naam over hen genoemd zou worden.

Wien de aanneming tot kinderen. De ganse rede van Paulus strekt hier toe: Hoewel de Joden door hun afval snood van God afgeweken zijn, zo is nochtans het licht der genade Gods niet ganselijk in hen uitgeblust; gelijk hij ook hfdst. 3 : 3 gezegd heeft. Hoewel zij verbondbrekers en ongelovig waren, zo was nochtans de trouwe Gods niet teniet gedaan door hun ontrouwheid; niet alleen omdat Hij uit de ganse menigte Zich enig overblijvend zaad bewaard heeft, maar ook omdat zij door erfelijk recht de naam gemeente nog behielden. En hoewel zij al deze versierselen afgelegd hadden, zodat het nu niet voordelig was, dat zij Abrahams kinderen genoemd werden, nochtans dewijl het te vrezen was, dat de majesteit des Evangelies om hunnentwil bij de heiden verachtelijk zoude worden, zo rekent Paulus niet wat zij verdiend hadden, maar bedekt hun schande en oneer met vele dekselen, totdat de heiden zeker zijn, dat het Evangelie uit de hemelse Fontein, uit Gods heiligdom, en uit het heilig volk tot hen gekomen is. Want de Heere had uit alle andere volken dezen Zich tot een volk uitverkoren, en tot kinderen aangenomen, gelijk Hij dikwijls bij Mozes en bij de profeten betuigt. En het is Hem niet genoeg, dat Hij hen eenvoudig kinderen noemt, maar Hij noemt hen somtijds eerstgeborenen, somtijds troetelkinderen. Alzo zegt de Heere: Mijn eerstgeborene zoon is Israël, laat mijn zoon gaan, dat hij Mij dienen. Ik ben Israël tot een vader, en Efraïm is Mij een eerstgeboren zoon. Evenzo. Is niet Efraïm Mij een dierbare zoon? Is hij niet een troetelkind? Daarom rommelt mijn ingewand over hem, en Ik zal hem nog barmhartig wezen. Met welke woorden Hij niet alleen zijn goedertierenheid jegens Israël wil prijzen, maar veelmeer de kracht der aanneming tot kinderen bewijzen, waaronder de belofte der hemelse erfenis vervat is. Het woord heerlijkheid beduidt uitnemendheid en hoogheid, waartoe Hij dat volk verheven had, boven alle andere volken, en dat op vele en velerlei wijze, en ook daarmede, dat Hij midden onder hen woonde. Want behalve vele tekenen zijner tegenwoordigheid, heeft Hij een bijzonder bewijs gesteld in de arke des verbonds, waaruit Hij antwoorden en openbaringen gaf, en zijn volk verhoorde, om in hun hulpe zijn mogendheid te bewijzen. Waarom de ark ook de heerlijkheid des Heeren genoemd wordt. Dewijl Hij hier de verbonden van de beloften heeft onderscheiden, zo laat ons dit onderscheid houden, dat ons een verbond is, hetwelk met duidelijke en plechtige woorden uitgedrukt wordt, en wederkerige eisen en beloften bevat, gelijk daar is het verbond, met Abraham gemaakt; en dat het woord belofte, alle beloften vervat, die in de Schrift gevonden worden. Want nadat de Heere eenmaal zijn verbond met het volk Israëls heeft gemaakt, zo heeft Hij niet afgelaten van tijd tot tijd door nieuwe beloften zijn genade aan te bieden; waaruit volgt, dat de beloften onder het verbond, als onder het enig hoofd gebracht worden; gelijk de bijzondere hulp Gods, waarmede Hij zijn liefde tot de gelovigen betuigt, uit de enige fontein der verkiezing vloeit. En dewijl de wet niet anders is dan een vernieuwing van dat verbond, om daardoor zijn gedachtenis te beter in te stellen, zo schijnt het woord wetgeving, hier bijzonder betrokken te worden tot de oordelen der gerichten. Want dit is ook geen klein sieraad des Joodsen volks, dat God hun wetgever is. Want indien anderen roem dragen op Solon en Lycurgus, hoeveel groter stoffe van roem hadden dezen in de Heere? waarvan ook geschreven staat, Deut. 4:32. Met het woord godsdienst, verstaat hij dat deel der wet, waarmede het rechte gebruik om God te dienen voorgeschreven wordt, gelijk daar zijn de ceremoniën en gebruiken. Want deze moesten recht en behoorlijk geacht worden naar de regel Gods; buiten welken al wat de mensen dichten of versieren, niets dan ontheiliging der religie is.

5. Wien de vaders toekomen. Want dit is ook van enige waarde, dat zij hun oorsprong hebben uit de heiligen en vrienden Gods, dewijl God aan de godzalige vadersen barmhartigheid beloofd heeft over de kinderen tot in duizend geslachten, en voornamelijk met uitgedrukte woorden aan Abraham, Izak en Jakob, Gen. 17:4 en elders. En daar is niet aan gelegen, dat dit in zich zelf ijdel en onnut is, indien de vreeze Gods en heiligheid des levens daar niet bij is want dit zien wij ook in de twee voorgaande woorden, godsdienst en heerlijkheid, hier

en daar in de profeten, en voornamelijk Jes. 1 : 11 en 60: 1. Insgelijks, Jer. 7 : 4. Maar dewijl deze dingen, als de oefening en begeerte der godzaligheid daarbij is, in enige eer bij God zijn, zo heeft Paulus ze terecht onder de voorrechten der Joden verhaald. Want daarom worden zij gezegd erfgenamen der beloften te zijn, omdat zij uit de vaders gesproken waren, Hand. 3. Uit welke is Christus. Die dit willen van de vaders verstaan, even alsof Paulus alleen wilde zeggen, dat Christus uit de vaders gesproken is, die doen dat zonder rede. Want hij heeft hiermede de lof des Joodsen volks willen besluiten, dat Christus uit hen gesproken is. Want het is niet ganselijk te verachten, dat zij in vleeselijke verwantschap met de Verlosser der wereld samenhangen; want indien Hij het ganse menselijke geslacht vereerd heeft, als Hij Zich door gemeenschap der natuur aan ons verbonden heeft, zo heeft Hij veelmeer hen vereerd, met wie Hij zo nauw wilde verenigd zijn. Evenwel men moet altijd aldus achten: indien deze genade der maagschap is zonder godzaligheid, zo zal zij niet alleen niet voordelig zijn, maar zelfs tot meerder veroordeling gedijen. Voorts hebben wij hier een merkwaardige plaats, dat de twee naturen in Christus alzo onderscheiden worden, dat zij in de enigen persoon van Christus worden verenigd. Want als hij zegt, dat Christus uit de Joden is gesproken, dan geeft hij daarmede zijne waarachtige menselijke natuur te kennen.

De woorden naar het vlees, die daarbij gesteld zijn, geven te kennen, dat in Hem wat hogers dan het vlees geweest zij, waarmede een duidelijk onderscheid tussen de godheid en mensheid getoond wordt. En hij voegt ze eerst beide te samen, als hij zegt, dat dezelfde Christus, die uit de Joden naar het vlees geboren is, God is in der eeuwigheid geprezen. Bovendien moet men aanmerken, dat deze lof de enigen eeuwigen God alleen toekomt. Want hij zegt op een andere plaats, dat het de enige God is, dien men alle eer en heerlijkheid schuldig is. Die dit stuk uit het verband der woorden rukken, om zulk een klaar getuigenis der Godheid aan Christus al te ontnemen, die zoeken al onbeschaamd in volle klaarheid duisternis te brengen. Want de woorden zijn meer dan duidelijk: Christus uit de Joden naar het vlees, dewelke is God geprezen in eeuwigheid. Ik twijfel ook niet, dat Paulus, die tegen de grote ergernis zware strijd had, zijn gemoed opzettelijk tot de eeuwige heerlijkheid van Christus heeft opgeheven. En dit niet alleen om zichzelf bijzonder, maar ook om anderen door zijn exempel moed te geven, om er voor uit te komen.

6. Nochtans niet, alsof het woord Gods vervallen ware; want niet allen, die uit Israël zijn, zijn Israëlieten.

7. Ook die Abrahams zaad zijn, zijn daarom niet allen kinderen; maar in Izak zal u het zaad genoemd worden.

8. Dat is, die zijn niet kinderen Gods, die kinderen des vleses zijn, maar die kinderen der belofte zijn, zullen voor het zaad gerekend worden.

9. Want het woord der belofte is dit: Te dezen tijde zal Ik komen, en Sara zal een zoon hebben.

6. Nochtans niet. Dewijl Paulus door het vuur zijner begeerte bijna buiten zichzelf geworden was, zo heeft hij nu, willende tot zijn leerambt wederkeren, enige verbetering gesteld, even alsof hij uit die onmatige kwelling en smart wederom tot zichzelf kwamen. En dewijl uit het feit, dat hij de afval zijns volks bewende, deze ongerijmdheid scheen te volgen, dat het verbond Gods met Abrahams zaad gemaakt, vervallen ware, (want de genade Gods kon niet weggenomen worden van de Israëlieten, tenware het verbond ook vernietigd werd) zo voorkomt hij bekwaamelijk deze ongerijmdheid, en toont aan, hoe in zo grote blindheid der Joden, desniettemin de genade Gods in dat volk standvastig gebleven is, opdat de waarheid des verbonds bestond. Sommigen lezen hier een Grieks woord, hetwelk beduidt, nochtans is het niet mogelijk. Maar dewijl ik die lezing in geen Grieks exemplaar vind, zo keur ik beter, wat men gemeenlijk leest, niet dat het vervallen zij; in dezen zin: Dat ik aldus de afval mijns volks beweene, doe ik niet, alsof ik meende, dat de belofte Gods, voorheen aan Abraham gegeven, nu teniet ware. Want niet allen, die uit Israël zijn, zijn Israëlieten. De hoofdstelling is: De belofte is aan Abraham en zijn zaad zó gegeven, dat deze erfenis niet allerlei zaad toekomt; waaruit volgt, dat het verbond door sommiger afval niet verhinderd wordt vast en zeker te blijven. Maar opdat het te beter blijke, op welke voorwaarde de Heere Abrahams nakroost Zich tot een eigen volk heeft verkoren, zo moet men hier twee dingen aanmerken, ten eerste, dat de belofte der zaligheid, die aan Abraham gegeven is, allen toekomt, die de oorsprong huns vleses van hem hebben, dewijl zij allen zonder uitzondering aangeboden wordt; en dat zij hierom terecht genoemd worden erfgenamen en nakomelingen des verbonds, dat met Abraham gemaakt is, of (gelijk de Schrift spreekt) kinderen der belofte. Want dewijl de Heere zijn verbond zowel in Ismaël en Ezau als in Izak en Jakob wilde verzegeld hebben, zo is het openbaar, dat zij niet gans en al vreemd daarvan zijn geweest, tenzij mogelijk iemand de besnijdenis voor niets acht, die

door Gods bevel hun gegeven was, hetwelk men niet zonder lastering kan zeggen. En dit was het, wat Paulus tevoren zeide, dat de verbonden hun toekwamen, hoewel zij ongelovig waren. En Petrus noemt ze kinderen des verbonds, omdat zij het nakroost der profeten waren. Het ander ding, dat men moet aanmerken, is, dat kinderen der belofte eigenlijk zij genoemd worden, in welke de kracht en werking dier beloften gevonden wordt. Naar deze wijze zegt Paulus, dat niet alle kinderen Abrahams kinderen Gods zijn, hoewel het verbond met hen door de Heere gemaakt is, omdat weinigen in het geloof des testaments stonde, hoewel nochtans God bij Ezechiël in het 16de hoofdstuk betuigt, dat Hij hen allen voor zijne kinderen houdt. Kortom, als het ganse volk genoemd wordt de erfenis en het eigen volk Gods, zo wordt daarmede beduid, dat het door de Heere aangenomen is, zodat de belofte der zaligheid hun aangeboden, en met het teken der besnijdenis bevestigd was. Maar dewijl velen onder hen door hunne ondankbaarheid die aanneming verwierpen, en daarom haar weldaad niet genieten, zo ontstaat hieruit een ander onderscheid onder hen, als men op de vervulling der belofte ziet. Daarom, opdat niemand zich verwonderen, dat deze vervulling in vele Joden niet gezien wordt, zo zegt Paulus, dat zij in de waarachtige verkiezing Gods niet begrepen zijn. Indien iemand dit liever met andere woorden verklaard wil hebben: De algemene verkiezing des Israëlitische volks verhindert God niet, door zijnen verborgen raad daaruit te verkiezen wie Hij wil. Dit is wel een klare spiegel der onverdiende barmhartigheid, dat God Zich verwaardigd heeft met een volk het verbond des levens te maken, maar in de tweede verkiezing, die alleen een deel van dat volk vervat, wordt een dieper genade gezien. Zegt hij, dat niet allen Israëlieten zijn, die uit Israël zijn, en dat, die Abrahams zaad zijn, niet allen kinderen zijn, hierin is een twijfelachtige wijze van spreken. Want in het eerste deel vervat hij het ganse geslacht; in het ander, betekent hij de rechte kinderen alleen, te weten, die niet ontaarde.

7. Maar in Izak zal u het zaad genoemd worden. Paulus' voornemen is, te bewijzen, dat de verborgen verkiezing Gods heerschappij heeft boven de uitwendige roeping, en dat zij nochtans daartegen niet strijdt, maar eerder tot haar bevestiging en vervulling strekt. Om dit beide ordelijk te bewijzen, zo stelt hij in de eerste plaats, dat de verkiezing Gods niet aan Abrahams vleselijke generatie is gebonden, en dat dit in de conditie des verbonds niet vervat is, hetwelk hij nu met een zeer doelmatig voorbeeld bevestigt. Want zo daar enig natuurlijk geslacht moest zijn, dat niet van het verbond zou afvallen, zo moest dit voornamelijk plaats hebben in hen, die in de eersten graad stonde. Maar dewijl wij zien in de eerste kinderen van Abraham, toen hij nog leefde, en toen de belofte nog nieuw en vers was, dat een van het zaad afgezonderd is, hoeveel te meer kon dit geschiede in een lange nakomelingschap? Deze plaats is genomen uit het Eerste Boek van Mozes, hfdst. 17, waar de Heere tot Abraham zegt, dat Hij zijn gebed voor Ismaël verhoord heeft, maar dat er nochtans een ander zal wezen, op wien de beloofde zegening zal rusten. Waaruit volgt, dat uit het uitverkoren volk zekere mensen door een bijzonder privilegie uitverkoren worden, waarin de algemene aanneming krachtig en vast is.

8. Dat is, die zijn niet kinderen Gods, die kinderen des vleses zijn. Nu, uit dit Goddelijk antwoord leidt hij een stelling af, waarmede zijn ganse voornemen besloten wordt. Want is het, dat het zaad genoemd wordt in Izak, en niet in Ismaël, die even goed Abrahams zoon is als Izak, zo kunnen niet alle vleselijke kinderen Abrahams tot zaad gerekend worden, maar de belofte wordt bijzonder in sommigen volbracht, en is niet allen in het al gemeen of even gelijk toekomende. Kinderen des vleses noemt hij hen, die niets hogers hebben dan het vleselijk geslacht; gelijk hij ook kinderen der belofte noemt, die bijzonder van God getekend zijn.

9. Want het woord der belofte is dit. Hier stelt hij een ander Goddelijk getuigenis bij, in welks toevoeging men mag zien, met wat groter naarstigheid en bekwaamheid hij zich van de Schrift bedient, even alsof hij zeide: toen de Heere zeide, dat Hij zou komen, en Abraham een zoon zou hebben uit Sara, daarmede gaf Hij te kennen, dat zijn zegen nog niet gegeven, maar nog hangende was. Nu Ismaël was geboren, toen dit gezegd werd: zo was dan de zegen Gods buiten Ismaël. Wij moeten ook in het voorbijgaan aanmerken, met hoe grote voorzichtigheid hij hier te werk gaat, om de Joden niet te verbitteren. Ten eerste dan verzwijgt hij de oorzaak, en geeft eenvoudig de zaak te kennen, en daarna zal hij de oorsprong openen.

10. *En niet alleen deze, maar ook Rebecca, die uit enen, te weten uit onzen vader Izak, ontvangen had.*
11. *Want toen de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden, opdat het voornemen Gods naar de verkiezing bleven.*
12. *Niet uit de werken, maar uit de roepende, is tot hen gezegd: De meerdere zal de mindere dienen.*
13. *Gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat.*

10. En niet alleen. In dit hoofdstuk zijn enige onvolledige en afgekorte zinnen, waaronder ook deze, maar ook Rebecca, die uit enen, onzen vader Izak bevrucht was; want hij laat de zin ten halve varen, eer hij tot het voornaamste woord komt. Nochtans is de zin, dat deze verscheidenheid, zoveel de erfenis der belofte aangaat, niet alleen in Abrahams kinderen kan gezien worden, maar dat veel sterker en klaarder bewijs in Jakob en Ezau gezien wordt. Want in de vorige twee mocht men voortbrengen, dat zij ongelijk van stand waren, omdat de een de zoon der dienstmaagd was. Maar deze zijn volle broeders uit ene moeder, en wel tweelingen geweest, en toch wordt de een verworpen, en de ander aangenomen door de Heere. Waaruit het vast staat, dat de vervulling der belofte niet zonder onderscheid in alle vleselijke kinderen geschiedt. En dewijl Paulus op de personen ziet, wien God zijnen raad heeft te kennen gegeven, zo heb ik liever daarbij gesteld het voornaamwoord deze, om de persoon Abraham te beduide, dan dit, om van de zaak zelve te verstaan. Want de zin is, dat niet alleen Abraham de bijzondere uitverkiezing geopenbaard is, maar daarna ook Rebecca, toen zij de tweelingen in haar schoot droeg.

11. Want toen de kinderkens nog niet geboren waren. Nu begint hij hoger op te klimmen, te weten, om de oorzaak van dit onderscheid te kennen te geven, en hij leert, dat dit alleen in de verkiezing Gods gelegen is. Want dusver had hij met korte woorden aangewezen, dat er onderscheid was onder Abrahams vleselijke kinderen, te weten, hoewel zij allen door de besnijdenis tot de gemeenschap des verbonds zijn aangenomen, dat nochtans de genade Gods niet krachtig is in allen: dat daarom zij kinderen der belofte zijn, die de weldaad Gods genieten. Maar vanwaar dit kwam, had hij verzwegen, of voor het minst duister te kennen gegeven. Maar nu stelt hij de ganse oorzaak openlijk in de verkiezing Gods, en dat die onverdiend is, en geenszins aan de mensen hangt; alzo, dat men in de zaligheid der godvruchtigen niets hogers zoeken dan de goedheid Gods, en in der bozen verderf, niets hogers dan zijn rechtvaardige gestrengheid. Zo zal dan dit de eerste stelling zijn: Gelijk de zegen des verbonds het Israëlitische volk van alle andere volken afzondert, alzo worden de mensen van datzelfde volk door de verkiezing Gods onderscheiden, dewijl hij sommigen predestineert tot de zaligheid, en sommigen tot de eeuwige verdoemenis. De andere stelling is deze: Die verkiezing heeft geen ander fundament dan de loutere goedheid Gods, en ook na Adams val, de barmhartigheid, die zonder enig aanzien der werken aanneemt, die Hij wil. De derde: de Heere is in zijn onverdiende verkiezing vrij en niet gebonden door de noodzakelijkheid van dezelfde genade aan allen even gelijk te geven; maar dat Hij veelmeer voorbijgaat, die Hij wil, en aanneemt, die Hij wil. Dit alles vat Paulus kortelijk in enen slotzin samen, om het andere daarna te vervolgen.

Voorts met deze woorden, toen zij nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden geeft hij te kennen, dat God, toen Hij dit onderscheid maakte, de werken niet heeft kunnen aanmerken, die nog niet waren. Degenen, die daarentegen scherpzinnig zeggen, dat dit niet verhindert, dat de verkiezing Gods naar de verdiensten der werken een onderscheid tussen de mensen maakt, omdat God uit de toekomstige werken voorziet, wie zijne genade waardig of onwaardig zullen wezen: zulke mensen zijn niet scherpzinniger dan Paulus, maar dwalen in een grondwaarheid der Theologie, die aan alle Christenen zeer wel bekend behoorde te zijn, te weten, dat God in de verdorven natuur des mensen, hoedanige in Jakob en Ezau geweest is, geen ding kan aanmerken, waardoor Hij tot weldoen zoude bewogen worden. Daarom als hij zegt, dat zij beide niets goeds of kwaads gedaan hadden, zo moet men tegelijk daarbij voegen, wat hij als zeker acht, te weten, dat zij beide Adams kinderen zijn, van nature zondaars, geen greintje rechtvaardigheid hebbende. Ik houd mij niet lang op in deze verklaring, omdat Paulus' mening twijfelachtig is; maar dewijl de Sophisten, met zijn eenvoudigheid niet tevreden, hier met koude onderscheidingen pogen te ontsnappen, zo heb ik willen bewijzen, dat het Paulus niet verborgen geweest is, wat zij zeggen, maar dat zij eerder in de eerste beginselen des geloofs halfblind zijn. Voorts, hoewel de verdorvenheid, die over het ganse menselijk geslacht uitgebreid is, eer zij in daden uitbreekt, alleen genoegzaam is tot verdoemenis, waaruit volgt, dat Ezau met recht verworpen is geweest, omdat hij van nature een kind des toorns was: nochtans opdat er geen zwaarigheid blijven, even alsof zijn toestand uit hoofde van enig gebrek of schuld erger geweest ware, zo was het nut, dat

zowel de zonde als de deugde uitgesloten werden. Het is wel waar, dat de naaste oorzaak der verwerping is, omdat wij allen in Adam vervloekt zijn; nochtans, opdat wij leren in het naakte en eenvoudige welbehagen Gods te rusten, zo wil Paulus ons een ogenblik ook van dit aanzien afleiden, totdat hij de leer bevestigd heeft, dat God in zijn goeddunken rechtmatige oorzaak genoeg heeft om te verkiezen en te verwerpen.

Opdat het voornemen naar de verkiezing. Bijna met elk woord dringt hij aan op de onverdiende verkiezing Gods. Want was het, dat de werken plaats hadden, zo moest hij gezegd hebben: Opdat de werken hun vergelding hebben. Maar hij stelt daartegen het voornemen Gods, hetwelk in zijn welbehagen alleen staat. En opdat over die zaak geen twist bleven, heeft hij alle twijfeling weggenomen door een ander woord daarbij te stellen, naar de verkiezing. Daarna voegt hij ook het derde er bij, zeggende: niet uit de werken, maar uit de roepende. Daarom laat ons nu nader het verband zijner gedachten aanmerken. Indien Gods voornemen naar de verkiezing daaruit bevestigd wordt, dat eer die broeders geboren worden, en iets goeds of kwaads doen, de een verworpen en de ander aangenomen wordt, dan zal iemand, die aan hunne werken de oorzaak des onderscheids wil toeschrijven, op die wijze het voornemen Gods teniet maken. Nu, wat hij daarbij stelt, niet uit de werken, maar uit de roepende, beduidt: Niet uit kracht van de werken, maar alleen van de roeping, want hij wil alle aanmerking der werken uitsluiten. Zo hebben wij dan, dat de ganse vastigheid onzer verkiezing in het voornemen Gods alleen besloten is, dat de verdiensten hier geen plaats hebben, die niets vermogen dan tot de dood, en dat hier geen waardigheid in aanmerking komt, die gene is, maar dat de mildheid Gods alleen regeert. Zo is het dan een valse, en met Gods Woord strijdige leer, dat God elkeen óf verkiest óf verwerpt, al naar Hij hem voorziet zijne genade waardig of onwaardig te zijn.

12. De meerdere zal de mindere dienen. Ziedaar, hoe de Heere Izaks zonen, toen zij nog in moeders schoot waren, heeft onderscheiden. Want dit is het, wat God hem antwoordt waaruit volgt, dat God de mindere ene bijzondere gunst wilde bewijzen, welke Hij aan de meerdere weigerde. En hoewel dit op het recht der eerstgeboorte zag, zo was nochtans in hen, als in het voorbeeld van ene grotere zaak, de wil Gods verklaard. En dit is licht te zien, als wij overleggen, hoe weinig voordeel naar het vlees Jakob uit zijn eerstgeboorte had. Want hij komt daardoor in groot gevaar, en om dat gevaar te ontvlieden, moet hij zijns vaders huis en zijn vaderland verlaten. Hij wordt zeer onbeleefd behandeld, waar hij buiten zijn land is. Als hij terugkomt, is hij bevreesd en in twijfel over zijn leven, valt de broeder te voet, en bidt hem ootmoedig, en leeft niet anders dan door zijn genade. Waar is zijn heerschappij boven zijnen broeder, van wien hij gedwongen wordt zijn leven te bidden? Zo is het dan wat groters dan de eerstgeboorte geweest, dat de Heere met zijn antwoord belooft.

13. Gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad. Hier bevestigt hij met een zekerder getuigenis, hoezeer het antwoord Gods, dat Rebecca ontving, tot de tegenwoordige zaak dient, te weten, dat door Jakobs heerschappij en Ezau's dienstbaarheid hun beider geestelijke toestand is beduid geweest. Insgelijks, dat Jakob deze genade niet door enige verdienste zijnerzijds, maar door de mildheid Gods verkregen heeft. Zo dan, het getuigenis van de profeet Maleachi wijst de oorzaak aan, waarom de Heere Jakob de eerstgeboorte heeft gegeven. Het is genomen uit het Eerste hoofdstuk van de profeet Maleachi, waar de Heere, willende de Joden hunne ondankbaarheid verwijten, eerst zijn goeddadigheid jegens hen verhaalt. Ik heb u (zegt Hij) liefgehad. En Hij voegt daarbij de oorsprong dezer liefde: Was Jakob niet Ezau's broeder? Alsof Hij wilde zeggen: Wat had hij, waarom Ik hem boven zijnen broeder zou stellen? Niets voorwaar. Want zij hadden beide evenveel recht, uitgenomen, dat de mindere door het recht der natuur de meerdere moest onderworpen zijn. Nochtans heb Ik de mindere aangenomen, en de meerdere verworpen, enig en alleen door mijne barmhartigheid, en door geen waardigheid der werken bewogen. En nu heb Ik u tot een volk aangenomen, om aan Jakobs zaad dezelfde goeddadigheid te bewijzen. Maar de Edomieten, Ezau's geslacht, heb Ik verworpen. Zo zijt gij dan zoveel te bozer, die de herinnering aan zulke grote goeddadigheid niet kan verwekken, om Mij te dienen en mijne majesteit te eren. En hoewel daar ook aardse zegeningen vermeld worden, die God aan de Israëlieten gegeven heeft, zo moet men ze nochtans niet anders nemen, dan als tekenen van die goedwilligheid. Voorts, waar de toorn Gods is, daar volgt de dood, en waar zijn liefde is, daar volgt het leven.

14. *Wat zullen wij dan zeggen? Is er onrechtvaardigheid bij God? Dat zij verre.*

15. *Want Hij zegt tot Mozes: Ik zal genadig zijn, dien Ik zal genadig zijn, en zal barmhartig zijn, dien Ik zal barmhartig zijn.*

16. *Zo is het dan niet des willende, noch des lopende, maar des ontfermende Gods.*

17. *Want de Schrift zegt tot Farao: Daartoe heb Ik u verwekt, opdat Ik in u mijne mogendheid bewijze, en opdat mijn naam over de ganse aarde verkondigd worden.*

18. *Zo dan, Hij is barmhartig, dien Hij wil, en Hij verhardt, dien Hij wil.*

14. Wat zullen wij dan zeggen? Het vlees kan deze wijsheid Gods niet horen, of het wordt terstond met onstuimige vragen verstoord, en het wil God enigszins dwingen om rede te geven. Daarom zien wij, dat de apostel, zo vaak hij enige hoge verborgenheid behandelt, vele ongerijmdheden voorkomt, waardoor der mensen gemoed anders zou bevangen worden. Voornamelijk, als de mensen horen wat de Schrift van de predestinatie leert, zo worden zij door vele beuzelingen verhinderd. Want de predestinatie Gods is wezenlijk een doolhof, waar des mensen vernuft geen uitweg kan vinden. En de nieuwsgierigheid der mensen is zo brutaal, dat zij in de gevaarlijkste onderzoeking der dingen op het stoutst doordringen: alzo, als van de predestinatie gesproken wordt, zo dompelt zich het vernuft door zijn roekeloosheid terstond als in het diepste der zee, omdat het geen maat kan houden. Wat zullen dan de godzaligen doen? zullen zij alle gedachtenis der predestinatie vliede? Geenszins. Want dewijl de Heilige Geest geen ding geleerd heeft, of er steekt voor ons belang in het te weten, zo zal zonder twijfel de kennis daarvan nuttig zijn, zover zij zich binnen de palen van het Woord Gods houdt. Zo moge dan dit ons een heilige opmerking zijn, dat wij geen ding daarvan zoeken te weten, dan wat de Schrift leert; waar de Heere zijn heiligen mond sluit, zo laat ons daar ook voor ons vernuft de weg tot verder onderzoek sluiten. Maar dewijl wij mensen zijn, wien die dwaze vragen in de zin komen, zo laat ons van Paulus horen, hoe men die moet tegenstaan.

Is er onrechtvaardigheid bij God? Het is voorwaar een onnatuurlijke razernij van het menselijk vernuft, dat het liever God van onrechtvaardigheid wil beschuldigen, dan zichzelf van blindheid aanklagen. Want Paulus heeft gene zaken van verre willen halen, om daarmede de lezers te beroeren, maar hij heeft een goddeloze twijfeling als voor de voet liggend genomen, die terstond velen in de zin komt, zodra zij horen, dat God over elk beschikking maakt naar zijnen wil. Zo is dan dit een schijn van onrechtvaardigheid, dien het vlees bedekt, dat God de enen voorbijgaande, de anderen aanziet. Om deze zwarigheid weg te nemen, deelt Paulus de ganse zaak in twee stukken. In het eerste stuk handelt hij over de uitverkorenen, in het tweede over de verworpenen; en hij wil, dat wij in de uitverkorenen de barmhartigheid Gods aanmerken, en in de verworpenen het rechtvaardig oordeel Gods erkennen. Zo dan, Paulus antwoordt ten eerste, dat deze gedachte, die aanneemt, dat bij God onrechtvaardigheid is, waardig is vervloekt te worden. Daarna verklaart hij op beide zijde, hoe er *geen* onrechtvaardigheid kan wezen. Nochtans eer wij verder gaan, betuigt deze tegenwerping klaarlijk, dat de oorzaak, waarom God sommigen verkiest, en sommigen verwerpt, nergens anders dan in zijn voornemen is te zoeken; want ware het onderscheid in der werken aanzien gegrond, zo had Paulus tevergeefs de vraag over de onrechtvaardigheid Gods aangerod, van welke geen kwaad vermoede kan zijn, wanneer God een iegelijk naar zijn verdienste behandelt. Nu moet men ook in de tweede plaats dit aanmerken, dat Paulus dit stuk der leer vrij en openhartig uitgesproken heeft, hoewel hij zag, dat men het niet kon aanroeren, zonder dat dadelijk weerstrevende woorden en gruwelijke lasteringen daartegen oprijzen; ja, hij verzwijgt niet wat aanleiding ons tot oproer en murmureering gegeven wordt, als wij horen, dat God door zijn verborgen goeddunken, eer de mensen geboren worden, een iegelijk zijn lot toelegt. Desniettemin gaat hij voort, en spreekt zonder bewimpeling uit, wat hij van de Heiligen Geest geleerd heeft. Waaruit volgt, dat de lekkernij dier mensen onverdragelijk is, die in het wegnemen of stillen der ergernissen wijzer en voorzigtiger willen schijnen dan de Heilige Geest zelve. Dat der mensen zaligheid of verderf in Gods verkiezing gelegen is, achten zij hunne roeping eenvoudig te belijden, opdat God niet beschuldigd worden. Ware het, dat zij hun gemoed van verdraaide nieuwsgierigheid onthielde, en hunne tongen van ongebonden vrijheid, zo moest hunne bescheidenheid en soberheid geprezen worden; maar de Heiligen Geest en Paulus enen toom in de mond te werpen, wat vermetelheid is dat? Laat dan deze grootmoedigheid in de gemeente Gods steeds gezien worden, dat de Leraars zich niet schamen allerlei valse beschuldiging der goddelozen te weerleggen door eenvoudig belijden der ware leer, hoewel zij gehaat is.

15. Want Hij zegt tot Mozes. Zoveel de uitverkorenen aangaat, kan God van gene onrechtvaardigheid beschuldigd worden, want Hij verwaardigt Zich hun genadig te zijn naar zijn welbehagen. En toch vindt het vlees hier ook wat om tegen te murmureren: want het kan God niet toelaten, dat Hij dezen meer dan genen gunstig zou zijn, tenzij er oorzaak voortgebracht worden. Daarom dewijl het ongerijmd schijnt, dat de een aan de ander zonder verdienste voorgetrokken wordt, zo waagt der mensen dartele wederspanning een proces tegen God, even alsof Hij de personen meer toegaf dan recht is. Nu moet men zien, hoe Paulus de rechtvaardigheid Gods beschermt. Ten eerste voorwaar verduistert en bewimpelt hij niet, wat hij zag de haat onderworpen te zijn, maar hij bevestigt het met onbuigzame standvastigheid. Ten andere arbeidt hij niet om de scherpheid der woorden te verzachten, maar het is hem genoeg door de getuigenissen der Schrift het onrein gebas te weerstaan. Dit kon wel een koude verontschuldiging schijnen te zijn, dat God niet onrechtvaardig is, omdat Hij barmhartig is, dien het Hem belieft, maar overmits voor God zijn eigen autoriteit overvloedig genoeg is, alzo, dat Hij niemands bescherming behoeft, zo is het Paulus genoeg geweest, Hem tot enen beschermer van zijn eigen recht te stellen. En Paulus brengt hier voort het antwoord, dat Mozes van de Heere ontvangen heeft, toen hij voor de zaligheid des gansen volks bad. Ik zal (antwoordt God) genadig zijn, dien Ik zal genadig zijn, en barmhartigheid bewijzen, dien Ik zal barmhartigheid bewijzen. Met dit antwoord heeft de Heere verklaard, dat Hij niemand der stervelingen iets schuldig is, en dat het uit onverdiende weldadigheid is, al wat Hij hun gaf. Verklaard tevens, dat deze weldadigheid vrij is, om dezelve te geven, dien Hij wil; verklaard eindelijk, dat men geen oorzaak boven zijnen wil kan bedenken, waarom Hij aan zekere mensen weldoet, en ook genegen is, en niet allen; want de woorden luide even alsof gezegd ware: Dien Ik eenmaal voorgenomen heb barmhartig te zijn, van dien zal Ik nimmermeer mijn barmhartigheid wegnemen, en zal eeuwige goedertierenheid bewijzen, dien Ik voorgenomen heb goedwillig te zijn. Aldus heeft Hij zijn vrijwillig voornemen als de opperste oorzaak zijner genade gesteld, en heeft tegelijk te kennen gegeven, dat Hij zijn barmhartigheid bijzonder voor sommigen verordend heeft. Want deze bondige wijze van spreken sluit alle vreemde oorzaken uit; evenals wij onszelf vrije macht om iets te doen toeschrijven, zeggende: Ik zal doen, dat ik doen zal. En het woordje dien, geeft duidelijk te kennen, dat de barmhartigheid niet allen gemeen zal zijn; deze vrijheid wordt God ontfroefd, wanneer zijn verkiezing aan uitwendige oorzaken gebonden wordt. In de twee woorden, die Mozes gebruikt, wordt de enige oorzaak der zaligheid uitgedrukt; want het ene beduidt, uit genade en op milde wijs gunstig te zijn, of een weldaad te schenken, en het ander is om met barmhartigheid bewogen te worden. Alzo blijft het vast, dat Paulus wil zeggen: de barmhartigheid Gods, dewijl zij onverdiend en uit genade is, is niet gebonden, maar strekt zich waar zij wil.

16. Zo is het dan niet des willende. Uit dit getuigenis besluit hij wat zonder tegenspreken daaruit volgt, te weten, dat wij onze verkiezing niet moeten toeschrijven aan ons vernuft, noch aan onze begeerte, noch aan onze naarstigheid, maar dat wij ze geheel aan de raad Gods moeten toekennen. Dat niemand denke, dat zij, die verkoren worden, daarom zoude verkoren worden, omdat zij het verdiend hebben, of omdat zij zich de gunst Gods op enige wijze verworven hebben, of omdat een greintje waardigheid in hen is, waardoor God zou verwekt worden. Zo verstaat dan eenvoudig, dat het noch in onzen wil, noch in onzen arbeid gelegen is (want het lopen heeft hij gesteld in plaats van arbeid en naarstigheid) onder de uitverkorenen gerekend te worden, maar dat dit geheel ligt in de goedheid Gods, welke hen, die noch willen, noch arbeiden, noch het zelfs bedenken, aanneemt. Zij, die uit deze plaats besluiten, dat wij enige macht hebben om te willen, of zoeken, maar die op zichzelf niets vermag, tenzij zij door de barmhartigheid Gods geholpen worden, die gaan dwaas te werk. Want de apostel toont niet aan wat in ons is, maar hij sluit al onzen arbeid uit. Zo is het dan louter beuzeling, dat zij besluiten, dat wij willen en lopen, omdat Paulus zegt, dat het des willende en des lopende niet is; waarmede hij toch niet anders heeft willen zeggen, dan dat noch het willen iets doet, noch het lopen. Nochtans zijn wederom die te berispen, die ledig blijven, om der genade Gods plaats te geven. Want al is het, dat wij door onzen eigenen arbeid niets bedrijven, zo is nochtans de begeerte en naarstigheid, die door God ingegeven wordt, niet zonder kracht. Zo wordt dan dit niet gezegd, opdat wij door onze wederspanning of traagheid de Geest Gods, die ons met vuur ontsteekt, zoude uitblussen, maar opdat wij zoude verstaan, dat van Hem is al wat wij hebben, en daarom leren alle ding van Hem te bidden en te hopen, en Hem voor alles te danken, en met vrezen en beven naar onze zaligheid staan. Pelagius heeft gepoogd de uitspraak van Paulus door een andere Sophistische maar ondeugende beuzeling te verdraaien, te weten, dat het niet des willende noch des lopende alleen is, dewijl de barmhartigheid Gods meehelpt. Dien Augustinus grondig en scherpzinnig weerlegd; want is het, dat de wil van de mens daarom ontkend wordt, de oorzaak der verkiezing te zijn, omdat hij niet alleen, maar slechts ten dele de oorzaak is, zo zal men wederom mogen zeggen, dat het niet is der

barmhartigheid, maar des lopende en des willende; want als het werk wederkerig is, zo is ook de lof wederkerig. Maar die laatste rede is zo ongerijmd, dat zij vanzelf valt. Laat ons dus vasthouden, dat de zaligheid dergenen, die God wil zalig maken, alzo aan de barmhartigheid Gods toegeschreven wordt, dat voor der mensen vernuft en arbeid niets overblijft. Het heeft ook niet veelmeer kleur, dat sommigen deze woorden in enen adem willen gelezen hebben, als in der goddelozen persoon. Want hoe is het te rijmen, dat men de plaatsen der Schrift, waarin klaar de rechtvaardigheid Gods bewezen wordt, verdraait om Hem tirannie te verwijten? Bovendien, is het aan te nemen, dat Paulus stilzwijgend de Schrift zo grof laat bespotten, waar de wederlegging zo gemakkelijk was? Maar dusdanige uitvluchten hebben zij gezocht, die deze onbegrijpelijke verborgenheid Gods verkeerd met hun verstand afmaten. Deze leer was voor hunne lekkere en tedere oren te scherp, dan dat zij ze de apostel betamelijk rekende. Maar zij behoorde eerder hun eigen hardheid te buigen tot de gehoorzaamheid des Geestes, opdat zij niet zozeer op hunne grove verdichtselen stonde.

17. Want de Schrift zegt. Nu komt hij tot het tweede stuk, tot de verwerping der goddelozen. En dewijl hierin wat meer ongerijmdheid schijnt te zijn, zo werkt hij des te meer, om duidelijk te maken, hoe God, als Hij verwerpt, dien Hij wil, niet alleen onstraffelijk, maar ook wonderlijk in zijn wijsheid en rechtvaardigheid is. Zo neemt hij dan een getuigenis uit het Tweede boek van Mozes, hfdst. 9: 16, waar Hij zegt, dat Hij Farao tot dat einde verwekt heeft, opdat hij, waar hij hardnekkig de mogendheid Gods poogde te weerstaan, overwonnen en onderworpen, een bewijs zou zijn, hoe onverwinnlijk de arm Gods is, dien geen menselijke kracht kan dragen, laat staan breken. Ziedaar een voorbeeld, waartoe God Farao heeft willen gebruiken. Zo moet men dan hier twee dingen aanmerken, te weten, de predestinatie of voorbeschikking van Farao tot zijn verderf, die uit de rechtvaardigen, doch verborgen raad Gods komt, en het einde daarvan, hetwelk is, dat de naam Gods geprezen worden, en op dit einde staat Paulus voornamelijk. Want is het, dat deze verharding van dien aard is, dat de naam Gods er om verdient geprezen te worden, zo is het niet geoorloofd Hem van enige ongerechtigheid te beschuldigen. Dit is een bewijs naar de regel der tegenovergestelde dingen. Maar dewijl vele uitleggers deze plaats vervalsen, als zij ze zoeken te verzachten, zo moet men ten eerste aanmerken, dat in plaats van het woord: Ik heb u verwekt, in het Hebreeuws staat: Ik heb u gesteld; waar God, willende tonen, dat Farao's hardnekkigheid Hem niet zou verhinderen zijn volk te verlossen, verzekert, dat Hij niet alleen zijn razernij voorzien heeft, en bereide middelen heeft om hem te bedwingen, maar dat Hij het willens alzo verordend heeft, en wel tot dat einde, opdat Hij luisterrijker bewijs zijner mogendheid zou stellen. Zo hebben het dan sommigen verkeerd vertaald, die zeggen, dat hij voor een tijd is behouden geweest, want daar wordt meer van het begin gesproken. Want dewijl de mensen vele dingen van elders ontmoeten, die hunnen raad vertragen, en de loop hunner werken verhinderen, zo zegt God, dat Hij het is, die Farao heeft gesteld en geordineerd dat te doen: met welk gevoelen het woord verwekken zeer wel overeenkomt. Voorts, opdat niemand denke, dat Farao door een algemene en verwarde beweging van God gedreven is, om tot zulke razernij te vallen, zo wordt de bijzondere oorzaak of het einde aangeduid, even alsof er gezegd werd, dat God wel wist wat Farao doen zou, maar dat Hij hem willens tot dit gebruik verordend had. Waaruit volgt, dat men nu tevergeefs met Hem twist, alsof Hij verbonden ware rekenschap te geven, daar Hij vanzelf voor de dag komt, en deze tegenwerping afsnijdt, zeggende, dat de verworpenen uit de verborgen schat zijner voorzienigheid komen, in wie Hij zijnen naam wil geprezen hebben.

18. Zo dan, Hij is barmhartig, dien Hij wil. Hier volgt het besluit van de beide stukken, hetwelk niet anders genomen kan worden, dan in de persoon des apostels: want hij komt daarna terstond met de tegenstander te handelen, en begint voort te brengen wat van tegenovergestelde zijde kon tegengeworpen worden. Zo is het dan zonder twijfel, dat Paulus dit uit zijn eigen gevoelen spreekt, gelijk wij dit weinig boven herinnerd hebben, te weten, dat God naar zijn goeddunken genadig is, dien Hij wil, en de strengheid des oordeels gebruikt tegen wie Hij wil. Want hij wil bij ons dit werken, dat in die verscheidenheid, die tussen uitverkorenen en verworpenen gezien wordt, ons hart en gemoed daarmede tevreden is, dat het Gode alzo behaagd heeft, sommigen tot zaligheid te verlichten, anderen tot de dood te verblinde, en dat wij geen oorzaak boven de wil Gods zoeken. Want wij moeten staan op de woorden dien Hij wil, en dien Hij wil, boven dewelke uit te gaan hij ons niet toelaat. Voorts het woord verharde, als het Gode in de Schrift toegeschreven wordt, beduidt niet alleen toelating, gelijk sommige flauwe gematigde willen, maar ook de werking des Goddelijken toorns. Want alle uitwendige dingen, die tot de verblinding der verworpenen dienen, zijn instrumenten van dien toorn. En de Satan zelf, die inwendig krachtig werkt, is alzo zijn dienaar, dat hij niets doet zonder zijn bevel. Zo valt dan die ijdele uitvlucht, die de Scholastieken hebben van de voorwetenschap. Want Paulus zegt niet, dat de val der

goddelozen door de Heere voorzien is, maar dat hij door zijnen raad en wil verordend wordt- gelijk ook Salomo leert, dat het verderf der goddelozen niet alleen voorzien is, maar dat de goddelozen zelf opzettelijk zijn geschapen tot verderf, Spreuk. 16 : 4.

19. Zo zult gij dan tot mij zeggen: Wat klaagt Hij nog? Wie wederstaat zijnen wil?

20. Maar, o mensen, wie zijt gij, dat gij tegen God in het recht zoudt trede? Zegt ook een gemaakt ding tot zijnen maker: waarom hebt gij mij alzo gemaakt?

21. Heeft de pottenbakker geen macht over het leem, om uit dezelfde massa het ene een vat tot ere te maken, en het andere tot schande?

19. Zo zult gij dan tot mij zeggen. Hier is het vlees voornamelijk oproerig, als het hoort, dat het uit Gods goeddunken komt, dat die tot de dood verordend zijn, die verloren gaan. Daarom komt Paulus weder tot de tegenwerpingen, omdat hij zag, dat der goddelozen tong niet kon verhinderd worden, met vollen mond tegen de rechtvaardigheid Gods te bassen. En hij heeft hunne genegenheid zeer wel uitgedrukt, want zij zijn niet tevreden, dat zij zichzelf beschermd hebben, maar stellen God als schuldig in hunne plaats. Daarna, als zij de schuld hunner verdoemenis op Hem geworpen hebben, zijn zij toornig op zijne grote macht. Zij worden wel gedwongen zich gewonnen te geven, maar zij doen het met verbolgenheid, omdat zij niet kunnen weerstaan; en als zij Hem de heerschappij toeschrijven, beschuldigen zij Hem enigermate van tirannie. Gelijk de Sophisten in hunne scholen van de absolute rechtvaardigheid Gods (gelijk zij ze noemen) snateren, even alsof Hij, zijn rechtvaardigheid vergeten hebbende, het geweld zijner heerschappij wilde gebruiken, alles verkeerd door elkander mengende; zo zeggen de goddelozen te dezer plaatse aldus: Wat redenen heeft Hij, waarom Hij op ons vertoorn is ? Dewijl Hij ons zodanig gemaakt heeft, dewijl Hij ons naar zijn goeddunken drijft waarheen Hij wil; wat doet Hij anders als Hij ons verderft, dan dat Hij zijn eigen werk in ons straft? Want wij kunnen tegen Hem geen krijg voeren, ofschoon wij uit al onze macht strijde, zo zal Hij nochtans de overwinnaar zijn. Zo zal het dan een onrechtvaardig oordeel zijn, indien Hij ons verderft, en het is een ongebonden macht, die Hij nu tegen ons misbruikt. Maar wat zegt Paulus hiertegen?

20. O mens, wie zijt gij. Deze woorden kan men ook aldus nemen: Wie zijt gij, die tegen God durft twisten, of die twist tegen God; want het Griekse woord brengt dat mede, maar de zin blijft dezelfde. Met dit eerste antwoord beteugelt hij alleen de goddeloosheid van die lastering, nemende een bewijs uit de staat der mensen. Terstond zal hij een ander antwoord daarbij stellen, waarmede hij de rechtvaardigheid Gods tegen alle beschuldiging zal verdedigen. Dit is wel duidelijk, er wordt geen oorzaak voortgebracht boven het goeddunken Gods. Dewijl er een zeer voor de hand liggend antwoord was, te weten, dat deze verscheidenheid in goede oprechte redenen gegrond is: waarom heeft dan Paulus dezen korten weg niet gebruikt, maar de wil Gods in de oppersten graad gesteld, om ons alleen vóór alle oorzaken genoeg te zijn? Voorwaar was het een valse tegenwerping geweest, dat God verwerpt of verkiest naar zijn goeddunken, die Hij niet wil gunstig zijn, of die Hij uit genade liefheeft, zo zoude Paulus haar weerlegd hebben. De goddelozen zeggen, dat de mensen van schuld bevrijd worden, indien de wil Gods de voornaamste oorzaak hunner zaligheid of verdoemenis is. Ontkent Paulus dat? Neen, maar hij bevestigt met zijn antwoord, dat God aangaande de mensen verordert wat Hij wil, en dat nochtans de mensen tevergeefs en uitzinnig tegen Hem oprijzen om te twisten, want God verordert naar zijn recht aan zijn maaksel een zodanig lot als Hij wil. Degenen, die zeggen, dat Paulus, toen hij gene rede vond, is begonnen te schelde, leggen de Heiligen Geest grote lastering op. Want die dingen, die diende om Gods rechtvaardigheid te beschermen, en voor de hand lagen, die heeft hij in 't begin niet willen voortbrengen, omdat zij niet konden verstaan worden. Maar hij zal ook de tweede rede alzo matigen, dat hij geen volkomen verdediging onderneemt, maar alzo de rechtvaardigheid Gods tonen, indien wij haar met godvrezende ootmoedigheid en eerbied overwegen. Zo vermaant hij dan de mens over zijn staat, hetwelk allerbest betaamde, even alsof hij zeide: dewijl gij een mens zijt, zo beken, dat gij stof en as zijt, waarom strijdt gij dan met de Heere over een zaak, die gij niet bij machte zijt te verstaan? Kortom, Paulus heeft voortgebracht, niet wat had kunnen gezegd worden, maar wat voor onze ongeschiktheid nuttig was. De hovaardige mensen zijn verbolgen, dat Paulus, die niet ontkent, dat de mensen door de verborgen raad Gods verworpen of uitverkoren worden, geen oorzaak bijbrengt, even alsof de Geest Gods geen rede hebbende, stom wordt, en niet veeleer door zijn zwijgen vermaande, dat wij de verborgenheid, die wij niet kunnen peilen, met eerbied moeten aanbidden, en dat Hij alzo de dartele wederspanningheid der menselijke

nieuwsgierigheid bedwingt. Zo zullen wij dan weten, dat God met geen ander doel zwijgt, dan omdat Hij ziet, dat zijn onmetelijke wijsheid door onze kleinheid niet kan begrepen worden, en dat Hij daarom onze zwakheid sparende, ons tot bescheidenheid en matigheid opwekt.

Zegt ook een gemaakt ding. Wij zien, dat Paulus er altijd op staat, dat de wil Gods, hoewel zijn oorzaak ons verborgen is, voor rechtvaardig gehouden wordt. Want hij toont aan, dat Hij van zijn recht beroofd wordt, zo Hij nopens zijne creaturen niet vrij mag verordenen wat Hij wil. Dit schijnt in de ogen veler mensen hard te zijn. Sommigen menen ook, dat God grote oneer aangedaan wordt, als men Hem zulk een goeddunken toeschrijft. Maar dat is, even alsof zij met haar opgeblazenheid beter theologen waren dan Paulus, die de gelovigen dezen regel der ootmoedigheid stelt, dat zij zich over Gods mogendheid verwonderen, en niet naar hun oordeel waarden. Dezen hovaardige lust om met God te twisten, heeft hij met een zeer gepaste gelijkenis bestraft, waarin hij meer schijnt gezinspeeld te hebben op Jes. 45 :9, dan op Jer. 18 :6. Want bij Jeremia wordt niets geleerd, dan dat Israël in de hand des Heeren is, zodat Hij dit volk om zijn boosheid gans en al kan te niet maken, gelijk de pottenbakker enen pot. Maar Jesaja klimt hoger, en zegt: Wee dien, die zijnen maker weerspreekt, te weten, de aarde pot, die tegen de pottenbakker strijdt. Zal ook het leem tot zijnen maker zeggen: wat maakt gij? En voorwaar de mens heeft zich niet hoger te stellen dan een aarde vat, wanneer hij zich met God vergelijkt. Nochtans moet men niet zeer arbeiden om die plaats op de tegenwoordige zaak toe te passen, dewijl Paulus slechts op de woorden van de profeet gezinspeeld heeft, opdat de gelijkenis te meer autoriteit zoude hebben.

21. Heeft de pottenbakker gene macht? Rede waarom het maaksel niet met zijnen maker mag twisten, omdat de maker niets doet, dan wat hij van rechtswege vermag. Door het woord macht, verstaat hij niet, dat de pottenbakker kracht en sterkte heeft om naar zijnen lust te doen, maar dat deze macht hem met het volste recht toekomt. Want hij wil niet enige ongeschikte macht aan God toeschrijven, maar een macht, die men Hem behoort toe te kennen. Voorts in de toevoeging der gelijkenis moet men dit aanmerken: Gelijk de pottenbakker niets aan het leem ontnemt, ofschoon hij daaraan zulk een vorm geeft, als hij wil, alzo beneemt God ook de mens niets, al is het, dat Hij hem met zulk ene voorwaarde scheidt, als Hem goeddunkt. Dit alleen moet men in gedachtenis houden, dat God van een deel zijner ere beroofd wordt, als men Hem zulk ene heerschappij over de mens niet toelaat, dat Hij beslissende rechter is over leven en dood.

22. En wat is het, of God willende zijn toorn bewijzen en zijn mogendheid bekendmaken, heeft met veel lijdzaamheid de vaten des toorns verdragen, die tot het verderf bereid waren;

23. En om ook bekend te maken de rijkdom zijner heerlijkheid over de vaten der barmhartigheid, die Hij tot heerlijkheid bereid heeft?

22. En wat. Dit is het andere antwoord, waarmede hij met korte woorden bewijst, dat, ofschoon de raad Gods te dezen dele onbegrijpelijk is, nochtans zijn onstraffelijke rechtvaardigheid niet minder in der verworpenen verderf, dan in der uitverkorenen zaligheid uitblinkt. Hij geeft gene rekenschap der verkiezing Gods, zódat hij de oorzaak aanwijst, waarom deze uitverkoren en gene verworpen wordt. Want wat in de verborgen raad Gods vervat is, moet onder des mensen oordeel niet komen, en deze verborgenheid zoude onverklaarbaar geweest zijn. Zo dan, hij verbiedt ons die dingen curieus te onderzoeken, die boven het menselijk vernuft zijn. Ondertussen toont hij, dat in de predestinatie Gods, zo verre zij zich doet zien, enkel rechtvaardigheid blijkbaar wordt. Het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt, maar of, doch ik neem het, alsof hij gezegd had: En wat is het of zodat de ganse rede de vorm van een vraag heeft; want alzo zal de zin klaarder zijn, en zal enen schijn van verzwijging hebben, waaronder men dit zal moeten verstaan: wie kan Hem van onrechtvaardigheid beschuldigen of voor het recht dagen. Want men ziet hier niets anders dan enen zeer volkomen regel der rechtvaardigheid. Maar indien wij de zin van Paulus willen verstaan, moeten wij bijna elk woord aanmerken : want aldus redeneert hij: Zij zijn vaten tot verderf bereid, dat is, gewijd en verordend tot verderf. Insgelijks zij zijn vaten des toorns, dat is, daartoe gemaakt en bereid om bewijzen van de straf en de toorn Gods te zijn. Indien God deze vaten enen tijd lang lijdzaam verdraagt, en niet op het eerste ogenblik verderft, maar dat oordeel vertraagt, dat hun bereid is, en dat wel om tekenen zijner strengheid te bewijzen, opdat de andere door zulke ontzettende voorbeelden verschrikt worden; of ook om zijn kracht te verklaren, waaraan Hij deze dienstbaar maakt; bovendien, opdat daaruit bekender worden, en helderder schittere de

grootheid zijner barmhartigheid: wat is er in deze beschikking waardig berispt te worden? Voorts, dat hij verzwijgt, waarvan het komt, dat zij vaten zijn tot het verderf bereid, dat is geen wonder, want hij neemt uit hetgeen boven gezegd is aan, dat de oorzaak in de eeuwigen en ondoorgrondelijke raad Gods verborgen is, wiens rechtvaardigheid wij meer moeten aanbidden, dan onderzoeken. Het woord vaten, heeft hij in de algemene beduiding genomen voor instrumenten, want wat werking ook in enig schepsel is, zij is als het ware een dienst der kracht Gods. Wij gelovigen worden dus met het volste recht vaten der barmhartigheid genoemd, die God als instrumenten gebruikt tot betoning zijner barmhartigheid, en de verworpenen worden terecht vaten des toorns genoemd, dewijl zij dienen om de oordelen Gods te verklaren.

23. En om ook bekend te maken. Ik heb dit liever aldus overgezet, opdat deze rede te beter samenhangen zou met de voorgaande. En dit is de tweede rede, die de heerlijkheid Gods in der verworpenen verderf openbaart, omdat daaruit klaarder de grootheid der Goddelijke goedheid bevestigd wordt. Want wat onderscheid is tussen hen en de uitverkorenen, anders dan dat deze laatsten uit dezelfde afgrond des verderfs verlost zijn? en dat niet door hun eigen verdienste, maar door zijn onverdiende weldadigheid. Zo moet dan zijn genade jegens de uitverkorenen meer en meer geprezen worden, als wij zien, hoe ellendig allen zijn, die zijn toorn niet ontvlieden. Het woord heerlijkheid, dat hier tweemaal staat, leg ik uit als gesteld voor barmhartigheid Gods, omdat zijn voornaamste lof is in zijne weldaden. Zo ook in Ef. 1 : 13, als hij geleerd heeft, dat wij van God tot kinderen zijn aangenomen, tot prijs der heerlijkheid zijner genade, zo voegt hij weinig daarna er bij, dat zij verzegeld zijn door de Geest der belofte tot prijs zijner heerlijkheid; het woord genade wordt daar verzwegen. Zo heeft hij dan willen beduide, dat de uitverkorenen instrumenten zijn, waardoor God zijn barmhartigheid bewijst, om zijnen naam in hen te verheerlijken. En hoewel hij in deze tweede rede duidelijker bevestigt, dat God zijn uitverkorenen voorbereidt tot heerlijkheid, daar hij tevoren eenvoudig gezegd had, dat de verworpenen vaten zijn tot het verderf bereid, zo lijdt het nochtans geen twijfel, of die beide voorbereidingen zijn in de verborgen raad Gods gelegen. Anders zou Paulus gezegd hebben, dat de verworpenen zichzelf overgeven, of in het verderf werpen. Maar nu beduidt hij, dat zij reeds vóór hunne geboorte, tot hun staat verordend en overgegeven zijn.

24. Die Hij ook geroepen heeft, namelijk ons, niet alleen uit de Joden, maar ook uit de heiden.

25. Gelijk Hij ook in Hosea zegt: Ik zal mijn volk noemen, dat geen volk is, en mijn beminde, die niet bemind is.

26. En het zal geschiede in de plaats, waar tot hen gezegd is: Gij zijt mijn volk niet, aldaar zullen zij kinderen des levende Gods genaamd worden.

27. Jesaja roept ook over Israëel: Al ware het getal der kinderen Israëls gelijk het zand der zee, zo zal het overblijfsel behouden worden.

28. Want een woord voleindigt Hij, en in gerechtigheid kort Hij het af; want de Heere zal een afgekort woord maken op de aarde.

29. En gelijk Jesaja tevoren gezegd had: Indien de Heere der heerscharen ons geen zaad had gelaten, zo waren wij gelijk Sodom geworden, en met Gomorra gelijk gesteld geweest.

24. Die Hij ook geroepen. Uit het vertoog, dat hij dusver van de vrijheid der verkiezing Gods gehouden heeft, volgde twee dingen, te weten, dat de genade Gods niet zó in het Joodse volk ingesloten is, dat zij niet tot andere natiën kan uitgaan, en in de ganse wereld uitgestort worden, en dat zij zelfs zó niet aan de Joden gebonden is, dat zij zonder uitzondering tot allen, die Abrahams kinderen naar het vlees zijn, zoude komen. Want indien de verkiezing Gods alleen in zijn goeddunken gefundeerd is, zo zal de verkiezing alom plaats hebben, waarheen zijn wil zich zal wende. Daarom als nu de verkiezing bewezen is, is enigszins de weg gebaad tot hetgeen hij van der heiden roeping, en van der Joden verwerping heeft voorgenomen te zeggen: waarvan de eerste om de nieuwhed zeer ongerijmd, en de laatste gans onbehoorlijk scheen te zijn. Nochtans dewijl de laatste meer ergernis medebracht, zo handelt hij in de eerste plaats over het eerste, dat minder gehaat was. Zo zegt hij dan, dat de vaten der barmhartigheid, welke Hij tot ere zijns naams uitverkoren heeft, alom aangenomen worden, zowel uit de heiden als uit de Joden. Aangaande het woordje die, ofschoon Paulus hier de regels der Griekse taal niet gevolgd heeft, zo heeft hij nochtans als in het voorbijgaan dit daarbij willen stellen, dat wij de vaten der heerlijkheid Gods zijn, wij, die deels uit de Joden, deels uit de heiden aangenomen zijn. Waarmede hij uit de roeping Gods bewijst, dat in de verkiezing geen onderscheid van natie is. Want

indien God niet heeft gelaten ook ons te roepen, die onzen oorsprong uit de heiden hebben, zo is het openbaar, dat de heiden niet geweerd worden van het rijk Gods, en van het verbond der eeuwige zaligheid.

25. Gelijk Hij ook in Hosea zegt. Nu toont hij aan, dat deze roeping der heiden niet nieuw mag schijnen, nademaal zij langen tijd tevoren door de godspraak des profeten betuigd is geweest. De zin is klaar, doch men is verlegen met het te pas brengen van het getuigenis uit Hosea. Want niemand kan ontkennen, dat de profeet daar over de Israëlieten spreekt; want de Heere, over hunne zonde vertoornd zijnde, verkondigt, dat zij Hem na dezen tijd niet langer tot een volk zullen zijn. Daarna stelt Hij een vertroosting, en uit die niet bemind waren, maakt Hij beminde, en uit die geen volk waren, maakt Hij volk. En Paulus poogt wat bijname van de Israëlieten gezegd is, op de heiden toe te passen. Die dezen knoop tot hiertoe het best ontbonden hebben, hebben gemeend, dat Paulus aldus heeft willen argumenteren: Wat kon schijnen de heiden te verhinderen om de zaligheid deelachtig te worden, is ook in het Israëlitische volk geweest. Gelijk God dan voorheen de Joden, die Hij verworpen en uitgeroeid had, wederom vriendelijk in genade ontvangen heeft, zo gebruikt hij nu dezelfde vriendelijkheid jegens de heiden. Maar dewijl deze uitlegging, hoewel zij kan verdedigd worden, mij nochtans schijnt ietwat gedwongens te hebben, zo mogen de lezers bedenken, of het geen passender zin geeft, zo wij geloven, dat die troost niet alleen de Joden, maar ook de heiden gegeven is. Want het is niet nieuw, noch ongewoon bij de profeten, dat zij, nadat zij de Joden wegens hunne zonde de straf Gods verkondigd hebben, zich wende tot het rijk van Christus, hetwelk de ganse wereld door verbreid moest worden en dat doen zij niet te onpas. Want dewijl de Joden de toorn Gods door hunne zonde dermate verwekt hebben, dat zij waardig zijn door Hem verworpen te worden, zo is er geen hope der zaligheid meer, tenzij zij zich tot Christus bekeren, door wien het verbond der genade wederopgericht wordt; en gelijk het in Hem gefundeerd was, alzo wordt het, waar het vervallen is, in Hem wederom vernieuwd. En voorwaar, dewijl Christus de enige toevlucht is, wanneer het al verloren is, zo kunnen de ellendige zondaars, die de toorn Gods boven hun hoofd zien hangen, genen gegronde troost hebben, tenzij Christus hun voorgesteld wordt. Ja, gelijk wij gezegd hebben, het is der profeten gewoonte, dat zij het volk, hetwelk zij door de bedreiging der Goddelijke straf verslagen en vernederd hebben, weder tot Christus roepen, die de enige toevlucht is dergenen, die geen hope hebben. Nu, waar het rijk van Christus opgericht wordt, daar wordt tegelijk dat hemelse Jeruzalem opgericht, tot hetwelk de burgers uit alle einde der wereld verzameld worden. En dit dient tot de tegenwoordige profetie. Want toen de Joden uit het huis Gods uitgeroeid waren, zo waren zij de anderen mensen en de heiden gelijkgemaakt. Als nu het onderscheid weggenomen is, zo heeft de barmhartigheid Gods door elkander in alle heiden plaats. Waaruit wij verstaan, dat het getuigenis van de profeet gepast aan deze plaats toegevoegd wordt, waarin God, de Joden aan de heiden gelijkgemaakt hebbende, verkondigt, dat Hij uit de vreemde een gemeente zal verzamelen, zodat zij beginnen een volk te worden, die geen volk waren.

Mijn volk, dat geen volk is. Dit wordt gezegd met het oog op de echtscheiding, die God nu met zijn volk gemaakt had. Hij had het van al zijne heerlijkheid beroofd, zodat het niet was boven de overige volken. En hoewel degenen, die God door zijnen eeuwigen raad Zich tot kinderen verordend heeft, altijd zijne kinderen zijn, zo rekent nochtans de Schrift vaak slechts hen onder de kinderen Gods, wier uitverkiezing door de roeping bevestigd is. Waaruit hij ons ook leert niet te oordelen, en veel minder een oordeel uit te spreken over de verkiezing Gods, anders dan zover zij zich met hare tekenen openbaart. Alzo, nadat Paulus de Efeziërs getoond had, dat hun verkiezing en aanneming tot kinderen, vóór de schepping der wereld bij God verordend is geweest, zo zegt hij weinig daarna, dat zij voorheen vreemde van God geweest zijn, te weten, zoveel dien tijd aangaat, waarin de Heere zijn liefde jegens hen nog niet bewezen had, hoewel Hij hen in zijn eeuwige barmhartigheid had aangenomen. Zo worden dan te dezer plaatse niet-bemind genoemd, dien God eerder toorn dan liefde betuigd had. Voorts, weten wij, dat de toornigheid Gods ligt op het ganse menselijk geslacht, totdat de aanneming tot kinderen de mensen met God verzoent. Aangaande deze woorden: mijn bemind noemen, die niet bemind was, zij hangen aan het vervolg van de tekst, die alzo luidt bij de profeet. Want de Heere had daar tevoren gezegd, dat hem een dochter geboren was, die Hij genoemd had niet-bemind, opdat het volk onder deze figuur zoon bekennen, dat het bij God gehaat was. Nu, gelijk de verwerping oorzaak was van de haat, alzo leert de profeet, dat het begin der liefde is, als God tot kinderen aanneemt, die enen tijd lang vreemd waren.

27. En Jesaja roept. Nu komt hij tot het tweede deel, waarvan hij niet wilde beginnen, om hun gemoed niet te zeer te verbitteren. En het is niet zonder beleid, dat hij zegt, dat Jesaja niet spreekt, maar roept, te weten, opdat hij ze te beter opwekke om te horen. Voorts, de woorden van de profeet zijn klaar om de Joden af te schrikken, dat zij niet te zeer op het vlees roemde. Want het is vreselijk te horen, dat uit een oneindige menigte slechts een klein getal zaligheid zal verkrijgen. Want hoewel de profeet, na de verwoesting des volks beschreven te hebben, nog enige hope op genade geeft, opdat de gelovigen niet zoude denken, dat het verbond gans en al uit ware, zo beperkt hij nochtans diezelfde genade tot weinigen. Maar dewijl de profeet dit van zijnen tijd geprofeteerd had, zo moeten wij zien, hoe Paulus dat behoorlijk tot zijn voornemen te pas brengt. Het is dan aldus: Toen de Heere zijn volk uit de Babylonische gevangenis wilde verlossen, zo was zijn wil, dat de weldaad zijner verlossing tot zeer weinigen uit die zeer grote menigte zou komen, die terecht het overblijfsel der verwoesting konden genoemd worden, vergeleken bij die grote menigte des volks, welke Hij in de ballingschap liet omkomen. Nu, die vleselijke wederbrenging heeft de ware wederoprichting der gemeente afgebeeld, die in Christus volbracht wordt, ja alleen een begin daarvan was. Zo dan, wat toen geschiedde, dat moet nu veel zekerder vervuld worden, in de voortgang en volbrenging der verlossing.

28. Want een woord voleindigt en kort Hij af. Ik laat de verscheidenheid der uitleggingen varen, en dit dunkt mij de rechte natuurlijke zin: De Heere zal zijn volk zó afkorten en afsnijden, dat het kan schijnen als ene verdelging te zijn, en wat zal overgebleven zijn, zal een gedaante en spoor ener grote verwoesting zijn. Nochtans dit klein getal, dat van de verwoesting zal overblijven, zal een werk van de rechtvaardigheid des Heeren wezen, of (wat mij beter behaagt) het zal dienen om de rechtvaardigheid Gods door de ganse wereld heen te betuigen. Want het woordje woord, geeft in 't algemeen in de Schrift zoveel te kennen als ding. Voleindigd woord, wordt hier gesteld voor voleinding. Waarin vele uitleggers grof gefeild hebben, dewijl zij veel te scherpzinnig willen filosoferen. Want zij hebben verdicht, dat de leer des Evangelies alzo genoemd wordt, omdat de wet kort is, wanneer de ceremoniën afgekort zijn. Hoewel hij beter gezegd had vertering. Waarin niet alleen hier gefeild is door de overzetter, maar ook Jes. 10:22, 23 en 28:22, Ezech. 11 : 13, waar gezegd wordt: Ach, ach, Heere God, zult Gij een voleinding maken van het overblijfsel Israëls? daar de profeten willen zeggen: Zult Gij het overblijfsel zelfs tot op het uiterste verderven? Dit is gekomen door de onzekere betekenis van het Hebreeuwse woord. Want dewijl het alzowel beduidt voleindigen als verteren, zo is dit onderscheid niet genoeg te zijner plaatse onder 't oog gehouden. En Jesaja heeft ook van woord tot woord niet alzo gesproken, maar hij heeft twee zelfstandige naamwoorden gesteld, te weten, vertering en voleinding of afkorting, zodat de Griekse overzetter zeer ongeschiktelijk de Hebreeuwse wijze van spreken nagevolgd heeft. Want wat nood was het, de uitspraak, die in zichzelf klaar was, door een duistere wijze van spreken te verdonkeren? Bovendien spreekt Jesaja vergrotenderwijs, als hij de vermindering des volks, die door een of andere grote verdelging pleegt te geschiede, noemt vertering.

29. En gelijk Jesaja tevoren gezegd had. Hier brengt hij een ander getuigenis bij uit het eerste hoofdstuk, waar de profeet aangaande zijnen tijd, de verwoesting Israëls beweent. En indien dit toen eenmaal geschied is, zo moet men het nu niet achten voor een nieuw voorbeeld. Het volk Israëls heeft geen voordeel, noch voorrecht anders dan van de vaderen, die nochtans zó zijn behandeld, dat de profeet klaagt, dat zij dermate zijn verdrukt geweest, dat zij bijna aan de uitroeiing van Sodom en Gomorra zijn gelijk geworden. Nochtans was er dit onderscheid, dat God weinigen tot een zaad bewaard heeft, om de naam dezes volks weder op te wekken, opdat hij niet gans en al verloren ging en vergeten werd. Want God moest altijd zijn belofte gedenken, dat Hij onder zeer strenge straf enige plaats aan zijne barmhartigheid gaf.

30. Wat zullen wij dan zeggen? Dat de heiden, die naar de rechtvaardigheid niet stonde, rechtvaardigheid hebben verkregen, te weten, de rechtvaardigheid uit het geloof;

31. En Israël, naar de wet der rechtvaardigheid staande, is tot de wet der rechtvaardigheid niet gekomen.

32. Waarom? Omdat zij ze zochten niet uit het geloof, maar als uit de werken. Want zij hebben zich gestoten aan de steen des aanstoets.

33. Gelijk geschreven is: Ziet, Ik leg in Zion enen steen des aanstoets en een rots der ergernis. En een iegelijk, die in Hem gelooft, zal niet beschaamd worden.

30. Wat zullen wij dan zeggen? Nu, opdat hij de Joden alle oorzaak van murmuring tegen God benemen, zo begint hij oorzaken te vertonen, die het menselijk verstand kan begrijpen, waarom het Joodse volk alsoo verworpen is geweest. Zij doen kwalijk, en verkeren de orde, die deze oorzaken willen stellen en verheffen boven de verborgen predestinatie Gods, welke men (gelijk hij tevoren geleerd heeft) voor de opperste oorzaak heeft te houden. Maar gelijk deze boven alle oorzaken is, alsoo geeft ook de verdraaidheid en boosheid der goddelozen plaats en oorzaak aan de oordelen Gods. En dewijl hij een zware zaak behandelt, zo gebruikt hij het gemeenschappelijke wij, hetwelk een wijze van spreken is, *communicatio* genoemd; en alsof hij twijfelde, vraagt hij wat men hier zou mogen zeggen. Dat de heiden, die naar de rechtvaardigheid niet stonde. Daar schijnt niets ongerijmder te zijn, en minder overeen te komen, dan dat de heiden, die zonder enige zorg der rechtvaardigheid, zich in de wellusten van hun vlees wentelde, tot het deelgenootschap der zaligheid geroepen zijn, en de rechtvaardigheid verkrijgen en dat daarentegen de Joden, die naarstiglijk op de werken der wet stonde, van alle loon der rechtvaardigheid verdreven worden. Dit stuk, hetwelk verwonderlijk strijdig was met de gewone gevoelens, stelt hij met zulke naakte woorden voor, dat hij alle scherpte, die er in was, matigt met de rede, die hij daarbij voegt, te weten, dat de rechtvaardigheid, die de heiden verkregen hebben, gelegen is in het geloof, en dat zij daarom hangt aan de barmhartigheid Gods, en niet aan de waardigheid des mensen. En dat de naarstigheid, die de Joden in de wet deden, verkeerd was, omdat zij door de werken zochten gerechtvaardigd te worden, en alsoo arbeiden om te komen, waar de mens niet kan komen. Ja, zij stoten zich ook aan Christus, door wien alleen de toegang om rechtvaardigheid te verkrijgen, open is. Voorts, in dit eerste deel heeft Paulus voorgenomen de loutere genade Gods te verheffen, opdat in de roeping der heiden geen andere oorzaak gezocht wordt, dan dat God Zich verwaardigd heeft de onwaardigen zijn gunst te bewijzen. Hij spreekt bijname van de rechtvaardigheid, zonder welke geen zaligheid is, maar hij geeft te kennen, dat de rechtvaardigheid der heiden in de onverdiende verzoening gelegen is, als hij zegt, dat zij uit het geloof komt. Want zo iemand stelde, dat zij gerechtvaardigd zijn, omdat zij door het geloof de Geest der wedergeboorte verkregen hebben, die zoude verre van Paulus' mening afwijken. Want het zou niet waar zijn, dat zij verkregen hebben wat zij niet zochten, had hen de Heere niet, toen zij in dwaling waren, uit enkel genade aangenomen, en de rechtvaardigheid aangeboden, die zij kende noch zochten. Ja, men moet ook aanmerken, dat de heiden niet anders rechtvaardigheid verkregen hebben door het geloof, dan omdat God hun geloof door zijn genade is voorgekomen. Want zo zij eerst door het geloof naar rechtvaardigheid getracht hadden, zo zoude zij rechtvaardigheid gezocht hebben. Zo is dan bij hen het geloof zelf een deel der genade Gods.

31. En Israël naar de wet der rechtvaardigheid staande. Wat ongelooflijk was, heeft Paulus vrijelijk voortgebracht, te weten, dat het geen wonder is, dat de Joden, die naarstig de rechtvaardigheid zochten, haar niet verkregen hebben: omdat zij namelijk door buiten de weg te lopen zichzelf tevergeefs vermoeid hebben. Nu heeft hij in de eerste plaats (naar mijn gevoelen) de wet der rechtvaardigheid gesteld voor de rechtvaardigheid der wet, en in de tweede plaats heeft hij de wet der rechtvaardigheid de vorm of regel der rechtvaardigheid genoemd. Zo komt het dan hierop neer, dat Israël op de rechtvaardigheid der wet steunende, die namelijk, welke in de wet voorgeschreven is, de ware rede van rechtvaardiging niet gehouden heeft. Voorts, dit is een sierlijke woordspeling als hij leert, dat zij door de wettische rechtvaardigheid van de wet der rechtvaardigheid zijn afgevallen.

32. Niet uit het geloof, maar als uit de werken. Dewijl men gemeenlijk acht, dit een genoegzame verontschuldiging te zijn, dat men ene vurigheid bewijst, al is het ook, dat zij verkeerd is, zo toont Paulus aan, dat zij terecht verworpen worden, die de zaligheid zoeken te verkrijgen door de verdienste der werken, dewijl zij zoveel in hen is, het geloof wegnemen, buiten hetwelk geen zaligheid te verwachten is. Indien zij dus verkregen wat zij begeren, zo zoude zulk een uitslag een vernietiging der ware rechtvaardigheid zijn. Voorts ziet men hier, hoe het geloof en de verdiensten der werken vergeleken worden met elkander, als ten enenmale tegenstrijdige dingen. Dewijl dan het betrouwen op de werken een zeer grote vermindering is, waardoor ons de weg om rechtvaardigheid te verkrijgen, gesloten wordt, zo moeten wij dat laten varen, en op de goedheid Gods steunen. Want dit voorbeeld der Joden behoort terecht te verschrikken al degenen, die arbeiden om het rijk Gods door werken te verkrijgen: want werken der wet noemt hij niet de onderhouding der ceremoniën, gelijk boven getoond is, maar de verdiensten der werken, tegen welke het geloof gesteld wordt, dat met beide ogen (om zo te spreken) op de genade Gods alleen ziet, zonder enigszins eigen waardigheid aan te merken.

Want zij hebben zich gestoten aan de steen. Hij bevestigt het naast-voorgaande gevoelen met een zeer goede rede. Want er is geen ding ongelooflijker, dan dat zij de rechtvaardigheid genieten zoude, die haar zoeken teniet te maken. Christus is ons tot rechtvaardigheid gegeven, dezen zoeken allen van zijn ambt te beroven, die de rechtvaardigheid der werken Gode in de hand willen steken. En hieruit is het openbaar, dat de mensen door razende uitzinnigheid krijg tegen God voeren, wanneer zij onder het voorgeven van een ijdele vurigheid, op het betrouwen der werken rusten. En hoe die zich aan Christus stoten, die op het betrouwen der werken steunen, is licht te weten. Want zo wij onszelf niet erkennen zondaars te zijn, arm en ontbloot van eigen rechtvaardigheid, zo verduisteren wij de waardigheid van Christus, die hierin gelegen is, dat Hij ons allen het licht, de zaligheid, het leven, de wederopstanding, de rechtvaardigheid en het geneesmiddel is. En waartoe dient dit alles, anders dan om de blinde ziende te maken, de veroordeelde terecht te brengen, de dode levend te maken, die teniet gemaakt zijn, weder op te wekken, de onreinen te wassen, de zieken te helen? Ja, indien wij onszelf enige rechtvaardigheid toeschrijven, zo strijde wij enigszins tegen de kracht van Christus, dewijl het zowel zijn ambt is om alle hovaardigheid des vleses te vertreden, als degenen, die beladen en vermoeid zijn, te verlichten en te vertroosten. Voorts, dit getuigenis is hier wel en bekwamelijk voortgebracht; want God verklaart daar, dat Hij voor het volk van Juda en Israël een aanstoot zal zijn, waaraan zij zich zullen stoten en vallen. Want dewijl Christus, die God zelf is, die door de profeten sprak, zo is het geen wonder, dat dit nu ook in Hem vervuld wordt.

Steen des aanstoots. Als hij Christus een steen des aanstoots noemt, zo vermaant hij, dat het geen wonder is, dat zij in de weg der rechtvaardigheid niet voortgegaan zijn, die door hun verdraaide wederspanning zich aan de ergernis gestoten hebben, daar God een gemakkelijke weg gewezen had. Voorts moet men aanmerken, dat dit aan Christus niet eigenlijk, noch uit Zichzelf toekomt, maar dat het meer uit de mensen boosheid toevallig is, gelijk terstond zal volgen.

33. En een iegelijk, die gelooft, zal niet beschaamd worden. Dit getuigenis heeft hij van elders gehaald, en tot vertroosting der godzaligen daarbij gevoegd; alsof hij wilde zeggen, dat Christus een steen des aanstoots genoemd wordt, wij moeten Hem daarom niet vergruwen, of voor betrouwen met vreze bevangen worden. Want Hij is de ongelovigen ten val gesteld, maar de godzaligen tot leven en wederopstanding. Zo dan, gelijk de profetie van de ergernis en de aanstoot vervuld wordt in de wederspanningen en ongelovigen, alzo is er een andere profetie, die de godzaligen toekomt, te weten, dat Hij is een sterke kostelijke hoeksteen, zeer vast gefundeerd, zo wie op Hem steunt, die zal niet vallen. Voorts, dat Paulus gesteld heeft beschaamd worden, waar de profeet zegt, haasten of vallen, dat heeft hij genomen van de Griekse overzetter. Het is wel zeker, dat de Heere daar de hope der zijnen heeft willen bevestigen. En als de Heere ons gebiedt goede hope te hebben, zo volgt daaruit, dat wij niet beschaamd kunnen worden. Zie de plaats 1 Petr. 2 : 6 , die aan deze plaats niet ongelijk is.

HET TIENDE HOOFDSTUK

- 1. Broeders, voorwaar de goedwilligheid mijns harten, en mijn bidden tot God over Israël is tot zaligheid.*
- 2. Want ik geef hun getuigenis, dat zij ijver tot God hebben, maar niet naar de wetenschap.*
- 3. Want dewijl zij de rechtvaardigheid Gods niet weten, en hun eigen rechtvaardigheid zoeken te stellen, zo zijn zij der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen geweest.*
- 4. Want het einde der wet is Christus, allen gelovigen tot zaligheid.*

1. Broeders, voorwaar. Hieruit zien wij met hoe grote zorgvuldigheid de heilige man Paulus de ergernis gemeden heeft. Want om alle bitterheid, die in het verklaren van de verwerping der Joden nog mocht wezen, te matigen, zo betuigt hij nog zijn goedwilligheid jegens hen, gelijk hij tevoren gedaan had, en bewijst metterdaad, dat hij voor God zorg draagt over hunne zaligheid. Want deze genegenheid ontstaat alleen uit oprechte liefde; hoewel hij mogelijk ook om een andere oorzaak gedwongen is zijn liefde tot het volk, waaruit hij geboren was, te betuigen. Want de Joden zoude zijn leer nimmermeer aangenomen hebben, indien zij gedacht hadden, dat hij hun met opzet vijandig geweest ware; en de heiden zoude ook kwaad vermoede van zijn afwijking gekoesterd hebben, want zij zoude hebben gedacht, dat hij uit haat tegen mensen van de wet afgevallen ware, gelijk wij in het naastvoorgaande hoofdstuk aangeroord hebben.

2. Want ik geef hun getuigenis. Dit dient tot bewijs der liefde. Want er was grote oorzaak, waarom hij meer met barmhartigheid, dan met haat over hen bewogen moest zijn: dewijl hij zag, dat zij alleen door onwetendheid, en niet door boosheid des gemoeds feilde, ja, dewijl hij zag, dat zij niet anders dan door enige Goddelijke genegenheid bewogen werden, om het rijk van Christus te vervolgen. Overigens zullen wij hieruit leren, waarheen wij door onze goede meningen gebracht worden, zo wij aan haar gehoor geven. Men acht dit gemeenlijk voor een zeer goede en bekwame verontschuldiging, waar degene, die gestraft wordt, beweert, dat hij het niet met een boos gemoed gedaan heeft. En door dit voorwendsel worden heden talloos velen weerhouden, zodat zij geen naarstigheid doen om de waarheid Gods te onderzoeken, dewijl zij menen dat alles verschoonbaar is, wat zij uit onwetendheid, zonder voorgenomen boosheid, laat staan met goede mening nagelaten hebben. Nu, niemand van ons zou dulden, dat men de Joden verontschuldigde, dat zij Christus gekruist, de apostelen wredelijk gehandeld, en gepoogd hebben om het Evangelie te verderven, en uit te roeien, hoewel zij nochtans dezelfde bescherming en verontschuldiging hebben, waarop wij gerustelijk roemen. Zo laat dan varen de ijdele uitvluchten over de goede mening. Indien wij God van harte zoeken, zo laat ons de weg volgen, langs welken wij alleen tot Hem komen. Want het is beter zelfs kreupel te gaan in de weg, dan buiten de weg naarstig te lopen, gelijk Augustinus zegt. Indien wij godvrezend willen zijn, zo laat ons gedenken, dat het waarachtig is wat Lactantius leert, te weten, dat dan eerst die godsdienst een ware is, die met het Woord Gods overeenkomt. Nochtans wederom als wij zien, dat die vergaan, die met goede bedoeling in duisternis dwalen, zo laat ons bedenken, dat wij duizend dode waardig zijn, indien wij van God verlicht zijnde, willens en wetens van zijnen weg, die ons beschreven is, afdwalen.

3. Want dewijl zij de rechtvaardigheid Gods niet weten. Zie hoe zij door onvoorzichtige ijver afgedwaald zijn, te weten, omdat zij hun eigen rechtvaardigheid hebben willen stellen. En dit dwaas betrouwen is uit de onwetendheid der Goddelijke rechtvaardigheid gekomen. Men moet opmerken, hoe de rechtvaardigheid Gods tegenover de rechtvaardigheid der mensen gesteld wordt. Ten eerste zien wij, dat zij tegen elkander gesteld worden als tegenstrijdige dingen, die niet kunnen tezamen staan. Waaruit volgt, dat de rechtvaardigheid Gods teniet gedaan word, zodra de mensen hun eigen rechtvaardigheid oprichten. Vervolgens, opdat de tegengestelde dingen onderling vergeleken worden, zo wordt zonder twijfel rechtvaardigheid Gods genoemd, die zijn gave is, gelijk wederom rechtvaardigheid der mensen genoemd wordt, die zij van zichzelf eisen, of menen tot God te brengen. Zo dan, aan de rechtvaardigheid Gods onderwerpt zich niet, die in zichzelf wil gerechtvaardigd worden, want de grond en het begin om de rechtvaardigheid Gods te verkrijgen is zijn eigen rechtvaardigheid te laten varen. Want waarom zullen wij elders rechtvaardigheid zoeken, anders dan omdat onze armoede ons dringt? Wij hebben elders gezegd, hoe de mensen de rechtvaardigheid Gods door het geloof als een kleed aandoen, te weten, omdat de rechtvaardigheid van Christus hun toegerekend wordt. Voorts, de hovaardigheid, waarmede de hypocrieten opgeblazen zijn, ofschoon zij met een zeer schoon vernis van ijver bedekt wordt, zo wordt zij nochtans door

Paulus zwaar gegispt, als hij zegt, dat zij allen het juk als 't ware afgeworpen hebbende, de rechtvaardigheid Gods vijandig en wederspannig zijn.

4. Want het einde der wet is Christus. Voor het woordje einde, acht ik dat het woord vervulling te dezer plaatse niet kwalijk dient, gelijk ook Erasmus het door volmaaktheid heeft overgezet. Maar dewijl het andere woord eenstemmig aangenomen is, en ook niet kwalijk hier past, zo laat ik de lezer vrij het te behouden. Met deze rede beantwoordt de apostel de tegenwerping, die hiertegen kan aangevoerd worden. Want de Joden hadden kunnen schijnen de rechten weg gehouden te hebben, dewijl zij naar de rechtvaardigheid der wet stonde, en zich daarop verlieten. Deze valse mening moest hij wederleggen, gelijk hij hier doet. Want hij geeft te kennen, dat die een verkeerd uitlegger der wet is, die door hare werken zoekt gerechtvaardigd te worden. Want de wet is gegeven, om ons als met de hand tot ene andere rechtvaardigheid te leiden. Ja, wat de wet leert, wat zij gebiedt, wat zij belooft, zij heeft altijd Christus tot haar doelwit; zo moet men dan alle delen der wet op Christus richten. En dit kan niet geschiede, tenzij wij van alle rechtvaardigheid beroofd, en door de kennis der zonde beschaamd zijnde, van Hem alleen onverdiende rechtvaardigheid begeren. Waaruit volgt, dat het verkeerde gebruik der wet terecht in de Joden bestraft wordt, die uit een hulpmiddel zich verkeerdelijk een verhindering gemaakt hebben. Ja, het is openbaar, dat de wet Gods schandelijk is verminkt door hen, die het dode lichaam der letter aangegrepen, en de ziel daarvan verworpen hebben. Want hoewel de wet aan de onderhouders van haar rechtvaardigheid loon belooft, zo stelt zij toch, als zij alle mensen heeft schuldig gemaakt, een nieuwe rechtvaardigheid in Christus, die door verdienste der werken niet verkregen, maar uit genade gegeven, en door het geloof aangenomen wordt. Alzo heeft de rechtvaardigheid des geloofs getuigenis van de wet, gelijk wij in het Eerste hoofdstuk gezien hebben. Voorts hebben wij hier een opmerkelijke plaats, dat de wet in al hare delen op Christus ziet. Daarom kan niemand het rechte verstand der wet hebben, die niet altijd op dit doelwit en einde ziet.

5. Want Mozes beschrijft de rechtvaardigheid, die uit de wet is, zeggende: De mens, die dat doet, zal daarin leven.

6. Maar de rechtvaardigheid, die uit het geloof is, spreekt aldus: Zeg niet in uw hart: wie zal opklimmen in de hemel? hetzelfde is Christus neder leiden,

7. Of, wie zal neder dalen in de afgrond? hetzelfde is Christus uit de dode wederbrengen.

8. Maar wat zegt zij? Het woord is nabij, in uw mond en in uw hart. Dit is het woord des geloofs, hetwelk wij prediken.

9. Indien gij met uw mond belijdt de Heere Jezus, en in uw hart gelooft, dat God Hem uit de dode opgewekt heeft, zo zult gij zalig wezen.

10. Want met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, en met de mond geschiedt de belijdeis ter zaligheid.

5. Want Mozes. Opdat het openbaar worden hoezeer de rechtvaardigheid des geloofs en de rechtvaardigheid der werken tegen elkander strijde, zo vergelijkt hij ze nu onderling. Want de tegenstrijdigheid, die tussen de tegenovergestelde dingen is, wordt te beter bekend, als zij onderling vergeleken worden. En hij handelt niet met de godspraken der profeten, maar met Mozes' getuigenis alleen, opdat de Joden verstaan zoude, dat Mozes de wet niet gegeven heeft om hen in het betrouwen op de werken te houden, maar veeleer om hen tot Christus te leiden. Want al had hij de profeten als getuigen voor zijn gevoelen bijgebracht, zo was toch deze zwarigheid gebleven, waarom de wet een anderen vorm van rechtvaardigheid leerde. Zo neemt hij dan deze zwarigheid zeer wel weg, als hij uit de leer der wet zelve de rechtvaardigheid des geloofs bevestigt. Voorts, dat Paulus de wet met het geloof overeen doet stemmen, en evenwel de rechtvaardigheid der wet tegen de rechtvaardigheid des geloofs stelt, daarvan moet men de rede verstaan. De wet wordt op tweeërlei wijze genomen: want somtijds beduidt zij de ganse leer, die Mozes gegeven heeft, en somtijds dat deel, dat aan haar dienst eigenlijk toekomt, te weten, waarin de geboden, beloningen en straffen vervat zijn. Doch Mozes heeft in 't gemeen dit ambt gehad, dat hij het volk nopens de waarachtige regel der godzaligheid zou onderwijzen. Indien dit waar is, zo moest hij de bekering en het geloof prediken, nu, het geloof wordt niet geleerd, zonder de onverdiende beloften der Goddelijke barmhartigheid voor te stellen, en dus moest hij een verkondiger van het Evangelie zijn, hetwelk hij getrouwelijk gedaan heeft, gelijk uit vele plaatsen openbaar is. Om het volk tot bekering te onderwijzen, moest hij leren wat wijze des levens Gode aangenaam is; deze is in de geboden vervat. Nu, om de liefde tot de rechtvaardigheid in des volks hart in te druppelen, en er de haat

tegen onrechtvaardigheid in te planten, moest hij de beloften en bedreigingen daarbij voegen, waardoor verkondigd wordt, dat voor de rechtvaardigen beloningen, en voor de zondaren gruwelijke straffen bereid zijn. Nu was des volks roeping aan te merken, op hoe velerlei wijze het vervloekt was, en hoe ver het er van was, dat het de genade Gods door zijne werken zou kunnen verdienen, en alzo aan eigen rechtvaardigheid te wanhopen, en tot de haven der Goddelijke genade, ja tot Christus zelf te vlieden. Deze was het einde van de dienst van Mozes. Dewijl nu de Evangelische beloften alleen hier en daar gelezen worden bij Mozes, en dat ook wat duister, en de geboden en beloningen, die degenen verordend zijn, die zich in de wet oefenen, telkens verhaald worden, zo wordt deze dienst terecht eigenlijk en bijzonder aan Mozes toegeschreven, namelijk, om te leren hoedanig de ware rechtvaardigheid der werken is, en wat vergelding voor hare onderhouding gegeven wordt, en hoedanige straf de overtreders wacht. Op deze wijze wordt Mozes met Christus vergeleken bij Johannes, waar gezegd wordt, dat de wet door Mozes gegeven, en de genade en waarheid door Christus volbracht is geweest. En zo dikwijls als het woord wet zo bepaald genomen wordt, wordt Mozes stilzwijgend tegen Christus gesteld, en daarom moet men dan zien wat de wet in zich bevat, wanneer zij van het Evangelie afgezonderd is. Zo dan, hetgeen hier van de rechtvaardigheid der wet gezegd is, moet men niet op de ganse dienst van Mozes duiden, maar op dat deel, hetwelk hem enigszins in 't bijzonder bevolen was. Nu kom ik tot de woorden zelve. Want Mozes beschrijft. Deze plaats is genomen uit Lev. 18 : 5, waar de Heere het eeuwige leven belooft aan hen, die zijn wet zullen houden. Want gij ziet, dat Paulus het ook zo genomen heeft, en niet alleen van het tijdelijke leven, gelijk sommigen willen. En Paulus besluit daaruit aldus: Dewijl niemand de rechtvaardigheid, die de wet gebiedt, kan verkrijgen, tenzij dan dat hij ze volkomen in alle stukken volbrengen, en dewijl alle mensen steeds zeer ver van deze volmaaktheid geweest zijn, zo is het te vergeefs, dat iemand langs dezen weg naar de zaligheid streeft. Derhalve heeft Israël verkeerd gedaan, hopen de rechtvaardigheid der wet te kunnen verkrijgen, waarvan alle mensen uitgesloten worden. Zie, hoe hij uit de belofte zelve besluit, dat zij ons niet voordelig is, om de onmogelijke voorwaarde, die er aan hangt. Daarom, hoe nutteloos is de spitsvondigheid, dat men de beloften der wet aanhaalt om de rechtvaardigheid der werken te bevestigen? Want met de werken staat ons zeker de vervloeking te wachten, zover is het er vandaan, dat wij daaruit zaligheid zoude verkrijgen. Daarom is de plompheid der papisten zoveel te schandelijker, wien het genoeg is om verdiensten te bewijzen, dat zij de naakte beloften aangrijpen. God heeft niet te vergeefs (zeggen zij) aan zijne dienaren het leven beloofd, maar ondertussen zien zij niet, dat het daarom beloofd is, opdat het gevoel hunner overtreding allen de schrik des doods zou aanjagen, en opdat zij alzo door hun gebrek gedwongen, leren zoude tot Christus te vlieden.

6. Maar de rechtvaardigheid, die uit het geloof is. Dit is een plaats, die de lezer grotelijks kon kwellen, en dat om twee oorzaken. Want het schijnt, dat zij door Paulus verdraaid is, én dat de woorden zelve tot een anderen zin veranderd zijn. Maar laat ons ten eerste aanmerken, hoe deze plaats hier toegevoegd wordt; wat de woorden aangaat zullen wij daarna zien. Want deze plaats vindt men, Deut. 30: 12, waar Mozes (gelijk ook in het voorgaande hoofdstuk) spreekt over de leer der wet; maar Paulus trekt het tot de evangelische beloften. Dezen knoop kan men aldus ontbinden: Mozes toont, hoe licht het is tot het leven te komen, dewijl de wil Gods voor de Joden niet verborgen, noch verre van hen is, maar voor hunne ogen is gesteld. Ware daar van de wet alleen sprake, zo zou het argument niet deugen, dewijl de wet Gods voor de ogen gesteld, niet lichter te volbrengen is, dan of zij verre ware. Zo beduidt hij dan niet alleen de wet, maar in 't gemeen de ganse leer Gods, onder welke ook het Evangelie vervat is. Want het woord der wet op zichzelf is nimmermeer in ons hart, ja zelfs niet de minste syllabe er van, totdat zij door het geloof des Evangelies er in geplant wordt. Bovendien, ook na de wedergeboorte zal het woord der wet niet eigenlijk gezegd worden in ons hart te zijn; want het eist volmaaktheid, die verre is, ook van de gelovigen. Maar het woord des Evangelies heeft zijn zetel in het hart, alhoewel het dat hart niet vervult; want daar wordt ook vergeving der onvolmaaktheid en des gebreks door het Evangelie voorgesteld. En in dat hoofdstuk (gelijk ook in het Vierde) wil Mozes aan het volk de grote goedwilligheid Gods aanprijzen, dewijl hij ze tot zijn discipline en lering aangenomen heeft: welke aanprijzing niet van de naakte wet kon genomen worden. Het hindert niet, dat Mozes daar predikt, hoe men het leven naar de regel der wet zal schikken: want met de onverdiende rechtvaardigheid des geloofs, is de Geest der wedergeboorte verbonden. Zo besluit hij dan het een uit het ander, dewijl de onderhouding der wet komt uit het geloof in Christus. En deze uitspraak hangt zonder twijfel af van de grondstelling: De Heere zal uw hart besnijden, die hij weinig tevoren in hetzelfde hoofdstuk gesteld had. Zo worden dan zeer lichtelijk weerlegd, die zeggen, dat; Mozes daar over de goede werken handelt. Ik beken wel, dat dit waar is, maar ik zeg dat er geen ongerijmdheid in steekt, dat men de onderhouding der wet uit haar bron, dat is, uit de rechtvaardigheid

des geloofs afleidt. Nu moeten wij de verklaring der woorden zoeken. Zeg niet in uw hart: wie zal opklimmen in de. Mozes noemt hier de hemel en de zee als verre plaatsen, en waarheen de mens moeilijk kan komen. Maar Paulus trekt deze woorden tot de dood en wederopstanding van Christus, even alsof onder die woorden iets geestelijks schuilde. Zo iemand deze uitlegging al te gedwongen en; spitsvondig acht, die versta, dat Paulus niet voorgenomen heeft Mozes' plaats met angstige zorg te behandelen, maar alleen op de behandeling der tegenwoordige zaak toe te passen. Zo dan, hij verhaalt niet van syllabe tot syllabe wat bij Mozes gelezen wordt, maar hij gebruikt een verklaring, waarmede hij het getuigenis van Mozes nader aanwendt tot zijn voornemen. Mozes had gesproken van plaatsen, waarheen men niet kon komen, en Paulus heeft de plaatsen uitgedrukt, die voor onze ogen allermeeft verborgen zijn, en nochtans door ons geloof moeten beschouwd worden. Daarom, indien men dit verstaat, als gezegd door uitbreiding of versiering, zo zal men niet kunnen zeggen, dat Paulus de woorden van Mozes geweldig en onbehoorlijk verdraaid heeft, maar men zal veeleer bekennen, dat hij zonder enige schade van de zin sierlijk op de woorden hemel en zee gezinspeeld heeft. Laat ons nu de woorden van Paulus eenvoudig verklaren. Dewijl de zekerheid onzer zaligheid op twee fundamenten steunt, als wij verstaan, dat ons het leven niet alleen verworven, maar ook de dood overwonnen is, zo leert hij, dat het geloof door het woord des Evangelies onder deze beide als een stut gezet is. Want Christus stervende, heeft de dood verslonden, en wederopstaande heeft Hij het leven in zijn macht genomen. Nu wordt de weldaad des doods en der wederopstanding van Christus ons door het Evangelie toegedeeld; zo hebben wij dan niets meer te begeren. Zo dan, opdat vaststa, dat de rechtvaardigheid des geloofs overvloedig genoeg is tot zaligheid, zo leert hij, dat die twee stukken daaronder vervat zijn, die alleen tot zaligheid nodig zijn. Zo dan, de woorden: Wie zal ten hemel opklimmen, gelde zoveel, alsof men zeide: Wie weet, of de erfenis van het eeuwige en hemelse leven ons wacht? Wie zal nederdalen in de afgrond, dat is alsof men zeide: Wie weet, of op de lichamelijke dood ook het eeuwig verderf der ziel volgt? Hij leert, dat deze beide twijfelingen door de rechtvaardigheid des geloofs zijn weggenomen. Want de ene zou Christus uit de hemel afbrengen, de ander zou Hem uit de dood wederbrengen. Want de opklimming van Christus in de hemel moet ons geloof aangaande het eeuwige leven zó bevestigen, dat die bijna Christus zelf uit het bezit der hemelen trekt, die twijfelt, of de erfenis des hemels voor de gelovigen bereid is, voor wie en om wie Hij daar ingegaan is. Desgelijks dewijl Hij de verschrikkingen der hel ondergaan heeft, om ons daarvan te verlossen, is het in twijfel trekken, of de gelovigen nog aan die ellendigheid onderworpen zijn, zijn dood teniet maken, en als het ware verzaken.

8. Maar wat zegt zij? De ontkennende rede, die hij dusver gevoerd heeft, dient om de hinderpalen des geloofs weg te nemen; zo moet hij dan nu leren, hoe de zaligheid te verkrijgen is, tot welk doel er een bevestiging bijgevoegd wordt. Dat er een vraag tussen gesteld wordt, daar alles tegelijk in een redebeleid kon gezegd worden, dat geschiedt om de lezers te verwekken tot aandacht. Tegelijk heeft hij ook willen leren, hoe groot het onderscheid is tussen de rechtvaardigheid der wet en des Evangelies; dewijl de rechtvaardigheid der wet zich van verre verthoont, en niemand daartoe komen kan, en de rechtvaardigheid des Evangelies zich voorstelt nabij, en vertrouwelijk ons tot haar genieting nodigt. Het woord is nabij. Ten eerste moet men aanmerken, dat de mensen palen des woords gesteld worden, binnen welke zij zich moeten houden, opdat hun gemoed niet door omwegen afgeleid worden, en zij van de zaligheid afdwalen. Want het is alsof hij hun gebod met één woord tevreden te zijn, en vermaande om in dezen spiegel de verborgen dingen des hemels te beschouwen, welke door hunne klaarheid het gezicht der ogen verstrikken, en de oren doof maken, en het gemoed verschrikken. Zo dan, de gelovige zielen hebben uit deze plaats groten troost aangaande de zekerheid des Woords: te weten, dat zij daarin even veilig rusten, als in de meest zekere en tegenwoordige aanschouwing der dingen. Bovendien moet men aanmerken, dat Mozes hier een woord voorstelt, waarin wij een standvastig en rustig betrouwen der zaligheid hebben.

Dit is het woord des geloofs. Dit stelt Paulus te recht: want de leer der wet geeft geenszins een vreedzame en geruste consciëntie, noch verschaft haar, waarmede zij kan tevreden zijn. Nochtans heeft hij evenwel de andere delen des Woords niet uitgesloten, zelfs niet de geboden der wet, maar hij wil de vergeving der zonde stellen voor rechtvaardigheid, ook zonder de volkomen gehoorzaamheid, die de wet eist. Derhalve is het woord des Evangelies genoeg om der mensen gemoed tevreden te stellen, en hun zaligheid te bevestigen, welk woord ons niet gebiedt de rechtvaardigheid te verdienen door de werken, maar de rechtvaardigheid, die uit genade aangeboden is, door het geloof aan te nemen. Het woord des geloofs, heeft hij gesteld voor het woord der belofte, dat is, voor het Evangelie, zonder hetwelk het geloof niet kan zijn. Want men moet

hieronder verstaan de tegenstelling, waardoor de wet onderscheiden wordt van het Evangelie, en uit deze onderscheiding besluiten wij, dat gelijk de wet eist werken, alzo het Evangelie niet anders begeert, dan dat de mensen het geloof medebrengen om de genade Gods te ontvangen. Het woord, dat wij verkondigen, is er bijgevoegd, opdat niemand zoude vermoede, dat Paulus niet met Mozes overeenkomt. Want hij betuigt, dat hij in de dienst des Evangelies zeer wel met Mozes overeenkomt: dewijl ook Mozes zelve ons geluk nergens in gesteld heeft, dan in de onverdiende belofte der Goddelijke genade.

9. Indien gij belijdt. Dit is meer een allusie of zinspeling dan een behoorlijke of natuurlijke uitlegging: want het is waarschijnlijk, dat Mozes het woord mond, door een wijze van spreken genoemd *synechdoche* of woordverwisseling gebruikt heeft voor aanschijn of gezicht. En het voegde de apostel niet kwalijk op het woord mond een allusie of zinspeling te maken, op deze wijze: dewijl de Heere zijn woord voorstelt voor onzen mond, zo roept Hij ons zonder twijfel tot belijdeis van Hem. Want waar het woord des Heeren is, daar moet het ook vrucht voortbrengen, en de belijdeis is de vrucht des monds. Dat hij de belijdeis stelt eerder dan het geloof, is een wijze van spreken, die vrij gemeenzaam is in de Schrift, waardoor vooraan gesteld wordt wat-achteraan behoorde. Want de orde was beter geweest, als het betrouwen des harten eerst had gestaan, en daarna de belijdeis des monds, welke daaruit geboren wordt. Die belijdt de Heere Jezus terecht, die Hem door zijn kracht versiert, en Hem zodanig erkent, als Hij door de Vader gegeven, en in het Evangelie beschreven wordt. Dat hier onderscheidelijk de wederopstanding alleen gemeld wordt, moet men niet zo nemen, alsof de dood niet te achten ware, maar omdat Christus door zijn wederopstanding alleszins onze zaligheid volbracht heeft. Want hoewel de verlossing en verzoening, waardoor wij met God verzoend zijn, in de dood volbracht is, zo is nochtans de overwinning omtrent zonde, dood en duivel, door de wederopstanding verkregen. Hieruit komt ook de rechtvaardigheid en nieuwigheid des levens, en hoop der zalige onsterfelijkheid. Daarom wordt de wederopstanding alleen ons dikwijls tot betrouwen der zaligheid voorgesteld, niet om ons van de dood van Christus af te wende, maar omdat zij ons het einde en de vrucht des doods betuigt, en ook de dood in zich vervat. Van welke zaak wij iets aangeroord hebben, hfdst. 6. Bovendien eist Paulus niet alleen een historisch geloof, maar omvat zijn einde in de wederopstanding. Want men moet behouden, waartoe Christus wederopgestaan is, te weten, dat in de wederopwekking van Christus des Vaders plan en raad was, ons allen tot het leven weder te brengen. Want hoewel Christus van Zichzelf macht had zijn ziel wederom te nemen, zo wordt nochtans dit werk in de Schrift meest aan God de Vader toegeschreven.

10. Want met het hart gelooft men ter zaligheid. Deze plaats kan ons helpen om de rechtvaardigmaking des geloofs te verstaan: want zij leert, dat ons de rechtvaardigheid vandaar te beurt valt, dat wij de goedheid Gods, in het Evangelie ons aangeboden, aannemen. Zo zijn wij dan rechtvaardig, omdat wij geloven, dat God ons in Christus genadig is. Maar laat ons opmerken, dat de zetel des geloofs niet is in de hersenen, maar in het hart. Hoewel ik niet zeer zou willen strijde, in welk deel des lichaams het geloof is: maar dewijl het woord hart meestal voor ernstige en oprechte genegenheid wordt genomen, zo zeg ik, dat het geloof een vast en krachtig betrouwen, en geen blote kennis is. Met de mond geschiedt de belijdeis ter zaligheid. Het kon wonder schijnen, waarom hij hier de zaligheid eensdeels aan het geloof toeschrijft, daar hij tevoren zo menigmaal betuigt heeft, dat wij door het geloof alleen zalig worden. Maar men moet hieruit niet besluiten, dat de belijdeis de oorzaak onzer zaligheid is; hij heeft alleen willen aanduiden, hoe God onze zaligheid volbrengt, te weten, als Hij het geloof, dat Hij in onze harten gegeven heeft, door belijdeis te voorschijn doet komen. Ja, hij heeft eenvoudig willen betekenen wat het waarachtig geloof is, waaruit deze vrucht komt, omdat niemand de ijdele naam des geloofs daarvoor zou stellen. Want het moet het hart zó ontsteken met ijver voor de heerlijkheid Gods, dat het zijn vlam naar buiten werpt. En voorwaar wie gerechtvaardigd is, die bezit reeds de zaligheid: dus gelooft men zowel met het hart ter zaligheid, als men met de mond belijdt. Gij ziet, dat hij het zo onderscheiden heeft, opdat hij, de oorzaak der rechtvaardigmaking aan het geloof toeschrijvende, daarenboven aantone wat nodig is om de zaligheid te voltooien. Want niemand kan met het hart geloven, zonder met de mond te belijden. En het is wel een noodzakelijkheid, waaruit een gedurige noodzakelijkheid bewezen wordt, en niet waardoor de zaligheid aan de belijdeis toegeschreven wordt. Voorts mogen die zien wat zij Paulus zullen antwoorden, die heden ten dage op een ingebeeld geloof hovaardig roemen, hetwelk met des harten verborgenheid tevreden is, de belijdeis des monds als een onnut ding nalaat. Want het is al te beuzelachtig om te zeggen, dat daar vuur is, waar geen vlam noch warmte is.

11. *Want de Schrift zegt: Zo wie in Hem gelooft, die zal niet beschaamd worden.*

12. *Want daar is geen onderscheid tussen de Jood en de Griek: want daar is één Heere van allen, rijk over allen, die Hem aanroepen.*

13. *Want zo wie de naam des Heeren aanroept, die zal zalig wezen.*

11. Want de Schrift zegt: Zo wie in Hem gelooft, die zal niet. Nadat hij de oorzaken aangetekend heeft, waarom God de Joden terecht had verworpen, zo keert hij wederom om de roeping der heiden te bevestigen, welk het ander deel is der zaak, die hij nu behandelt. Dewijl hij dan de weg getoond had, waardoor de mensen tot zaligheid komen, en deze weg zowel de heiden als de Joden gemeen en bereid is, zo stelt hij nu eerst een algemeen teken, en strekt het openlijk tot de heiden uit; daarna roept hij de heiden ook bijname tot dien weg. Hij herhaalt het getuigenis, dat hij uit Jesaja aangevoerd had, opdat de uitspraak te meer autoriteit hebbe; tevens ook om te tonen, hoe schoon de profetieën aangaande Christus gegeven, met de wet overeenkomen.

12. Want daar is geen onderscheid. Indien het betrouwen alleen geëist wordt en nodig is, zo waar dit zal gevonden worden, daar zal ook de goedwilligheid Gods zich bewijzen tot zaligheid: zo zal dan hier geen onderscheid van volk of natie wezen. En hij voegt er een zeer vaste rede bij; want indien de Schepper en Maker der ganse wereld de God aller mensen is, zo zal Hij Zich weldadig bewijzen tot zaligheid jegens allen, door wie Hij voor God bekend en aangeroepen wordt. Want dewijl zijn barmhartigheid onmetelijk is, zo kan zij niet anders dan zich over allen uitstorten, door wie zij begeerd wordt. Het woordje rijk, wordt hier genomen voor mild en weldadig. Waarin men moet aanmerken, dat onzes Vaders overvloed door zijn mildheid niet verminderd wordt, en dat wij daarom niets verliezen, al verrijkt Hij anderen door de menigvuldige overvloed zijner genade. Daarom moet de een des anders goed niet benijde, even alsof hij daardoor iets verloor. Voorts, hoewel deze rede sterk genoeg was, zo bevestigt hij ze nochtans door de profetie van Joel, welke met het algemene: zo wie, alle mensen gelijkelijk insluit. Maar uit het verband zullen de lezers veel beter bekennen, dat het hiertoe dient wat Joel zegt. Niet alleen omdat hij daar van het rijk van Christus profeteert, maar ook omdat hij tevoren gezegd hebbende, dat de toorn Gods gruwelijk ontstoken zal worden, midden in de brand van dien toorn, zaligheid belooft aan allen, die de naam des Heeren zullen aanroepen. Waaruit volgt, dat de genade Gods tot in de afgrond des doods doordringt, zo men haar daar begeert: zodat men niet mag denken, dat zij de heiden zou geweigerd worden.

14. *Hoe zullen zij dan Hem aanroepen, in wien zij niet geloofd hebben? en hoe zullen zij in Hem geloven, van wien zij niet gehoord hebben? en hoe zullen zij horen, zonder predikant?*

15. *En hoe zullen zij prediken, zo zij niet gezonde worden? Gelijk daar geschreven is: Hoe liefelijk zijn de voeten dergenen die vrede verkondigen, dergenen die het goede verkondigen!*

16. *Maar zij zijn niet allen het Evangelie gehoorzaam geweest want Jesaja zegt: Heere, wie heeft ons woord geloofd?*

17. *Zo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het woord Gods.*

Ik zal hier de lezer niet lang ophouden met verhalen en wederleggen van de meningen, die anderen hebben; een iegelijk hebbe zijn oordeel vrij; en het zij mij vergund te zeggen wat ik gevoel. Opdat gij dan moogt verstaan waartoe deze gradatie of opklimming dient, zo merkt ten eerste op, dat daar een onderlinge band en gemeenschap is tussen de roeping der heiden en de dienst van Paulus, dien hij onder hen had, zodat de bevestiging van het een aan de bevestiging van het ander hangt. Nu was het voor Paulus nodig de roeping der heiden klaarlijk te bevestigen, en buiten allen twijfel te stellen, en tevens oorzaak en rede van zijn dienst te geven, opdat hij niet scheen de genade Gods verkeerd te strooien, dat hij het brood, voor de kinderen Gods verordend, hun onttrok, en de honden voorwierp. Zo doet hij dan dit beide te samen, maar hoe de draad der rede samenhangt, zal men niet wel verstaan, voordat alle stukken in orde zullen verklaard wezen. Deze opklimming is zoveel alsof hij zeide: Beide, Joden en heiden, geven door de aanroeping van de naam Gods te kennen, dat zij in Hem geloven: want er kan geen rechte aanroeping van de naam Gods zijn, waar niet eerst een rechte kennis van God is. Nu, het geloof spruit uit het Woord Gods, en het Woord Gods wordt nergens gepredikt, dan door bijzondere voorzienigheid en ordening Gods. Zo dan, waar de aanroeping Gods is, daar is het geloof; waar het geloof is, daar is het zaad des Goddelijken Woords voorgegaan: waar de prediking is, daar is Gods roeping; nu, waar de roeping zo krachtig en vruchtbaar is, daar is een klaar en ontwijfelbaar teken der

Goddelijke genade. Hieruit zal eindelijk openbaar zijn, dat men de heiden niet moet uitsluiten uit het rijk Gods, die God tot gemeenschap der zaligheid heeft aangenomen. Want gelijk de verkondiging van het Evangelie bij hen oorzaak des geloofs is, alzo is oorzaak der prediking de zending Gods, waarmede Hij aldus hun zaligheid heeft willen bevorderen. Het overige zullen wij nu in 't bijzonder overwegen.

14. Hoe zullen zij dan Hem aanroepen. Paulus wil hier de aanroeping voegen bij het geloof, gelijk het metterdaad dingen zijn die zeer aan elkander hangen. Want wie God aanroept, die begeeft zich als tot de enige haven der zaligheid: en (wat de allerzekerste toevlucht is) werpt zich gelijk een zoon in de schoot van de besten en liefste Vader, om door zijn zorg beschermd, door zijn goedheid en liefde bewaard, door zijn mildheid opgebeurd en verlicht, en door zijn kracht bevestigd te worden. Dit zal niemand kunnen doen, die niet tevoren zó grote zekerheid van de vaderlijke goedwilligheid Gods jegens zich in zijn hart heeft gekregen, dat hij alle ding van Hem kan verwachten. Daarom wie God aanroept, die moet betrouwen hulp bij Hem te vinden. Want Paulus spreekt hier van de aanroeping, die Gode aangenaam is. Want de hypocrieten roepen ook aan, maar niet tot zaligheid: want zij doen het zonder enig gevoel des geloofs. Waaruit het zeker is, hoe door en door onwijs alle Scholastieken zijn, die zich met twijfeling aan God overgeven, zonder enig betrouwen. Geheel anders Paulus, die dit als een vaststaande leer stelt, dat niemand behoorlijk kan bidden, dan die zeker is van een goede uitkomst. Want hij kenschetst hier geen geloof, dat zij noemen ingewikkeld, maar die zekerheid, die onze harten van de vaderlijke goedwilligheid Gods bekomen, als Hij ons door het Evangelie met Zich verenigt, en tot kinderen aanneemt. Door dit betrouwen alleen hebben wij toegang tot Hem, gelijk ook geleerd wordt in Efeze 3. Hiertegenover zal men ook besluiten, dat dit eerst een waarachtig geloof is, hetwelk de aanroeping Gods uit zich baart. Want het is onmogelijk, dat hij, die de goedheid Gods gesmaakt heeft, niet ook gedurig met alle begeerten en wensen daarnaar zou staan. Hoe zullen zij in Hem geloven, van wien zij niet gehoord hebben? De hoofdinhoud is, dat wij enigermate stom zijn, totdat de belofte Gods ons de mond opent tot bidden. Deze zelfde orde bewijst Hij ook bij de profeet, met deze woorden: Ik zal tot hen zeggen: Gij zijt mijn volk, en zij zullen tot Mij zeggen: Gij zijt onze God. Want het komt ons niet toe zulk enen God te verzinnen als wij willen, wij moeten Hem dus behoorlijk kennen, gelijk Hij in zijn woord wordt voorgesteld. Zo iemand uit zijn eigen gevoelens bevat en gelooft dat God goed is, dat zal geen zeker noch vast geloof zijn, maar een onzekere en vergankelijke inbeelding. Zo is dan tot rechte kennis Gods het Woord nodig. Hij spreekt hier van geen ander woord dan dat gepredikt wordt, omdat het de gewone wijze des Heeren is om dit uit te delen en toe te dienen. Zo iemand daaruit beweren wil, dat God zijn kennis aan de mensen niet anders kan ingeven, dan door het instrument der prediking, wij zullen zeggen, dat dit niet de mening van Paulus is, die alleen op de gewone beschikking Gods gezien heeft, maar aan zijne genade geen wet heeft willen stellen.

15. Hoe zullen zij prediken, zo zij niet gezonde worden? Hij geeft te kennen, dat het een bewijs en pand der liefde Gods is, als Hij enig volk met de verkondiging zijns Woords verwaardigt; en dat er geen verkondiger van het Evangelie is, dien Hij niet door zijn bijzondere voorzienigheid verwekt heeft. En dat God daarom zonder twijfel dat volk bezoekt, waaronder het Evangelie verkondigd wordt. Dewijl Paulus hier niet spreekt over elks behoorlijke roeping, zo zou het tevergeefs zijn hierover langer te spreken. Het zij genoeg alleen dit te weten, dat het Evangelie niet bijgeval uit de wolken regent, maar dat het door mensenhanden gebracht wordt, waar het door God gezonde is. Gelijk daar is geschreven: Hoe liefelijk zijn de voeten. Dit getuigenis moet aldus op de tegenwoordige zaak toegepast worden. De Heere, willende zijn volk de hope der verlossing geven, heeft degenen, die deze blijde boodschap zoude brengen, met groten lof versierd. Zo heeft hij dan hiermede verklaard, dat de apostolische dienst niet gering behoort geschat te worden, waardoor de boodschap des eeuwigen levens ons gebracht wordt. Hieruit volgt, dat zij van God zijn: want er is niets begeerlijks noch lofwaardigs in de wereld, dat van zijne handen niet komt. Voorts leren wij hieruit, hoezeer de verkondiging van het Evangelie door alle goede mensen moet begeerd en hoog geacht worden, die door de mond des Heeren zozeer geprezen wordt. Want het lijdt geen twijfel, dat de Heere over de onvergelijkelijke waardigheid van dezen schat alzo spreekt, om aller mensen harten te verwekken, om dien te begeren. Door het woord voeten, zal men de komst verstaan.

16. Maar zij zijn niet allen het Evangelie gehoorzaam geweest. Dit dient niet tot de bewijsvoering, die Paulus in deze opklimning heeft willen vervolgen. Daarom zal hij ook in de slotsom, die terstond volgt, zulks niet herhalen. Maar Paulus moest dit ook hier invoegen tot een voorkoming, opdat uit hetgeen gezegd was, te weten, dat het gehoor altijd in orde voor het geloof gaat, gelijk het zaad er eerder is dan het groene koren,

niet iemand een bewijs daartegen maakte en besloot, dat het geloof komt overal waar het Woord is: want zo zou Israël hebben mogen roemen, dat nooit van het Woord verstoken is geweest. Zo moest hij dan dit als in 't voorbijgaan te kennen geven, dat velen geroepen worden, die nochtans niet uitverkoren zijn. Hij brengt een plaats bij uit Jesaja 53 : 1, waar de profeet, willende deze schone profetie van de dood en het rijk van Christus verkondigen, eerst met verwondering spreekt van het klein getal der gelovigen, hetwelk hem zodanig in de Geest verscheen, dat hij gedwongen was uit te roepen: Heere, wie heeft ons gehoor geloofd, dat is, het woord, dat wij verkondigen? Want dewijl het Hebreeuwse woord *schemuah*, in passieve betekenis genomen wordt voor woord, zo hebben het de Grieken en Latijnen overgezet: gehoor, en dat wel in oneigenlijke zin, maar nochtans zonder duisterheid of scheuring van de zin. Nu zien wij, waarom deze uitzondering als in 't voorbijgaan, hier ingevoegd wordt, te weten, opdat niemand zou denken, dat het geloof noodzakelijk moet volgen, waar de verkondiging krachtig is. Nochtans geeft hij daarna de grond aan, als hij zegt: Wien is de arm des Heeren geopenbaard? Want hij geeft te kennen, dat het Woord Gods niet anders voortgang heeft, dan als God met het licht zijns Geestes daarbij is. En alzo wordt de inwendige roeping, die alleen krachtig, en alleen de uitverkorenen eigen is, van de uitwendige stem onderscheiden. Waaruit men lichtelijk kan zien, hoe dwaas sommigen redeneren, dat alle mensen zonder uitzondering verkoren zijn, omdat de leer der zaligheid algemeen is, en God alle mensen zonder uitzondering tot Zich roept. Want de algemeenheid der beloften alleen en op zichzelf maakt de zaligheid voor allen niet algemeen; ja, deze bijzondere openbaring, die de profeet herinnert, beperkt haar eerder tot de uitverkorenen.

17. Zo is dan het geloof uit het gehoor. Uit dit besluit zien wij, wat Paulus aangezien heeft in de orde der dingen boven verhaald, te weten, hij heeft willen aantonen, dat God daar waar het geloof is, tevoren het teken zijner verkiezing getoond heeft. Bovendien, dat Hij door de dienst van het Evangelie, zijn zegening uitgestort heeft, om de harten door het geloof te verlichten, en daaruit tot de aanroeping zijns naams te onderwijzen, waarin aan alle mensen zaligheid beloofd wordt: en dat het alzo betuigd is, dat Hij de heiden tot deelachtigheid aan de eeuwige erfenis toelaat. Het is een opmerkelijke plaats met betrekking tot de kracht der prediking, want hij betuigt, dat het geloof daaruit ontstaat. Hij heeft boven wel beleden, dat zij door zichzelf niets vermag, maar wanneer het Gode belieft te werken, zo is zij een instrument zijner mogendheid. En voorwaar de stem des mensen kan door haar kracht geenszins tot in de ziel der mensen doordringen, en de sterfelijke mens zou veel te hoog verheven worden, zo hij gezegd werd kracht te hebben om ons door wedergeboorte te vernieuwen: het licht des geloofs is ook iets te verhevens, dan dat het door de mens zou kunnen gegeven worden. Maar al deze dingen verhinderen niet, dat God door des mensen stem krachtig werkt, om door haar dienst het geloof in ons te scheppen. Bovendien moet men aanmerken, dat het geloof op Gods leer, en op geen andere gegrond wordt. Want Paulus leert niet, dat het geloof uit allerlei leer ontstaat, maar hij zegt duidelijk, dat het alleen spruit uit Gods leer; hetwelk hij tevergeefs zou zeggen, zo het geloof op menselijk goeddunken kon steunen. Daarom kunnen geen menselijke verdichtselen plaats hebben, waar over de zekerheid des geloofs gehandeld wordt. Hiermede valt ook het pauselijk verdichtsel van het ingewikkeld geloof, waardoor het geloof van het woord afgescheurd wordt: en veel gruwelijker is de lastering dergenen, die zeggen, dat het geloof des woords twijfelachtig blijft, totdat het door de autoriteit en de macht der kerk bevestigd wordt.

18. Maar ik zeg: Hebben zij het niet gehoord? Ja, hun stem is in alle land uitgegaan, en hunne woorden tot de einde der wereld.

19. Maar ik zeg: Heeft Israël het niet geweten? Mozes zegt eerst: Ik zal u tot jaloersheid verwekken door hen, die geen volk zijn, en door een dwaas volk zal ik ze tergen.

20. En Jesaja wordt stout, en zegt: Ik ben gevonden van degenen, die Mij niet zochten; Ik ben openbaar geworden degenen, die naar Mij niet vraagde.

21. Maar aangaande Israël zegt Hij: Ik heb al de dag mijne handen uitgestrekt tot een hardnekkig en wederspanning volk.

18. Maar ik zeg: Hebben zij het niet gehoord? Dewijl der mensen gemoed met de kennis Gods begaafd wordt, welke de aanroeping Gods uit zich baart, zo was nog dit de vraag, of de waarheid Gods aan de heiden verkondigd was; want er was geen kleine ergernis in die nieuwigheid, dat hij plotseling tot de heiden gegaan was. Zo vraagt hij dan, of God nooit tevoren zijn stem tot de heiden gericht heeft, en het leerambt heeft

bediend over de ganse wereld. En om te bewijzen, dat voor allen gemeenschappelijk de school openstond, waarin God Zich van alle zijde zijne discipelen wilde verzamelen, zo brengt hij des profeten getuigenis bij uit Psalm 19 : 5, dat weinig tot de zaak schijnt te dienen. Want de profeet spreekt daar niet van de apostelen, maar van de stomme werken Gods, waarin hij zegt, dat de heerlijkheid Gods zo klaar schijnt, dat zij kunnen gezegd worden hunne tongen te hebben om de deugde Gods te vertellen. Deze plaats van Paulus heeft gemaakt, dat de oude uitleggers deze ganse Psalm allegorisch uitgelegd hebben, en de latere uitleggers hebben hen gevolgd. Alzo is zonder twijfel de zoon als een bruidegom uit zijn slaapkamer uitgegaan, Christus geweest. De hemelen zijn de apostelen geweest. Degenen, die meer consciëntie gemaakt, en zich bescheidener in de uitlegging der Schrift gedragen hebben, zijn van mening, dat Paulus wat van de schepselen des hemels eigenlijk gezegd was, op de apostelen heeft geduid. Maar omdat ik zie, dat de dienstknechten des Heeren met meer eerbied de Schrift behandeld, en niet zo bandeloos her- en derwaarts gedraaid hebben, zo kan ik niet geloven, dat Paulus deze plaats zo misbruikt heeft. Daarom neem ik aan, dat hij ze in de eigenlijken en natuurlijken zin van de profeet voortbrengt, zodat het bewijs is als volgt: God heeft van het begin der wereld af, aan de heiden zijn goedheid geopenbaard, wel niet door der mensen prediking, maar door het getuigenis zijner schepselen. Want hoewel het Evangelie toen onder hen niet gehoord was, zo sprak niettemin het ganse maaksel des hemels en der aarde, en verhief de Schepper met lof. Derhalve blijkt dat de Heere ook vóór dien tijd, waarin Hij de genade zijns verbonds in Israël besloten hield, nochtans de heiden niet zó van zijn kennis beroofd heeft, of Hij ontstak voor hen altijd enige sprank daarvan. Wel heeft Hij Zich aan het uitverkorenen volk nader geopenbaard, zodat de Joden terecht konden vergeleken worden met toehoorders in huis, die Hij met zijn heiligen mond gemeenzaam leerde; nochtans dewijl Hij de heiden van verre met de stem der hemelen aansprak, zo heeft Hij door dit voorspel getoond, dat Hij eindelijk ook hun wilde bekend worden. Voorts, dewijl hier een Hebreeuws woordje is, hetwelk beduidt een liniaal of snoer, gelijk men bij het metselen of bij het schrijven gebruikt, zo weet ik niet, waarom de Griekse overzetter daarvoor een woord gesteld heeft, dat geluid beduidt. En dewijl het zeker is, dat te dezer plaatse tweemaal hetzelfde uitgedrukt is, zo is het waarschijnlijk, dat David hier de hemelen voorstelt, die aan het ganse menselijke geslacht, beide door stem en door schrift van de mogendheid Gods handelen. Want met het woord uitgaan, vermaant de profeet, dat deze leer, die door de hemelen verkondigd wordt, niet binnen de enge grenzen van één land is bepaald, maar dat zij klinkt tot aan de uiterste einde der wereld.

19. Maar ik zeg: Heeft Israël het niet geweten? Dit is een tegenwerping van de tegenpartij, genomen uit vergelijking van het mindere en meerdere. Paulus heeft beredeneerd, dat men de heiden niet van de kennis Gods moet weren, dewijl God Zich aan hen van de beginne aan, hoewel duister en als door hulselen geopenbaard, of althans enigen smaak zijner waarheid gegeven heeft. Wat zal men dan van Israël zeggen, dat met geheel ander licht der Goddelijke leer bestraald was. Want hoe komt het, dat de vreemde en onheilige mensen lopen tot het licht, dat hun van verre vertoond is, en dat het heilige geslacht van Abraham die leer verwerpt, die het gemeenschappelijk heeft leren kennen? Want men moet altijd dit onderscheid houden, dat Mozes stelt, zeggende: Waar is een zo edel volk, dat gode heeft, die het zo nabij komen, gelijk uw God heden tot u nedergekomen is? Daarom vraagt men niet zonder rede, waarom Israël, dat naar de leer der wet onderwezen is, niet gekomen is tot de kennis.

Mozes zegt eerst. Hij bewijst door het getuigenis van Mozes, dat er niets ongerijmds in is, zo God de heiden boven de Joden stelt. Deze plaats is genomen uit het schone lied, waar God de Joden, hunne ontrouwheid verwijtende, verkondigt, dat Hij hen hiermede zal straffen, dat Hij ze tot jaloersheid zal verwekken door de heiden in het verbond op te nemen, omdat zij afgefallen waren tot verdichte gode. Gij (zegt Hij) hebt Mij veracht en verworpen, en mijn recht en ere op de afgoden overgedragen; daarom, opdat Ik dit onrecht wreke, zal Ik, ook op mijn beurt de heiden in uwe plaats stellen, en hun overdragen, wat Ik tot dusver u gegeven heb. Dit kon niet geschiede zonder de verwerping van het Joodse volk. Want die jaloersheid, waarvan Mozes spreekt, komt vandaar, dat God Zich uit hen, die geen volk waren, een volk gemaakt, en een nieuw volk uit niet verwekt heeft, hetwelk de plaats, waaruit de Joden verstoten waren, zou innemen, gelijk de Joden, de waarachtige God verlatende, zich aan de afgoden overgegeven hadden. En dat zij ten tijde van Christus' komst niet afgeweken waren tot grove en uitwendige afgoderij, geeft niets tot hunne verontschuldiging: dewijl zij door hunne verdichtselen de ganse godsdienst ontheiligd, ja eindelijk, God de Vader, in Christus de eniggeboren Zoon hun geopenbaard, verzaakt hebben, hetwelk de uiterste boosheid is. Merk voorts op, dat de uitdrukkingen: een dwaas volk, en een volk, dat geen volk is, hetzelfde beduide: want buiten de hope des

hemelsen levens is het wezen der mensen eigenlijk niets. Voorts, het begin en de oorsprong des levens is uit het licht des geloofs: derhalve vloeit het geestelijke wezen uit de nieuwe schepping. Daarom noemt Paulus de gelovigen Gods werk, sedert zij door zijnen Geest wedergeboren, en naar zijn beeld hervormd zijn. Nu uit het woord dwaasheid, verstaan wij, dat alle wijsheid, die de mensen zonder Gods Woord hebben, enkel ijdelheid is.

20. En Jesaja wordt stout, en zegt. Dewijl deze profetie wat klaarder is, zo zegt hij, om de lezers tot meerder aandacht te wekken, dat Jesaja vol vertrouwen is; alsof hij zeide: de profeet heeft niet figuurlijk, noch dubbelzinnig gesproken, maar met klare en duidelijke woorden heeft hij de roeping der heiden bevestigd. En wat Paulus hier door de tussenstelling van weinige woorden gescheiden heeft, staat bij de profeet in hetzelfde hoofdstuk, 65 : 1, waar de Heere verkondigt, dat de tijd zal komen, waarin Hij zijn genade tot de heiden zal wende, en voegt de oorzaak terstond daarbij, te weten, het verdriet over de hardnekkigheid Israëls, welke door de overgrote langdurigheid Hem onverdraaglijk was geworden. Zo spreekt Hij dan aldus: Die tevoren naar Mij niet gevraagd hebben, en mijnen naam verachtten, die hebben Mij nu gezocht. (De verleden tijd is gesteld voor de toekomstige, om de zekerheid der profetie te bewijzen.) Die Mij niet zochten, die hebben Mij tegen hope en begeerte gevonden. Ik weet wel, dat deze ganse plaats door sommige rabbijnen verdraaid wordt, alsof God beloofde te maken, dat de Joden zich van hun afwijking zoude bekeren. Maar niets is klaarder dan dat daar van vreemde volken gesproken wordt: want daar volgt terstond *in* de samenhang: Ik heb gezegd tot dat volk, waaronder mijn Naam niet aangeroepen is, zie, hier ben Ik. Zo verkondigt dus de profeet zonder twijfel, dat degenen, die tevoren vreemde waren, door nieuwe aanneming, in Gods huisgezin zullen aangenomen worden. Dit is derhalve de roeping der heiden, waarin nochtans als in een spiegel, een algemeen voorbeeld van de roeping aller gelovigen gezien wordt. Want daar is niemand, die de Heere vóórkomt, maar wij worden allen zonder uitzondering, door zijn onverdiende genade, uit de zeer diepen afgrond des doods verlost, waar geen kennis Gods, geen begeerte om Hem te dienen, en eindelijk geen gevoelen zijner waarheid is.

21. Maar aangaande Israël. Hier stelt hij de oorzaak, waarom God Zich tot de heiden wendt, te weten, omdat Hij ziet, dat zijn genade onder de Joden ten spot is. Maar opdat de lezers te beter verstaan, dat in het tweede deel de verblinding des volks beduid wordt, zo vermaant hij duidelijk, dat aan het uitverkoren volk zijn boosheid verweten wordt. Van woord tot woord staat in het Hebreeuws, Hij zegt tot Israël. Maar Paulus heeft de Hebreeuwse wijze van spreken gevolgd, waarin hij dikwerf het woord tot gebruikt voor van. Hij zegt, dat Hij zijne handen tot Israël uitstrekt, hetwelk Hij ook zonder ophouden door het woord riep, en niet afliet met allerlei goedheid tot Zich te trekken. Want deze twee wijzen gebruikt Hij om de mensen te roepen, dewijl Hij also hun zijn goedwilligheid bewijst: doch Hij heeft voornamelijk over de verachting der leer geklaagd, welke daarom te gruwelijker is, omdat God zijn vaderlijke zorg zo kennelijk bewijst, als Hij de mensen door zijn woord tot Zich roept. En het is een krachtige wijze van spreken, dat Hij zijne handen uitstrekt, omdat Hij, onze zaligheid door de dienaars zijns Woords bezorgende, ons niet anders zijne handen toereikt, dan als een vader, die bereid zijnde zijnen zoon vriendelijk te ontvangen, zijne armen uitstrekt. Al de dag zegt Hij, opdat het niemand wonderlijk schijne, dat Hij vermoeid is van hun goed te doen, dewijl Hij door de aanhoudende zorg niets uitgericht heeft. Het is dezelfde wijze van spreken, die staat bij Jeremia, hoofdstuk 7 : 13 en 11:7, waar hij zegt, dat Hij des morgens vroeg opgestaan is om hen te vermanen. Voorts wordt de ongelovigheid met twee zeer bekwame woorden uitgedrukt, dewijl wij het eerste overzetten, hardnekkig; hoewel mij de overzetting van Erasmus en de oude niet ganselijk mishaagt, dewelke ik op de kant gezet heb. Maar dewijl de profeet het volk van stijfhoofdigheid beschuldigt, en daarna er bijvoegt, dat het wandelt in wegen, die niet goed zijn, zo twijfel ik niet, of de Griekse overzetter heeft het Hebreeuwse woord willen uitdrukken met twee woorden, noemende het volk ten eerste ongehoorzaam of hardnekkig, en daarna wederspannig: want de stijfhalzigheid heeft zich hierin bewezen, dat het volk door teugelloze hoogmoedigheid en bitterheid, de heilige vermaningen der profeten hardnekkig heeft verworpen.

HET ELFDE HOOFDSTUK

- 1. Ik zeg dan: Heeft God zijn volk verworpen? Dat zij verre. "Want ik ben een Israëliet, uit Abrahams zaad, uit Benjamins geslacht.*
- 2. God heeft zijn volk niet verworpen, hetwelk Hij tevoren gekend heeft. Weet gij niet, wat de Schrift zegt in Elia? Hoe hij; God aanspreekt tegen Israël, zeggende:*
- 3. Heere! zij hebben uwe profeten gedood, en uwe altaren nedergeworpen, en ik ben alleen overgebleven, en zij zoeken mijne ziel.*
- 4. Maar wat zegt tot hem het Goddelijk antwoord? Ik heb Mijzelf behouden zeven duizend mannen, die voor het beeld van Baal hun knieën niet gebogen hebben.*
- 5. Alzo is er ook te dezen tijde een overblijfsel naar de verkiezing overgebleven.*
- 6. Indien het door genade is, zo is het nu niet uit de werken: anders is nu genade geen genade. Maar indien het uit de werken is, zo is het nu geen genade: anders is het werk nu geen werk.*

1. Ik zeg dan. Wat hij dusver nopens der Joden blindheid en hardnekkigheid verhandeld heeft, dat had kunnen schijnen daartoe te dienen, even alsof Christus door zijn komst de beloften Gods elders had heengewend, en de Joden van alle verwachting der zaligheid beroofd. Zo vóórkomt hij dan te dezer plaatse die tegenwerping, en wat hij van de verworpene Joden tevoren gezegd had, dat matigt hij alzo, opdat niemand denke, dat het verbond voorheen met Abraham gemaakt, nu afgeschapt is; of dat God hetzelve zóó vergeten heeft, dat de Joden nu ganselijk van zijn rijk vervreemd zijn, gelijk de heiden vóór de komst van Christus. Dit nu ontkent hij, gelijk hij terstond zal bewijzen, dat het buiten kijf vals is. Het is hier de vraag niet, of God zijn volk terecht of te onrecht verworpen heeft. Want in het naastvoorgaande hoofdstuk is bewezen, dat, dewijl het volk door verkeerde ijver, Gods rechtvaardigheid verworpen had, het om zijn hovaardigheid rechtvaardig gestraft en met recht verblind, en eindelijk van het verbond afgefallen is. Zo wordt dan nu niet besproken, waarom zij verworpen zijn, maar een andere zaak, te weten, hoewel het volk zodanige straf verdiend had, of het verbond, dat God voorheen met de vaderen gemaakt heeft, teniet is, dewijl het ongerijmd zou zijn, dat het door enige ontrouw der mensen teniet zou gemaakt worden. Paulus laat dit beginsel niet los, dat de aanneming, dewijl zij onverdiend, en in God alleen, niet in de mensen gefundeerd is, vast en onverlet staat, hoedanig der mensen ongelovigheid ook zij, die ze zoekt teniet te maken. Deze knoop moest ontbonden worden, opdat men niet gelove, dat de waarheid en verkiezing Gods aan der mensen waardigheid hangt. Want ik ben een Israëliet. Eer hij tot de zaak komt, bewijst hij kortelijk door zijn voorbeeld, hoe ongerijmd het is te denken, dat dit volk door God verlaten zoude zijn. Want hij was van de eersten oorsprong aan een Israëliet, en geen proseliet, dat is, Jodengenoot, of onlangs in de Israëlitische staat ingeplant. Dewijl hij dan terecht onder de uitgelezenste dienstknechten Gods geteld werd, zo was het een bewijs, dat de genade Gods in Israël bleef. Zo neemt hij dan een besluit als bewezen aan, hetwelk hij nochtans later door ene behoorlijke verhandeling zal verklaren. Dat hij zichzelf niet alleen een Israëliet, maar ook Abrahams zaad noemt, en zelfs zijn geslacht uitdrukt, dat dient tot versterking, dat hij een volbloed Israëliet is, gelijk Filipp. 3 :4. Want wat sommigen menen, dat het dient tot prijs der barmhartigheid Gods, omdat Paulus gesproken is uit dien stam, die bijna teniet en uitgeroeid was, schijnt gedwongen en ver gezocht.

2. God heeft zijn volk niet verworpen. Dit is een ontkennend en gematigd antwoord. Want had hij enkel gezegd, dat het volk niet verworpen was, zo was hij met zichzelf in strijd gekomen. Maar dewijl hij nu een verbetering daarbij stelt, zo leert hij, dat het zodanig een verwerping is, waardoor de belofte Gods niet krachteloos wordt gemaakt. Alzo wordt dit antwoord in twee delen gesplitst, te weten, dat God het ganse geslacht van Abraham niet verworpen heeft tegen de trouwe zijns verbonds, en dat nochtans de kracht der aanneming niet in alle vleselijke kinderen gezien wordt, dewijl de verborgen verkiezing voorgaat. Alzo heeft de algemene verwerping niet kunnen verhinderen, dat enig zaad behouden bleef: want het zichtbare lichaam des volks is alzo verworpen, dat aan het geestelijke lichaam van Christus geen lid ontvallen is. Zo iemand vraagt, of de besnijdenis voor alle Joden geen gemeen teken der genade Gods geweest is, zodat zij onder zijn volk gerekend moesten worden, zo kan men lichtelijk antwoorden: Dewijl de uitwendige roeping in zichzelf krachteloos is zonder het geloof, zo wordt aan de ongelovigen die genade terecht ontnomen, die zij verwierpen, toen zij hun aangeboden is. Alzo blijft er een bijzonder volk, in hetwelk God een bewijs zijner standvastigheid geeft. En de oorsprong der vastigheid leidt Paulus af uit de verborgen verkiezing. Want hier wordt niet gezegd, dat God het geloof aanziet, maar dat Hij standvastig is in zijn voornemen, zodat hij het volk

niet verwerpt, hetwelk Hij tevoren gekend heeft. En hier moeten wij wederom aanmerken wat ik boven vermaand heb, te weten, dat in het woord tevoren kennen niet gelegen is ik weet niet welke bespiegeling, waardoor God tevoren geweten heeft hoedanig een iegelijk zal wezen, maar een welbehagen, waarmede Hij Zich tot kinderen verkoren heeft, die nog niet geboren waren, veel minder zijn genade hadden kunnen verdienen. Alzo zegt hij tot de Galaten, dat zij door God gekend zijn, omdat Hij hun door zijn gunst is voorgekomen, om hen tot de kennis van Christus te roepen. Nu zien wij, hoewel de algemene roeping geen vrucht voortbrengt, dat nochtans de trouwe Gods niet vervalt, maar altijd bewaart de gemeente, zolang er uitverkorenen overblijven; want hoewel God het ganse volk zonder onderscheid tot Zich roept, zo trekt Hij nochtans inwendig alleen hen, die Hij kent als de zijnen, en die Hij de Zoon gegeven heeft, van wie Hij ook tot de einde toe een getrouw bewaarder zal zijn.

Weet gij niet. Dewijl het getal dergenen, die uit de Joden aan Christus geloofde, zo klein was, zo kon het nauwelijks anders, of zij moesten uit dit klein getal besluiten, dat het ganse geslacht van Abraham verworpen was, en denken, dat in zulk een puinhoop geen teken der genade Gods meer gezien werd. Want dewijl de aanneming een heilige band was, waardoor Abrahams kinderen, onder de getrouwe hoede Gods verzameld, bewaard werden, zo was, indien die aanneming niet vervloeid was, het geenszins waarschijnlijk, dat dit volk ellendig en ongelukkig zoude verstrooid worden. Om deze ergernis weg te nemen, gebruikt Paulus een zeer bekwaam voorbeeld: want hij verhaalt, dat ten tijde van Elia zulk ene verwoesting geweest is, dat er geen gemeente meer gezien werd, en dat toch hoewel er geen teken der genade Gods gezien werd, de gemeente zó als in het graf geschild heeft, zodat zij wonderlijk is bewaard geworden. Zo volgt dan, dat zij verkeerdelijk doen, die de gemeente naar hun eigen gevoelens beoordelen. En voorwaar, zo die zeer uitnemende profeet, die met zo doorluchtige geest begaafd was, alzo bedrogen is, toen hij het volk Gods naar zijn oordeel wilde tellen: wat zal ons geschiede, wier uiterste scherpzinnigheid (zo wij met hem vergeleken worden) louter stompzinnigheid is? Daarom laat ons in dit stuk niet lichtvaardig iets oordelen, maar laat het liever vast in onze harten blijven, dat de gemeente door Gods voorzienigheid bewaard wordt, ook al zien wij er geen met onze ogen, en laat ons tevens gedenken, dat zij dwaas en hovaardig te werk gaan, die het getal der uitverkorenen naar de mate van hun gevoel meten. Want God heeft een wijze, die ons onbekend, en voor Hem zeer licht is, waardoor Hij zijne uitverkorenen wonderlijk bewaart, als alles schijnt verloren te zijn. De lezers mogen dit aanmerken, als Paulus hier en ook op andere plaatsen de stand van zijnen tijd naarstig met de toestand der oude gemeente vergelijkt, dat dit grotelijks dient tot bevestiging des geloofs, terwijl wij overwegen, dat ons heden niets geschiedt, wat de heilige vaders voorheen niet gevoeld hebben. Want wij weten hoe krachtig de nieuwigheid is, om de zwakke harten te beroeren. Aangaande het woord in Elia, ik heb in de overzetting Paulus' wijze van spreken behouden, want het kan zoveel betekenen als in de historie, of in de handeling van Elia; hoewel ik meer neig tot het gevoelen, dat Paulus naar Hebreeuwse wijze alzo gesproken heeft, waarbij het woordje in dikwijls beduidt van.

Hoe hij God aanspreekt tegen Israël. Dit is voorwaar een bewijs, hoe hoog Elia de Heere geacht heeft, dewijl hij niet gearzeld heeft terwille van zijn heerlijkheid zich tegen zijn volk te stellen, en het uiterste verderf toe te wensen, omdat hij meende, dat de religie en de godsdienst in hetzelfde vergaan was. Maar hij bedroeg zich daarin, dat hij het ganse volk, uitgenomen zich alleen, van die goddeloosheid beschuldigde, die hij (zo streng wilde gewroken hebben. Voorts is die plaats, die Paulus aanhaalt, geen vervloeking, maar een blote klacht. Maar dewijl hij zo klaagt, dat hij ten aanzien van het ganse volk geen hope heeft, zo wenst hij het zonder twijfel het verderf. Laat ons dan aanmerken, wat Elia verkondigd heeft, te weten, dat hij ziende, dat de goddeloosheid alom de overhand had, en bijna het ganse land had ingenomen, heeft gemeend, dat hij alleen was overgebleven.

4. Ik heb Mijzelf zeven duizend behouden. Al neemt gij het bepaalde voor een onbepaald getal, de Heere heeft zonder twijfel een grote menigte willen beduide. Wanneer dus in de meest hopeloze dingen de genade Gods zo veel vermag, zo laat ons niet lichtvaardig alle mensen aan de duivel toewijzen, wier godzaligheid ons niet openlijk bekend is. En laat ons ook mede dit vasthouden, hoewel de goddeloosheid alom toeneemt, en van alle zijde gruwelijke verwarring zich voordoet, dat nochtans de zaligheid veler mensen onder het zegel Gods besloten blijft. Voorts, opdat niemand door dit voorwendsel aan zijne traagheid toegeve, gelijk velen uit de verborgen bewaring Gods bedekselen voor hunne zonde zoeken, zo móet men wederom aanmerken, dat die zalig genoemd worden, die geheel en onbesmet in Gods geloof blijven. Ook is de omstandigheid des

oordeels aan te merken, te weten, dat die eerst gezond staan, die zelfs niet door uitwendige schijn hunne lichamen tot de afgodendienst overgegeven hebben. Want hij schrijft hun niet alleen een zuiverheid des gemoeds toe, maar ook dat zij hun lichaam van alle onreinigheid des bijgeloofs onbesmet bewaard hebben.

5. Alzo is er ook te dezen tijde. De apostel past dit exempel toe op zijnen tijd, en opdat hij alles gelijkmake, zo noemt hij ook overblijfsel, ziende op het grote getal, welks goddeloosheid voor ogen was. Hoewel ook mede op die godspraak van Jesaja ziende, welke hij tevoren aangehaald had, toont hij aan, dat in die droeve en vreselijke verwoesting Gods trouw nog schittert, omdat er nog wat overblijft. En om dit zekerder te bevestigen, roept hij duidelijk dit overblijfsel op, dat, door Gods genade behouden, getuigt, dat de verkiezing Gods onveranderlijk is: gelijk toen het ganse volk tot afgoderij afgeweken was, de Heere tot Elia zeide, dat Hij die zeven duizend behouden had. Waaruit men mag besluiten, dat zij door zijn weldaad van het verderf zijn verlost. En hij noemt het niet eenvoudig genade, maar roept ons nu ook tot de verkiezing, opdat wij leren met allen eerbied aan de verborgen raad Gods te hangen. De ene hoofdstelling is dus, dat weinigen behouden worden, in vergelijking van de grote menigte, die de naam van volk Gods tot zich trekken. De andere is, dat zij door de kracht Gods bewaard worden, die Hij zonder enig aanzien van verdiensten uitverkoren heeft; want de verkiezing der genade is, naar de Hebreeuwse wijze van spreken, gesteld voor onverdiende genade.

6. Indien het door genade is, zo is het nu niet uit de werken. Dit is een amplificatie of uitbreiding, genomen uit de vergelijking der tegenovergestelde dingen, want de genade Gods en de verdiensten der werken staan zo tegen elkander, dat wie de een stelt, die werpt de ander neder. Voorts indien in de verkiezing geen werken kunnen in aanmerking genomen worden, zonder de onverdiende genade Gods te verduisteren, welke hij ons daarin zo grotelijks heeft willen aanprijzen, zo mogen die onzinnigen toezien, wat zij Paulus zullen antwoorden, die een waardigheid, welke God tevoren in ons voorzien heeft, tot een oorzaak der verkiezing stellen. Want zo men of aan de verledene of aan de toekomstige werken enige plaats geeft, zo zal deze uitspraak van Paulus altijd daartegen zijn, welke zegt, dat de genade voor de werken geen plaats laat. Paulus handelt hier niet alleen van onze verzoening met God, noch van de middelen of de naaste oorzaken onzer zaligheid, maar hij klimt hoger op, waarom God, eer de wereld geschapen was, alleen sommigen met voorbijgaan van anderen uitverkoren heeft. Hij zegt, dat God door geen andere oorzaak bewogen is tot dit onderscheid, dan door zijn louter welbehagen: want indien aan hunne werken enige plaats gegeven wordt, zo zegt hij, dat evenveel der genade onttrokken wordt, waaruit volgt, dat de voorwetenschap der werken ten onrechte met de verkiezing vermengd wordt. Want indien God sommigen verkiest en sommigen verwerpt, naardat Hij tevoren geweten heeft, dat zij der zaligheid waardig of onwaardig zoude wezen, zo zal, als nu der werken loon gesteld is, de genade Gods niet alleen regeren, maar zal slechts half de oorzaak der verkiezing wezen. Want gelijk Paulus tevoren van Abrahams rechtvaardigmaking geredekaveld heeft, dat daar geen genade gegeven wordt, waar loon vergolden wordt, alzo leidt hij nu zijn bewijs uit dezelfde bron af: Indien de werken in rekening gebracht worden, waar God een zeker getal mensen tot zaligheid aanneemt, zo is er loon schuldig, en zo zal het dan geen onverdiende weldaad wezen. En hoewel hier van de verkiezing gesproken wordt, zo moet toch, dewijl het een algemene rede is, die Paulus gebruikt, die rede tot de ganse zaak onzer zaligheid uitgestrekt worden, opdat wij verstaan, dat, zo dikwijls als onze zaligheid aan de genade Gods toegeschreven wordt, even dikwijls wordt gezegd, dat er gene verdiensten der werken zijn: of liever, dat wij geloven, dat de rechtvaardigheid der werken even dikwerf teniet gemaakt wordt, als de genade wordt genoemd.

7. Wat dan? Wat Israël gezocht heeft, dat heeft het niet verkregen ; maar de verkiezing heeft het verkregen, en de anderen zijn verblind geweest.

8. Gelijk geschreven is: God heeft hun enen geest der benauwdheid gegeven, ogen dat zij niet zien, en oren dat zij niet horen tot op dezen dag.

9. En David zegt: Hunne tafel worden hun tot enen strik, en tot een vangning, en tot een aanstoting, en tot een vergelding.

10. Dat hunne ogen verduisterd worden, opdat zij niet zien, en verkrom hunnen rug allen tijd.

7. Wat dan? Wat Israël gezocht. Dewijl hij hier een moeilijke zaak behandelde, zo vraagt hij, even alsof hij twijfelde. Nochtans heeft hij door deze twijfeling het antwoord, dat terstond volgt, zekerder willen maken. Want hij geeft te kennen, dat er geen ander kan gegeven worden dan dit, dat Israël in het zoeken naar het heil tevergeefs gearbeid heeft, omdat het steunde op verkeerde middelen. Hoewel hij hier geen oorzaak meldt, nochtans dewijl hij ze eerst uitgedrukt had, zo heeft hij ze voorwaar ook te dezer plaats willen verstaan hebben. Want zijne woorden gelde zoveel, alsof hij zeide: Het moet nu geen wonder schijnen, dat Israël naar de rechtvaardigheid staande, genen voortgang gemaakt heeft. Hieruit volgt, wat hij terstond van zijn verkiezing daarbij voegt. Want indien Israël niet verkregen heeft door verdienste, wat hebben dan anderen verkregen, wier zaak of toestand niet beter was? Waarvandaan zo groot onderscheid tussen degenen, die gelijk waren? Wie is er, die niet ziet, dat het de verkiezing alleen is, die een onderscheid maakt? Voorts is de betekenis van het woord verkiezing twijfelachtig. Want sommigen menen, dat het genomen wordt voor de uitverkorenen, opdat de delen der tegenstelling met elkander overeenkomen: wier mening ik niet misprijs, mits zij mij toestaan, dat in dit woord verkiezing wat meer ligt, dan of hij gezegd had, de uitverkorenen: te weten, om te kennen te geven, dat er geen andere oorzaak om rechtvaardigheid te verkrijgen is, dan de verkiezing even alsof hij zeide: niet zij, die op de verdiensten betrouwende, daarnaar staan, maar wier zaligheid op de onverdiende verkiezing Gods steunt. Want dat overblijfsel, hetwelk door Gods genade zalig was, vergelijkt hij met gans Israël, of met het lichaam des volks. Waaruit volgt, dat de oorzaak der zaligheid niet ligt in de mensen, maar in het loutere welbehagen Gods.

En de anderen zijn verblind geweest. Gelijk de uitverkorenen alleen door Gods genade van het verderf verlost worden, alzo moeten ook allen, die niet uitverkoren zijn, verblind blijven. Want dit wil Paulus zeggen, te weten, dat de oorsprong der verderving en verdoemenis, zoveel de verworpenen aangaat, daaruit komt, dat zij door God verlaten zijn. De getuigenissen, die hij aanvoert, hoewel zij meer uit verscheidene Schriftplaatsen verzameld, dan uit ene plaats genomen zijn, schijnen nochtans alle strijdig te zijn met zijn voornemen, zo men ze uit hunne omstandigheden nader aanmerkt. Want men ziet allereerst, dat de verblindings en verharding vermeld worden als geselen Gods, waardoor Hij de zonde der goddelozen wreekt. En Paulus zoekt hier te bewijzen, dat niet verblind worden degenen, die door hunne boosheid dat verdiend hebben, maar die vóór de schepping der wereld door God verworpen zijn. Dezen knoop mag men met korte woorden aldus ontwarren, zeggende, dat de oorsprong der goddeloosheid, die de toorn Gods alzo tegen hen verwekt en ontsteekt, de verdraaidheid en verkeerdheid der van God verlaten natuur is. Daarom heeft Paulus niet zonder oorzaak deze dingen van de eeuwige verwerping bijgebracht, welke daaruit rijzen, gelijk de vrucht uit de boom, en de waterstroom uit de fontein. De goddelozen worden wel om hunne boosheden door het rechtvaardig oordeel Gods met blindheid geslagen, maar zo wij de bron van hun verderf zoeken, zo zullen wij daartoe moeten komen, dat zij van God vervloekt zijnde, met al hunne werken, woorden en raadslagen niet anders kunnen dan de vervloeking over zich halen en ophopen. Ja, de oorzaak der eeuwige verwerping is zó verborgen, dat wij niet anders kunnen, dan de onbegrijpelijke raad Gods bewonderen, gelijk eindelijk bij het slot zal blijken. En die doen dwaas, die zodra van de naaste oorzaken gesproken wordt, door haar voor te wende, deze eerste oorzaak zoeken te verduisteren, die voor ons verstand verborgen is; even alsof God niet vrij vóór Adams val ten aanzien van het ganse menselijke geslacht verordend had, wat Hem behaagde, omdat Hij deszelfs verdorven en verdraaid zaad verdoemt; alsook, omdat Hij een iegelijk in 't bijzonder die straf der boosheid vergelddt, die zij verdiend hebben.

8. God heeft hun enen geest der benauwdheid gegeven. Ik twijfel niet, dat Paulus hier de plaats aanhaalt van Jesaja, welke Lukas in de Handelingen der Apostelen zegt door Paulus bijgebracht te zijn, hoewel een weinig met andere woorden. Want hij verhaalt hier niet de woorden van de profeet, maar stelt alleen de uitspraak, dat God hun enen geest der bitterheid gegeven heeft, zodat zij ziende en horende plomp en onverstandig blijven. De profeet wordt wel geboden het hart des volks te verharde, maar Paulus dringt tot de bron zelve door, te weten, dat alle zinnen met geestelijke stomtheid bevangen zijn, nadat de mensen tot die razernij overgegeven zijn, dat zij zich met vergiftige prikkels tegen de waarheid wapenen. Want hij zegt niet alleen een geest der duizeling, maar een geest der benauwdheid, te weten, als er enige bitterheid der gal is, jazelfs razernij in het verwerpen der waarheid. Hij zegt, dat de verworpenen door het verborgen oordeel Gods zó uitzinnig worden, dat zij verslagen zijnde, ganselijk geen oordeel hebben. Want dat zij gezegd worden, ziende niet te zien, daarmee wordt de stomtheid aller zinnen aangeduid. En Paulus voegt nog van het zijne daarbij: tot op dezen dag, opdat niemand zegge, dat deze godspraak voorheen vervuld is, en dat zij daarom

verkeerdelijk tot de tijd des Evangelies getrokken wordt. Deze tegenwerping voorkomt hij, te kennen gevende, dat de verblinding waarvan daar geschreven wordt, geen zaak van enen dag alleen is geweest, maar dat zij met ongeneselijke hardnekkigheid en wederspanningheid des volks, tot de komst van Christus toe geduurd heeft.

9. En David zegt: Hunne tafel worden hun tot enen strik. Ook in dit getuigenis van David is enige verandering der woorden, doch de zin wordt daardoor niet veranderd. Want daar staat: Hunne tafel worden voor hen tot enen strik, en hunne vreedzame dingen tot roof; van vergelding wordt daar niets gemeld. Ten aanzien van de hoofdzaak komen zij genoeg overeen. De profeet wenst de goddelozen toe, dat al wat in het leven begerlijk en gelukkig is, hun ten val en verderf gedij, en dit beduidt hij door tafel en vreedzame dingen. Daarna wenst hij hun blindheid des geestes en verderving hunner macht toe; het eerste daarvan beduidt hij door de verblinding der ogen, en het ander door de verkromming van de rug. Voorts, dat het bijna over het ganse volk strekt, is geen wonder, dewijl wij weten, dat niet alleen de oversten op David toornig geweest zijn, maar dat ook het gemene volk hem tegen is geweest; zodat men lichtelijk kan zien, dat hetgeen daar gelezen wordt, niet alleen tot weinigen, maar tot de menigte strekt. Ja, indien wij overwegen wiens beeld David geweest is, te weten van Christus, zo zal het licht zijn aan het tegengestelde lid toe te voegen: Dat is te verstaan van de vijanden Davids, en in hetgeen hun overkomen is, is geweest een voorbeeld der vijanden van Christus, en van hetgeen hun geschied is. Dewijl dan deze vervloeking alle tegenstanders van Christus wacht, te weten, dat hunne 'spijs voor hen tot venijn worden, (gelijk wij zien, dat het Evangelie hun tot een reuke des doods is) zo laat ons dan met ootmoedigheid en vreeze de genade Gods aannemen. Bovendien dewijl David van de Israëlieten spreekt, die uit Abraham geboren waren naar het vlees, en die toen de eersten in het rijk waren, zo heeft Paulus zijn getuigenis hier bekwamelijk te pas gebracht, opdat de verblinding van het merendeel des volks niet nieuw of ongewoon scheen.

11. Ik zeg dan: Hebben zij dan gestruikeld, opdat zij zoude vallen? Dat zij verre. Maar door hunnen val is de heiden zaligheid geschied, om hen tot navolging te verwekken.

12. En indien hun val de rijkdom is der wereld, en hunne vermindering de rijkdom der heiden, hoeveel temeer hunne vervulling!

13. Want ik spreek tot u, heiden, dewijl ik voorwaar der heiden apostel ben: ik versier mijnen dienst.

14. Zo ik mijn vlees enigszins tot navolging verwekke, en sommigen uit hen zaligmake.

15. Want indien hunne verwerping de verzoening is der wereld, wat zal hunne aanneming zijn, anders dan het leven uit de dode?

11. Hebben zij dan gestruikeld. In deze redenering zult gij u zeer verwarren, tenzij gij opmerkt, dat de apostel somtijds over de ganse Joodse natie, somtijds over elk mens in het bijzonder spreekt; want daaruit komt die verscheidenheid, dat hij nu eens zegt, dat de Joden uit het rijk Gods uitgeroeid, van de boom afgehouden, en in het eeuwige verderf door Gods oordeel gestort zijn, en dan wederom zegt, dat zij niet van de genade zijn afgevallen, maar dat zij in het bezit der genade blijven, en plaats in de gemeente Gods hebben. Zo dan, naar dit onderscheid spreekt hij nu. Want dewijl het merendeel der Joden Christus verwierpen, zodat deze verdraaidheid bijna van het ganse volk zich meester gemaakt had, en weinige mensen van gezond verstand onder hen gevonden werden, zo vraagt hij, of het Joodse volk zich alzo aan Christus gestoten heeft, dat het met hetzelfde ganselijk uit is, en dat er geen hope van bekering meer over is. Hij ontkent hier terecht, dat er geen hope van der Joden zaligheid zou zijn, of dat zij alzo van God verworpen zijn, dat er ganselijk geen herstelling zal geschiede, of dat het verbond der genade, dat Hij eenmaal met hen gemaakt heeft, nu geheel en al uit is, dewijl onder het volk altijd een zaad der zegening bleef. Dat Paulus' mening aldus te verstaan is, blijkt hieruit, dat hij eerst met de verblinding een zekeren val heeft verbonden, en nu hope geeft om weder op te staan, welke twee dingen geenszins zoude overeenkomen. Zo zijn dan die gevallen in het verderf, die zich hardnekkig aan Christus gestoten hebben; de ganse natie zelve echter is niet gevallen, zodat elk, die een Jood is, noodzakelijk verloren of vreemd van God zou zijn.

Maar door hunnen val is de. De apostel zegt te dezer plaatse twee dingen, te weten, dat de val der Joden de heiden tot zaligheid is geschied, maar tot dit einde, dat de Joden door jaloersheid bewogen en als ontstoken mochten worden, en alzo de bekering bedenken. Hij heeft voorzeker op Mozes' getuigenis gezien, hetwelk hij

reeds bijgebracht had, waar de Heere Israël dreigt, dat, gelijk zij Hem met hunne valse gode tot jaloersheid verwekt hadden, Hij alsoo ook hen door het recht van gelijkmatige vergelding, zal verwekken door een dwaas volk. Het woord, dat daar staat, hetwelk wij vertalen door navolging, beduidt een hartstocht van ijverzucht en jaloersheid, te weten, als wij branden, wanneer wij zien dat een ander boven ons geacht wordt. Indien het derhalve des Heeren voornemen is, om Israël tot navolging te verwekken, zo is dit volk niet gevallen om eeuwig te verderven, maar opdat de zegen Gods, door hen versmaad, tot de heiden zoude komen, ten einde Israël ook eens verwekt worden, om de Heere te zoeken, van wien het afgeweken is. Voorts is het niet nodig, dat de lezers zich over de toepassing van dit getuigenis zeer kwellen. Want Paulus dringt niet op de eigenlijken zin des woords, maar zinspeelt op de gemene en bekende wijze. Want gelijk ene vrouw, door eigen schuld van haren man verstoten, ontstoken wordt door jaloersheid, zodat zij zoekt wederom met hem verzoend te worden, alsoo kan het, zegt hij, nu ook geschiede, dat de Joden, als zij zullen zien, dat de heiden in hun plaats gesteld zijn, door de smart hunner verstoting geroerd, zoeken zullen met God verzoend te worden.

12. En indien hun val. Dewijl hij geleerd had, dat de heiden in de plaats der verworpene Joden gekomen waren, zo voorkomt hij, uit vreze dat de Joden der heiden zaligheid zoude haten, alsof zij terwille van de zaligheid der heiden verworpen werden, die valse mening, en stelt een recht daartegenoverstaande zaak, te weten, dat niets dienstiger is om der heiden zaligheid te bevorderen, dan dat de genade Gods zo heerlijk mogelijk bij de Joden groeie en bloeie; om dit te bewijzen, gebruikt hij een bewijs, dat van het mindere tot het meerdere besluit. Indien hun val de heiden heeft kunnen verwekken, en indien hunne vermindering de heiden heeft kunnen rijk maken, hoeveel temeer hunne volheid! Want dat andere is tegen de natuur geschied, en dit zou overeenkomstig de natuur geschiede. Aan deze rede staat ook niet in de weg, dat Gods Woord tot de heiden is gekomen, nadat het de Joden verworpen, en als het ware uitgespuwd hadden. Want indien zij het aangenomen hadden, zo zou hun geloof veel meer vrucht voortgebracht hebben, dan de ongelovigheid nu gedaan heeft in dit geval. Want hieruit zou ook de waarheid Gods bevestigd zijn, dat zij klaarlijk gebleken was in hen vervuld te zijn; en zij zoude door hunne leer velen toegebracht hebben, die zij door hun hardnekkigheid eerder afkeerde. Hij zou meer eigenlijk gesproken hebben, indien hij de opwekking tegen de val had gesteld. Hetwelk ik daarom herinner, opdat niemand hier versiering der woorden zoek, of zich ergere aan de ongeleerdheid der woorden. Want dit is geschreven om het hart, en niet om de tong te onderwijzen.

13. Want ik spreek tot u, heiden. Hij bevestigt met een zeer goede rede, dat de heiden niets verliezen, indien de Joden wederom met God verzoend worden. Want hij toont aan, dat beider volken zaligheid derwijs aan elkander hangt, dat zij met dezelfde moeite kon bevorderd worden. Want hij spreekt tot de heiden aldus: Dewijl ik voor u in 't bijzonder tot een apostel ben verordend, en daarom met bijzondere naarstigheit uwe zaligheid, die mij bevolen is, behoort te bezorgen, en als het ware met achterlating van alle andere dingen, dat alleen moet doen, zo zal ik nochtans mijn ambt getrouw bedienen, zo ik enigen uit mijn volk voor Christus gewin; en dit zal wezen tot eer van mijn dienst, ja ook tot uw voordeel. Want al wat diende om Paulus' dienst op te luisteren, dat was de heiden voordelig, welker zaligheid het einde was van dien dienst. Voorts gebruikt hij hier een woord, hetwelk beduidt: tot jaloersheid verwekken; opdat de heiden, verstaande, dat de vervulling der profetie van Mozes tot hunne zaligheid strekt, bewogen worden om haar te begeren.

14. Zaligmaker. Merk hier op, hoe de dienaar des Woords gezegd wordt enigerwijze hen zalig te maken, die hij tot de gehoorzaamheid des geloofs brengt. Want de toediening onzer zaligheid moet derwijs gematigd worden, dat wij weten, dat haar ganse kracht en werking in God is, en dat wij Hem behoorlijken lof geven; en dat wij nochtans verstaan, dat de prediking een instrument is om de zaligheid der gelovigen te werken. En ofschoon dit niet kan vorderen zonder de Geest Gods, zo bewijst het toch, als Hij inwendig werkt, zijne werking zeer krachtig.

15. Want indien hunne verwerping. Deze plaats, welke velen duister achten, en enigen heel lelijk verdraaien, is naar mijn oordeel aldus te verstaan, dat het een bewijs is door vergelijking van het mindere en meerdere, in dezen zin: Indien der Joden verwerping zoveel vermocht, dat zij oorzaak gaf tot de verzoening der heiden, hoeveel machtiger zal hun aanneming wezen? En zal zij hen zelfs niet uit de dode moeten verwekken? Want Paulus staat altijd daarop, dat de heiden geen oorzaak tot haat hebben, alsof zij daarbij schade zoude hebben, zo de Joden wederom tot genade waren aangenomen. Want dewijl God wonderlijk het leven uit de dood, en het licht uit de duisternis voortgebracht heeft, zo besluit hij, dat het veelmeer te hopen is, dat de

wederopstanding des volks, hetwelk als 't ware uitgestorven was, de heiden zou levend maken. Hieraan staat niet in de weg wat sommigen zeggen, dat tussen de verzoening en wederopstanding geen onderscheid is, zoals wij hier de wederopstanding verstaan, te weten, de weldaad, waardoor wij uit het rijk des doods in het rijk des levens overgebracht worden. Want hoewel die twee woorden ene zaak beduide, zo hebben zij nochtans ene meerdere of mindere beduiding, hetwelk genoeg is om het bewijs kracht te geven.

16. Indien de eerstelingen heilig zijn, zo is ook de massa heilig: en indien de wortel heilig is, zo zijn ook de takken heilig.

17. Maar indien sommigen uit de takken afgebroken zijn, en gij, toen gij een wilde olijfboom waart, in hen ingeplant zijt, en deelachtig zijt geworden des wortels en der vettigheid des olijfbooms,

18. Roemt niet tegen de takken: indien gij roemt, zo draagt gij de wortel niet, maar de wortel draagt u.

19. Zo zult gij dan zeggen: De takken zijn afgebroken, opdat ik ingeplant zou worden.

20. Wel; Om hun ongelovigheid zijn zij afgebroken, en gij zijt door het geloof bevestigd. Weest niet hoogmoedig, maar vreest.

21. Want indien God de natuurlijke takken niet gespaard heeft, ziet toe, dat Hij ook u niet spare.

16. Indien de eerstelingen heilig zijn. Nu vergelijkt hij de waardigheid der Joden en der heiden, om de heiden hunne hoogmoedigheid te benemen, en de Joden, zoveel hem mogelijk is, tevreden te stellen. Want hij toont aan, hoe de heiden geenszins boven de Joden uitmunten, zo zij enige eigen eer voorwende; ja indien zij daarom komen te twisten, zo toont hij aan, hoeveel zij minder zijn. In deze vergelijking moeten wij verstaan, dat niet de ene mens met de anderen, maar de ene natie met de andere vergeleken wordt. Zo dan, indien zij vergeleken worden, zo zullen zij daarin gelijk bevonden worden, dat zij beide evenzeer Adams kinderen zijn. Alleen deze ongelijkheid is er, dat de Joden van de heiden zijn afgezonderd, om de Heere een eigen volk te zijn. Zo zijn zij dan door het heilig verbond geheiligd, en met bijzondere edelheid begaafd, waarmede God te dien tijde de heiden niet verwaardigd heeft. En dewijl toen een geringe kracht des verbonds werd gezien, zo gebiedt hij ons op Abraham en op de patriarchen te zien, bij welke voorwaar de zegen Gods niet ijdel noch tevergeefs was. Zo besluit hij dan, dat van hen de erfelijke heiligheid op alle nakomelingen gekomen is: welk besluit niet zou deugen, indien alleen van de enkele personen sprake was, en niet op de belofte gezien werd. Want al is een vader rechtvaardig, daaruit volgt niet, dat hij zijnen zoon rechtvaardigheid instort of overgeeft, maar dewijl de Heere Zich Abraham onder deze voorwaarde heeft geheiligd, dat zijn zaad ook heilig zoude zijn, of, om beter te zeggen, omdat Hij niet alleen de persoon, maar ook het ganse geslacht de heiligheid heeft toegevoegd, zo besluit Paulus daaruit niet kwalijk, dat alle Joden in Abraham hun vader geheiligd zijn. Voorts, om dit te bevestigen, brengt hij twee gelijkenissen bij, waarvan de ene genomen is uit de ceremoniën der wet, en de andere uit de natuur. Want de eerstelingen, die geofferd werden, heiligde de ganse hoop. Desgelijks wordt de goedheid des saps van de wortel in de takken gestort. Nu is het met de nakomeling en de ouders, uit welke zij spruiten, gelijk het is met het deeg en de eerstelingen, alsook met de tak en de boom. Zo is het dan geen wonder, dat de Joden in hunnen vader geheiligd zijn. Hier zal geen zwaarigheid wezen, zo men verstaat, dat de heiligheid, waarvan hij spreekt, niet anders is dan geestelijke edelheid des geslachts, welke niet der natuur eigen was, maar uit het verbond vloeide. Ik beken wel, dat men met waarheid zeggen kan, dat de Joden natuurlijk heilig zijn, omdat de aanneming onder hen erfelijk is, maar ik spreek nu van de eerste natuur, naar welke wij weten, dat alle mensen in Adam vervloekt zijn. Daarom is de waardigheid van het uitverkoren volk (om eigenlijk te spreken) een bovennatuurlijk voorrecht.

17. Maar indien sommigen uit de takken afgebroken zijn. Nu roert hij de tegenwoordige waardigheid der heiden aan, dewelke geen ander is dan der takken zal wezen, indien enige van elders genomen, op enigen edelen boom geënt worden. Want der heiden oorsprong was, als het ware uit een wilde en onvruchtbare olijfboom, dewijl zij niets dan vervloeking in hun ganse geslacht vonden. Daarom alle eer, die zij hebben, is uit de nieuwe enting en niet uit de oude stam. Zo kunnen dan de heiden niet roemen op enige sierlijkheid boven de Joden. Bovendien heeft Paulus het bittere voorzichtig verzoet, dewijl hij niet zegt, dat de ganse boom uitgeroeid is, maar dat sommige takken afgebroken zijn: gelijk God ook sommigen uit de heiden hier en daar genomen heeft, om in de heiligen en gezegende boom in te enten.

18. Indien gij roemt, zo draagt gij de wortel niet. De heiden kunnen niet tegen de Joden strijde over de uitnemendheid van hun volk, zonder tegen Abraham hun vader te strijde, hetwelk veel te onbeschaamd ware, dewijl hij hun is als een wortel, door welken zij gedragen en gevoed worden. Daarom gelijk het grote ongerijmdheid ware, dat de takken zich verhovaardigde tegen de wortel, even zo ongerijmd zou het zijn, dat de heiden roemde tegen de Joden, te weten, zoveel de uitnemendheid van het geslacht aangaat. Want Paulus wil altijd opgemerkt hebben, vanwaar het begin der zaligheid is. Wij weten, nadat Christus door zijn komst de middelmuur afgebroken heeft, de ganse wereld overgoten is met de genade, die God in zijn uitverkoren volk gesteld had. Waaruit volgt, dat de roeping der heiden gelijk is aan enting of inplanting, en dat zij niet anders tot Gods volk geworden zijn, dan zover zij in Abrahams geslacht zijn geworteld.

19. Zo zult gij dan zeggen. Hij brengt in de persoon der heiden alles voort, wat zij hadden kunnen voorwende, en dit was van dien aard, dat zij daardoor niet behoorde opgeblazen te worden, maar veelmeer oorzaak tot vernedering moesten nemen. Want indien der Joden afbreking om de ongelovigheid geschied is, en de inplanting der heiden door het geloof, wat zoude zij anders dan de genade Gods erkennen, en daardoor tot ootmoedigheid en onderdanigheid geschikt worden? Want dit volgt uit de natuur des geloofs, en is eigenlijk in het geloof in, dat het vernedering en vrees in ons verwekt, te weten, zulk ene vrees, die tegen de gerustheid des geloofs niet strijdt. Want Paulus wil niet, dat ons geloof wankele of door enige twijfeling verandere: veel minder wil hij, dat wij verslagen zijn of beven.

Hoedanig zal dan die vrees wezen? Buiten twijfel, gelijk de Heere ons gebiedt twee dingen aan te merken, alzo moet tweeërlei genegenheid daaruit spruiten. Want Hij wil, dat wij de ellendigen toestand onzer natuur altijd overwegen; deze kan niet anders dan afschuw, walging, benauwdheid en vertwijfeling voortbrengen; en alzo is het ons nuttig, dat wij ganselijk ternedergeworpen en vermorzeld worden, opdat wij eindelijk tot Hem zuchten. Voorts, deze afschuw, die ons uit onze zelfkennis aankomt, verhindert onze harten niet op zijn goedheid te steunen en te rusten; die walging verhindert ons niet volkomen vertroosting in Hem te genieten. Die benauwdheid en vertwijfeling verhindert ons niet grondige blijdschap en hope bij Hem te genieten. Zo dan, deze vrees, waarvan hij spreekt, stelt hij alleen als een behoedmiddel tegen de hoogmoedige verachting. Want gelijk een iegelijk, die zichzelf te veel toeschrijft, al te zorgeloos is, en zich eindelijk verhovaardigt tegen de anderen, zo moet men dan zover vrezen, dat ons hart, door hovaardigheid opgeblazen, zich niet verheffe. Maar hij schijnt twijfeling der zaligheid aan te brengen, als hij vermaant, dat zij moeten toezien, dat ook zij niet gespaard worden. Ik antwoord, dewijl deze vermaning dient om het vlees te temmen, hetwelk altijd ook in de kinderen Gods trots en opgeblazen is, zo wordt de zekerheid des geloofs daardoor niet verminderd. En voornamelijk moeten wij opmerken en bedenken, hetgeen ik boven gezegd heb, dat Paulus' woorden niet zozeer tot eiken mens, als tot het ganse lichaam der heiden strekt, waarin velen konden zijn tevergeefs opgeblazen, die meer geloof beleden dan zij hadden. Ter oorzaak hiervan dreigt Paulus de heiden niet zonder rede met uitroeiing, gelijk wij hierna wederom zullen zien.

21. Want indien God de natuurlijke. Dit is een zeer sterke rede om alle vals betrouwen weg te nemen, want de verwerping der Joden moet nooit in onze gedachten komen, zonder ons met huivering te verslaan. Want wat heeft hen verdorven, dan dat zij uit de onachtzame gerustheid over die waardigheid, die zij verkregen hadden, tot verachting van het oordeel Gods zijn gekomen. Zij zijn niet gespaard geworden, hoewel zij natuurlijke takken waren: wat zal ons dan geschiede, zo wij ons bovenmate verheffen, wij die vreemde, en uit wilde olijfbomen zijn? En deze gedachte beweegt ons, om geen betrouwen op onszelf te stellen, en om sterker en vaster de genade Gods aan te hangen. En hieruit ziet men wederom klaarder, dat hier van het lichaam der heiden in 't algemeen gesproken wordt; want deze uitroeiing, waarvan hij spreekt, zou niet in allen één voor één plaats hebben, wier verkiezing onveranderlijk is, wijl zij in Gods eeuwig voornemen is gegrond. Zo dan, Paulus verkondigt de heiden, dat hun het loon voor hunne hovaardigheid bereid is, zo zij zich boven de Joden verheffen; want God zal Zich wederom dat eerste volk herwinnen, hetwelk Hij verstoten had.

22. Daarom ziet de vriendelijkheid en de strengheid Gods, te weten, zijn strengheid in degenen, die gevallen zijn: en zijn vriendelijkheid in u, zo gij volhardt, anders zult ook gij afgesneden worden;

23. En dezen, zo zij in de ongelovigheid niet blijven, zullen ingeplant worden: want God is machtig hen wederom in te planten.

24. Want zo gij uitgesneden zijt uit de wilde olijfboom, die u natuurlijk was, en tegen de natuur in de waren olijfboom zijt geplant, zo zullen veelmeer dezen natuurlijk in hunnen eigenen olijfboom geplant worden.

22. Daarom ziet de. Hij stelt de zaak zelve voor ogen, om te beter en klaarder te bevestigen, hoe weinig oorzaak de heiden hebben om zich te verhoovaardige. In de Joden zien zij een voorbeeld der strengheid, waardoor zij behoren verschrikt te worden; maar in zichzelf hebben zij een bewijs der genade en goedheid, waardoor zij behoren verwekt te worden tot dankbaarheid alleen, en om niet zichzelf, maar de Heere te verheffen. Zo vermogen dan deze woorden zoveel alsof hij zeide: Indien gij hun ellendigheid bespot, zo dekt eerst wat gij geweest zijt, want dezelfde strengheid dreigde u, zo gij door Gods vriendelijkheid daaruit niet verlost waart. Bovendien overlegt wat gij nu nog zijt; want gij kunt niet anders zalig worden, of gij moet de barmhartigheid Gods met ootmoedigheid bekennen. Indien gij uzelf vergetende, onbehoorlijk opgeblazen zijt, zo wacht u dienzelfde val, waarin zij gevallen zijn. Want het is niet genoeg de genade Gods eenmaal aangenomen te hebben, tenzij men met een onafgebroken en gelijkmatige levensgang zijn roeping navolge. Want zij, die door de Heere verlicht zijn, moeten altijd de volharding bedenken: want in de goedheid Gods blijven zij geenszins, die van het rijk Gods beginnen te walgen, als zij een weinig tijds volgens hunne roeping geleefd hebben, en verdienen alzo door hun ondankbaarheid wederom verblind te worden. Voorts, hij spreekt niet eiken godzalige bijzonder aan (gelijk wij boven gezegd hebben) maar hij vergelijkt de heiden met de Joden. Het is wel waar, dat van de Joden een iegelijk de straf zijner eigene ongelovigheid gedragen heeft, toen zij van het rijk Gods verworpen waren, en dat allen, die uit de heiden geroepen zijn, vaten der barmhartigheid Gods zijn geweest; maar ondertussen moet men Paulus' voornemen weten. Want hij wil, dat de heiden op het eeuwige verbond Gods staan, opdat zij met de zaligheid van het uitverkoren volk de hunne zoude verbinden. Bovendien, opdat der Joden verwerping geen ergernis maakte, even alsof hun oude aanneming teniet ware, wil hij, dat zij door dit voorbeeld van straf bevreesd worden, om eerbiedig dit oordeel Gods te beschouwen. Want waarvandaan komt zo grote vrijheid in nieuwsgierig vragen? anders dan omdat wij meest die dingen vergeten, die ons tot ootmoedigheid behoren te onderwijzen. En dewijl hij niet over de enkelen, maar over het ganse lichaam der uitverkorenen handelt, zo wordt deze voorwaarde daarbij gesteld: Zo zij in de vriendelijkheid blijven. Ik beken wel, dat zodra iemand de goedheid Gods misbruikt, hij waardig is van de aangeboden genade beroofd te worden: maar dit zou men oneigenlijk van iemand der godzaligen in 't bijzonder zeggen, dat God hem barmhartig geweest was, toen Hij hem verkoos, indien hij slechts in de barmhartigheid bleef.

Want de volharding des geloofs, welke het werk der genade in ons volbrengt, vloeit uit de verkiezing. Zo leert dan Paulus, dat de heiden met deze voorwaarde tot de hope des eeuwigen levens aangenomen zijn, opdat zij de bezitting daarvan door hun dankbaarheid behouden. En voorwaar de gruwelijke afwijking der ganse wereld, die daarna geschied is, getuigt klaarlijk, dat deze vermaning niet tevergeefs geweest is. Want toen God bijna in een ogenblik tijds de ganse wereld wijd en breed met zijne genade besprengt had, opdat de religie alom zou bloeien, is weinig tijds daarna de waarheid des Evangelies verdwenen, en de schat der zaligheid weggenomen. Waaruit is dan zo plotselinge verandering gekomen, anders dan omdat de heiden van hun roeping zijn afgevallen? Anders zult ook gij afgesneden worden. Thans zien wij in wat gevoelen hij nu hen met de afsnijding dreigt, welke hij tevoren beleden heeft door de verkiezing Gods in de hope des levens ingeplant te zijn. Want ten eerste, hoewel dit de uitverkorenen niet kan geschiede, zo hebben zij nochtans aan zulk ene vermaning behoefte, om de hovaardigheid des vleses te temmen, hetwelk terecht door de vrees der verdoemenis verschrikt wordt, gelijk het in der waarheid tegen hunne zaligheid strijdende is. Zo dan, voorzover de Christenen door het geloof verlicht zijn, horen zij tot hun verzekerdheid, dat de roeping Gods onberouwelijk is, maar zoverre zij het vlees omdragen, hetwelk tegen de genade Gods dartel is, voorzover worden zij tot ootmoedigheid onderwezen: Ziet toe, dat gij niet afgesneden wordt. Voorts moet men die solutie of ontknoping vasthouden, die ik voortgebracht heb, te weten, dat Paulus hier niet van ieders bijzondere verkiezing handelt, maar dat hij de Joden stelt tegenover de heiden, en dat hij daarom met deze woorden niet zozeer de uitverkorenen aanspreekt, als wel hen, die valselijk roemde, dat zij in der Joden plaats stonde. Ja, hij spreekt ook tot de heiden, en noemt het ganse lichaam in 't gemeen, waarin velen alleen met de

naam gelovigen en lede van Christus waren. Indien men ten aanzien van een iegelijk vraagt, hoe hij uit de inplanting zou kunnen afgesneden, en hoe hij na de afsnijding wederom zou kunnen ingeplant worden, zo stelt u drieërlei inplanting, en tweeërlei afsnijding voor. Want de kinderen der gelovigen worden ingeplant, aan welke de belofte toekomt volgens het verbond, dat met Abraham gemaakt was. Ingeplant worden ook degenen, die wel het zaad des Evangelies in zich ontvangen, maar alzo dat het geen wortels krijgt, of verstikt wordt, voordat het tot de vrucht komt. Ten derde worden de uitverkorenen ingeplant, te weten, die door het onveranderlijk voornemen Gods tot het eeuwige leven verlicht worden. De eersten worden afgesneden, wanneer zij de belofte, aan de vaders gegeven, verwerpen, of anders door hun ondankbaarheid haar niet ontvangen. De tweede worden afgesneden, wanneer het zaad verdort of verderft; en dewijl wij allen, zoveel elks natuur aangaat, aan de gevaren van dit kwaad onderworpen zijn, zo moeten wij bekennen, dat deze vermaning, die Paulus gebruikt, ook enigszins de gelovigen aangaat, opdat zij zich aan de slaperigheid des vleses niet overgeven; maar tot de tegenwoordige plaats behoort het ons genoeg te zijn, dat diezelfde straf, die God voorheen tegen de Joden gebruikt heeft, nu de heiden verkondigd wordt, zo zij hun gelijk worden.

23. Want God is machtig. Dit zou bij de onheilige mensen een koud bewijs wezen. Want hoewel zij enigszins Gode de mogendheid toegeven, zo beroven zij haar toch ten meeste van haar werking, dewijl zij haar van verre aanzien, even alsof zij in de hemel besloten ware. En dewijl de gelovigen Gods werk als tegenwoordig aanschouwen, wanneer zij zijn mogendheid horen noemen, zo achten zij deze rede genoegzaam te zijn, om hun gemoed te bewegen. Bovendien stelt hij dit stuk der leer voor bekend en zeker, dat God de ongelovigheid des volks zó gestraft heeft, dat Hij evenwel zijn goedertierenheid niet vergeten heeft, gelijk Hij ook dikwijls op andere plaatsen de Joden wederom opricht, als Hij ze schijnt uit zijn rijk verworpen te hebben. En hij toont ook mede door vergelijking aan, hoeveel lichter het is, de tegenwoordige stand der dingen te veranderen, dan het geweest was dien op te richten, te weten, zoveel het lichter is, dat de natuurlijke takken, zo zij wederom ingeplant worden in de plaats, waar zij afgesneden zijn, hun voedsel en substantie van de wortel halen, dan dat de wilde en onvruchtbare takken die halen uit enen vreemde wortel; want zulk ene evenredigheid was er tussen de Joden en de heiden.

25. Want ik wil niet, broeders, dat deze verborgenheid u verborgen zij (opdat gij niet hoogmoedig zijt bij uzelf) dat over Israël voor een deel verblindheid gekomen is, totdat de volheid der heiden ingekomen zij.

26. En alzo zal het ganse Israël zalig worden, gelijk geschreven is: De Verlosser zal komen uit Zion, en zal Jakobs onrechtvaardigheden wegnemen.

27. En dit zal hun van Mij een testament wezen, als Ik hunne zonde weggenomen zal hebben.

25. Want ik wil niet. Hier wekt hij de toehoorders op om aandachtiger toe te horen, als hij belooft een zaak voort te brengen, die anders verborgen is. En dit doet hij niet zonder oorzaak. Want hij wil met deze korte en klare uitspraak deze zeer ingewikkelde vraag besluiten, en zegt nochtans, wat nooit iemand zou verwacht hebben. Voorts, deze woorden, opdat gij niet hoogmoedig zijt bij uzelf, geven het doelwit te kennen, dat hij nu zich voorgesteld heeft, te weten, der heiden hovaardigheid te bedwingen, opdat zij zich tegen de Joden niet verheffen. Voorts, deze vermaning was niet weinig noodzakelijk, omdat de afval van dit volk de zwakken niet bovenmate zoude verstoren, even alsof het eeuwig uit ware met hun aller zaligheid, hoewel deze zelfde vermaning ons heden niet minder nuttig is, opdat wij weten, dat de zaligheid van het overgebleven getal, hetwelk de Heere eindelijk tot Zich zal verzamelen, als met enen ring is verzegeld. En zo wanneer de lange vertoeving ons tot vertwijfeling en wanhopen trekt, zo zullen wij terstond denken aan de naam verborgenheid, waarmede Paulus klaarlijk vermaant, dat de wijze der bekering niet algemeen of gewoon zal wezen, en dat zij daarom verkeerdelijk doen, die ze met hun eigen gevoelens zoeken te meten. Want wat mag verkeerder zijn, dan dat ongelooflijk te achten, wat verre van ons gevoelens is: dewijl het daarom genoemd wordt verborgenheid, omdat het tot de tijd der openbaring onbegrijpelijk is. Maar ons gelijk ook de Romeinen is het geopenbaard, opdat ons geloof met het Woord tevreden zijnde, ons in de verwachting steunt, totdat het vervullen der zaak zelve in het licht komt.

Dat over Israël voor een deel verblindheid. Ik acht, dat deze woordjes voor een deel, niet zijn te verstaan van de tijd, noch van de menigte, maar ik neem het voor enigszins, waarmede hij mijns bedunkens alleen het woord verblindheid, dat anders in zichzelf streng was, heeft willen verzachten. En het woordje totdat, beduidt

niet enigen voortgang of orde des tijds, maar is eer zoveel alsof er stond, opdat de volheid der heiden. Zo zal dan dit de zin wezen: Israël is alzo enigszins door God verblind, opdat het licht des Evangelies, dat zij verwerpen, tot de heiden kome, en als een verlaten bezit door hen aangenomen worden. Zo dan, deze verblindheid dient de voorzienigheid Gods, om de zaligheid der heiden, welke Hij voorgenomen had te volbrengen. Dit woord: de volheid der heiden, wordt genomen voor een menigte. Want het was toen niet gelijk tevoren, dat er enige weinigen uit de heiden kwamen om Jodengenoten te zijn, maar er was toen zulk een verandering, dat bijna het ganse lichaam der gemeente uit de heiden was.

26. En alzo zal het ganse Israël zalig worden. Velen verstaan dit van het Joodse volk, even alsof Paulus zeide, dat de religie nog onder hen opgericht zou worden gelijk tevoren. Maar onder de naam Israël versta ik het ganse volk Gods, opdat de zin zij als volgt: Als de heiden zullen ingegaan zijn, zullen ook de Joden zich uit de afwijking tot de gehoorzaamheid des geloofs begeven, en alzo zal de zaligheid van het ganse Israël Gods volbracht worden, dat uit beide volken moet verzameld worden; doch alzo, dat de Joden de eerste plaats behouden, als de eerstgeborenen in het huisgezin Gods. Deze uitlegging acht ik daarom passender te zijn, omdat Paulus hier de vervulling van het rijk van Christus heeft willen beduide, welke geenszins in de Joden eindigt, maar de ganse wereld vervat. Op deze zelfde wijze heeft hij ook, Gal. 6: 16, de gemeente Gods, die uit de Joden en heiden verzameld was, Israël genoemd, en heeft alzo dat volk, hetwelk uit de verwoesting verzameld was, gesteld tegen de vleselijke Abrahamskinderen, die van zijn geloof afgeweken waren.

Gelijk geschreven is. Met dit getuigenis van Jesaja bevestigt hij niet de ganse uitspraak, maar alleen het ene deel, te weten, dat Abrahams kinderen der verlossing deelachtig zijn. Want zo iemand wilde tegenwerpen, dat Christus hun wel is beloofd en aangeboden, maar dat zij van zijn genade beroofd zijn, omdat zij Hem verworpen hebben, zo wordt door des profeten woorden meer uitgedrukt, te weten, dat daar enig getal zal overblijven, die zich zullen bekeren en de genade der verlossing genieten. Nochtans verhaalt Paulus niet van woord tot woord, wat bij Jesaja gelezen wordt: De Zaligmaker (zegt hij) zal komen tot Zion, en tot die in Jakob zich bekeren van hun ongerechtigheid, zegt de Heere. Wij moeten hier ook niet al te angstig zijn. Want men moet dit aanmerken, hoe bekwamelijk de apostelen tot hun voornemen voegen alle de bevestigingen, die zij uit het Oude Testament voortbrengen; want zij hebben niet anders gewild, dan de plaats met de vinger aanwijzen, om de lezer tot de fontein te leiden, waar zij het uitgenomen hebben. Voorts, hoewel in deze profetie verlossing beloofd wordt aan het geestelijke volk Gods, waaronder ook de heiden vervat worden, nochtans dewijl de Joden de eerstgeborenen zijn, zo moest dat wat de profeet verkondigt, voornamelijk in de Joden volbracht worden. Want dat de Schrift ook het ganse volk Gods Israëlieten noemt, dat wordt der uitnemendheid van dit volk toegegeven, hetwelk God boven anderen gesteld heeft. Bovendien zegt hij bijname, dat de Verlosser tot Zion zal komen, aanziende het oude verbond. Hij zegt ook daarbij, dat die in Jakob zullen verlost worden, die zich van hun overtreding bekeren. Met welke woorden God Zich duidelijk enig zaad toerekent, opdat de verkiezing in het uitverkorene en bijzondere volk krachtig zij. En hoewel de wijze van spreken, die de profeet gebruikt, als hij zegt: de Zaligmaker zal komen tot Zion, beter paste tot de tegenwoordige handel, zo heeft zich nochtans Paulus niet ontzien, de gemene overzetting te volgen, in dewelke staat, dat de Verlosser zal komen uit de berg Zion. Desgelijks ook in het andere deel: Hij zal Jakobs ongerechtigheden wegnemen. Want het was Paulus genoeg, dat hij alleen aanzag, dat men, dewijl het eigen ambt van Christus is, het afvallige en meinedige volk met God te verzoenen, zekerlijk enige betering moest verwachten, opdat zij niet allen tegelijk verdierven.

27. Dit zal hun van Mij een testament wezen, als Ik zal. Hoewel Paulus in de naastvoorgaande profetie van Jesaja met korte woorden het ambt van de Messias aangeroord had, om de Joden te vermanen wat zij allermeest van Hem hadden te verwachten; zo heeft hij nochtans met voordacht tot datzelfde einde, deze weinige woorden uit Jeremia hierbij gesteld. Want in de voorgaande plaats van Jesaja wordt niet gelezen wat hiermede overeenkomt. En dit getuigenis van Jeremia dient tot bevestiging der zaak, die hij behandelt. Wat hij van de bekering des volks gezegd heeft, dat mocht in zulke hardnekkige wederspanning ongelooft schijnen. Zo neemt hij dan deze verhindering weg, verhalende, dat het nieuwe verbond in de onverdiende vergeving der zonde gelegen is. Want uit des profeten woorden wordt verstaan, dat God niet meer zal te doen hebben met het afvallige volk, dan in zoverre hij hun zowel de schuld der meinedigheid, als andere grote zonde zal vergeven.

28. *Naar het Evangelie zijn zij wel vijande om uwentwil, maar naar de verkiezing zijn zij lief om der vaderen wil.*
29. *Want de gaven en de roeping Gods zijn onberouwelijk.*
30. *Want gelijk ook gij voortijds Gode ongelovig geweest zijt, en nu barmhartigheid verkregen hebt door hunne ongelovigheid ;*
31. *Alzo zijn zij ook nu ongelovig geworden, opdat zij door de barmhartigheid, die u geschied is, ook barmhartigheid zoude verkrijgen.*
32. *Want God heeft alle mensen onder de ongelovigheid besloten, opdat Hij allen barmhartig wezen zou.*

28. Naar het Evangelie. Hij bewijst, dat hetgeen in de Joden het kwaadste was, niet daartoe dient, dat zij deswege van de heiden zoude veracht worden. De grootste zonde, die in hen was, was de ongelovigheid. Maar Paulus leert, dat zij alzo voor enen tijd door Gods voorzienigheid zijn verblind geweest, om voor het Evangelie enen weg tot de heiden te maken, maar dat zij niet voor eeuwig van de genade Gods zijn uitgesloten. Zo bekent hij dan, dat zij nu tegenwoordig van God vervreemd zijn, door de oorzaak des Evangelies, omdat de zaligheid, die onder hen gesteld was, alzo tot de heiden zou komen; doch dat God nochtans zijn verbond niet vergeten heeft, hetwelk Hij met hunne vaderen gemaakt heeft, en waarmede Hij betuigd heeft, dat Hij met eeuwigen raad dat volk heeft liefgehad. En dit bevestigt hij met een schoon gezegde, dat deze genade der Goddelijke roeping niet tevergeefs kan zijn; want dit willen de woorden: De gaven en roeping Gods zijn onberouwelijk. Want de gaven en de roeping heeft hij door een wijze van spreken, die *hypallagé* of woordverwisseling heet, gesteld voor de weldaad der roeping. Want men moet ook dit niet verstaan van allerlei roeping, maar van die, waarmede God Abrahams nakomelingen tot het verbond heeft aangenomen, want over hen liep in het bijzonder de rede, gelijk hij weinig tevoren met het woord verkiezing, de verborgen raad Gods heeft beduid, waarmede de Joden voorheen van de heiden onderscheiden waren. Want men moet weten, dat hier niet van ieders bijzondere roeping gehandeld wordt, maar van de gemene aanneming des ganse volks, hetwelk naar het uitwendig aanzien kon schijnen voor enen tijd vervallen te zijn. Doch het was van de wortel niet afgesneden. Dewijl de Joden alzo van hun recht en beloofde zaligheid zijn afgevallen, dat er nog enige hope bleef van de overblijfselen, zo zegt Paulus, dat de raad Gods vast en onveranderlijk staat, waarmede Hij eenmaal hen verwaardigd heeft tot een bijzonder volk aan te nemen. Zo dan, indien het niet kan geschiede, dat God enigszins van zijn verbond zou afwijken, dat Hij met Abraham gemaakt heeft: Ik zal uws zaads God zijn, zo heeft Hij zijn goedwilligheid niet gans en al van het Joodse volk afgewend. Hij stelt het Evangelie niet tegenover de verkiezing, even alsof zij kwalijk met elkander overeenkwamen: want die God uitverkoren heeft, die roept Hij maar dewijl het Evangelie onvoorziens tegen de verwachting der wereld, de heiden verkondigd was, zo vergelijkt hij terecht deze genade met de oude verkiezing der Joden, welke zo vele eeuwen tevoren geopenbaard was. Zo heeft dan de verkiezing haren naam om der oudheid wil, omdat God uit de ganse wereld Zich een volk uitverkoren had. Om der vaderen wil zegt hij, niet omdat zij Hem oorzaak tot liefde *gegeven* hebben, maar omdat de genade Gods van hen tot de nakomelingen voortgeplant was, achtervolgende de vorm des verbonds, uw en uws zaads God. Hoe de heiden barmhartigheid verkregen hebben, door der Joden ongelovigheid, is boven gezegd, te weten, God op de Joden toornig zijnde om hunne ongelovigheid, heeft zijn gunst tot de heiden gewend. Wat terstond daarna volgt, dat zij ongelovig geworden zijn door de barmhartigheid, die de heiden bewezen is, dat is wat hard, doch het bevat niets ongerijmds; want Paulus stelt daarmede niet de oorzaak der verblindings, maar beduidt alleen, dat hetgeen God de heiden gegeven heeft, de Joden is ontnomen. Voorts, opdat de heiden niet zoude denken, dat zij door de verdiensten huns geloofs verkregen hadden hetgeen de Joden door hunne ongelovigheid verloren hadden, zo wordt hier alleen de barmhartigheid gemeld. Zo is dan de hoofdinhoud: Dewijl God de heiden heeft willen genadig zijn, zo zijn de Joden door deze gelegenheid van het licht des geloofs beroofd geworden.

32. Want God heeft alle. Dit is een zeer schoon besluit, waarmede hij bewijst, dat degenen, die enige hope der zaligheid hebben, niet aangaande anderen moeten wanhopen. Want hoedanig zij nu zijn, ze zijn geweest gelijk alle anderen. Indien zij alleen door de barmhartigheid Gods uit de ongelovigheid zijn gekomen, zo moeten zij voor haar ook bij anderen plaats laten. Want hij maakt de Joden met de heiden gelijk in de schuld, opdat zij beide verstaan, dat zowel voor de een als voor de ander de toegang tot de zaligheid openstaat. Want het is alleen de barmhartigheid Gods, die zalig maakt, en deze kan zich aan beide volken voorstellen. Zo dan, deze uitspraak komt overeen met het getuigenis van Hosea, die hij boven (9 : 25) aangehaald heeft: Ik zal die mijn volk noemen, die mijn volk niet zijn. Voorts verstaat hij niet, dat God alle mensen alzo verblindt, dat hunne ongelovigheid Hem is toe te rekenen, maar dat Hij het door zijn voorzienigheid alzo beschikt heeft, dat

zij allen aan ongelovigheid schuldig zijn, opdat zij aan zijn oordeel onderworpen waren, en wel tot dit einde, dat de zaligheid uit zijn goedheid alleen ware, en alle verdiensten begraven bleven. Zo wil dan Paulus hier twee dingen zeggen, te weten, dat er niets is in enig mens, door welks verdienste hij boven anderen zou verheven worden, uitgenomen de loutere genade Gods; en dat God in de uitdeling zijner genade niet verhinderd wordt, haar te geven dien Hij wil. Er is kracht in het woord barmhartig zijn, want het beduidt, dat God aan geen mensen verbonden is, en dat Hij daarom om niet alle mensen zalig maakt, dewijl zij op gelijke wijze verloren zijn. Voorts raaskallen zij al te uitzinnig, die hieruit besluiten, dat alle mensen zullen zalig worden. Want Paulus verstaat eenvoudig, dat beide, Joden en heiden, nergens anders zaligheid uit hebben, dan uit de barmhartigheid Gods, opdat hij niemand oorzaak late om te klagen. Het is wel zeker, dat deze barmhartigheid aan allen zonder onderscheid voorgesteld is, doch aan hen, die haar door het geloof zoeken.

33. O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods, hoe onbegrijpelijk zijn zijne oordelen, en ondoorzoekelijk zijne wegen!

34. Want wie heeft de zin des Heeren gekend? Of wie is zijn raadsman geweest?

35. Of wie heeft Hem eerst gegeven, en Hem zal wedergegeven worden ?

36. Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij lof in eeuwigheid. Amen.

33. O diepte. Hier breekt de apostel eerst uit in woorden, die uit godzalige beschouwing der werken Gods bij de gelovigen vanzelf voortkomen. Daarna straft hij met korte woorden de vermetelheid der goddeloosheid, die tegen Gods oordeel pleegt te snateren. Daarom als wij horen: o diepte, zo is niet wel te zeggen, hoe krachtig deze verwondering behoort te zijn, om de roekeloosheid des vleses te bedwingen. Want als hij volgens het Woord en de Geest des Heeren geredekaveld heeft, zo is hij eindelijk door de hoogheid van zulke grote verborgenheid overwonnen, en kan niet anders dan verbaasd zijn en uitroepen, dat deze rijkdom der wijsheid Gods zo diep is, dat ons verstand die niet kan doorgronde. Daarom zo wanneer wij in de woorden trede van de eeuwigen raad Gods, zo zij ons vernuft en tong altijd deze toom aangelegd, opdat wanneer wij matig en binnen de palen des Goddelijken Woords gesproken hebben, onze handeling ten laatste op deze verwondering uitkome. Want wij moeten ons niet schamen, als wij niet wijzer zijn dan hij, die tot in de derde hemel is opgetrokken geweest, en verborgen dingen gezien heeft, die voor de mens onuitsprekelijk zijn, en nochtans hier geen ander einde heeft kunnen vinden, dan dat hij zichzelf also vernederde. Dat sommigen deze woorden van Paulus aldus uitleggen: O diepe rijkdom, en wijsheid, en kennis Gods, en dezen rijkdom nemen voor milddadigheid, schijnt mij gedwongen te zijn. Daarom twijfel ik niet, dat hij hier de diepen rijkdom der wijsheid en kennis in God verheft.

Hoe onbegrijpelijk. Dezelfde zaak drukt hij met verscheidene woorden uit door dubbele herhaling, welke de Hebreëen gemeen is. Want als hij van de oordelen gesproken heeft, zo voegt hij daarbij wegen, voor ordeningen, of wijze van doen, of orde der regering. Hij blijft nog bij zijn uitroeping, waarin hij, hoe meer hij de hoogheid der Goddelijke verborgenheid verheft, ons des te meer afschrikt van de nieuwsgierigheid in het onderzoeken. Zo laat ons dan leren geen ding van de Heere te onderzoeken, dan voorzover Hij het door de Schrift geopenbaard heeft: want anders trede wij in een doolhof, waar het niet licht zal zijn uit te komen. Want men moet aanmerken, dat hier niet van allerlei verborgenheden Gods gehandeld wordt, maar van die, welke Hij bij Zich verborgen houdt, en wil, dat wij ze alleen bewonderen en aanbidden zullen.

34. Want wie heeft de zin des Heeren gekend? Hier begint hij als met uitgestrekte hand der mensen stoutheid te beteugelen, opdat zij tegen de oordelen Gods niet murmureren. En dit doet hij door twee redenen. De eerste is, dat alle mensen ganselijk blind zijn, om de predestinatie Gods met hun verstand te beschouwen, en over een onbekende zaak kan men niet anders dan lichtvaardig en verkeerd handelen. De andere is, dat wij geen rede kunnen hebben om over God te klagen, dewijl er geen mens is, die kan roemen, dat God hem een schuldenaar is, maar zij zijn daarentegen allen aan Hem verbonden. Zo gedenke dan een iegelijk zijn gemoed met dit slot te bewaren, opdat hij in de onderzoeking der predestinatie niet boven Gods geopenbaarde Woord vare, dewijl wij horen, dat de mens hier niets meer kan onderscheiden, dan een blinde in de duisternis: hetwelk nochtans volstrekt niet dient om de zekerheid des geloofs te doen wankelen, daar deze niet komt uit de scherpheid van het menselijk verstand, maar uit de verlichting des Geestes alleen. Want als Paulus op een andere plaats betuigd heeft, dat alle verborgenheden Gods verre boven ons verstand zijn, zo

voegt hij terstond daarbij, dat de gelovigen de zin des Heeren weten, dewijl zij niet de geest dezer wereld, maar Dien, die hun van God gegeven is, ontvangen hebben, door welken zij van de goedheid Gods, die anders onbegrijpelijk is, onderwezen worden. Zo dan, gelijk wij door onze eigenmacht de verborgenheden Gods niet kunnen onderzoeken, alzo worden wij door de genade des Heiligen Geestes tot hare zekere en heldere kennis toegelaten. Indien nu de Geest ons moet voorgaan en wij Hem volgen, zo moeten wij daar blijven staan, en stil houden, waar Hij ons verlaat. Zo iemand meer zoekt te kennen dan de Geest geopenbaard heeft, die zal door de onmetelijke glans van zijn ontoegankelijk licht overvallen worden. Men moet het onderscheid houden, hetwelk ik boven aangegeven heb, tussen de verborgen raad Gods en de wil, die in de Schrift geopenbaard is. Want hoewel de ganse leer der Heilige Schrift door haar hoogheid des mensen vernuft te boven gaat, zo wordt nochtans voor de gelovigen, die met eerbied en matigheid de leiding des Geestes volgen, de toegang tot haar niet gesloten; maar een ander ding is de verborgen raad, wiens hoogte en diepte niet met onderzoeken kan aangeroerd worden.

35. Wie heeft Hem eerst gegeven. Dit is de andere rede, waardoor de rechtvaardigheid Gods zeer krachtig tegen alle valse beschuldiging der goddelozen verdedigd wordt. Want indien niemand door zijne verdiensten God aan zich verbonden heeft, zo kan niemand met recht tegen Hem twisten, omdat hij geen vergelding ontvangt. Want wie een ander wil dwingen om hem goed te doen, die moet zijne weldaden voortbrengen, waarmede hij zulks aan hem verdiend heeft. Zo is dan dit de zin der woorden van Paulus: God kan niet anders van onrechtvaardigheid beschuldigd worden, dan indien Hij gezegd wordt een iegelijk niet te geven wat hem toekomt. En het staat vast, dat God niemand in zijn recht verkort, dewijl Hij niemand iets schuldig is: want wie kan roemen, dat hij door enig werk zijn genade verdiend heeft? Dit is een schone plaats, waardoor wij leren, dat het in onze macht niet is, God door onze weldaden er toe te brengen om ons zaligheid te geven, maar dat Hij met zijne onverdiende goedheid de zondaar voorkomt. Want hij bewijst niet alleen wat de mensen plegen te doen, maar wat zij eigenlijk vermogen. Indien wij onszelf wel willen onderzoeken, zo zullen wij niet alleen bevinden, dat God ons niets schuldig is, maar dat wij allen tot een toe aan zijne oordelen onderworpen zijn, en niet alleen geen genade bij Hem verdiend hebben, maar de eeuwigen dood meer dan waardig zijn. Want hij besluit niet alleen met het oog op de verdorven en gebrekkige natuur, dat God ons niets schuldig is, maar zegt ook dat de mens, al ware hij geheel en onverdorven, nochtans niets bij God kan voortbrengen, waardoor hij zijn genade zou verkrijgen; want zodra hij begint te zijn, is hij terstond door het recht der schepping alzo aan zijnen Schepper verbonden, dat hij niets eigens heeft. Zo zullen wij dan tevergeefs beproeven Hem zijn recht te ontnemen, dat Hij niet vrij met zijne schepselen kunne handelen en schikken naar zijn welbehagen, even alsof daar rekening van ontvangst en uitgaaf over en weer ware.

36. Want uit Hem, en door Hem. Dit is een bevestiging der naastvoorgaande uitspraak: want hij toont aan, dat het verre van daar is, dat wij op enig eigen goed zoude kunnen roemen tegen God, dewijl wij zelf door Hem uit niet zijn geschapen, en ons wezen in Hem staat: hieruit besluit hij, dat het recht is, dat het schepsel tot zijn eer gericht worden. Want hoe verkeerd zoude het zijn, dat de schepselen, die Hij zelf geschapen heeft en onderhoudt, ergens elders naar toegewend werden dan om zijn heerlijkheid te verklaren? Het is mij niet verborgen, dat, waar wij overgezet hebben tot Hem, men ook kon stellen in Hem, want het Griekse woordje wordt somtijds alzo genomen, maar oneigenlijk. En dewijl de eigenlijke betekenis beter dient tot de tegenwoordige handeling, zo is het beter haar te behouden, dan tot de oneigenlijke betekenis de toevlucht te nemen. De slotsom is, dat de ganse orde der natuur omgekeerd en verwoest wordt, tenzij God, die het begin en de oorsprong aller dingen is, ook het einde is.

Hem zij lof. Nu besluit hij deze stelling als ontwijfelbaar en wel bevestigd, te weten, dat de Heere alom zijn heerlijkheid onveranderlijk moet behouden. Want het zou een koude en flauwe uitspraak wezen, zo men ze algemeen name, maar de kracht is in de omstandigheid der plaats gelegen, dat God met recht de opperste heerschappij Zichzelf toeschrijft, en dat in de stand des menselijken geslachts en der ganse wereld, geen ding te zoeken is buiten zijn ere. Waaruit volgt, dat alle gedachten, die tot verkleining zijner heerlijkheid enigszins strekken, ongerijmd en onredelijk, ja uitzinnig zijn.